

इति श्रीपार्श्वनाथचरित्रं समाप्तम् ।

इति श्रीपार्श्वनाथचरित्रं समाप्तम् ।

किं कुरुः किमु जातीमः कस्येदं केतवं महत् । संदिग्धेऽयं किलैतस्मिन् विचारं कुरुते चरिम् ? इति विक्लप-कोपाभ्यां संश्लिष्टो नृपतिः स्वयम् । व्यग्रजड् मान्त्रिकं, कीरं पद्मरेड्य न्ययपयन उदत्तारयदेनां च रासभाद् वनिता ततः । इति सर्वं विमृश्याऽथ नृपः पल्यदुपासयत् ॥ ८९०॥ हरिश्चन्द्रोऽपि सूर्यास्ते चण्डालस्य नियागतः । व्रजन् द्रमजानं दृष्ट्वा भोः ! कीदृग दृष्टवतादमम् देव्याः कर्मकरीत्वेन स्थिताया विप्रसदमनि । राक्षसीवचनं कीरां देवदत्तं न्यवर्तयत् ॥ ९०१॥ देवमेव ततो मन्ये वलवन्नापरः पुनः । यत् तेन विहिता गायन् तेनैव हि निवर्त्यते ॥ ९०२॥ तमस्यमृचीभेदेऽपि प्रविशन्निर्भयो हरिः । दृढदर्श भीषणाकारं द्रमजानं निशि भवतः ॥ ९०३॥ कचिद् फेण्डफेत्कारं कचिद् राक्षसदम्बरम् । कचिद् विभीषिकोद्व्योतं कचिन् कोशित्त्यामिनम् कचिन् प्रेतपरित्रस्तगवसंस्कारकृञ्जनम् । कचिच्च टाकिनीमुच्यमानोऽनिलकिलारयम् ॥ ९०४॥ कचिन् कापालिकगृह्यमाणसत्पुण्यमस्तकम् । सर्वतोऽपि च दुर्गन्धपूरधुरितनामिकम् ॥ ९०५॥ उपयुपरि पर्यस्तमुण्डतुण्डस्वल्दगमम् । इतस्ततः द्रमजानं स पश्यन् शुश्राव दुर्ध्वनिम् ॥ ९०६॥ अहो ! आर्तध्वनिः सैषा मृतपत्न्याः स्त्रियाः खलु । रुदन्ता वारयाम्येनामित्यगान ननुनो नृपः उवाच च शुभे ! किं ते कारणं परिदेवने ? । साऽऽह पश्यग्रतो गन्ता न्यग्रोये कारणं मम ।

मन्त्री प्राहाऽऽकृतावस्यां राक्षसी कर्म किं भवेत् ? । ततो विचार्य कर्तव्यं स्वाभिना यद्यथोचितम् ॥८८४॥
पृष्ठश्च श्वपचो राज्ञा प्राहाऽयं मम कर्मकृत् । इति निश्चित्य राजाऽमुं रासभानयनेऽब्रवीत् ॥ ८८५ ॥
तेनाऽप्युक्तो हरिश्चन्द्रस्तत्र रासभमानयत् । शर्कोऽपीष्टोऽपि किं कुर्यान्नरः परवशः खलु ? ॥ ८८६ ॥
विचार्य कार्यमाचर्यमिति मन्त्रि-शुकादिभिः । वार्यमाणोऽपि तां राज्ञा खरमारोपयद् द्रुतम् ॥ ८८७ ॥
अहो ! अक्षत्रमक्षत्रमित्याकन्दन् शुकोऽब्रवीत् । राजन् ! विज्ञापनमेकां शृणु नीत्यनुयायिनीम् ॥८८८॥
राज्ञोचे ब्रूहि रे ! स्वैरं कीरः प्रोवाच यद्यसौ । सुतारा राक्षसी स्यात् तद् विशाम्यर्धं पुरस्तथा ॥८८९॥
सदैन्यं प्राह सर्वोऽपि सभालोकः शुक्रस्य गीः । अस्तु प्रमाणमामेति राज्ञाऽप्युचैऽनुरोधतः ॥ ८९० ॥
सोत्साहं प्राह कीरोऽपि मन्त्रिन् ! कारय तच्चिताम् । तथा तेन कृते कीरः स्नात्वाऽगच्छच्चितां प्रतिम् ॥८९१॥
ततो दिग्गनायकानाह यद्येवा राक्षसान्वया । भवेद् दृपसुता तन्मां प्रदहत्याशु हव्यवाद् ॥ ८९२ ॥
इत्युक्त्वा पश्यतामेव तेषां गतभयः शुक्रः । क्षन्पामदाच्च विध्यातोऽग्निश्चास्यादक्षतः शुक्रः ॥ ८९३ ॥
आश्चर्यमिदमाश्चर्यमित्यूचाना जनाः स्फुटम् । सतीयं राक्षसी न स्यादित्यदुः शुद्धिनालिकाम् ॥८९४॥
मन्त्र्युचे नाथ ! मन्येऽहं मान्त्रिकस्य विजृम्भितम् । तत् केनाऽप्यपदेशेन मान्त्रिकोऽयं विसृज्यताम् ॥८९५॥
तथेमां रासभादाशु समुत्तारय सम्प्रति । इत्युक्तो मान्त्रिणा भूयः सविस्त्रायमदोऽब्रवत् ॥ ८९६ ॥

दृष्ट्वा तां बालानपठ्यपरदूषितवपुर्लताम् । भन्निषेणं पृथिवीनाथः सगवितर्कं न्यवेदयन् ॥८७२॥

चन्द्रकान्तं मुखं यस्याः सुवर्णं वपुर्मेव हि । पद्मरागां कमावेव किमस्या गण्डनान्तरेः ? ॥८७३॥

उपलक्ष्य शुक्रोऽयनां ननाम नतमस्तनकः । उशीनरसुते ! देवि ! सुतार ! मरन्निव ने सति ! ॥८७४॥

राज्ञांचे किं मुहुः कीर ! मलयस्येवमुच्चकैः । क साऽङ्गोनीनरमुता किं त्वं कीरोऽपि मय्यपः ? ॥८७५॥

सावपुर्भं शुक्रः प्राह हरिश्चन्द्रवृषां हयम् । अस्य पद्मीयमित्यर्थोऽन्यथा स्यात् मलयोऽपि न ॥८७६॥

राज्ञा पृष्ट्वा हरिर्द्रौते हरिश्चन्द्रो नृपोऽस्मि न । किन्त्वहं श्वपचरायाऽस्य द्रव्यकीर्तोऽस्मि कर्मकृन् ॥८७७॥

राज्ञा पृष्ट्वाऽन्नना प्राह न सुताराऽस्मि राक्षसदम् । किन्तु द्विजन्मनो वज्रहृदयात्त्वयय दानिदा ॥८७८॥

अरे ! विप्लावयस्यस्मानित्युक्तं भूभुजा शुक्रः । प्राह किं स्व हरिश्चन्द्रः मक्रागयति ने पुरः ? ॥८७९॥

यतः—

सतो वाऽप्यसतो वाऽपि स्वान् स्वयं कीर्तयन् गुणान् । ब्रह्मापि हास्यतां यानि किं पुनः प्राकृतो जनः ? ॥८८०॥

हरिं मत्प्राह राजा भो मा भैषीः मत्पुत्रमुच्यताम् । ननु यद्यप्यहं वेमी जाताऽऽपदि न थाऽपि ने ॥८८१॥

हरिश्चन्द्रोऽन्नवीह देव ! वचसा परिषणोऽस्य किम् । पुनरायस्यते स्वं, यद् दातोऽन्याऽस्मीत्ययानतः ? ॥८८२॥

रूप-लावण्य-धैर्यादिगुणविस्मितचेतसा । राजा पृष्ट्वा पुनर्नारी तदेवोत्तरमात्तयन् ॥८८३॥

कलहंसोऽपि तत्रैव विमुच्य शुक्रपञ्जरम् । जगामाऽथ वृषोऽत्रादीद् मन्त्रिन् । किं न्वस्ति पञ्जरे ? ८५९ ॥
 मन्त्रिणोचे महाराज ! शुक्रराजोऽस्ति सर्ववित् । उपश्लोक्य राजानमित्युक्तश्च शुक्रोऽपठत् ॥ ८६० ॥
 सद्धर्म ! जय काशीन्द्र ! यस्याऽऽकृष्टा गुणैर्मुशम् । नयन्ति मार्गणा लक्ष्मीमेकेऽन्ये त्वानयन्ति ताम् ८६१
 राज्ञा किं पठितोऽसीति पृष्ठोऽसाबाख्यदात्मनः । तर्क-लक्षण-साहित्य-गणित-स्मृतिकौशलम् ॥ ८६२ ॥
 मान्त्रिकः प्राह भो राजन् ! राक्षसी वोऽन्यचेतसाम् । प्रभविष्यति तत् कोऽयं विलम्बोऽस्या विनिग्रहे ? ८६३
 ततश्चागात् सचण्डालो हरिश्चन्द्रसमन्वितः । हरिश्चन्द्रं शुक्रो दृष्ट्वाऽभूदुल्लुक्षमानसः ॥ ८६४ ॥
 प्राह च स्वस्ति ते नाथ ! भरतान्वयभूषते ! । हरिश्चन्द्र ! नमस्कृप्यौलिरत्नाङ्कितक्रम ! ॥ ८६५ ॥
 सरोपं प्राह राजाऽपि किमवद्धं प्रभापसे ? । क्व साकेतपतिर्ह्यत्र कीर ! त्वं विद्वलोऽसि किम् ? ॥ ८६६ ॥
 अथाह श्वपचं मन्त्री कुर्वन्नाच्छादनामिमास् । तेनाऽपि हरिरादिपुस्तां कृत्वाऽनवगुण्ठनाम् ॥ ८६७ ॥
 प्रत्यभ्यज्ञासीत् किं नाम सुतारा देव्यसौ हहा ! ? । किमेतेन हि दैवेन हन्तव्या वयमेव हा ! ? ॥ ८६८ ॥
 नास्मिन् कर्मणि देव्येषा करणं स्यात् कथञ्चन । किन्तु मे कोऽपि दुष्कर्मप्रेरितः कुरुते ह्यदः ॥ ८६९ ॥
 प्रविश्याऽग्निं ततो देव्या दोषमुत्सारयाम्यहम् । अथवाऽरिसभायां मे नात्मा योग्यः प्रकाशितुम् ॥ ८७० ॥
 मुनिभ्यः पृथिवी दत्ता विक्रीता समुता प्रिया । यत् करिष्यति दैवं तद् हरिश्चन्द्रः सदृश्यते ॥ ८७१ ॥

राजोचं मान्त्रिकं किं नः पुर्यां मारिविजृम्भितम् ? । सोऽप्याह नाटयनं श्यातं राक्षसीत्यन्वितं गदः ८५५
 वृद्धवेद्याऽऽह साऽश्वासं पुत्रिका मम मान्त्रिक ! । मृतायुनेव, स प्राह जीवोपि यामि ना गच्छ ॥८५६॥
 सा वस्त्राञ्चलमादाय भ्रमयित्वा शिरस्यथान् । मद्राशिपः प्रभावेन चिरं नवं जीव मान्त्रिक ! ॥ ८५७॥
 ततो दामी समगल्य कुट्टिन्यै समर्चाकथन् । गतस्तरं वधये द्विष्ट्या यतो जीयति मे न्यना ॥ ८५८ ॥
 ततः प्रत्ययतो राजा सादरं प्राह मान्त्रिकम् । आनेतुं प्रभवस्वेता राक्षसीपथ सोऽन्वयेन ॥८५९॥
 किमेवं कथ्यते देव ! मन्त्रेणाऽऽकृष्य वासुकिम् । पातालाद्, वामवं स्वर्गाद्, अन्वयेन गोपिहानये ८५९०
 यद्यस्ति कौतुकं तन् त्वं सामग्रीमुपदोक्तय । माप-सर्प लरणाभ्युत्पन्नानपि पुरुषान् ॥ ८५९१ ॥
 क्षणात् तदाकृते राज्ञा मान्त्रिको मण्डलं व्यधात् । तदन्तरपविश्याथ किञ्चिद् भयानमनाश्रयत् ॥८५९२॥
 दिक्पालाह्वानमर्चानां मन्त्रातुच्चैरथोच्चरन् । मान्त्रिको राक्षसीं मन्त्रैराचक्रप विहायता ॥ ८५९३ ॥
 श्यानती साऽनुगान् प्राह रं ! ग्रामः कचिद्रीक्ष्यताम् । येनाऽस्मि मुचिराद् बाहं क्षापयुनितुमुत्तथा ८५९४
 मण्डले मन्त्रशक्त्याथ सतिर्यातं पपात सा । सर्वेऽप्यविभयुस्तस्या चिटाल्या इव सृपिकाः ॥ ८५९५ ॥
 सविस्मयं नृपः प्राह मन्त्रोत्कर्षावधिस्त्वयम् । य एतां राक्षसां मन्त्रैरानेषीत पश्यता हि नः ॥ ८५९६ ॥
 मान्त्रिकः प्राह कर्तव्यमस्माभिः कृतमेव हि । उचितं यन् कुरु न्वं नविग्रहे न्यर्माने मधुः ॥८५९७॥
 साक्षेपमादिशद् राजा मान्त्रिन् ! श्वपचमाह्वय । कलहंमं तमाह्वानमादिशन् नविचरन्ततः ॥ ८५९८ ॥

मृत्योर्भीता जना रक्षां विदधत्यात्मनो यथा । तथा प्रेरितवन्मृत्युस्तान् मृणोति सहस्रशः ॥८३१॥
श्रुत्वाऽथ दुःसहलोकाऽऽक्रन्दं मरणजं पुरे । आहूत् सत्यवसुं भूपो मन्त्रिणं चन्द्रशेखरः ॥८३२॥

राजादेशात् समायान्तं मन्त्रिणं कोऽपि पूरुषः । अन्तरा मिलितोऽनंसीत् कीरपञ्जरपाणिकः ॥८३३॥
कलहंस ! तत्रया कीरो लब्धोऽयं केति मन्त्रिणा । पुष्टे स प्राह चम्पाया वने देवैनमाप्नुवम् ? ॥८३४॥
चन्द्रशेखरभूषाय सदाप्रियविपश्चिते । सर्वशास्त्रनदीष्णत्वादिहाऽनैपं शुकोत्तमम् ॥८३५॥

इति तद्वचनं शृण्वंस्तनैव सह मन्त्रिराद् । यथावुपनृपं नत्वा यथास्थानमुपाविशत् ॥ ८३६ ॥

सखेदं प्राह भूपालो मन्त्रिन् । परथ पुरीजनः । संकोचिनायुदैवेन याति वातेन दीपवत् ॥ ८३७ ॥

न वयं दुर्नया नाऽपि श्लथधर्मः पुरीजनः । नृणामकालमृत्युश्च तदन्वेषय कारणम् ॥ ८३८ ॥

ततश्च कुट्टिनी काचित् पुत्रीमरणविह्वला । उरस्ताडं समागत्य साक्षेपं नृपमवधीत् ॥ ८३९ ॥

सदैवाऽन्यायकारी त्वं सदा पीडयसि प्रजाः । सदाऽपि पापनिष्ठोऽसि तेनाऽयं म्रियते जनः ॥ ८४० ॥

मधुग्री नामतोऽनङ्गमुन्दरी स्मरमञ्जरी । प्रक्रीड्य सुखशय्यायां सुप्ताऽक्रस्माद् मृताऽस्ति हा ! ॥८४१॥

अहो ! कर्कशता हस्यया अहो ! निर्लज्जता गिराम् । इति ध्यायन्नुपेणोक्ते मन्त्री किं क्रियतामिति ? ॥८४२॥

मन्त्र्याह स्वाभिन्नवार्थे प्रगल्भन्ते हि मन्त्रिकाः । राजा प्राहाऽऽगतोऽस्तीहोऽज्जयिन्या मन्त्रिको महान् ८४३

तत आकार्यतामेष इत्युक्तो मन्त्रिणा नृपः । आजूहवत् तदैवेन सोऽप्यागत्य समाविशत् ॥ ८४४ ॥

चण्डालस्याऽपि कर्माऽहं कृत्वा दुष्करमप्यथ । दास्ये स्वर्णमिति क्षमापेक्तेऽभूद् रोमाञ्चिनो मुनिः ॥८१८॥
 ततः कौपीनवासोभृद्वृष्टिर्गन्धर्वः । दृढयाट्टिकरो वृद्धो निषादः कोऽपि चाऽगमन् ॥ ८१९ ॥
 राजानं वीक्ष्य स प्रोचे रे ! त्वं कर्मकरोऽमि किम् ? करिष्यसि च मे कर्म नन् श्रुत्वाऽनितयद् नृपः ॥८२०॥
 राविरस्तद्गतो लोकः कायको नास्ति नो मुनिः । क्षमने तन्निषादस्यापि कुर्वे कर्म नम्रमिति ॥८२१॥
 करिष्ये कर्म तेऽवश्यं राज्ञेभ्युक्तेऽथ सोऽवदत् । किं किं कर्ताऽसि मे कर्म राजाऽऽह्लाऽद्विगन्धि यन् ८२२
 रक्षितव्यं श्मशानं च लातव्यं मृतकाम्बरम् । अर्धद्वयानि काष्ठानि ग्राह्याणि च चिनिजयात् ॥ ८२३ ॥
 यत् तत्रोत्पद्यते तस्यार्थं हि गृह्णाति भूयतिः । अन्यस्यायस्य भागां द्वा ममेकस्ते तु दास्यते ॥ ८२४ ॥
 राजाऽऽदिशति यत् किञ्चिन् तच्च कार्यं न्वया सदा । गङ्गायन्त्रश्मशानेयः कालदण्डाभेयोऽस्मभ्यद्भ्यम् ८२५
 इति श्रुत्वा नृपः स्माह तं त्वदाज्ञाकृदस्मभ्यद्भ्यम् । यदत्र मां प्रति स्यात् तद् दातव्यं मुनये ननु ॥ ८२६ ॥
 अपवार्य मुनिः प्रोचे नमस्ते सत्त्वशालिने । नमस्ते सत्यसन्धाय नमस्ते धैर्यसद्मने ॥ ८२७ ॥
 कालदण्डोऽपि तद्वाचं प्रपन्नः साक्षिणं मुनिम् । कृत्वा सह जुषेणाम् श्मशानमगमद् निजम् ॥ ८२८ ॥
 इतश्च पुर्यामेतस्यामकस्मादपि देहिनाम् । जीवितव्यं हरन मृत्युरुपगतस्ये त्वत्तो यथा ॥ ८२९ ॥
 ततश्च परितः प्रोद्यदाक्रन्दञ्चनिभिर्जिनः । निर्लीयाऽस्यादिव कापि नगरं मङ्गलञ्चनिः ॥ ८३० ॥

राजा सासं ततो दध्यौ धिगापदमिमां मम । इन्द्रस्याऽप्यङ्कलालयोऽयं पदौ विप्रेण हन्यते ॥ ८०५ ॥
 ततः प्रोचे नृपो विप्र ! न तिष्ठेद् मातरं विना । शिशुः किमपि ते कर्म कर्ता क्रीणीह्युं ततः ॥ ८०६ ॥
 नैतं मुधाऽपि गृह्णामीत्युचानं द्विजमब्रवीत् । सुताराऽऽय ! गृहाणैनं विधाय मय्यनुग्रहम् ॥ ८०७ ॥
 विप्रोऽपि कृपया स्वर्णसहस्रं तस्य वेतने । कृत्वा दत्त्वा च राज्ञे, तावादाय स्वगृहं ययौ ॥ ८०८ ॥
 राजा दध्यौ न लप्स्येऽहं पुरे वासं ततो मुनिः । यद्येति स्वर्णमेतस्मै दत्त्वा स्यामकुतोभयः ॥ ८०९ ॥
 ततः कुलपतिः कुर्वन्नाज्ञामिव समाययौ । कोपात् पराङ्मुखीभूय प्रोचे द्राग् देहि हेम मे ॥ ८१० ॥
 गृहाण कियदप्येतदित्युक्ते भूभुजा मुनिः । उवाच कुपितस्त्वैतद् ग्रहीष्येऽल्पं न काञ्चनम् ॥ ८११ ॥
 मासोपरि गताः पञ्च दिना यदि तदाऽपि हि । कियदेव हुवाणस्त्वमदृश्यास्य ! न लज्जसे ॥ ८१२ ॥
 दध्यौ राजाऽधमर्णं धिगुत्तमर्णस्य दुर्गिरः । यः सहन्यपि भूयोऽपि तं प्रीणयति चाद्भिः ॥ ८१३ ॥
 ऊचे च भगवन्नेव काऽपि मे चित्तदुष्टता । विक्रीय दयिता-पुत्रौ चत् प्राप्तं तत् समर्पये ॥ ८१४ ॥
 ऊचेऽङ्गारमुखो सूर्य ! राजानं प्रार्थय हुतम् । चन्द्रशेखरमब्रत्यं किं विक्रीतो प्रिया-सुतो ? ॥ ८१५ ॥
 राजाऽऽह्वयत् किमिदं ब्रूयेऽनुचितं सत्त्वशालिनाम् । शतशो हि पराभूतान्नाहं मत्प्रार्थिनोऽर्धये ॥ ८१६ ॥
 प्रतिज्ञया भ्रष्ट ! वाचाट ! पुरो नः स्वं विकत्थसे । इत्युक्ते मुनिना प्राह राजा मा स्म मुने ! कृपः ॥ ८१७ ॥

विसंवादेऽथ सर्वेषां स्वर्थावनधो महात्मयन् । यदस्माभिः कृतं कार्यं मन्त्रयेऽपि किमन्यथा ? ॥ ६०६ ॥

यथाद्वैतवराणां च लग्नमेकं महित्य तैः । संवाहः कर्तुमारभे विवाहाय नयिस्तराम् ॥ ६०७ ॥

अथो लग्नादिने मासे चत्वारोऽपि वराः समम् । तत्राऽगाल्य दहिस्तस्फुपहायानपरिग्रहाः ॥ ६०८ ॥
परिणेतुं च तां सर्वे सममाजगमुर्लुक्ताः । विवदमाना युद्धाय सन्नद्धाश्च रुपाऽभवन् ॥ ६०९ ॥

सा तेषां युद्धसंरम्भं पुरुषसयकारणम् । पित्रादीनां विरोधं च वीर्यं नन्द्या व्ययिन्नतयन् ॥ ७०० ॥

धिग् मां यस्याः कृतेऽमीषां महाजनयोऽयमुत्थिनः । मृतायां पयि सर्वेषां श्रेयो भवति नान्यथा ॥ ७०१ ॥
निश्चिन्तयैवं चित्तां वात्ये रचयित्वैकमानसा । सा बर्हि साधयामास मदुःखं वीक्षिता जनैः ॥ ७०२ ॥

तेषामेको वरो बर्हि प्रविवेशं तया सह । द्वितीयस्तु विगणेण दूरदृशान्तरं ययौ ॥ ७०३ ॥

तृतीयोऽपि तदङ्गान्मादाय तीर्थं प्रतस्थवान् । तुर्यस्तु तस्याः शेषाङ्गोपरि स्थण्डिलकं व्यवाज् ॥ ७०४ ॥

यचित्त्वा च पुरे भिक्षां मुकत्वा तत्राऽन्नापिण्डकम् । स्वयं भुङ्क्ते प्रियामाहान् तत्राभ्यं च दिवानिजम् ॥ ७०५ ॥

क्रियत्यपि गते काले दृशान्तरगतो वरः । काऽपि संजीवनीं विद्यां प्राप्य तत्राऽप्ययौ मुदा ॥ ७०६ ॥

आकृष्य स्थण्डिल्याच्छेषाऽस्थीनि दिव्याऽनुभावतः । चक्रे पुनर्नवां कन्यां नव्यः सहस्रानोऽयमृन् ॥ ७०७ ॥

तीर्थान्तरगतोऽप्यगाद नटानीं तत्र देवतः । कन्यार्थं विधदन्ते स्म चत्वारोऽपि तथैव ते ॥ ७०८ ॥

सूक्ष्ममार्गे हि धर्मस्य समताख्ये शिवोपरि । एक एव ततो मा गा विकल्पगहनं वनम् ॥ ६८४ ॥
 शर्म धर्मश्च तत् ते स्यान्निर्विकल्पं मनो यदि । विकल्पो याति साम्येन तदभ्यासं ततः कुरु ॥ ६८५ ॥
 भवे पर्यटतो जन्तोः को निजः कोऽथवाऽपरः ? । ग्रामस्याऽर्वाक् प्रदेशो यः स एव ब्रजतः परः ॥ ६८६ ॥
 विकल्परविशकल्लोलावगाहनसमैः किमु ? । साम्यं फलकमादाय तीरं श्रय भवान्बुधैः ॥ ६८७ ॥
 विद्यया तपसा तीर्थयात्रया वा न निर्हतिः । विना तद् मर्मसाम्येन साम्यात् सौस्थ्येऽपि सा भवेत् ॥ ६८८ ॥
 उक्तं च—

हृयते न तप्यते न दीयते वा न किञ्चन । अहो ! अमूल्यक्रीतीयं साम्यमात्रेण निर्हतिः ॥ ६८९ ॥
 कन्या किल यथा विद्या-तीर्थ-कष्टकृतामपि । नासीदासीत् स्थितस्याऽपि तन्मर्महारदायिनः ॥ ६९० ॥
 तथाहि—

श्रीपुरे चन्द्रनश्रेष्ठिपुत्री नन्दा गुणैकभूः । मदीपकलिकेवाऽसीत् बालाऽपि कुलमण्डनम् ॥ ६९१ ॥
 पाणिग्रहणयोग्याया ग्रामान्तरगतैः समम् । तस्याः पित्रादिभिश्चक्रे संपदानं पृथक् पृथक् ॥ ६९२ ॥
 पितृकत्र पुरे दत्ता महेभ्यतनुजन्मने । पितृव्येण पुनर्भिन्नपुत्रस्याऽन्यत्र पत्तने ॥ ६९३ ॥
 स्वपितृनगरे मात्राऽभीष्टसख्याः सुतस्य तु । ददे भ्रात्रा पुरेऽन्यत्र महारुणवते तु सा ॥ ६९४ ॥
 सर्वेऽपि स्वपुरं प्राप्ताः कन्यादानं निजं निजम् । निर्मितं कथयामासुरन्याऽन्यं हर्षनिर्भराः ॥ ६९५ ॥

तुपस्तद्वर्णनोद्धृतप्रभूतानन्दकन्दलः । ध्यानैकरहिततमानं भवत्या नत्वेदमव्ययीन ॥ ६७० ॥
 निस्तन्द्रां योगमुद्रां ते दृष्ट्वा मे मुदित मनः । ततस्तस्या विधि श्रोतुमिच्छामि शिवदं मुने ! ॥ ६७१ ॥
 अथ तस्योपरोधेन योग्यं ज्ञात्वा च तं मुनिः । पारयित्वा क्षणं ध्यानं मधुरञ्चनिराजयत ॥ ६७२ ॥
 साधु पृष्टं महाभाग ! श्रूयतां किञ्चिदुच्यते । तृणां येन श्रुतेनाऽपि निष्कर्मणं मनो भवेत् ॥ ६७३ ॥
 यमो नियमाऽऽसने च प्राणायामश्चतुर्थकः । मत्स्याहारो धारणा च ध्यानं समाधिरष्टमः ॥ ६७४ ॥
 अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्माऽकिञ्चनता यमाः । नियमाः शौच-सन्तोषा स्थाऽध्याय-नपत्नी अपि ॥ ६७५ ॥
 देवताराधनं चैव करण पुनरासनम् । प्राणायामो गतिच्छेदः श्वास-प्र-श्वासयोर्मेतः ॥ ६७६ ॥
 मत्स्याहारस्त्रिद्याणां विषयेभ्यः समाह्वतिः । धारणा तु क्वचिद् ध्येयं चित्तस्य स्थिरचननम् ॥ ६७७ ॥
 ध्यानं च विषये नस्मिन्नेकमत्ययसन्ततिः । समाधिरस्तु तदेकमात्राऽभ्यसनरूपकः ॥ ६७८ ॥
 अप्राज्ञो योग इत्येवं तज्ज्ञैराख्यायि यः सदा । अपृक्कर्मबलं जेतुं जागर्ति हृदि योगिनाम् ॥ ६७९ ॥
 पञ्च-वज्रासनादीनामभ्यासेनाऽऽसनं जयेत् । रेचकादिक्रमेणाऽथ करणियो मरुज्जगः ॥ ६८० ॥
 तज्जये स्याद् वपुःसौख्यं देहमौख्यं मनः स्थिरम् । मनःस्थैर्ये लगेद् ध्यानं ध्याने च तपनानुत्पम् ॥ ६८१ ॥
 तत् सौख्यमपि दुःखाय रागद्वेषाच्च यद् भवेत् । तद् भो विहाय तन्मध्यं समनारूप्य समाश्रय ॥ ६८२ ॥
 रागः शीतसमो द्वेषो ग्रीष्मतुल्यस्तदन्तरे । स्थितश्चैव इवानन्दोत्सवं कस्य करोति न ? ॥ ६८३ ॥

स तुष्टो हृदये दध्यावहो ! मे सुकृतोदयः । काऽहं काऽयं मुनिः कैतहेयं कैते च दापकाः ? ॥ ६५६ ॥
 यदि वस्तु निजं न स्यात् तदित्यपि यच्छतः । पात्राय स्यान्महालाभो नृत्य नृत्य ततो मनः ॥ ६५७ ॥
 इति हर्षोल्लासचित्तः सुन्दरो भाविसुन्दरः । अदत्त मुनये दानं निदानं मोक्षसंपदः ॥ ६५८ ॥
 द्विवत्त्वारंशता दोषैरदृष्टं मुनिरप्यदः । प्रतिजग्राह भक्ताद्यं प्राणाधाराय धार्मिकः ॥ ६५९ ॥
 चतुर्भिरपि तैर्भोगफलं कर्माजितं ततः । सुन्दरेणाऽधिकं तत्तु परिणामविशेषतः ॥ ६६० ॥
 क्रमाज्जयपुरं प्राप्तं मिलिता वन्धवोऽखिलाः । चतुर्णामपि गेहेऽभून् महान् वधार्पणोत्सवः ॥ ६६१ ॥
 चिरमृद्धिसुखं भुक्त्वा प्रान्ते सुन्दरसंयुताः । जाता ज्योतिष्कुमारेषु ते चत्वारोऽपि देवताः ॥ ६६२ ॥
 चन्द्रभानू ततश्च्युत्वा महेभ्यतनयावुभौ । अभूतां विश्रुतौ नाम्ना श्रीवर्धन-मनोरमौ ॥ ६६३ ॥
 भीम-कुण्डौ पुनश्च्युत्वा पुत्रीत्वेन धनेशितुः । सुन्दरी खिन्निमणी नाम्ना वभूवतुरनुक्रमात् ॥ ६६४ ॥
 परिणीते च ते ताभ्यामुभाभ्यामपि कन्यके । मिथः प्राच्यभवाऽभ्यासात् प्रतिवन्द्यो महानभूत् ॥ ६६५ ॥
 च्युत्वा सुन्दरजीवस्तु जज्ञे विश्वपुरे नृपः । विश्वसेनाऽभिधः श्रीभिः स्वयमागत्य यो वृतः ॥ ६६६ ॥
 पुरे तत्रान्यदाऽज्याता श्रीवर्धन-मनोरमौ । बाणिज्यार्थमथो तत्र राजानमुपतस्थतुः ॥ ६६७ ॥
 तौ दृष्ट्वा मुदितो राजा दानमुक्तिमकारयत् । प्राच्यस्नेहाच्च तत्रैवाऽस्थापयत् सकुटुम्बकौ ॥ ६६८ ॥
 अन्यदा सहितस्ताभ्यां बहिरुद्यान्मगतम् । ययौ राजा मुनिं नन्दुं ध्यानस्थं च तमैक्षत ॥ ६६९ ॥

चन्द्रः पञ्चनमस्कृतशुद्धपक्षानुभाषतः । वधमानस्यो जज्ञे नुवृत्तमलितः क्रमान् ॥ ६४३ ॥

अथ । विधिवशात् तस्य त्रयोऽपि सुहृदोऽचिरात् । भातुर्भाषय कृपय तत्राऽऽजन्तुः पूयत पूयत ॥ ६४४ ॥
चन्द्रस्य मिलितः सर्वे स्वस्वोदन्तं न्यवेदयन् । चन्द्रोऽपि निजवृत्तान्तं पुरतः तेषां प्रार्थितवान् ॥ ६४५ ॥
नमस्कारस्य माह तस्यं श्रुत्वा ने तं जिगिषिरे । ततस्तेऽपि शर्तजाला महर्द्धिपरमानुराः ॥ ६४६ ॥

चन्द्र-भानु स्वभावेन माञ्जला सर्ववत्सला । किञ्चिद् मायाविनो रनयो भेदः साम्येऽपि दृश्यते ॥ ६४७ ॥
चत्वारोऽप्यन्यदेकत्र निविश्यालौचयन्त्यदः । ऋद्धिजाला बहुः किन्तु किं नया रयज्ञैर्विना ? ॥ ६४८ ॥
सैम लक्ष्मीः प्रज्ञस्येन चमत्कारं करोति या । सज्जनेभ्युदयतेऽप्याजामागतां च मनननी ॥ ६४९ ॥

अतः स्वं नगरं याम इति निश्चित्य ने ततः । क्षेमेणाऽस्म्येतिमुह्यद्भ्य मस्मिन्नाः पदवर्त्मना ॥ ६५० ॥
ऋद्धिसंभारसंपूर्णस्तेषां सार्यः पयि ब्रजन् । एकत्राऽऽवासितां ग्रामं प्रारभे योजनान्ध्रिनिम् ॥ ६५१ ॥
तदाऽन्येन्यस्तदृक् साधुरको नेत्रप्रभामृतः । सिञ्चन्निव भुवं तत्राऽऽययौ मामोपयासितः ॥ ६५२ ॥

स मुनिरतपसा शुक्लाद्गोऽपि चन्द्रनदाल्बवत् । उज्ज्वलः शीतलश्चामीनि कस्य नाटादको जने ? ॥ ६५३ ॥
तेषां भद्रकभावत्वात् स दृष्टो विमले हृदि । मुनिः संक्रान्तविभ्रमोऽभुज्जानास्ते तेन नन्मयाः ॥ ६५४ ॥
स्वयं भोक्तुं निविष्टत्वात् तस्मै चन्द्रादिभिः समम् । आदिष्टो भक्तदनाय मुन्दरो नाम कर्मकृन् ॥ ६५५ ॥

तथाहि-

केनाऽप्याराधितो यक्षो भक्तितो धनवाञ्छया । अनिर्विण्णतया तस्मै सुरस्तुष्टो ददौ वरम् ॥ ६३० ॥
अहो ! यो वृत्त्याति-स्वर्णमयूरः पुरतो मम । तस्यैकं गलितं पिच्छं त्वया ग्राह्यं दिने दिने ॥ ६३१ ॥
इति यक्षसमादिष्टं कुर्वन् दध्यौ नरोऽन्यदा । किमु कालत्रिलभ्वेनाऽखिलं शृङ्गामि वर्हिणम् ॥ ६३२ ॥
इति ध्यात्वा गृहीत्वा च तं यावद् वीक्षते कुयीः । तावदन्यशिरिषमख्यं दृष्ट्वा सोऽप्याकुलोऽभवत् ॥ ६३३ ॥
प्रागात्तान्यपि गत्वाऽसौ गृहे सामान्यपिच्छवत् । पिच्छानि वीक्ष्य वक्षः स्वं ताडयन् बह्वशोचत् ॥ ६३४ ॥
तथैकत्र वने पीत्वा युग्मं वानरयोरभूत् । प्रपाताख्यं ययौ तीर्थमन्यदा तत् परिभ्रमत् ॥ ६३५ ॥
तच्च तीर्थतरौ तत्राऽऽरोहन्नापत्यतस्ततः । पपात सद्यो जज्ञे च मर्त्ययुग्मं मनोहरम् ॥ ६३६ ॥
तादृक् तीर्थस्य माहात्म्यं दृष्ट्वा तदतिविस्मितम् । सुखमास्तेऽतिलुब्धत्वादयो स्त्रीं पुरुषोऽब्रुवत् ॥ ६३७ ॥
वानरत्वं प्रिये ! तावत् त्यक्त्वाऽज्वानरतां गतौ । पतावः पुनरप्यगारुह्य देवत्वहेतवे ॥ ६३८ ॥
अथो जगाद् सा दक्षाऽतिलोभो न शुभः प्रिय ! । वारितोऽर्पीत्यमर्षेण वक्षमारुह्य सोऽपतत् ॥ ६३९ ॥
भूयोऽपि वानरः सोऽभूद् दुःखितआरटद् भृशम् । तत्रायातेन साऽपि स्त्री स्वेचरेण समं ययौ ॥ ६४० ॥
इति ज्ञात्वा सुसंतोषं हृदि धारय तं विना । आरुह्यैवैरपीच्छा यत् तथैवाकाशवद् नृणाम् ॥ ६४१ ॥
अथाऽसौ तं मुनिं नत्वा पीतः पुष्पपुरं ययौ । वाणिज्यं किञ्चिदारभे तत्र जातो महाद्विक्कः ॥ ६४२ ॥

नीतश्च स मुनिर्देव्याः पार्श्वे साऽपि तमान्त्रयात् । वन्दिन्या देवानां श्रुत्या गृह्यैर्म समाश्रयत ॥६१७॥
 गतपापा च सज्जा च सा जज्ञे मुनिदर्शनात् । मणि मन्त्र-महोप-ध्यां यथा तुर्यस्तथा मुनिः ॥ ६१८ ॥
 चिरं राज्यमुखं भुक्त्वा वयःपरिणतावुर्ध्वा । राजये निजाद्वजं नपस्य पार्श्वे प्राव्रजतां गुरोः ॥६१९॥
 सरस्वती स्थिता साध्वी समीपे विजाद्व्रता । भानुस्तु विहरत्येकः स चाऽहं नन्विद्वहागतः ॥६२०॥
 अतो यदि तदा स्वस्याऽकरिष्यं हननं नतः । ऐहिका-ऽऽमुष्मिपक्त्रयोऽभविष्यदिति मे कुतः ? ॥६२१॥
 सत्यमेतद् वचो जज्ञे जीवन् भद्राणि पश्यति । तद् भद्र ! कुरु सद्धर्मं विरमाऽज्ञानमुन्युतः ॥६२२॥
 तन्निशमयाऽवदच्चन्द्रः सत्यमेतद् मुने ! परम् । चित्त-मित्रवियोगात्स्य यादमस्म्यनयस्वितः ॥ ६२३ ॥
 प्रसीद तद् तथा नाथ ! यथा स्यां स्वरूढमानसः । पद्याञ्च भवदादिष्टे यन्निष्ये नर्मरूपिणि ॥ ६२४ ॥
 नाह भानुमुनिस्तर्हि शिक्षयस्व तदेकधीः । परमेष्ठिनमस्कारं यः सद्यः सर्वकामदः ॥ ६२५ ॥
 लयिष्येऽपि यथा हन्ति द्रुतं पञ्चाननो गजान् । तथा पञ्चनमस्कारो ज्ञव्योऽपि दूरिनापहः ॥ ६२६ ॥
 प्राप्य पञ्चनमस्कारं चिन्तामणिसमं जडाः । उपलावज्ञया पश्यन्त्यनये भ्यायन्ति यन्नतः ॥ ६२७ ॥

तथाहि—

देवकालानुमानेन वर्तनं कलिवर्जनम् । यथालब्धे च सन्तोषो महामुखमिदं वृणाम् ॥ ६२८ ॥
 अतिलालयात् पुनर्लब्धमप्यर्थं हारयेत् कुवीः । मयूरग्राहको यदहं यथा च किल वानरः ॥ ६२९ ॥

पपच्छ लब्धचैतन्यां कन्यां किं पुत्रि ! तेऽभवत् ? । कथितं च तया मेऽसौ भर्ताऽसीत् पूर्वजन्मनि ॥ ६०३ ॥
 इत्यादिवहुभिस्तस्योः मत्स्यैः सहितां गिरम् । श्रुत्वा तोषं गतो मन्त्री राज्ञा कन्यां विवाहितः ॥ ६०४ ॥
 लब्धाऽऽवासास्थितस्तत्र स भानुसाचिवः सुखम् । भुञ्जानोऽगमयत् कालं नरेन्द्रसुतया सह ॥ ६०५ ॥
 साऽप्यहो ! मत्कुले सोढं कियद् दुःखं महात्मना । इति बुद्ध्या परं तत्र प्रतिबन्धपराऽभवत् ॥ ६०६ ॥
 अन्यदा नृपतिभ्यां राज्यं न्यस्य विरागतः । प्रव्रज्यां जगृहे भानू राजा पालयति मजाम् ॥ ६०७ ॥
 अथ दाहज्वरस्तीव्रो देव्या आकस्मिकोऽजनि । चिकित्सा विविधाऽऽरेभे परं व्यर्थाऽखिलाऽभवत् ॥ ६०८ ॥
 मुक्तवाणेषु वैद्येषु दध्यौ विध्यातर्थावृषः । यावन्नैषा विपद्येत तावत् प्राणांस्त्यजाम्यहम् ॥ ६०९ ॥
 मा भूद् विडम्बना पाण्वदिति निश्चित्य सप्तमम् । प्रासादतलमासह्य स्वमुल्लिखितुमुद्यतः ॥ ६१० ॥
 तदा व्योम्नि व्रजन् दृष्ट्वा तं चारणमुनिर्जगौ । किं करोषि महाभाग ! स्वयं बालिशोचितम् ? ॥ ६११ ॥
 मृतस्याऽविधिना दुःखं पुरोऽधिकतरं भवेत् । दुष्कर्माण्येव वध्यानि दृष्ट्वा देहवधेन किम् ? ॥ ६१२ ॥
 ऊचे भानुनृपः स्वामिन् ! किं कर्तव्यं मयाऽधुना ? । मुनिराह परं धर्मं सर्वदुःखापहं कुरु ॥ ६१३ ॥
 जिनं देवं प्रपद्यस्व महाव्रतधरं गुरुम् । सर्वज्ञाऽभिहितं तत्त्वं सम्यक्त्वमिदमाश्रय ॥ ६१४ ॥
 कल्पदृक्षस्तथा कौमधेनुश्चिन्तामणिस्तथा । त्रिपदीयं समस्या हि पूर्णा स्याज्जिनधर्मतः ॥ ६१५ ॥
 विरम प्राणिघातादिपापादित्यादिदेशनाम् । निशम्य स्वीकृतो धर्मो धन्यमन्येन भानुना ॥ ६१६ ॥

नृपेऽयंचदहं किञ्चिद् याचितुं न्यामिहागमम् । मन्त्री प्राह क्रिमत्राऽर्थे कथ्यं यत् कृत्यमादित्य ॥५९॥
 ततश्चरणयोर्भानोर्लङ्गित्वा नृपतिर्जगौ । वृत्तान्तेनामुनाऽप्रात्य ! विपत्ता मा तव प्रिया ॥ ५९,२ ॥
 तदभ्यर्थनयाऽस्माकं न कार्याऽनुमृतिस्तत्रया । हा ! किमेतदिति क्षुब्धचित्तेनाऽभाषि मन्त्रिणा ॥५९,३॥
 त्वद्भुक्तं सिद्धमवेदं सत्त्वहीनस्य मे विभोः । दुःश्रवणपथदः श्रुत्वा हृदयं न द्विषाऽभवत् ॥ ५९,४ ॥
 किन्तु देवेन नो किञ्चिद् वाच्यं दारपरिग्रहे । अन्यच्च कर्मय तस्यास्तत्र गन्वाऽवेदहेतुम् ॥ ५९,५ ॥
 इति मुक्तो नृपेणाऽसौ गत्वा स्वनगरं गृहे । स्वजनैः संगृहीतानि प्रियाभ्यानि सदाचरिणि ॥ ५९,६ ॥
 स्मारं स्मारं गुणांस्तस्या रोदिति मलपत्यति । नृपवाक्यनिबद्धत्वाद् मुमुगुरपि जीवति ५९,७
 अन्यदाऽचिन्तयद् यावज्जीवन्नस्मि विधेर्वशात् । तावद् गत्वेनदङ्गानि काऽपि तीर्थे क्षिपाम्यहम् ॥५९,८॥
 इत्यनारण्याय भूपस्य मन्त्री गङ्गातटं गतः । तत्र दत्त्वाऽर्थिनां दानाणिनि मलपति स्म नः ॥५९,९॥
 प्रियास्थिभिरपीदानीं भाव्यहो ! विरहो मम । विराधिन इव स्तंभरूपि नो मुखरुद् विविधः ॥६००॥
 अथ क्रीडागता वाराणसीभरनृपान्नजा । नाम्ना सरस्वती तत्र मलपत्नं नमाश्रुणोत ॥६०१॥
 पुष्टश्च स तया दुःखकारणं सर्वमाख्यत । तत् श्रुत्वा प्राण्मयं स्मृत्वा मूर्छिता मा उपतद् भुवि ॥६०२॥
 ततो भीताभिरारब्धाः सर्वीभिर्विविधाः क्रियाः । ज्ञात्वा राजाऽपि संभ्रान्तस्त्वयागान् मपरिचिदेद् ॥६०३॥

रथाङ्गयोरिव तयोस्तथा भीतिमिथोऽभवत् । यथा निष्कुत्रिमस्नेहविधौ जह्ने निदर्शनम् ॥ ५७७ ॥
 पल्यङ्कादुत्थिताऽन्येभू रुदती भर्तुमानुना । पृष्टा प्रिये ! किमेतत् साऽवदन्नाथ ! न किञ्चन ? ॥ ५७८ ॥
 आग्रहेण पुनः पृष्टाऽऽचख्यौ स्वप्नेऽद्य यद् मया । प्रिय ! दृष्टोऽसि संभाषं कुर्वाणोऽन्यस्त्रिया सह ॥ ५७९
 तत् श्रुत्वा सचिवो दध्यौ सपत्नीं वीक्ष्य याऽजानि । इत्थं स्वप्नेऽपि सा साक्षाद् दृष्टा कौटङ्ग भविष्यति ॥ ५८० ॥
 पत्नी तदियमकैव यावज्जीवं न मेऽपरा । तयोः स्नेहप्रकर्षोऽयं प्रसिद्धिमगमत्तराम् ॥ ५८१ ॥
 अन्यदा सचिवे राज्यभारमारोप्य भूपतिः । दूरं कटकयात्रायां गतस्तत्राऽस्ति सुस्थितः ॥ ५८२ ॥
 दम्पतीविवषये वार्ता प्रस्तावे यावदेकदा । कोऽपि राज्ञः पुरोऽशंसत् स्वरूपं भानुमन्त्रिणः ॥ ५८३ ॥
 परीक्षार्थं ततो राज्ञा कार्यमुद्दिश्य मन्त्रिणम् । आकार्य सन्नान्तिके मैपीन्नरं जयपुरे द्रुतम् ॥ ५८४ ॥
 तेन यत्र नृपादेशादलीका भानुमन्त्रिणः । विपत्तिविषया वार्ता सहस्रं स्वनेव निर्मिता ॥ ५८५ ॥
 वज्रयातसमं वाक्यं तन्निशम्य सरस्वती । सज्जातहृदयस्फोटो सहसा पञ्चतां गता ॥ ५८६ ॥
 तद् नरः कटके गत्वा नरेन्द्राय न्यवेदयत् । नृपोऽप्यत्याकुलचित्ते दध्यौ धिक् किं कृतं मया ? ॥ ५८७ ॥
 स्त्रीघातपातकादस्माद् मोक्ष्ये कथमहं हृदा ! ? । हास्येनाऽपि न कर्तव्यमकार्यं हितमिच्छता ॥ ५८८ ॥
 अन्यच्च सचिवस्तस्या मृतिं यावत् शृणोति न । तत्प्रणान् रक्षितुं तावदुभयः कोऽपि चिन्त्यते ॥ ५८९ ॥
 इति राजा गतोऽमात्यपार्श्वेऽमात्योऽपि संभ्रमात् । उवाच किमयं देव ! श्रुत्यान्ते स्वयमागमः ॥ ५९० ॥

छिन्नमयस्य हास्य मुक्ता इव दिशोदिशम् । ययुः सर्वेऽपि ने लोकाः केऽपि तत्रैव संस्थिताः ॥५०॥
 चन्द्रस्तु फल्कावारादासाय जलधेस्तटम् । चिन्तयापान हा ! कष्टे विभः सर्वो जनां मया । ५१ ॥
 स्फुरत्संतापपापेनाऽयुना मे जीवितेन किम् ? । यदि कार्यपारमे हेतु सपदि तत्फलम् ॥ ५२ ॥
 अथ कोऽपि द्विजः पात्रं छित्त्वा क्षुरिकयाऽजघीन् । आत्मयानन्वयाऽग्नेये किमद्रो ! भाग्यदक्षिणः ? ॥
 सर्वेऽप्यमेव किंवा चेत् नद्रागमगिराविह । कामुक विभ्रमे तीर्थे तत्र गन्तव्यं जीवितम् ॥ ५३ ॥
 तच्च कृत्वा ततश्चन्द्रो चावदुल्लस्यते गिरौ । मा साहसमिति मोक्षे नावन कोऽपि स्फुटाक्षरम् ५४ ॥
 ततश्चन्द्रो दिशालोकं कृत्वाऽपद्रयन्न भिञ्चन । पुनरुद्रमिव तु लजः पुरस्तरश्रुणां वनः ॥ ५५ ॥
 एव तृतीयवेलायां निषिद्धेन मयन्नतः । दृष्टो निरीक्षमाणेन पादपान्नगिर्नो मुनिः ॥ ५६ ॥
 नत्वा पृष्टश्च किं नाथ ! मन्दभाग्यस्य मेऽयुना । नैव संपन्नं मृशुरपि साधुर्याऽन्नर्चन ॥ ५७ ॥
 अनीतिमृशुना तेन स्त्रीजनस्योचितेन किम् ? । जीवन्नेवमेव भद्रं दृष्टान्तोऽत्रोदमेव भोः ! ॥ ५८ ॥
 तथाहि-

श्रीमद्भलपुरे राजश्चन्द्रमेनस्य नीतिवित् । भानुनापाऽथवद् मन्त्री तद्रायां च नमस्तनी ॥५९॥
 १ लन ।

तद् धनोपार्जनोपायः कार्य एवाधुना यतः । आयाजभावे व्ययं कुर्वन् मेखरप्यपचीयते ॥ ५५२ ॥
उक्तं च—

अनायः व्ययकर्ता च अनाथः कलहप्रियः । आतुरः सर्वमक्षी च नरः शीघ्रं विनश्यति ॥ ५५३ ॥
इत्यादि चिन्तयित्वाऽसौ संकल्पं सुहृदां निजम् । आचरयौ तच्च सर्वेषामभवत् सम्मतं वचः ॥ ५५४ ॥
निर्णीतं च यथाऽभोधिसुता श्रीस्तेन वारिधेः । विना सेवामियं न स्यादतः सेव्यः स एव हि ॥ ५५५ ॥
इति तैः स्वस्वपितृणां कथितं पितृभिश्च ते । प्रक्तिषिद्धा यथा वत्साः ! न माति विभवो गृहे ॥ ५५६ ॥
यूयं मुग्धा जनो धूर्तः संदिग्धः कुशलगमः । विषमाः परदेशाश्चाऽब्धिवणिज्यं विशेषतः ॥ ५५७ ॥
इत्यादिशुक्तिभिर्बाहं वारिता अपि ते सुताः । सर्वे संबोद्धुमारब्धाः समुद्रगमनोत्सुकाः ॥ ५५८ ॥
भृतं प्रवहणं भाण्डैः प्रयाणदिनमागतम् । अथाऽपशक्नुनश्रेणी प्रावर्तिष्ठ समन्ततः ॥ ५५९ ॥
अदृष्टव्यानि पश्यन्ति शृण्वन्त्यपरवान् बहून् । उदण्डो मरुदुद्धृतश्छादितं रजसा नमः ॥ ५६० ॥
ततः समुदितोभूय स्वजनैर्वारितोऽखिलैः । चन्द्रस्तानाह किं यूयं कुरुतेत्यमयीरताम् ? ॥ ५६१ ॥
सकाशाद् यस्य यद् येन प्राप्तव्यं जायते यदा । प्राप्यते खलु तत् तेन शकुनाऽशकुनः किमु ? ॥ ५६२ ॥
इत्येकाग्रमनाश्चन्द्रः समिन्ध्रः पस्त्रितोऽभ्युद्यौ । मार्गेऽस्य गच्छतोऽन्येऽश्रुत्पाताः सहसाऽभवन् ॥ ५६३ ॥
छादितं गगनं मेघैर्गर्जद्भिः सह वार्धिना । मिथश्चास्फाल्य दुर्वाताश्चक्रुर्यानि खण्डशः ॥ ५६४ ॥

इयं मोक्षफलं दाने पात्राऽप्राविचारणा । दयादानं च सर्वज्ञैः कुत्राऽपि न निषिध्यते ॥ ५४१ ॥
यतः-वर्षेण क्षारार्णवेऽप्यद्वा मुक्तात्पमा क्वाऽपि जायते । मनतं ददतां दानुः पात्रयोगोऽपि संभवेत् ॥ ५४२ ॥
तत्र न्यायाजितं क्षेत्र-काल-भावेरदपिनम् । देयं धर्मार्थिना दानं विना कीर्त्यादिकारणम् ॥ ५४३ ॥
ग्रन्थान्तरेऽप्युक्तम्-

दानव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे । क्षेत्रे काले च भावे च तद्दानं गतिवित्तं स्मृतम् ॥ ५४४ ॥
यत्तु मत्पुण्यकाराय फलमुद्दिश्य वा पुनः । दीयते हि परितुष्टं तद् दानं राजसं स्मृतम् ॥ ५४५ ॥
भद्रेजकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते । असत्कृतमवज्ञातं तद् दानं तामसं स्मृतम् ॥ ५४६ ॥
सुभक्तवेनाऽपि सिद्ध्यै स्याद् दानं दत्तं महात्मने । इत्यर्थे चन्द्रभान्वाद्याः सुन्दरश्च निदर्शनम् ॥ ५४७ ॥
तथाहि-

पुरे जयपुराहाने राउधे जयनरोशितुः । महेभ्यजनयाः सन्ति चत्वारो मित्रतां गताः ॥ ५४८ ॥
आव्यधन्द्रस्तथा भातुर्भीमः कृष्णश्च ते मिथः । एकीभूता इव रत्नेहाव् पुत्रेऽप्यो विलसन्त्यलम् ॥ ५४९ ॥
अन्यदाऽचिन्तयन्नो वयं न खलु सत्तमाः । बाल्ये हि युज्यते भोक्तुं मातुः स्तन्यं पितुर्थेनम् ॥ ५५० ॥
नीत्या यः स्वभुजोपात्तं वित्तं भुङ्क्ते ददाति च । उदारः स हि विलयातोऽयमो मूलदरः पुनः ॥ ५५१ ॥

वसन्तकोऽपि विख्याता देव्या धर्मसुतत्वतः । राजप्रसादसंजातः समुद्धिभरमासुरः ॥ ५२९ ॥
विविधां च विचिन्त्यैवं सुख-दुःखविविडम्बनाम् । सदाचाररतो नित्यं वासरानत्यवाहयत् ॥ ५३० ॥

(युग्मम्)

अन्यदा सुगुरोः पार्श्वे श्रुत्वा पूर्वभवे कृतम् । व्रतस्य ग्रहणं मङ्गं संधानं च तथात्मनि ॥ ५३१ ॥
जातशुद्धपरीणामो गृहिधर्मं यथाविधि । प्रपन्नाणुव्रतः सम्यक् पालयित्वा दिवं ययौ ॥ ५३२ ॥
अन्यो-प्राश्रय-भैषज्य-वस्त्र-पात्रादिदानतः । उपष्टम्भोऽनेकधाऽत्र चाऽन्नदानं विशिष्यते ॥ ५३३ ॥
अन्नदातुरथस्तीर्थकरोऽपि कुरुते करम् । तच्च दानं भवेत् पात्रे दत्तं बहुफलं नृणाम् ॥ ५३४ ॥
पात्रं क्षेत्रं दैर्दिर्वसा धनं बीजं शमो जलम् । वाक्यं वातो यज्ञः पुण्यं फलं पुण्यं सुखं रसाः ॥ ५३५ ॥
खलोऽपि गवि दुग्धं स्याद् दुग्धमभ्युरगे विषम् । पात्राऽपात्रविशेषेण तत् पात्रे दानमुत्तमम् ॥ ५३६ ॥
पात्रं च विविधं तत्र समताश्रीविभूषिताः । ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यरूपरत्नत्रया निवृताः ॥ ५३७ ॥
प्रशान्ततनु-वाक्-चित्ता भैक्ष्यमात्रोपजीविनः । रताः परहिते नित्यं यतयः पात्रमुत्तमम् ॥ ५३८ ॥
सम्यग् दर्शनवन्तस्तु देशचारित्र्ययोगिनः । यतिधर्मच्छवः पात्रं मध्यमं गृहमेधिनः ॥ ५३९ ॥
सम्यक्त्वमात्रसंतुष्टा व्रतशीलेषु निःस्पृहाः । तीर्थप्रभावनोद्युक्तास्तृतीयं पात्रमुच्यते ॥ ५४० ॥

श्रीपार्श्वः

॥१५७॥

टिम्भकल्पं परीवारं तलारक्षसमान् भटान् । पञ्चशब्दानिनाटं च विपमानकटाक्षम् ॥ ५१६ ॥
अन्यायघोषणाकारितुल्यं वन्दिजनं पुनः । भ्रमयित्वा वधस्थाननयनाभमिटागतम् ॥ ५१७ ॥
भविष्यन्मरणाशङ्काशङ्कुकीलितचेतसः । एकां मे व्यायतः शूला तन् सर्वं तन्मयायितम् ॥ ५१८ ॥
अद्य देव ! पुनर्विषपावन्या मूर्तिगङ्गाया । धर्मेमात्रा मम स्त्रीषु मुष्टहीताभिधानया ॥ ५१९ ॥
श्रीशीलमत्या दुर्देयं जीवितव्याऽभयं ददे । तेन सर्वं जगत् पूर्णं पश्याम्ययिवसाभि च ॥ ५२० ॥
तन् श्रुत्वा भूभुजा चैषि तस्या वदनपद्मजम् । साऽप्युचे श्रीमुखेनाऽस्मै दीयतामभयं विभो ! ॥ ५२१ ॥
देवि ! प्रदत्तेमेवदं किमप्यन्यन्निवेद्यताम् । साऽवाचन् त्वन्प्रसादेन न्यूनं किमपि नो मम ॥ ५२२ ॥
अहो ! गाम्भीर्यमेतस्या अहो ! निर्लोभतागुणः । अहो ! सत्याः परं दाक्ष्यमहो ! जीवदयालुता ॥ ५२३ ॥
अहो ! वचनमाधुर्यमहो ! काऽपि प्रसन्नता । श्रुत्वमस्याः प्रभावेन मम राज्यं प्रवर्धते ॥ ५२४ ॥
इति तोषान्निवेश्यात्मवामाङ्गे तां त्रपालमा । पट्टराजीपट्टे सद्यः स्थापयामास भूपतिः ॥ ५२५ ॥
पश्चिमद्वारगामिन्यो नद्यः सर्वा नदीपतेः । प्रवेशं लभते पूर्वद्वारि गङ्गा शुचिः पुनः ॥ ५२६ ॥
पत्युः प्रसादमासाद्य सच्चरित्रजलेन सा । कङ्कालं क्षालयामास सपन्नीमनसामपि ॥ ५२७ ॥
एवं विख्यातवृत्तान्ता विवस्याऽपि महार्घ्यताम् । गता मुगतिर्मोक्षं च जीवरक्षाप्रभावतः ॥ ५२८ ॥

६

मगः

॥१५७॥

साऽपि तं स्वग्रहे नीत्वा संक्षेपात् स्नान-भोजनम् । कारयित्वाऽल्पवस्त्राणि परिधाप्याऽभयं ददौ ॥५०३॥
 स तु त्रिभुवनैश्वर्यलाभादभ्यधिकं तदा । जीवितव्याऽभयं प्राप्य न माति स्म मुदा हृदि ॥ ५०४ ॥
 गते तेस्मिन्नहोरात्रे मातः शीलमती स्वयम् । तं धर्मतनयं कृत्वा पुरो राजकुलं ययौ ॥ ५०५ ॥
 सोऽपि तत्र पुरो राज्ञो मृगेन्द्रासनवर्तिनः । समग्रेऽपि सभालोके कौतुकोदञ्चितानने ॥ ५०६ ॥
 एषा याचिष्यतेऽस्मत्तोऽभ्यधिकं किमितीर्षया । यथास्थानं निविष्टासु राज्ञीषु निखिलास्त्रपि ॥५०७॥
 वलानोल्लले नृत्तं सिंहनादमथोज्ज्वलैः । हर्षेण कुर्वन् नो केषामपिचक्षेप मनो-दशः ? ॥ ५०८ ॥
 अन्यथादशमिवाऽर्थेन वीक्ष्य राजाऽपि विस्मितः । पप्रच्छ वद रे ! सत्यं किं कारणमिदं यतः ॥ ५०९ ॥
 एतावद्विवसान् यावद् मण्डितोऽपि महर्द्धिभिः । विषण्णवदन्तच्छायो मयीलित इवाऽभवः ? ॥ ५१० ॥
 अद्य तु स्वल्पवेषोऽपि पादचार्यपि हर्षितः । कुर्वाणो विविधां चेष्टामुन्मत्त इवेक्ष्यसे ॥ ५११ ॥
 सोऽप्याह श्रूयतां देव ! शूलारोपाक्षरैस्तव । कर्णमविष्टैर्विषवत् सर्वं शून्यं ममाऽभवत् ॥ ५१२ ॥
 ततोऽहं भ्रान्तचित्तवान्मनेऽन्नं क्षात्रसंनिभम् । जलं च विषसंवादि सौधं यमग्रहोपपम् ॥ ५१३ ॥
 पत्यङ्कं शल्यसङ्काशं चन्दनं चूर्णसोदरम् । तुरङ्गं रासभाकारं श्रीकैरीं जीर्णस्पर्षवत् ॥ ५१४ ॥
 भृङ्गलानिगदप्रायं पाणिपादविभूषणम् । हारं शरावमालायं मुकुटं विल्ववन्दनम् ॥ ५१५ ॥

प्रातरुत्तमारेतोपाधिः कारितः प्रान्तयेषधृत् । इन्द्रकेतुरिव भ्रष्टो नीत्वा गात्रः मर्षयितः ॥ ४९.१ ॥
 तं दण्डपाशिकस्याऽथ यावदप्यते नृपः । तावद् द्वितीयया गन्ध्या नैववाज्यं मयान्वितः ॥ ४९.२ ॥
 अन्याभिरपि राज्ञोभिरैकैकदिवसं क्रमात् । नृपं विजप्य याचित्वा नं प्रमादं पद्याग्रहात् ॥ ४९.३ ॥
 सापत्न्यभावसंज्ञातस्यार्थाधिष्णुसंमदात् । कृतभूरितरद्रव्यव्ययभावाज्जिह्वाभिर्हः ॥ ४९.४ ॥
 द्रोमुन्दगुराभासं विधाप्य विविधैरत्नैः । पूरितं कौतुकं त्वस्य मनमस्नन्य नो पुनः ॥ ४९.५ ॥
 अथ तस्य नृपस्याऽस्ति राज्ञी पञ्चगताऽन्तिमा । पत्नी नीलिमनी नाम पालयन्ती कुलव्रतम् ॥ ४९.६ ॥
 साऽह्यस्थितिपरीवारा निजावासं गता सदा । स्वस्यैव कर्मणो दोषं मन्यते न तु भृगवैः ॥ ४९.७ ॥
 आसनामन्यदलङ्घन-वसनार्थं प्रसादजम् । विहाहानन्तरं राज्ञा दृष्टा दृष्ट्याऽपि नैव सा ॥ ४९.८ ॥
 न हि मे मन्दभाग्यायाः काऽपि स्वर्वाऽत्र विद्यते । अन्याभिः मह राज्ञोभिः किन्तु यानि क्रमागतम् ४९.९
 यद्येवदपि नाऽऽथास्ये न लप्स्ये गणनामपि । हृदये संप्रदायैवं साजोग भूत व्यजिज्ञपन् ॥ ४९.१० ॥

(मृगमम्)

देव ! नाऽऽजोविनः स्वामी कापि कार्ये पुरा मया । चौरस्य पुनरन्याज्यं कर्तव्यं कथयामि नन ॥५०१॥
 तदाकर्णयाऽथ तां स्मृत्वा तन् ज्ञात्वा गुणगौरवम् । उद्विन्नपुच्छः प्रीत्या मेनं मयं भगवतः ॥५०२॥

शुक्रार्द्रफलभक्ष्याणि एकान्नं बहुवर्णकम् । शालि-सूपाद्यमाधुर्यद्वनपूरादिकं क्रमान् ॥ ४७९ ॥
 दध्योदनं चेत्यखिलं परिवेष्य सगौरवम् । स्वयं पार्श्वस्थिता राज्ञी भोजनं तमकारयत् ॥ ४८० ॥
 स्वच्छशीतलसद्गन्धैराचम्य मधुरैर्जलैः । पिष्टिका-हस्तचरितारभ्यां रूक्षीकृत्य करद्वयम् ॥ ४८१ ॥
 पुष्पद्रवरसस्वच्छशीखण्डेनोपालिभ्य च । कर्पूरमिश्रताम्बूलसमाननपुरस्सरम् ॥ ४८२ ॥
 निषण्णस्याऽस्य पत्यङ्के चेटीजनपरावृते । पुराश्चित्रकथाक्रान्ध्याविनोदान् देव्यचीकरत् ॥ ४८३ ॥
 (विशेषकम्)

अथाऽपराह्णसमये रात्र्यादेशेन किङ्करैः । वरं तुरङ्गमारोप्य स्वर्णपर्याणभूषणम् ॥ ४८४ ॥
 पद्ममूत्रमयीं वल्गां दधानाः करपल्लवे । उपरिष्टाद् धृतोष्ठासिमयूरातपचारणः ॥ ४८५ ॥
 विष्वक् परिवृतो यत्नात् शतसङ्ख्यामितैर्भटैः । पुरः प्रारब्धसङ्गीतः कुतूहलकरैर्नरैः ॥ ४८६ ॥
 सपञ्चशब्दनिर्घोषः पठन्मङ्गलपाठकः । उत्फुल्लनयनैर्लोकैर्वीक्ष्यमाणः सकौतुकम् ॥ ४८७ ॥
 विपणिश्रेणिमार्गेण मन्दं मन्दं च सञ्चरन् । दर्शितानेकद्रष्टव्यः स नीत्वा राजमन्दिरम् ॥ ४८८ ॥
 उच्चैर्वातायनस्थाय नृपाय विहितानतिः । आसन्नं वहिरावासमानिन्ये दिवसाल्यये ॥ ४८९ ॥
 (पद्मिः कुलकम्)
 तत्र मातङ्गगीतेन दास-दासीकुतूहलैः । निर्मापितबहुमीतिः शर्वरीं समवाहयत् ॥ ४९० ॥

आदिद्वेज तल्लारक्षं झल्लारोपाय तस्मा सः । यावच्च सदस्मा तेन चालितस्त्वायदन्तरे ॥ ४६५ ॥
 वामपक्षसनासीना पट्टराज्ञी प्रियद्वरा । शरण्यरहितं वीक्ष्य तं दर्शनवचनाननम् ॥ ४६६ ॥
 हा ! निराशो वराकोऽस्मिं मा गादिति दयावशात् । नृपं विज्ञपयामास देवाऽद्यायं ममाऽर्चनाम् ॥ ४६७ ॥
 येनाऽस्य तनयस्येव संसारमुत्तर्कतुकम् । दिवकं दशैषिन्वाऽस्य पुर्याम मनोरथम् ॥ ४६८ ॥
 अथाऽनुल्लङ्घ्यवाक्यन्वादनुज्ञाना नृपेण सा । वन्धमुच्छ्रय न निनये निजायासं वसन्तकम् ॥ ४६९ ॥
 तदादिष्टाः परीवारजनाः स्नानादिहेतवे । तत्र तं ज्ञानपाकाद्यैस्तेलरभ्यजय सादरम् ॥ ४७० ॥
 अङ्गं सुगन्धचूर्णेनोद्गर्त्य लालित्यकोविदाः । स्नानपीठे च विनयस्य मुक्तामलयाऽऽर्चितैः ॥ ४७१ ॥
 उत्तरेः कटुर्णः पुष्पाढ्यैः स्वच्छैश्च सलिलैः क्रमान् । स्नपयामासुकदभुनक्षत्तनियोपपूर्वकम् ॥ ४७२ ॥
 अङ्गं कापायवस्त्रेण रूक्षयित्वाऽच्छवाससी । कटलीगर्भदाज्ञं परिधाय मन्त्रेणिके ॥ ४७३ ॥
 असितागुरुधुमेन धूपयित्वा शिरोरुहान् । धर्ममलं चिदभुर्मांसां पुष्पमालाभारथामुरम् ॥ ४७४ ॥
 सच्चन्दनरसेनाङ्गं विलिप्याभरणोत्करम् । दिव्यं निवेद्यपामसुयथान्यनपनाकुलाः ॥ ४७५ ॥
 स्वर्णश्रृङ्गलङ्के मुक्तासरिके पाणि पादयोः । वाहोः सवीरवन्धय केशुरनुलिपुर्मांसाः ॥ ४७६ ॥
 सद्गन्धकण्ठकं कण्ठे दारत्रिसरकादि च । कर्णयोः कुण्डलं मूर्ध्नि मुकुटं चाऽलङ्कये वर्दाम् ॥ ४७७ ॥
 इत्याद्यशेषं निर्माप्यापवेद्य विशदासने । स्वर्णधारस्थमुस्थालङ्कञ्चोत्थाद्यपमण्डयन् ॥ ४७८ ॥

भयभ्रान्तेक्षणः किञ्चित् किञ्चिदाश्वस्तमानसः । पदे पदे सखलद्वाज्यः स जगाद तदादिते ॥ ४५१ ॥
 देव ! विन्ध्यपुरे विन्ध्यभूपतेः प्रीतिमञ्जनः । श्रेष्ठिनो वसुदत्तस्य वसन्ताख्योऽहमङ्गजः ॥ ४५२ ॥
 खालितः पालितोऽत्यन्तं पाठितः परिणायितः । तत्र यत्र सुखं प्रापमहं तातप्रसादतः ॥ ४५३ ॥
 दुर्दैववशतः किन्तु द्यूतव्यसनवानहम् । अभवं तेन दुःखार्तपितृभिः स्वजनैर्जनैः ॥ ४५४ ॥
 नितान्तं शिक्ष्यमाणोऽपि प्रत्यासन्नतयाऽऽपदः । न द्यूतममुचं नीरे मिमज्जिषुरिचोपलम् ॥ ४५५ ॥
 सर्वदोषनिवारो न सर्वाऽनर्थविविधायिना । तेन सर्वविरोधेन व्यसनेन प्रणोदितः ॥ ४५६ ॥
 वञ्चयित्वा दशं गेहाद् बहिर्द्रव्यं शनैः शनैः । नेतुमारब्धवानस्मि प्रस्थानकमित्रात्मनः ॥ ४५७ ॥
 ततो राजकुले गत्वा कृष्णाक्षरविधिक्रमात् । तत् तादृग् वल्लभोऽप्येष पित्रा निष्क्रान्तो गृहात् ॥ ४५८ ॥
 तेजसेवाऽथ तेनाऽहं पित्रा मुक्तो गतद्यूतिः । निरङ्कुशतया स्वैरं भ्रमामि जगतीतले ॥ ४५९ ॥
 भिक्षां प्रतिगृहं याचे शून्यदेवकुले शये । पापकृत्याच्च नो शङ्के द्यूतेन च पुना रमे ॥ ४६० ॥
 एवं हतमतिर्यावन्नगरेऽत्र समागमम् । दृष्ट्वा च मुदितं लोकं ममापीच्छा सुखेऽभवत् ॥ ४६१ ॥
 तच्च द्रव्यं विना न स्यान्नष्टोपायान्तरो निशि । तत् प्रवृत्तोऽत्र चौर्याय धृतश्च तव पूरुषैः ॥ ४६२ ॥
 इत्थमात्मीयवृत्तान्तो यथावत् कथितो मया । त्वमेवाऽतः परं दैवं कुरु नाथ ! यथोचितम् ॥ ४६३ ॥
 इदं दर्शमनस्करोऽपि तत्स्वरूपनिरूपणात् । परं चौरौ न मोक्तव्य इत्यभिग्रहतो द्रुपः ॥ ४६४ ॥

मानवानस्य माहानस्यमित्यं स्व-परयोदितम् । वर्णिनं साधनं जीवाऽभयदानं प्रपञ्चये ॥ ५३९ ॥
सर्वे जीवितुमिच्छन्ति जीवास्तदभयं ततः । श्रुतं त्रिभुवनैर्बर्षदानादप्यतिरिच्यते ॥ ५४० ॥
ग्रन्थान्तरेऽप्युच्यते—

तयोः

नाना भूयस्तरा भूमिः पृथिव्यामस्ति कथन । प्राणिनां भयभीतानामभयं यत् प्रदीयते ॥ ५४१ ॥
एकतः क्रतवः सर्वे समासवरदक्षिणाः । एकतो भयभीतस्य प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥ ५४२ ॥
जीवितव्याभयं प्राप्य हीनदीनोऽपि सम्पदात् । मन्यते स्वं त्रित्येकीयं दृष्टान्नोऽत्र वसन्तकः ॥ ५४३ ॥

तथाहि-श्रीवसन्तपुरे भूमिमण्डलाखण्डकः पुरा । द्रुमोऽभूद्रूपतिन्नेजोवज्रसपितभूमिभूत ॥ ५४४ ॥

तस्य प्रियङ्गरा नाम राज्ञी पञ्चजलाग्रणीः । दयिता निजरूपेण निजिनामसमुन्तरी ॥ ५४५ ॥

तेन राज्ञा भुवं नीत्वा रक्षता सुखितारमनाम् । दिवो चार्ताऽपि त्र्येकानां विसस्मान् कुतोऽरिनाः ॥ ५४६ ॥

अन्यदा तत्र यामिन्यां कोऽपि चोरः सत्योत्पकः । दृष्टो वद्धरत्नलारक्षेतिन्ये च नृपतेः पुरः ॥ ५४७ ॥

तं निरीक्ष्य सभासीनो नृपः क्रौर्यस्पृशा दृशा । पुनः प्रयत्नया किञ्चित् तदङ्गे चर्द्धिमेक्षणान् ॥ ५४८ ॥

विधाप्य शिशिकं वन्मं प्रोचे विस्रिप्तमानसः । वद रे ! तव को देवः का जातिः किमु नाम च ? ५४९ ॥

वयस्येवविधे नव्ये वैपुराकारलक्षणम् । विरुद्धमिदमारमे चौरकर्म च किं नया ? ॥ ५५० ॥

१ चोर्ध्वधनसदित । २ दाररागृहीतलङ्घम् ।

१ चोर्ध्वधनसदित । २ दाररागृहीतलङ्घम् ।

तन्निशम्य महात्माऽसौ पश्चात्तापं परं दधत् । स ज्ञानोपग्रहे सर्वप्रयत्नेन प्रवृत्तवान् ॥ ४२५ ॥
परिपूर्णमनुभ्यायुः स सौधर्मे सुरोऽभवत् । तच्च्युतः सुकुले जातो धनमित्राऽभिधो नरः ॥ ४२६ ॥
तत्राऽपि सावशेषत्वाज् ज्ञानावरणकर्मणः । पठतोऽपि भुशं किञ्चिन्नैति तस्य कथञ्चन ॥ ४२७ ॥
ईहापोहं स वैराग्यात् कुर्वाणो जातिमस्मरत् । ततः प्राग्वत् श्रुतज्ञानोपगृन्मं कर्तुमुद्यतः ॥ ४२८ ॥
दुःकृतं गर्हत्तस्य संवेगादतिदुस्तरम् । ज्ञानावरणमुच्छिन्नं पद्मज्यां च प्रपन्नवान् ॥ ४२९ ॥
साज्ञोपाङ्गे श्रुतेऽधीती स्मारं स्मारं पुरा कृतम् । ज्ञानदाने सदोद्भुक्तः केवलज्ञानमासदत् ॥ ४३० ॥
तत्रासन्नसुरश्चेक्रे दुन्दुभिध्वानपूर्वकम् । स्वर्णपद्मं तदाऽऽसीनिः केवली धर्ममादिशत् ॥ ४३१ ॥
इह सर्वः सुखस्यार्थी सुखं सञ्चरणाद् भवेत् । सदाचारः पुनर्ज्ञानाज् ज्ञानं ज्ञानप्रदानतः ॥ ४३२ ॥
ज्ञानदानं च सच्छास्त्रव्याख्या-ऽध्यापन वाचनैः । अवीयानिषु साहाय्याज् ज्ञानोपकरणार्पणैः ॥ ४३३ ॥
तदत्र प्रयत्नैर्भाष्यं न कार्या ज्ञानहीलना । ज्ञानावज्ञानतो दुःखं मयाऽप्यासादितं पुरा ॥ ४३४ ॥
तत् श्रुत्वा तं नमस्कर्तुमागतेर्द्व-मानवैः । स पृष्ठो निजवृत्तान्तमाचक्षे प्रमादजम् ॥ ४३५ ॥
इत्थं तस्योपदेशेन बहवो भव्यजन्तवः । प्रबुद्धा ज्ञानमाराध्य क्रमादायुः परं पदम् ॥ ४३६ ॥
इत्यसौ ज्ञानदानेन स्वमुद्दधे परानपि । पश्चादपि चिरस्थायि तज् ज्येष्ठं तेन कथ्यते ॥ ४३७ ॥
ज्ञानं तु तदुपादेयं यत् स्यात् स्वस्य परस्य च । निर्व्याघातप्रकाशार्थमभ्रदीपालयोपमम् ॥ ४३८ ॥

स कालेनाऽप्रतिक्रान्तो मृत्वा सौधर्ममाप्तवत् । ततश्चमृत्वा पद्मपुरे धनयोऽपिमुनेऽभवत् ॥१५३॥
 धनशर्माऽभिधः सोऽथाऽऽरभेऽध्यापयितुं क्षणे । किमपि प्राक्कृतज्ञानावज्ञादापेण नीतं तु ॥१५४॥
 एवं पञ्चशतीसहस्रोपाध्यायैर्वोक्षितः परम् । नैकमप्यक्षरं हृद्यायातुं शक्येऽस्य वक्ष्यते ॥१५५॥
 ततो बहुधनस्तस्य तदेकतयः पिता । दधौ विपादाद् दृष्ट्वा ! कष्टं किमु कार्यं मयाऽयुता ? ॥१५६॥
 यत् उच्यते—

अजात-मृत-सर्वेभ्यो मृता-ऽजातो मुक्तो वरम् । यत्तस्मात्सलपदुःखाय यावज्जीवं जटो भवेत् ॥१५७॥
 देवानां भापते पूजां करोति विविधोपयान् । मानिकानादयस्त्रातो निमिषतन्नाथ पृच्छति ॥१५८॥
 व्यर्थं भूतेषु सर्वेष्वप्युपायेषु धनोऽन्यथा । बहिः श्रुत्याऽऽगतं मातुं तत्र पुत्रयुक्तो ययौ ॥१५९॥
 नीचैर्नत्वा मुनेः पादा पमच्छ कथय प्रभो ! । प्राक् कर्म किं कृतं येन मत्पुत्रः प्रस्तराऽजनि ॥१६०॥
 मुनिः पूर्वकृतज्ञानावज्ञादयत्तिकरं जगौ । तन्निग्रह्याऽभवज्जानिस्मरणं वनप्रमणः ॥१६१॥
 मुनिं नत्वाऽवदच्चैवं प्रभो ! सत्यं तवोदितम् । भीतोऽहं संप्रति ज्ञानावरणं गच्छिना कथम् ? ॥१६२॥
 मुनिराह महाभाग ! ज्ञानावरणकर्मणः । नाशः स्याज्ज्ञानदानेन तत्र मात्नाह यदनेन न ॥१६३॥
 तज्ज्ञान-ज्ञानिनां वाह बहुमानं कुरुष्व भोः ! । श्रुतं च पठतां वक्तुं पुनर्कार्यरूपग्रहम् ॥१६४॥

ततो यथा कनिष्ठाऽपि वधूर्गुर्वाह्या कणान् । वृद्धिमारोप्य सर्वास्तु सुमहत्त्वं समार्जयत् ॥ ४०० ॥
 त्वयाऽपि हि महाभाग ! तथैव व्रतपञ्चकम् । सम्यग् नीत्वा परां वृद्धिमात्मा कार्यो महोदयः ॥ ४०१ ॥
 तथेति प्रतिपद्यैतद् विजयो गुरुणा समम् । विहरत्युद्यतो धर्मे श्रुताऽध्ययनतत्परः ॥ ४०२ ॥
 कालेन योग्यतां ज्ञात्वा न्यस्य तं स्वपदे गुरुः । वभाण वत्स ! सर्वेषु पदेष्वग्रमिदं पदम् ॥ ४०३ ॥
 तत् सदैवाऽप्रमत्तेन श्लिष्याणां वाचनादिना । ऋणमोक्षस्त्वया कार्यो वृद्धिश्च जिनशासने ॥ ४०४ ॥
 इति तं शिक्षयित्वाऽसौ चिन्ताभारच्युतो द्रुतम् । सम्मेतगिरिमाह्व्य निर्वाणमगमद् गुरुः ॥ ४०५ ॥
 विजयोऽप्यथ श्लिष्याणां वाचनाऽध्यापनादिना । उद्युक्तो विहरन्नुच्चैर्महतीं महिमामगात् ॥ ४०६ ॥
 बहुकाले गते शास्त्रश्रमेण विविधोत्तरैः । परे च स तथा भग्नो यथा वक्तुमपि स्थितः ॥ ४०७ ॥
 चित्ते च चिन्तयत्येवं मुनयोऽपी वरं जडाः । ये परप्रश्नशास्त्रार्तिविमुखाः सुखमासते ॥ ४०८ ॥
 स्याविरैः प्रेरितो ब्रूते कण्ठशोषेण किं नु भोः ! ? । तपस्येवादरः कार्यो यः क्रियायान् स पण्डितः ४०९
 विनैवाऽध्ययनं सिद्धिर्लभे माप-तुषादिभिः । द्रुवचित्तादिदृष्टान्तं स्थविरैः स उपेक्षितः ॥ ४१० ॥
 दृताविव पयो विद्या किं करोति निराकृतौ ? । नरो नाऽतिमृदुर्नाऽतितीक्ष्णोऽन्वामिव शस्यते ॥ ४११ ॥
 परवोवक्षमेणाऽपि केनाऽपि स्वं न बोध्यते । ध्वलीकृतविभ्वोऽपि चन्द्रः स्वाङ्गं न शुभ्रयत् ॥ ४१२ ॥

अथ तच्चाभुतास्तादृनिर्हृनो विजयो जगो । मधो ! का रोहिणी नाम मुन्यप्येवमन्नवीन ? ॥ ३८८ ॥
 श्रेष्ठी दत्ताभिधः स्वीयचतुष्टयवधुः पुरा । गृहकर्मनियोगाय सपारंभे पराक्षितुम् ॥ ३८९ ॥
 पितृवर्ग वधूनां स संमेल्य स्वजनानपि । कृत्वा भक्तादिसत्कारं यथोचित्य न्यवीविञ्चन् ॥ ३९० ॥
 तत्समक्षं समाकार्य ज्येष्ठानुक्रमतो वधुः । स व्रीहिपञ्चकं दत्त्वा मल्यैकमिदमादिञ्चन् ॥ ३९१ ॥
 तथाऽर्मा व्रीहयो धार्या यथा मे यच्छतः पुनः । हे ! बन्धोऽर्पयेत्तद्वृक्त्वा त्रिसप्तजोऽविकलं जनम् ॥ ३९२ ॥
 ज्येष्ठया चित्तिततं बन्धवा वृद्धोऽयं ग्रहितोऽभवत् । इत्थं द्रव्यव्ययं कृत्वा यथकारं विदम्वनाम् ॥ ३९३ ॥
 ते तथेति वहिस्त्वक्ताः, शेषा मत्वा द्वितीयया । भाक्षिताः, गोपितास्ते तु मयन्नेन तृतीयया ॥ ३९४ ॥
 चतुर्थ्या तु स्ववधूनां समर्थ्य व्रीहिपञ्चकम् । मतिवर्षं बापयित्वा निन्ये तच्च धिया तनिम् ॥ ३९५ ॥
 अयेभ्यः पञ्चमं वर्षं संमेल्य स्वजनान् पुनः । तानेव शपथं दत्त्वा वधूर्व्रीहिनयाचन ॥ ३९६ ॥
 बन्धोऽपि कथयामासुः कुलीनत्वाद् यथास्थितम् । इभ्येनाऽभ्याणि युष्माभी रोह्य भोः ! स्वजनान् हि ३९७ ॥
 नदेतासामभूदेवं बुद्धिः कर्माबुसारिणी । इत्युक्त्वा ता यथोचित्यं गृहकार्ये नियोजिताः ॥ ३९८ ॥
 तं विजका भस्म-पुञ्जादौ रसवत्यां च भक्षिका । भाण्डागारं रक्षिता तु गृहभ्याभ्यं च रोहिणी ॥ ३९९ ॥

यदी निरवधानस्य गणकस्येव मज्जति । शुब्ज्यात् तेन मनो लक्ष्ये धन्वीवाऽभ्यासतः शरम् ॥३७५॥
 धीरः सचेतनो मौनी यो मार्गे यात्यसङ्गतः । बलिष्ठैरपि मोहाद्यैः स शिवं यात्यगर्जितः ॥ ३७६ ॥
 अज्ञानाज्जायते दुःखं सज्ञानाच्च सुखं पुनः । अभ्यस्यं तत् तथा तेन स्वात्मा ज्ञानमयो भवेत् ॥३७७॥
 अल्पज्ञानेन नो शान्तिं याति ह्यसात्मनां मनः । स्तोकदृष्ट्या यतस्तप्तभूमिरूपायतेतराम् ॥ ३७८ ॥
 बह्वासङ्गेन जीवस्याऽत्यासन्ना अपि पापिनः । ज्ञातास्तेन स्वयं यान्ति दोषा ह्रीता इव ध्रुवम् ॥ ३७९ ॥
 विज्ञातभवतत्त्वस्य दुःखं शोकेऽपि नो भवेत् । ताम्रं स्वर्णं विदित्वा यो गृह्णीते तस्य कः क्लमः ? ॥३८०॥
 पञ्चरूपं नृणां भाग्यं व्यवसायोऽन्धसन्निभः । यथा सिद्धिस्तयोर्योगे तथा ज्ञान-चरित्रयोः ॥ ३८१ ॥
 मैत्री-प्रमोद-कारुण्य-माध्यस्थ्यारव्या महागुणाः । युक्तस्तैर्लभते मुक्तिं जीवोऽनन्तचतुष्टयम् ॥ ३८२ ॥
 मैत्री परहिते चिन्ता परार्तिच्छेदधीः कृपा । मुदिता सद्गुणं तुष्टिर्माध्यस्थं पापपुण्यक्षयम् ॥ ३८३ ॥
 क्षिप्तोऽपि लघुकर्मभिः स्यादुच्चैस्तुभ्यवज्जले । अश्रमवद् गुरुकृपा तु नीतोऽप्यूर्ध्वमर्थो व्रजेत् ॥३८४॥
 निर्माय स्वयम् चैत्वं आदिमध्यान्तसुन्दरम् । निर्वाहकलशं कोऽप्यारोग्य कीर्तिध्वजां नयेत् ॥ ३८५ ॥
 इति तत्त्वोपदेशारव्यं मयाऽन्नं परिवेषितम् । तव दीक्षामये पात्रे तद् भुञ्ज्या त्वं सुखी भव ॥३८६॥
 किञ्चेतद् भवतो भद्र ! सन्महाव्रतपञ्चकम् । तथा तन्यं यथा तेने रोहिण्या व्रीहिपञ्चकम् ॥ ३८७ ॥

सापकः कायिको द्रोपः प्रायोऽत्यर्थस्तु वाचिकः । यतः पन्थादवस्थायि व्यापकं च यतो जने ॥३६१॥
 परार्थं व्यापयनं जीवो रवं कान्दविज्ञायने । न तु स्युन्योपयोगोऽपि यम्यकः स्यात् ततोऽवधः ? ॥३६२॥
 तुच्छादेहस्य सौन्दर्याद् रज्यन्ते मन्थमागिराम् । चित्तस्य तून्ममा जीये मुदुर्लभं पुनस्तवम् ॥ ३६३ ॥
 वह्नियं बालान्नसंहर्षान् त्वेदितव्यं जनार्जने । रज्यन् त्वन्तर्मुखीभूय लक्ष्यं भित्तान्मपयार्थिनः ॥ ३६४ ॥
 जामसवस्वमादाय जितो मोहमहारिणा । धत्ते यस्मज्जयेऽपर्पं स योग्यो मुक्तिममपदः ॥ ३६५ ॥
 यदि शत्रुजये बाञ्छा तदात्मानं विनिर्जय । अयमान्मा यतो येन नये द्विषो जितः ॥ ३६६ ॥
 वहिर्मुक्ताऽप्यमुक्ताऽन्तवर्द्धपत्नीव बलिगतः । निस्तुषोऽपि तित्स्नापयन्तोऽन्तःस्नेहयागणान् ॥३६७॥
 एकत्र वपतां यस्य वाक्-काय-मनसां भवेत् । परस्परं पृथग्भावः कुतः तस्याऽऽमनः शिवम् ? ॥३६८॥
 एकान्तं मुखरोधेन नित्यमपदमतेः सतः । क्षणाद् मोहज्वरे क्षीणे भोगो भूतिनरो भवेन ॥३६९॥
 यदाऽरिपृकुलादन्यं स्वं विदित्वा तदुज्ज्वलि । तदा व्यक्तगुणो जीवः श्लाघ्यः स्यान् पद्मपुटमत् ॥३७०॥
 मन्थेष्टाद्यगृहं वद्धभूमिकस्याऽतिभीरया । प्रदीपेन तथा लोक्मन्थ्यं सायोरपि स्फुटम् ॥ ३७१ ॥
 सद्रोषः पादधनीव प्रमादीबाऽद्भरक्षकः । धर्मेऽगस्यमुनिर्वाहं न द्राष्टव्येन नं त्यजेत् ॥ ३७२ ॥
 यतित्वं यः समादाय विरुद्धं चेष्टेन कुर्याः । आपपात्रमिव न्याय-वस्त्वं रुस्त्वं न निन्दति ? ॥३७३॥
 पण्डितेन मनो लक्ष्ये शिक्षणीयं मुहर्मुहुः । दौषवद् बद्ध्यित्वेनं भवकीद्वारसं व्रजन् ॥ ३७४ ॥

महतां दूषणोद्धारादुपकारी खलः खलु । मुधा निदार्यकं सस्यक्षेत्रे को नाऽपिनन्दति ? ॥ ३४८ ॥
 अर्थमिच्छन्ति सन्तोऽपि किन्तवनौपाधिकत्वतः । स्वगुणव्यापनान्मभ्याः नीचास्तु परदूषणात् ॥ ३४९ ॥
 आस्तां स्वात्ताऽऽतपत्राभं स्वगुणोच्चारणं स्वयम् । अन्येनाऽपि गुणे ह्यात्ते साधुर्नम्रो हि या भवेत् ॥ ३५० ॥
 दूषयित्वाऽन्यवस्तूनि गुणारोपं स्ववस्तुनः । वणिग्धर्मोऽपि शौचात्मा न कुर्यात् किं पुनर्यतिः ? ॥ ३५१ ॥
 उद्धर्तुं नैव शक्यन्ते सर्वतो भुवि कण्टकाः । स्वयं तु शक्यते मोक्षतुं पादो निःकण्टकक्षितौ ॥ ३५२ ॥
 रक्ता देह-यशो-धर्मो पत्र-पुष्प-फलप्रभे । तदा त्वाचिरनित्यस्ये स्वल्पधी-मध्यमो-त्तमाः ॥ ३५३ ॥
 चक्षुः-श्रवणवैकल्यात् पापानां मोहनिद्रया । दिवाऽपि रजनी, साऽपि धर्मिणां दिवसायते ॥ ३५४ ॥
 कालिकालकुचातेऽत्र वाति यस्य विनश्यति । न सस्यं, शस्यते लोके स एव पशुमाण्यभूः ॥ ३५५ ॥
 रजःक्रीडापरे लोके धूलिपर्वसमे कलौ । तद्वाक्यतिलकं मत्वा रक्षत्यात्मानमात्मचित् ॥ ३५६ ॥
 सुषमत्वात् सुखोत्तारास्तता अपि कृतादयः । दुस्तरौ विषमावर्तः स्वल्पोऽपि हि कलिः पुनः ॥ ३५७ ॥
 पुरुषार्थद्विषं ज्ञात्वा प्रकृतिं स्वार्थतत्पराम् । धूर्तमैत्र्या ततः स्वार्थं यः करोति स चेतनः ॥ ३५८ ॥
 अर्जार्णं तपसः क्रोधो ज्ञानार्जार्णमहंकृतिः । परताप्तिः क्रियार्जार्णं जित्वा वीन निर्हृतो भव ॥ ३५९ ॥
 सद्यः प्रीतिकरं लोके वचो वाच्यं हितं मतम् । मूर्खः स्वमुखलालाधिरेव लूतेव वध्यते ॥ ३६० ॥

दत्त्वा दीक्षां गुरुर्वर्माशिक्षामेवं मद्रत्तवान् । अहो ! विजयराजर्षे ! दिनमेकमनाः शृणु ॥ ३३४ ॥
 सर्वत्रोचित्ववर्तित्वमुपेक्षा परद्रूपेण । परेणात्ते गुणे दोषे क्षमाया अपेक्षग्रहः ॥ ३३५ ॥
 ओचित्याच्चश्रुपि न्यस्तं श्रिये कज्जलमप्यहो ! । अनौचित्येन पादभ्यं न कुण्डलमपीत्यने ॥ ३३६ ॥
 विमृशयाय-व्ययं धर्मकार्यं कुर्यात् तथा बुधः । निश्चय-व्यवहारान्भ्यां यथा बहुरूपं भवेत् ॥ ३३७ ॥
 केवलं व्यववहारोऽन्नं नैति नवोद्यगापिबत् । सद्रोहसर्गोऽप्यगच्छेन्नह् कञ्जुगार्माय नो मतः ॥ ३३८ ॥
 यथेवाऽहिन्दता वृक्षं गृह्यते नस्य तत् फलम् । व्यवहारमनुल्लङ्घ्य-यातव्यो निश्चयस्त्वया ॥ ३३९ ॥
 निश्चयस्तत्त्वसारोऽपि व्यवहारेण निर्वहेत् । सकलस्याऽपि देवस्य रक्षा प्रादुर्भवेत् ॥ ३४० ॥
 निम्नोन्नतादिवैषम्यं विदित्वा सर्ववस्तुषु । मध्याह्नव्यवहारेण सूत्रधारः प्रवर्तते ॥ ३४१ ॥
 आत्मोत्कर्ष-परद्वेषपरे प्रायः कलौ जने । माप्य तत्त्वामृतं धीरः कल्लिं कृत्वा न हारयेत् ॥ ३४२ ॥
 जितेन निमृहीता ये रागद्वेषादयो वृथात् । तान् ये पूष्णन्त्यसौ तेषां कथं नाथः प्रसीदति ? ॥ ३४३ ॥
 अज्ञानाद् दृष्टिवन्धेन पदवन्धेन गेहिनः । रुध्यन्ते ते पुनः ओत्स्या ये रुद्धा वन्धनं विना ॥ ३४४ ॥
 दूरेऽस्तु परद्रोषस्याऽऽन्नं स्वपरनापकम् । धत्ते तन्मपक्षमात्रेऽपि हृद्वाग्पालिन्यमृत्वणम् ॥ ३४५ ॥
 सन्तो गुणप्रियास्तेन परणात्ते गुणे भूक्षम् । हृष्टाः, नीचास्तु दूयन्ते येन ते द्रोषवन्तलाः ॥ ३४६ ॥
 कृतप्रतिकृता वृद्धिः स्यात् सम्बन्ध-विरोधयोः । परोक्तं तेन नो धत्ते योगी ल्यायनक्रोषमम् ॥ ३४७ ॥

इत्थं प्रज्ञापितो राज्ञा यदाऽसौ नोपशाम्यति । मन्त्रिभिर्भणितश्चन्द्रसेनः सामगिरा तदा ॥ २९७ ॥
 किं राजपुत्र ! दक्षोऽपि मन्यसे न पितुर्वचः ? । मैवं दुर्विनयीत्युक्तिपङ्क्तिं कुरु जीवितम् ॥ २९८ ॥
 इत्यादिब्रुवन्मैरिणं चन्द्रसेनः प्रयत्नवान् । विजयोऽप्यामिसेनालं मतस्यै सैन्यदुर्धरः ॥ २९९ ॥
 सीमासन्धिं स्वदेशस्य गत्वा तद्देशवर्तिनः । स सामन्तान् समाहूय दूतात् सेवालमुक्तवान् ॥ ३०० ॥
 अथथावलमारम्भो निदानं क्षयसम्पदः । परिभाव्य तदात्मानं यद् युक्तं तत् कुरुष्व भोः ॥ ३०१ ॥
 सेनालोऽप्यवदद् युद्धभीरवो नीतिमाश्रिताः । मत्तेभकुम्भनिर्भेदे हरेः को दर्शयेन्नयम् ? ॥ ३०२ ॥
 युद्धसज्जो भव क्षिप्रं यथा बलविनिर्णयम् । वक्ष्यतो मे भुजावेव किं वाचां फलपुवल्गितैः ? ॥ ३०३ ॥
 इत्यमर्षवशात् सैन्यद्वयेऽपि मिलिते तयोः । सङ्ग्रामोऽजनि निःस्वानध्वानाहतसुरासुरः ॥ ३०४ ॥
 भवितव्यवशाद् भग्नं कुमारस्याऽखिलं बलम् । कथञ्चिन्मन्त्रिभिर्युद्धात् कुमारोऽपि निवर्तितः ॥ ३०५ ॥
 तत् श्रुत्वा विजयं राजाऽऽनाय्य गन्तुमनाः स्वयम् । विज्ञप्तश्चन्द्रसेनेन तात ! मां प्रेषयाऽयुना ॥ ३०६ ॥
 मन्त्रिभिः कथितं देव ! प्रागप्येष महाहठात् । प्रतिषिद्धस्ततः सम्प्रत्यत्रादेशः खलुचितः ॥ ३०७ ॥
 तत् प्रपद्य नृपेणाऽसौ स विशेषबलान्वितः । महितश्चन्द्रसेनोऽपि ययौ नित्यप्रयाणकैः ॥ ३०८ ॥
 स्थित्वा सेनालभूषस्य सीमभूमिं कुमारराट् । सामाद्युपायैः संसेव्य युद्धं कृत्वा तमग्रहीत् ॥ ३०९ ॥
 सेनालं सह सप्ताङ्गश्रियाऽऽदाय नृपाङ्गजः । ययौ स्वनगरं, राज्ञा महर्क्ष्या च प्रवेक्षितः ॥ ३१० ॥

नृपमन्वेजुरास्थानस्थितं वेत्री व्यजिज्ञपत् । उर्ध्वं द्वारे नगं देव ! तिष्ठतो दग्धो नमुर्ता ॥ ७८३ ॥
 आग्नेयादेत्य तौ तत्र लेखं मुमुचतुः पुरः । स्वयं राजा तमुद्देवेष्य वाचयामास तथया ॥ ७८४ ॥
 स्वास्ति मागधभृमीन्द्रं श्रीजयन्तं मगानृपम् । गद्गोपान्तभुवः स्वाम्यं निपुक्तः मजिदेवक्रुत् ॥ ७८५ ॥
 गुरुद्वयः सपञ्चानं नत्वा विज्ञपयत्यदः । देवपादान्मुजद्वन्दं स्मृत्या नः कुशलं सदा ॥ ७८६ ॥
 किन्तु सीमालभूषालः सेवालो देवाविल्ववम् । करतयुष्टहतग्रापः प्रमाणं देव ण्य नत् ॥ ७८७ ॥
 वाचयित्वेति भूषालः स्फुरत्सोपाखणक्षणः । उवाच भद्रमाप्तताः ! सन्नदा भयनं द्रुतम् ॥ ७८८ ॥
 अरे ! पश्यत सुप्तस्य शिरःकण्ठयनं हरेः । सेवालो वालवद् मूढः कथं कर्तुमृषन्धितः ? ॥ ७८९ ॥
 विजसोऽथ हुमाराभ्यां नृपां यदेव ! कीदृशः । संरम्यो राजहंसस्य नव सेवात्प्रभावने ॥ ७९० ॥
 आदेशं देहि तद्वर्षमनल्पमपि तत्क्षणात् । यथा हन्मः प्रयागं हि सेवके सति कः प्रयोः ? ॥ ७९१ ॥
 तन्निजमय द्युं राजाऽस्मत्प्रे चिक्षेप सोऽवदत् । साधुर्कं राजपूत्राभ्यां कोऽन्यां वेत्तीति जलिप्लुम् ॥ ७९२ ॥
 ततो ज्येष्ठमुतो राजाऽऽदिष्टः प्रत्यर्थिनिग्रहे । अपर्षाच्चन्द्रमेनस्तु सभातो गन्तुमृशतः ॥ ७९३ ॥
 सञ्जातेऽथ सभाधोभे नृपेण कथमप्यसौ । निवन्य भणितो वन्म ! किम्वं कुपितो भवान् ? ॥ ७९४ ॥
 ज्येष्ठ सति कनिष्ठस्योत्थापनं नैव युज्यते । सन्मानमपि नेच्छन्ति विगतक्रममुत्तमाः ॥ ७९५ ॥
 क्रियते तन् पितुस्तुल्यरूपे ज्येष्ठसदोदरे । सति राजप्रमीच्छन्ति दीयमानं न वंशजाः ॥ ७९६ ॥

धर्मः शर्मलताकर्ता हर्ता भवनवाऽऽपदाम् । मनोरथसरोधर्ता धर्ताऽम्बुदवदङ्गिनाम् ॥ २७० ॥
भोगीन्द्रस्थितिमूलाढ्यः साम्राज्यस्कन्धवनधुरः । देवाङ्घ्रिविदपो धत्ते धर्मदक्षः शिवं फलम् ॥ २७१ ॥

अतो धर्मः सदा सेव्यो हेतुरूपः फलार्थिभिः । दान-शील-तपो-भावभेदात् त्वेष चतुर्विधः ॥ २७२ ॥
तत्र तावत् त्रिधा तज्ज्ञैर्दानधर्मः प्रकीर्तितः । ज्ञानदानाऽभयदान-धर्मोऽप्यष्टभदानतः ॥ २७३ ॥

यथा लब्ध्वपि सच्चक्षुर्जने गौरवभाजनम् । तथाऽल्पमपि संज्ञानं तद्दानं श्रेष्ठमेव तत् ॥ २७४ ॥

सम्यग् ज्ञानेन वेत्त्यात्मा पुण्य-पापे ततस्तयोः । प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च कृत्वा मोक्षमुखं व्रजेत् ॥ २७५ ॥
विनाशः शेषदानानां कुतोऽपि काऽपि दृश्यते । ज्ञानदानं पुनर्हृद्भिस्त्रिभ्यै स्वस्य परस्य च ॥ २७६ ॥
दत्तानि विश्वसौख्यानि तस्मै तेनाऽखिलान्यपि । यो दत्ते दुर्लभं यस्मै ज्ञानं सर्वज्ञमापितम् ॥ २७७ ॥
याति रागगणो ज्ञानादकर्तुं तम इव ध्रुवम् । तेनाऽन्यो नोपकारोऽस्ति ज्ञानदानसमो भुवि ॥ २७८ ॥
किं वाऽथ बहुना ज्ञानदानात् त्रैलोक्यपूजितः ? । सर्वज्ञो भवतीत्यत्र धनमित्रो निदर्शनम् ॥ २७९ ॥
तथाहि—

असत्यत्र मगधाऽभिरुये देशे राजपुरं पुरम् । तत्रासीत् त्रासराहितो जयन्तो नाम पार्थिवः ॥ २८० ॥
तत्पुत्रो कमलावत्याः सत्याः कुक्षिभवाबुधौ । विजयश्चन्द्रसेनश्च कुमारगुणशालिनौ ॥ २८१ ॥
किन्तु प्राक्कर्मदोषेण कृताऽप्यपौ परस्परम् । असहिष्णू परं तेजस्तौ निर्गमयतो दिनान् ॥ २८२ ॥

अथ दन्तप्रभोऽनिमश्रस्वतनुकान्तिभिः प्रभुः । गङ्गा-यमुनयोश्च मङ्गमप्ययमुदहन ॥ २५८ ॥
गिरा योजनगामिन्या सर्वभाषागुणस्पृहा । त्रिलोक्याद्यादिभाषुषज्जपेनां देवना व्ययान ॥ २५९ ॥

दे
न्याः

(पुरुषसु)

अहो ! भव्याः ! श्रयित्वाऽन्तर्मुर्त्वीभावं मनोदया । निर्दिश्याऽयामुच्चिन्नया कुलव्यं मारमग्रम् ॥ २६० ॥
यतः—

क्रोधवाहवदुर्ध्वं मानपर्वतदुर्गम । मायामपञ्चनक्राज्यं लोभावर्त्तमयद्वरं ॥ २६१ ॥
जनम-मृत्यु-जरा-रोग-शोक-दुःखजलैर्भुते । इन्द्रियेच्छामहाबानोद्धनचिन्तोर्मिमदुल्ले ॥ २६२ ॥

अस्मिन्नपारं संसारपारावारं शरीरिणाम् । महारक्षमिवाऽनर्घं मानुष्यमनिदुल्भम् ॥ २६३ ॥

तत्राऽपि विजयानां स्यात् शतं षष्ट्याऽधिकं तथा । भरतेरवतसेव्रदयाक सर्वसत्त्वव्या ॥ २६४ ॥

इत्थेवं कर्मक्षत्राणां स्यात् सप्तत्यधिकं शतम् । प्रतिज्ञेवं च तत्राऽप्यनार्यणा त्वष्टपञ्चकम् ॥ २६५ ॥

षष्ठं त्वष्टं भवत्यार्यं प्रायो म्लेच्छाद्याभियुतम् । तत्राऽप्यनार्यका देवा न्यमनामन्यभावतः ॥ २६६ ॥
तदेवं सुकुल्लोत्पत्तिर्दोषमायुरारोगिना । धर्मेच्छा मुयुरारोगः मापग्रीयं सुदुर्लभा ॥ २६७ ॥

प्रमादपञ्चक-स्वप्न-मोह-शामादिकारणैः । लब्ध्वाऽप्यधन्या मानुष्य न लगन्ने हितं श्रुतम् ॥ २६८ ॥

हितं श्रुत्वाऽपि कस्याऽपि मतिर्धमे प्रजायते । नहि श्रुक्तिषु सर्वसु मेयाम्भो मूर्त्तिकीभवेत् ॥ २६९ ॥

हसत्यश्वरथसंवाहं कारयित्वाऽथ भूषतिः । देव्यादिसहितः पार्श्वं महद्भ्यां वन्दितुं ययौ ॥ २४५ ॥
 ज्ञानैकजलधौ नद्य इवाऽमरनरश्रियः । श्रीपार्श्वनाथे का नैयुः स्पर्धयेव मिथोऽभितः ? ॥ २४६ ॥
 तृपः परिवश्य समवसरणं त्रिःप्रदक्षिणम् । कृत्वा नत्वा च विधिना प्रभुं भक्त्यैवमस्तवीत् ॥ २४७ ॥
 एकः पुरुषसिंहस्त्वं मोहमत्तेभानिग्रहात् । इतीव विदधे नाथ ! सिंहासनमिदं सुरैः ॥ २४८ ॥
 राग-द्वेषमहाशत्रुजयोत्थयशसी इव । चकास्तश्चामरे शुभ्रे पक्षयोरुभयोस्तव ॥ २४९ ॥
 ज्ञान-दर्शन-चारित्रराज्यं त्वय्येकतां गतम् । अतस्तेषामिवैषा ते मूर्ध्नि च्छत्रत्रयी स्थिता ॥ २५० ॥
 चतुर्धा दिशतो धर्मं चतुर्मुख ! तव ध्वनिः । दिव्यश्चतुर्दिशं याति कषायानिव धर्षितुम् ॥ २५१ ॥
 मन्दरादीनि पुष्पाणि पञ्चधा देशनाश्रुवि । किरन्ति तव पञ्चाक्षज्यतोषादिवामराः ॥ २५२ ॥
 शालाशेखरमूलैः षड्दिग्गतैः शंसतीव ते । षण्णां जीवनिकायानां रक्षां क्लिकिलिरुल्लसन् ॥ २५३ ॥
 दग्धसप्तभयैधस्त्वात् सप्ताङ्घ्रिःसप्तमप्यदः । धत्ते भामण्डलं नाथ ! त्वत्सङ्गादिव शैल्यताम् ॥ २५४ ॥
 भूत्वा दुन्दुभिरधुच्चैर्ध्वनन्नष्टासु दिक्ष्वसौ । अष्टकर्मरिपुव्रातविजयं शंसतीव ते ॥ २५५ ॥
 प्रातिहाय्याश्रियं मूर्तामन्तरङ्गां गुणश्रियम् । इत्थं दृष्ट्वा मनो नाथ ! कस्य न स्यात् त्वयि स्थिरम् ? ॥ २५६ ॥
 इति स्तुत्वा जगन्नाथं पार्श्वनाथमुद्वारधीः । अश्वसेनो यथास्थानं निविष्टः सपरिच्छदः ॥ २५७ ॥

धर्मचक्रं पुरो द्वारे चक्रुः स्वर्णाम्बुजस्थितम् । तत्राऽन्यदपि यत् क्रुत्व तत् सर्वं व्यनतरा व्ययुः ॥२३८॥
 मुरगञ्चारितस्वर्गपवन्यस्तपदः क्रमात् । मयुः समवतरण मुरगोटीदृतो ययो ॥ २३९ ॥
 तत्र मयिदय चेत्यद्रोः मयुश्चक्रे मद्रक्षिणाम् । तथै नन्या प्राट्मृगोऽथ मिद्वान्नमपिगिप्रियत् ॥ २४० ॥
 द्राक् प्रभोः मतिरूपाणि दिक्ष्वन्यासु तिलुप्यपि । व्यनतरास्नादग्रान्येव चक्रुः स्वामिप्रभावनः ॥२४१॥
 पश्चाद् भाषण्डलं रेजे पुरो रत्नमयञ्चनः । प्रभोजनदगन्भीरो दिवि दञ्चान दन्दुभिः ॥ २४२ ॥
 साधु-वैमानिकी-साञ्च्यः स्युराग्नेय्यां विभोः क्रमात् । नैऋत्यां भुवनपति-ज्योति व्यनतरयोपितः ॥२४३॥
 वायव्यां दिशि भवन ज्योति व्यनतरनाकिनः । वैमानिका नरा नार्यः स्युरेगान्पामनुत्तमान ॥ २४४ ॥
 पर्वत्रयचतुष्कस्य द्वारैः प्राच्यादिभिः क्रमात् । प्रवेशो नातिपूर्व च तत्र न्यानं यथाभिविति ॥ २४५ ॥
 वप्रस्यान्तदितीयस्य तिर्यश्चस्त्यक्तविग्रहाः । वायस्य वाहनान्येषा स्यात् समवस्रानिभिरिति ॥ २४६ ॥
 तद्वादां तत्र साञ्चीनामभावादेवमेव हि । अस्थानं तन् स्थानकं द्यौं सर्वमस्माद् यथाचितम् ॥ २४७ ॥
 तिर्यग्-नरा-ऽपरा रीत्या स्वस्वस्थाननिवेशिनः । प्रमुप्रभावाद् मानिन् स्माऽन्नाचारं तत्र क्रोदिशः ॥२४८॥
 वैभवं पार्थ्वनाथस्य तत् श्रुत्वोद्यानपालकात् । सद्योऽध्वमेनां गोमाञ्चर्गैर्दण्डैर्दक्षिणनीपवत् ॥ २४९ ॥
 शकुनायाऽर्थवत् तस्मै दत्त्वष्टं पारितोषिकम् । वापादेव्यं निवेद्यन्त प्रभावत्ये च तोपनः ॥ २५० ॥

नराः

चक्रेऽस्य शिरसि च्छत्रं धरणः सप्तभिः फणैः । अथस्तात् तिर्यग्ध्वं च स्वयशः रूपापयन्निव ॥ १९३ ॥
 तदा च भगवानभ्योमाननालेऽभ्युजे स्थितः । समाधिसुखलीनात्मा राजहंस इवावभौ ॥ १९४ ॥
 वर्षान्तोद्भूतभोगीन्द्रशिरोरत्नाङ्कुरैः प्रभुः । दीपोत्सवमिवातन्वन् न कस्याऽऽसीत् शिवंकरः ? ॥ १९५ ॥
 चक्रुर्धरणदेव्योऽथ सङ्गीतं भक्तिनिर्भराः । वेणु-वीणा-मृदङ्गादिवाद्यपूर्वं पुरः प्रभोः ॥ १९६ ॥
 धरणो भक्तिमानेवं कमदश्चोपसर्गकृत् । द्वयोरपि तयोस्तुल्यमनोवृत्तिरभूद् विभुः ॥ १९७ ॥
 येन दयाप्रियमाणेन सुखं दुःखं च वेद्यते । धर्मध्यानलये लीनं तन्मनो हि दृढं विभोः ॥ १९८ ॥
 एवं सत्यभ्यमर्षेण वर्षन्तं मेघमालिनम् । निरीक्ष्य धरणः कोपात् साक्षेपमिदमब्रवीत् ॥ १९९ ॥
 अरे ! किमेतदारमे स्वस्याऽनर्थाय दुर्मते ! । सहिष्णोरपि भृत्योऽहं सहिष्येऽतः परं नहि ॥ २०० ॥
 काष्ठान्तर्दह्यमानाहि प्रदश्य प्रभुणाऽसि चेत् । निषिद्धोऽनेन पापात् तत् कोऽपराधः कृतस्तव ? ॥ २०१ ॥
 लवणायोषरावन्यां मेघवारि यथा भवेत् । तथा सदुपदेशोऽपि वैरायाऽजायत त्वयि ॥ २०२ ॥
 निष्कारणारिस्त्वं नाथेऽस्मिन्निष्कारणवान्धवे । रे ! यदेवमपाकार्षीस्तदद्य न भविष्यसि ॥ २०३ ॥
 निमज्ज्यते जलैर्नाऽयं त्रिजगत्तारणक्षमः । त्वं त्वगाधे भवान्मोर्धौ पापाद् नूनं ब्रुहिष्यसि ॥ २०४ ॥
 निशम्येदं वचो मेघमाली दशमथो न्यधात् । तथास्थितमप्रश्यच्च पार्श्वं नागेन्द्रसेवितम् ॥ २०५ ॥
 दध्यौ चैवं स भीतः सन् मम शक्तिरित्यल्पि । दृथाऽन्नाऽभूत् पिनष्ट्येष मुष्टिना हि गिरीनपि ॥ २०६ ॥

तैरप्यक्षोभि न तिलतुषमात्रमपि मधुः । चर्माभिरपि बालाभिः कथं चल्ति मन्दरः ? ॥ १८० ॥
तथा—

काष्ठमङ्गारतां याति भस्मतां गोमयादिकम् । वह्नौ कीर्णं सुवर्णं तु सुवर्णोत्कर्षतां व्रजेत् ॥ १८१ ॥
जातामर्षस्ततो वाढं भवे स्वमिव तं प्रभुम् । नीरे मज्जयितुं पापो विचक्रे वनमन्वरं ॥ १८२ ॥
कालरात्रिनिभः क्लृप्तजितैरिव गजितैः । सोऽपूरयाद्दिशः कालजिह्वाभा विद्युदभ्युतत् ॥ १८३ ॥
निरुद्धचक्षुःप्रसरमतश्चारं तपोभरैः । तदाऽभूदाकुलं विश्वं गर्भवास इव स्थितम् ॥ १८४ ॥
शुशलाकारधाराभिः प्रवृत्ते वर्षितुं घने । रोदस्येकजला जज्ञे प्लावितो जन्तवो जलैः ॥ १८५ ॥
क्रन्दन्तीव दिशो गजिनदर्थारश्रुभिर्नभः । रोदित्तीव भुवोऽप्यारपं नीरैर्वीरिचाटनम् ॥ १८६ ॥
केषां दुःखं न पार्श्वस्योपसर्गेऽभून्निशाऽपि यत् । चक्रेऽञ्चल्लज्जनक्षत्रव्याजान्नेत्रनिर्मोहनम् ॥ १८७ ॥
प्रभोजानुकटीकण्ठदहनं नीरं भवत् क्रमात् । नासाग्रमाययो नञेऽस्याऽशोभेतां तदाऽञ्जवत् ॥ १८८ ॥
नासाग्रन्मस्तद्व्याधुमः सदाऽयं तत् तदेव हि । पश्यामीति त्रियेवाऽन्मयः प्रयोनोत्साग्रमाययो ॥ १८९ ॥
तथाऽपि स निजान्नाथः स्थानाद् ध्यानाच्च नाऽचलम् । भवान्मनोधिपतद्विच्चाचारतरुम इव स्थितः ॥ १९० ॥
अथो त्रिवेद धरणोरगेन्द्रोऽवधिना विभोः । कटोपनर्ग सद्यश्च स्वदेवीभिः सहाययो ॥ १९१ ॥
मधुं नत्वाऽथ सोऽन्मोजं न्यधात् तत्पादयोरथः । स्वभोगेन पुनः पृष्ठं पादवौ च पिदधे त्रिभोः ॥ १९२ ॥

सुखे दुःखे भवे मोक्षे शत्रौ मित्रे च तत्समः । ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यैः क्षान्त्यादिभिरनुत्तरः ॥ १६८ ॥
विहरन्नेकदा नाथो नगरासन्नवर्त्तिनम् । तापसाश्रममागाच्च ययौ चाऽस्तमहर्षतिः ॥ १६९ ॥

(युग्मम्)

मोहदस्योः पदमिव द्रष्टुं भूमिं विलोकयन् । प्रशुश्चरति तेनाऽर्कदीपाऽस्ते न पुरोऽचलत् ॥ १७० ॥
तत्रोपकृपं न्यग्रोधमूले प्रतिमया विभुः । तस्थिवाग्निशि निष्क्रम्यः कायेन मनसेव सः ॥ १७१ ॥
इतश्च मेघमाली प्राग्भवव्यतिकरं निजम् । विवेदाऽवधिना पार्श्वं पूर्वैरं च सोऽस्मरत् ॥ १७२ ॥
ततः क्रुधा ज्वलन्नुच्चैर्देवेनैव महीधरः । श्रीवामेयमुपद्रोतुमुपागादसुराधमः ॥ १७३ ॥

स विचक्रे पुरो व्याघ्रान् दंष्ट्राककचभीषणान् । सुतीक्ष्णनखकुहालानग्निदीपदृशो बहून् ॥ १७४ ॥
पाताल इव ते क्षेतुं पुच्छैराखोटयन् महीम् । चक्रुः पुत्कारशब्दं चाऽऽह्वातुं मृत्युमित्रोच्चक्रैः ॥ १७५ ॥
तथाऽपि प्रभुमक्षोभ्यं विदित्वा काजपि ते ययुः । स्फुरद्भ्यानप्रदीपेन स्वाग्निना भीषिता इव ॥ १७६ ॥
गर्जनतोऽथ गजास्तेन विहृता विहृतात्मना । दूरादेत्य प्रभौ पेतुस्ते शैला इव जङ्गमाः ॥ १७७ ॥
भीष्मैस्तेरपि नाऽक्षोभि प्रशुस्वत् तेऽप्यदृश्यताम् । वृथा स्थूलत्वमस्माकमिति ह्रीर्ता इवाऽगमन् ॥ १७८ ॥
तेनाऽथ विहृता नाथोपसर्गाय क्रमादिमे । भल्लकाश्चित्रका दृष्टिविषसर्पाश्च वृश्चिकाः ॥ १७९ ॥

ततोऽसौ शुद्धभावेन गृहिधर्मं प्रपन्नवान् । अचिताहार-पञ्चेष्टनमस्कारपराऽभवत् ॥ १५५ ॥
 अन्यदाऽसौ गतश्चैत्ये जिनं नन्वा तथा मुनिम् । उपविष्टस्ततोऽगृह्यन् पुष्कलिश्रावको मुनिम् ॥ १५६ ॥
 स्वाभिनेत्रांवेधव्याधिर्याणिद्रस्य जिनेकसि । अगत्त्य युज्यते देववन्दनं किमु वा न हि ? ॥ १५७ ॥
 यत्पुत्रं वन्दने देवाग्रदाजातनोऽज्जनात् । को दोषो यद् मलविलज्जदेहाः स्मृत्यतयोऽपि हि ? ॥ १५८ ॥
 क गतावेप गन्तेति तेनोक्तः स पुनर्जगौ । वद्धायुर्भाव्यसा राजपुरे तिर्यक्षु कुक्कुटः ॥ १५९ ॥
 स कुप्टी भावि दुःखं तत् श्रुत्वा स्वस्याऽरुदत्तराम् । संयोधितश्च मुनिना यद् मा रित्यस्य कोविदः ॥ १६० ॥
 प्रचण्डपवनोद्भूततरङ्गस्याऽम्बुधरेरपि । मसरः शक्यते रोद्धुं न तु माक्कृतकमणः ॥ १६१ ॥
 बुद्ध्या दत्तोऽवदन्नाथ ! लभ्ये वोधि पुनः कदा ? । मुनिराख्यादितस्तावत् कुक्कुटस्त्वं यवित्यमि ॥ १६२ ॥
 ततो राजपुरे दृष्ट्वा मुनिं जातिस्मृतिं गतः । विहितानशनो मृत्वा नृपस्तत्रैव भावयसि ॥ १६३ ॥
 राजपाट्यां गतस्तत्र दृष्ट्वा पार्श्वजिनं भवान् । लब्धा बोधिमिति श्रुत्वा दत्तः प्रमुदितोऽभवत् ॥ १६४ ॥
 स्मृत्वाऽसौ कुक्कुटो भूत्वा ततोऽभूद्रीश्वरो नृपः । स चेपोऽहं प्रभुं नन्वा मन्त्रिन् ! जातिस्मृतिं गतः ॥ १६५ ॥
 ततो नत्वा प्रभोः कायोत्तमस्थाने विधाप्य राट् । चैन्यं तत्र विधोर्विभ्रमुत्तमवेन न्यवीविजन् ॥ १६६ ॥
 कुक्कुटेश्वर इत्याख्या तस्य चैत्यस्य विस्तृता । कुक्कुटेश्वरसंज्ञं तत्संनयान् पुरमप्यभूत् ॥ १६७ ॥

१ मुनिः ।

सोऽपि काले करी मृत्वा तीर्थे तत्रैव भक्तिमान् । महर्द्धिर्व्यन्तरो जातः प्रातिहार्यकरः परः ॥ १४१ ॥
 प्रभुः श्रीपार्श्वनाथोऽपि शिवापुर्यां ययौ क्रमात् । कौशाम्बाख्ये वने तत्र कायोत्सर्गेण तस्मिन्वान् ॥ १४२ ॥
 स्मृत्वा पूर्वोपकारं च तदागाद् धरणोरगः । महर्द्ध्या स्वाग्निं नत्वा पुरो नाढ्यविधिं व्यधात् ॥ १४३ ॥
 हहाऽस्यार्ककरस्पर्शो मयि सत्यपि सेवके । ध्यात्वेति स त्र्यहं भर्तुः शीर्षे छत्रमहिर्दधौ ॥ १४४ ॥
 ततोऽन्यत्र गते नाथे स्वस्थानं धरणोऽप्यगात् । तदारभ्य जने सा पूरहिच्छत्रेति कथ्यते ॥ १४५ ॥
 अथ राजपुरे स्वामी गत्वा प्रतिमया स्थितः । ईश्वराख्यो नृपस्तत्र राजपाठ्यां विनिर्ययौ ॥ १४७ ॥
 व्रतस्थं देव ! पश्यैनमश्वसेननृपाङ्गजम् । इत्युक्तो वन्दिता हृष्टो नृपः पार्श्वान्तिकं ययौ ॥ १४८ ॥
 नृपो दृष्ट्वा विभुं कापि दृष्टोऽयमिति चिन्तयन् । मूर्छितो लब्धसंज्ञश्च जातजातिस्मृतिर्नगौ ॥ १४९ ॥
 अहो ! चित्रं यदस्मारि निजप्राच्यभवो मम । मन्त्र्यूचे स विभो ! कीदृग् नृपः प्राह निशम्यताम् ॥ १५० ॥
 श्रीवसन्तपुरे जज्ञे दत्तनामा द्विजः पुरा । निमित्तोदाहलयादिकथनाज्जनसम्मतः ॥ १५१ ॥
 अथाऽभूत् कुष्ठरोगोऽस्य विनष्टवपुरित्यसौ । कुटुम्बेनाऽप्यवज्ञातो गङ्गायां मृत्यवे गतः ॥ १५२ ॥
 तज्जले निपतन्नेष दृष्टो विद्याधरर्षिणा । उदितश्च महाभाग ! ब्रुहस्पतेर्बं जले कथम् ॥ १५३ ॥
 महारसायनं जैनं सर्वरोगहरं कुरु । शाखाच्छेदेन किं कर्ममूलं छिन्दि विपत्तरोः ॥ १५४ ॥
 किं तद् रसायनं तेनेति पृष्टो मुनिराख्यत ? । पञ्चवर्ती ससम्पत्त्वां कषायाऽक्षजयं तथा ॥ १५४ ॥

स दध्या च यथा प्राच्यभवेऽहं हेमलाभिधः । वामनाग्रो जने ह्यस्य भूरासं कुलपुत्रकः ॥ १२७ ॥
 पितुः परिभवेऽन्येष्टुर्गृहनिर्गत्य वम्भपत् । सुप्रतिष्ठारूपमित्रेण नीतोऽहं गुरुसन्निधौ ॥ १२८ ॥
 गुरुणा च यतित्वस्याऽयोग्यत्वात् श्रावकव्रतम् । ग्राहितोऽहं परं लोकेऽस्यमानोऽतिविघ्नवान् ॥ १२९ ॥
 तल्लघुं स्वां तनुं निन्दन्नाभिनन्दन् महातनुम् । मृत्वाऽऽर्त्तभ्यानतोऽभूवमेव शैलोपमः करी ॥ १३० ॥
 तदिदानीं पशुः कुर्वे किं किं वाऽऽराधयाम्यहम् । अथवा किं विनर्त्तेणाऽमुमेव मधुमर्चये ? ॥ १३१ ॥
 इति ध्यात्वा मन्त्रेभ्यः सारः स्नान्वा च दनितराद् । आदाय चारु पञ्चानि पार्थ्वं पार्श्वमभ्यर्चयामास ॥ १३२ ॥
 स त्रिःपदक्षिणीकृत्य मधुं पद्मैः पदद्वयम् । पूजयित्वा च नत्वा च यथास्थानं गतः करी ॥ १३३ ॥
 अथागत्य यथासन्ना देवाः सद्गन्धर्वस्तुभिः । पूजयित्वा विभुं नाड्यविधिं विदधिरं मुदा ॥ १३४ ॥
 सर्वं गत्वा च चम्पयां तत्पदेशवनेचराः । करकण्डुनरेन्द्रस्य तत् स्वरूपं न्यवेदयन् ॥ १३५ ॥
 विस्मिमतश्च नरेन्द्रोऽसौ सद्यः सवलवाहनः । वन्दिषुं मधुमभ्यागात् मधुस्तप्रेऽन्यतो ययौ ॥ १३६ ॥
 तत्र च प्रतिमा भर्तुर्नवहस्ता विनिर्मिता । सुरैर्दिव्या, महाभक्त्या सा नरेन्द्रेण पूजिता ॥ १३७ ॥
 कारयित्वा च तत्रोरु चैत्यं तस्मिन्निवेशिता । साऽधिष्ठायकभावेन समभावाऽभवद् भुजम् ॥ १३८ ॥
 दूरदेशान्तरादागाज्जनस्तां मूर्तिमर्चितुम् । साऽपि दत्ते मनोऽभीष्टमनिष्टं हरने नृणाम् ॥ १३९ ॥
 कलेः कुण्डस्य चासन्नभावित्वाद्गमज्जने । कलिकुण्ड इति ख्यातं तत् तीर्थं विश्वपावनम् ॥ १४० ॥

तदा तत्रैव भगवाहुर्नृवामभुजद्वयः । कार्योत्सर्गेण कर्माऽभ्यभ्रंशनायेव तस्मिन्वात् ॥ ११३ ॥
द्वितीयेऽह्नि गतः कोपकटाख्ये सन्निवेशने । पारणायाऽविशन्नाथो धनस्य गृहिणो गृहे ॥ ११४ ॥
तदा सार्थाभिधंमन्यो धन्यो गेहाङ्गणस्थितम् । कल्पद्रुमिव तं वीक्ष्य सहसाऽभून्मदोत्सुकः ॥ ११५ ॥
सद्यो जातविवेकश्च तं नत्वा पायसेन सः । शुद्धेन शुद्धधीर्नाथं कारयामास पारणम् ॥ ११६ ॥
अहो ! दानमहो ! दानमित्युद्धोषपरैर्दिवि । ताडितो दुन्दुभिर्देवैः स्वर्णवृष्टिः कृता ततः ॥ ११७ ॥
नानापुष्पैः प्रकीर्णा भूः सिक्ता गन्धाम्बुवृष्टिभिः । चेलोत्क्षेपश्च तैश्चक्रे धन्यस्याऽहो ! सुधन्यता ॥ ११८ ॥
धन्यः पुण्येन गेहं च सुवर्णेन जनो मुदा । गगनं दुन्दुभिश्चानैः पूर्णं नाथस्य पारणे ॥ ११९ ॥
धन्यो बहुमतो राज्ञा लोकैरेत्याऽभिनन्दितः । स प्रभोः पारणस्थाने पादपीठं मुदा व्यधात् ॥ १२० ॥
विवचार ततः स्वामी ग्रामा-ऽऽकर-पुरादिषु । मोहेनैव सर्वैरत्वाद् मौनी नैकत्र च स्थितः ॥ १२१ ॥
सर्वसहो धरित्रीव शारदाऽम्भ इवामलः । वह्निवत् तेजसा दीपोऽप्रतिबद्धश्च बाधुवत् ॥ १२२ ॥
आकाशवन्निरालम्बः पृथ्व्याच्चैरपि पञ्चभिः । दत्तात्मगुणसारत्वादिव सोऽभूज्जगन्मतः ॥ १२३ ॥
मेदिनीं पावयन्नाथो द्विधाऽपि चरणक्रमात् । निर्लेपः पद्मवत् कस्य हृदि वासं न स व्यधात् ? ॥ १२४ ॥
अटव्यामन्यदा कादम्बर्यां कलिगिरेरधः । कुण्डालयसरसस्तीरे स्थितः प्रतिमया विभुः ॥ १२५ ॥
तस्मिन् महीधरो नाम नलपानाऽऽगतः करी । इहापन्नः प्रभुं दृष्ट्वा जातिस्मरणमासदत् ॥ १२६ ॥

काशिमध्येन सेतुकण्ठं वीक्ष्यमाणः पुरीजनैः । नम्यमानोऽञ्जलिप्रदं स्तूयमानः सहाशिपा ॥ १०१ ॥
तद्भक्तिं श्रीवरः स्वामी प्रतीच्छन् सनराऽमरः । मुदाऽगादाश्रमपदमुद्गहं संयमश्रियम् ॥ १०२ ॥

(विज्ञेयकम्)

यत्र स्वाम्यागमात् तुष्टा इवाऽशोका-ऽऽञ्ज-जन्मवः । एला-लवङ्ग-कक्कोल-पूणाद्या विलसन्त्यगाः ॥ १०३ ॥
कदली-लवली-द्राक्षा-नागवल्ली-प्रियङ्गवः । वासन्त्याद्या लताः कर्मवृत्त्यन्तीवाऽग्नपल्लवैः ॥ १०४ ॥
मालती-युधिका-मल्ली-केतकी-शतपत्रिकाः । चम्पकाद्या हसन्तीव विकशिक्नुमुमन्छलात् ॥ १०५ ॥
जिविकातः समुत्तीर्य तत्राऽशोकतरोस्नले । स्वाम्यमुञ्चत् क्षमभ्रम्य-स्वर्ण-रत्नपरिग्रहम् ॥ १०६ ॥
क्षमां सहिष्णुतामेव सुवर्णं समतां पुनः । ज्ञानादीन्येव रत्नान्यन्नरत्नत्वेन सोऽग्रहीत् ॥ १०७ ॥
त्रिशद्वर्पः प्रभुः स्वांगे दृष्ट्यं शक्राहितं दधत् । पौपस्य कृष्णकादश्यां विजारावाये कृताष्टमः ॥ १०८ ॥
केशानुन्मूल्य सिद्धांश्च नत्वा चारित्रमग्रहीत् । द्राग् मनःपर्ययज्ञानं चापद् दीक्षासहोद्भवम् ॥ १०९ ॥

(युगम्)

पञ्चमुष्टुद्भृतान् केशान् विभोरिन्द्रः स्ववाससा । प्रतीप्य गत्वा चिक्षेपाक्षेपेण क्षीरसागरे ॥ ११० ॥
तदा च राजपुत्राणां प्रभोर्मेध्यमुपेयुगाम् । शतैस्त्रिभिरुपादच संवेगातिशयाद् व्रतम् ॥ १११ ॥
इति श्रीपार्श्वनाथस्य शुभभावकृतस्तवाः । स्वस्वस्थानं ययुः सर्वे सुग-ऽमुर-नरैश्वराः ॥ ११२ ॥

सरोज्ज्वलं प्रथिदुर्गोऽपेयोऽभोधिर्नदीत्वरि । घनस्तु घनदस्तेन विश्वोपरि जिनस्तथा ॥ ८९ ॥
 तद्धानेनाऽर्थिनः पुष्टा रणद्धिः स्वर्णभूषणैः । कुर्वन्तीव गृहे दौस्थ्यनिर्वासपटहध्वनिम् ॥ ९० ॥
 एका कोटी हिरण्यस्य लक्षाण्यष्टौ च स प्रभुः । ददौ प्रतिदिनं सूर्योदयादामोजनक्षणम् ॥ ९१ ॥
 त्रीणि कोटिशतान्यष्टाशीतिश्च स्वर्णकोटयः । अष्टाशीतिश्च वर्षेण सर्वदाने विभोरभूत् ॥ ९२ ॥
 अथैशुवासवाः सर्वे ज्ञातदीक्षाक्षणा विभोः । ते चाऽश्वसेनशेषाश्च पार्थिवा एकतोऽमिलन् ॥ ९३ ॥
 सर्वेऽनुज्ञाप्य ते दीक्षाभिवेकाय नत्ता विशुम् । तीर्थारम्भःसंभूतैः कुरुभैरुत्सवात् तपसिष्णपन् ॥ ९४ ॥
 हरिचन्दनकर्पूरलिप्ताङ्गो दिव्यचीरभूत् । पारिजातादिपुष्पाघस्फारधामिमलबन्धुरः ॥ ९५ ॥
 हार-कुण्डल-कोटीर-कङ्कणा-ऽङ्गदभूषणैः । शक्रेण भूषितो भक्त्या रजे कल्पद्रुवद् विशुः ॥ ९६ ॥

(युग्मम्)

अथाऽऽरोहन्नरा-ऽमर्त्यैरुद्राह्वां शक्रमूत्रिताम् । विशालां शिविकां स्वामी चित्तवृत्तिं सतामिव ॥ ९७ ॥
 तत्रासनमलंचक्रे स पूर्वाद्विमिवाऽर्यमा । अभातां चामरे तस्य पक्षयोर्यशसी इव ॥ ९८ ॥
 रजे तस्योपरि च्छत्रं सुवृत्तोज्ज्वलमुल्लसत् । स्वस्वरूपमिव ब्रह्मदारोपरि परिरुक्तरत् ॥ ९९ ॥
 वाद्यमानेषु वाद्येषु पठत्सु पटु बन्दिषु । जयारवे प्रसृमरे सङ्गीते विविधे सति ॥ १०० ॥

१ कृपः । २ इत्वरि गमनशीला । ३ प्रसरणशीले ।

जगद्द्रोहकमोहस्य त्वमेव शपने क्षमः । तत् त्रैलोक्योपकाराय प्रभो ! नीर्य प्रवर्तय ॥ ७६ ॥
 आ गर्भवासान् विज्ञानः स्वयं विश्वपते ! वयम् । इदं ब्रूमोऽधिकान्तिनादित्पुन्यं ते यदुद्दिश्यम् ॥ ७७ ॥
 ततः सायं गतः साधं विसृज्य सुहृदः प्रभुः । पल्यद्भस्यां निशां निन्ये भावयन्निनि भावनाम् ॥ ७८ ॥
 किं न भुक्तं च भुक्तं च भवे सौख्यं शरीरिणाम् । तदपूर्वस्य कस्माद्ये भूयोऽप्यायासमल्पताम् ॥ ७९ ॥
 किं कस्यापि कृते किञ्चिद् भुवने वस्तु विद्यते ? । स्वेनैवात्पद्यते कालं स्वयमेव विपश्यते ॥ ८० ॥
 तदेवं सति को मोहो देहिनां यद्विदं मम । गते च तत्र कः खेटो यद्विदं मे गतं भुवम् ? ॥ ८१ ॥
 ममतामालया वद्धः कोऽस्त्वद्वयदीन न ? । करोति भवद्गुणैस्सिन्नोदिरयाहिरां क्रियाम् ॥ ८२ ॥
 हा ! मुक्त्वा भुवमज्ञानाद्भुवेऽप्यलगज्जनः । तदात्मानं स्थिरज्ञानं कृत्वा लोकं प्रवोषये ॥ ८३ ॥
 इत्यादि ध्यायता मोह इव पर्यगलनिजा । प्रवोष इव चादित्यो विचेद्व्योतायैवुदतः ॥ ८४ ॥
 कृत्वा प्रभातकृत्यानि गत्वा पित्रोश्च सन्निधौ । तांस्सर्वेऽयं स्वदीक्षायां दानमारयन प्रभुः ॥ ८५ ॥
 यथैच्छं गृहतामित्याद्योऽप्याऽऽवर्पं प्रयच्छतः । दानं विभोरभूद्विन्द्याद्विष्टुः श्रौतः संपूर्णकः ॥ ८६ ॥
 स्वर्णविडुश्रुते पार्श्वपते विचाम्बु वर्षति । वृद्धा काल्यर्पणा विभक् पूर्णान्यायेभ्यः ॥ ८७ ॥
 दारिद्र्यमयदावाग्निः जशाम जगनोऽखिलः । परमानन्दकन्दश्च सचः कन्दलितो भुवि ॥ ८८ ॥

१ पृष्टि रे ! याहि रे । यस्या रिमायासा पृष्टिरेयाहिरा, ताव । २ धनपूरक ।

महादिर्धरणो नाम रेजे नागसुरेषु सः । जयी विध्वे नमस्कारः स्याद् मृतोऽध्यमरो यतः ॥ ६३ ॥
 अहो ! मूर्तिः कट ! ज्ञानं दया काऽध्यस्य साधुवाक् । स्तूयमानो जनैरेवं ययौ स्वभवनं विभुः ॥ ६४ ॥
 अथ कष्टतरं बालस्तपस्तेषु कठो हठात् । कष्टं हि सुकरं पुंसां विवेकोऽतिसुदुर्लभः ॥ ६५ ॥
 विवेको ज्ञानरूपस्तत् तत्प्रभावाच्छुभं कृतम् । तन्वापि प्राज्यपुण्याय तं विना नतु बह्वपि ॥ ६६ ॥
 लभतेऽल्पं धनं स्थूलश्रावोद्धारेऽपि कर्मकृत् । तद् बहु स्वल्पभारेणाऽप्यर्जयेद् रत्नकोविद् ॥ ६७ ॥
 मृत्वा मेघकुमारेषु कठो भवनवासिषु । अमुरो मेघमालीति नामतः समजायत ॥ ६८ ॥
 श्रीपार्श्वो भोगसौख्यानि भुञ्जानोऽन्येऽनुरागते । मयौ जनोपरोधेन ययाबुद्धानमीक्षितुम् ॥ ६९ ॥
 स तत्रोद्यानपालेन दूर्यमानलताद्रुमः । निःश्यायन् पुष्पावचयजलक्रीडादिकृज्जनम् ॥ ७० ॥
 क्रमेणोद्यानमध्यस्थं प्रासादं प्राविशद् विभुः । तद्भित्तौ नेमिचरितचित्रं चैक्षत नीलरुक् ॥ ७१ ॥
 राज्य-राजिमतीत्यागं विधायाश्रितसंयमम् । दृष्ट्वा नेमिं विरक्तोऽसौ सुतरामित्यचिन्तयत् ॥ ७२ ॥
 विवेकः कोऽप्यहो ! श्रीमन्नेमेरनुपमः खलु । नवे वयासे निःसङ्गो य एवं व्रतमग्रहीत् ॥ ७३ ॥
 सर्वथा त्याज्य एवाऽयं संसार इति चिन्तयन् । बभूव भगवान् शुक्तयोगकर्मा व्रतान्मुखः ॥ ७४ ॥
 तदा च तं सपद्येव सुराः सारस्वतादयः । लोकान्तिका ब्रह्मलोकादेल्य नत्वा व्यजिज्ञपन् ॥ ७५ ॥

प्रभुः क्रीडाचलोद्यानादिषु क्रीडंस्तयाऽन्वितः । जनानां जनयन् प्रीतिं वाग्दानलवाहयत् ॥ ५० ॥
 सौधेऽन्यद्वा गवाक्षस्यः प्रभुः कार्शी विलोकयन् । सपूजोपस्करण् पौरानपश्यद् गच्छतां बहिः ॥ ५१ ॥
 जगद् च निजान् कोऽयमग्राहो ! बहिरुत्सवः । येनेत्येप जनो यानि पुरीतो दृष्यन्त्यरम् ॥ ५२ ॥
 कोऽप्युचे देव ! पञ्चाग्नितपः कुर्वन् कटाहयः । आगतोऽस्ति तपस्व्यंक्रो जनो यानि तमचिंतुषु ॥ ५३ ॥
 तं द्रष्टुं कौतुकात् तत्र साजुगः प्रभुरप्यगात् । अपश्यच्च कठं तीव्रे पञ्चाग्नितपसि स्थितम् ॥ ५४ ॥
 ज्ञानत्रयधरः स्वामी दह्यमानं महोरगम् । अपश्यद् बहिकुण्डान्तः शिरसाष्टान्तरान्वितम् ॥ ५५ ॥
 तं दृष्ट्वा सहसाऽञ्जोचत् कृपाम्भोधिदिदं विभुः । अहो ! अज्ञानमज्ञानां यत् तपस्यणि नो दया ॥ ५६ ॥
 बालगापालकादीनामप्येवं सर्वतः सदा । प्रसिद्धं यद् दयाहीनो धर्मो न स्यात् कथञ्चन ॥ ५७ ॥
 यथा नायं विना सैन्यं यथात्मानं विना वपुः । शेषकष्टक्रिया शून्या दयावर्षं विना तथा ॥ ५८ ॥
 स्वस्य चेत् कष्टमारभे तदन्येषां करोषि किम् ? । जीवयातात् कथं पुण्यं न विषादमृतोद्भवः ॥ ५९ ॥
 इति श्रुत्वा कठः प्रोचे हसत्यञ्जोव केवलम् । राजपुत्रा विजानन्ति धर्मं तु मुनिपुद्गवाः ॥ ६० ॥
 ततस्तत्पत्यपार्थं स्वर्नैराक्रुप्य कुबहतः । तत् काष्ठं स्फोटयामास यत्नेन जगतां पतिः ॥ ६१ ॥
 सहसा निरगात् तस्मादहिर्दाहाकुलः स्फुरन् । तस्य चाशु नमस्कृतं नृभिः प्रभुरदापयन् ॥ ६२ ॥
 विभोर्हगवाक्परीयुषैः सोऽस्ततापः समाधिना । नमस्कारामृतं पीत्वा मृत्वा नागाधिपोऽभवत् ॥ ६३ ॥

मुशलेनाऽलिके स्पृष्टः कृतमन्थयुगक्रमः । पदाक्रान्तपुटश्चैष निन्ये मातृगृहे वरः ॥ ३६ ॥
 यत्रास्ते सितदुक्कलप्रच्छादितमुखी वधूः । छन्नेन्दुः शरदभ्रेण पौर्णमासीव शर्वरी ॥ ३७ ॥
 नीरङ्गीस्फेटनायाऽस्याः सखीभिः पार्थितो वरः । ददावाऽऽचारिकं स्मिन्वा ताभिरुद्धाटितं मुखम् ॥ ३८ ॥
 दृष्टा चाऽनेन सा किञ्चिद्विकस्वरमुखाम्बुजा । सहर्षसाध्वसा चेतोभ्रुवोऽपि स्थान्तहारिणी ॥ ३९ ॥
 मङ्गलाचारपूर्वं च जज्ञे पाणिग्रहस्तयोः । बद्धाञ्चलौ च तौ तस्माद् गतौ चतुरिकाऽन्तरे ॥ ४० ॥
 तत्र मुक्तावचूलाढ्ये पवरस्तन्मतोरणे । सूर्यवत् सदिनश्रीकः कुमारः शुशुभंतराम् ॥ ४१ ॥
 अथोपचारः प्रारभे स्वजनानां समन्ततः । श्रीखण्डपुष्पताम्बूलैर्नेपथ्याश्वगजादिभिः ॥ ४२ ॥
 ततस्तत्राज्यलाजाद्यैर्विप्रेणोद्दीपितेऽनले । अमृतं विधिनोऽऽरेभे मङ्गलानि वधूवरम् ॥ ४३ ॥
 प्रथमे मङ्गले राज्ञा स्वर्णभाराः सहस्रशः । दत्ताः, कुण्डल-हाराद्यं द्वितीये सारभूषणम् ॥ ४४ ॥
 तृतीये स्थाल-सिप्राद्यं चतुर्थे दिव्यचीवरम् । अन्यान्यपि हि कृत्यानि कृतानि निखिलान्यपि ॥ ४५ ॥
 बहिरङ्गाविववाहेनाऽप्येवं प्रीणितविष्टपः । आजगाम कुमारेन्द्रः स्वगृहं मङ्गलोत्सवैः ॥ ४६ ॥
 अश्वसेननृपेणाऽपि बहु सत्कारितो जनः । अनर्द्यमणिमुक्ताभिर्वन्वाश्वाभरणं ददौ ॥ ४७ ॥
 जातोद्गाह इति स्वामी नीलरत्ननिभस्तया । गौराङ्ग्या शुशुभेऽत्यन्तं विद्युतेव नवाम्बुदः ॥ ४८ ॥

स्नपयित्वा स्पर्णकुम्भैः फलपुष्पपत्राभूतैः । गुरुदत्ताऽक्षतां मुनेभ्यः तासामपण्डयन ॥ २५ ॥
तस्या देहानलि-पादेषु कुटुम्बाऽञ्जन-यावकाः । कस्तुरिका कर्णले च मन्थुतापुः परां श्रियम् ॥ २६ ॥
नूपुरे पद्मयोर्मध्ये मेखलाङ्गुलिपूर्णिमाः । नरिका बाहुभूमे च तारदारस्तु वसन्ति ॥ २७ ॥
मुक्तानां कण्ठिकाः कण्ठे कर्णयो रत्नचक्रिके । भाले रत्नमयी चन्द्रलेखा मूर्ध्नि शिरांमणिः ॥ २८ ॥
सुस्थानलाभसंतोषादिव्याऽस्या दिव्यवाससः । लग्नानर्तिगृह्यसन्ति स्म भूषणानि तनां भूशम् ॥ २९ ॥

(विज्ञेयकम्)

इत्थं श्रीपार्थनाथोऽपि दक्षस्त्रीभिः प्रमत्तचित्तः । राज्ञो मोहविकलमप्रत्यामत्तिनिवेदिता ॥ ३० ॥
ततो राजसमादिष्टः परिवारभृतोऽभिनतः । धन्यद्विगदाख्यः कुमारः कृतमङ्गलः ॥ ३१ ॥
सचामरगजारूढवारगामोपशोभितः । वसन्तश्रीजराख्यश्रीयुतः काम इवाङ्गवान् ॥ ३२ ॥
विविचित्रवाहनाख्यैर्वेष्टितोऽनेकपाथिधैः । तूर्पनादे खमुत्सर्पत्याख्यातुं त्रिदशानिव ॥ ३३ ॥
वीक्ष्यमाणः पुरस्त्रीभिः साभिलापं सकौतुकम् । सख्ययोगो लीलया गच्छन् मापदुद्ग्राहमण्डपम् ॥ ३४ ॥

(चतुर्थः कलापकम्)

तत्र चाऽऽच्चमनं दत्त्वाऽवतीर्णस्य करीश्वरात् । दत्तः श्वश्रुजनेनाऽर्वो दधि दूर्वाक्षतादिभिः ॥ ३५ ॥

१ कटा । २ सुदिका । ३ भूपित ।

उन्मूलयितुमिच्छामि भवदृक्षस्य तस्य तत् । रोपयामि कथं मूलं स्त्रीपरिग्रहलक्षणम् ? ॥ १२ ॥
 यनवद् भारितो जीवो नीचैर्याति मलीमसः । यात्यूर्ध्वं प्रोज्ज्वलः सोऽपि मुक्ततोयपरिग्रहः ॥ १३ ॥
 अश्वसेननृपोऽप्युचे वत्सेदृगमनसा त्वया । शीर्ण एव भवः किन्तु पूरयाऽस्मन्मनोरथम् ॥ १४ ॥
 भूत्वा कलत्रिणः प्राक् किं जिनाः सिद्धा न तद्भवे ? । उदूढस्तत् त्वमप्येवं समये स्वार्थमाचरेः ॥ १५ ॥
 मत्वा तातमनुलङ्घ्यं योगकर्मात्मनश्च तत् । वचो मेने विशुर्न प्रभवो न जडग्रहाः ॥ १६ ॥
 द्वाभ्यामप्यथ भूपाभ्यां चक्रे वर्धार्पनं महत् । पूर्वोपरपयोदाभ्यामिवागर्जि जगन्मुदे ॥ १७ ॥
 दानं च योषणापूर्वं दापितं सर्वतोमुखम् । निर्णीतं गणकैर्लभं सर्वग्रहमनोहरम् ॥ १८ ॥
 लसच्चन्द्रोदयं मुक्तातारं सतम्भोर्ध्वाद्विगजम् । स्वर्णरौप्यप्रभाविद्बुद् धूपधूम्याऽञ्जन्वरम् ॥ १९ ॥
 व्योमेव विपुलं हर्षाभिजावासमुखोऽङ्गणे । विवाहमण्डपं सद्यः प्रसेनजिदकारयत् ॥ २० ॥ (युग्मम्)
 विवाहादिवसे प्राप्ते सुमुहूर्ते प्रभावती । रत्नावलीचतुष्कान्तरासन्ध्यां दिव्यवासासि ॥ २१ ॥
 न्यवेशि पूर्वाभिमुखी मणिपट्टाहितक्रमा । कारितं नखकर्माऽस्याः प्रअक्षणपुरस्सरम् ॥ २२ ॥ (युग्मम्)
 रक्तांशुकपरीधाना विकस्वरमुखाभुजा । प्राची दिग्भिन्न साऽराजदासत्कार्समागमा ॥ २३ ॥
 चन्दनाक्षतदूर्वाद्यहस्ताभिर्भङ्गलारवैः । विदधे तैत्तिकुलस्त्रीभिर्वर्णकोद्वर्णकक्रमः ॥ २४ ॥

अहम् ।

अथ पठुः सर्गः ।

६
सर्गः

अथाऽश्वसेनभूपालस्तेजोविजयशालिनम् । पार्श्वं पार्श्वगितं दृष्ट्वा हर्षाद्ब्रह्मव्रतामगात् ॥ १ ॥
 स्वसौधं च गते पार्श्वे प्रभावत्वा सहानगतम् । पुरो नमन्तमुत्थाप्य प्रसेनजितमब्रवीत् ॥ २ ॥
 कच्चित् कुशस्थलायीश ! सर्वत्र कुशलं तव । हेतोश्चात्रागमः कस्मात् सोऽप्येवमवदत् तदा ? ॥ ३ ॥
 कुशलं मे सदा यस्य ज्ञाताऽसि गुरुविक्रमः । हेतुश्चागमने तावदर्शनेच्छा तवाऽनय ! ॥ ४ ॥
 अन्यच्च मम पुत्रीयं भुञ्जं पार्श्वजुरागिणी । प्रसन्न तद् गृहाणंषां कुमारार्थं प्रभावतोम् ॥ ५ ॥
 अश्वसेनोऽवदद् भद्र ! साधून्नेऽस्माकमप्यसौ । मनोरथः सदैवाऽस्ति कुमारोद्गाहगोचरः ॥ ६ ॥
 विरक्तः किन्तु संसारादपि राज्याश्रियं चिरात् । मृमुक्षुरपोज्ञार्थे तन्न जाने किं करिष्यति ? ॥ ७ ॥
 परं त्वदुपरोधेनाऽयुना पार्श्वं बलादपि । उद्गाहं कारयिष्यामि तन्मा त्वमधुनि कृथाः ॥ ८ ॥
 इत्युत्तवा सह तेनैव ययौ पार्श्वान्तिके नृपः । इमां प्रसेनजितपुत्रीमुद्देति जगाद च ॥ ९ ॥
 श्रीपार्श्वोऽप्यवदत् तातो मयीदं वक्ति वत्सलात् । वस्तुनः किन्तु नित्यस्य ममेच्छा क्षणिकस्य न ॥ १० ॥
 परिग्रहेणान्येनाऽपि भवाब्धिः खलु दुस्तरः । परिग्रहेण तु स्त्रीणामियं वार्ताऽपि दूरतः ॥ ११ ॥

अथ पार्थोऽवदद् राजंस्त्रातः॥ मे तत्राऽवने^१ । न कन्योद्ग्रहे तस्मान्मा कार्षीराग्रहं वृथा ॥ २४६ ॥
तच्च प्रभावती श्रुत्वा दध्यौ दीना विषादतः । अधुनाऽहं भविष्यामि मन्दभाष्या हहा ! कथम् ? ॥ २४७ ॥
सर्वत्र सदयोऽप्येष कुतोऽभून्मयि निर्दुषः ? । मत्कुले प्रार्थना व्यर्था मत्तातस्याऽपि हाऽभवत् ॥ २४८ ॥
दध्यौ प्रसेनजिच्चैवं स्वयं सर्वत्र निसृहः । अश्वसेनोपरोधात् तु कर्ताऽस्मौ मन्मनोरथम् ॥ २४९ ॥
सुतामप्येवमाश्वस्य स जगाद् विभुं विभो ! । सहैष्यामि त्वया काशिं द्रष्टव्यो ह्यश्वसेनराद् ॥ २५० ॥
एवमस्त्विति भाषित्वा स प्रसेनजिता सह । सौहार्दं कारयित्वा च व्यसृजद् यवनं विभुः ॥ २५१ ॥
स्वयं च कृतकार्यत्वात् स कुशस्थलभूभुजा । सकन्येनाऽन्वीयमानो ययौ वाराणसीं पुरीम् ॥ २५२ ॥
काशीन्द्रस्तस्य पार्श्वस्य महर्द्ध्या नृसुराऽसुरैः । स्तूयमानस्य संतुष्टः प्रवेजोत्सवमातनोत् ॥ २५३ ॥
मोहध्वान्तहृतिप्रदीपकालिकाऽऽविर्भावतुल्याः सुभ्राकुल्या धर्मतरोः शिवोत्सववने निःश्रेणिदण्डोपमाः ।
श्रेयःकल्पलताङ्कुरा भवमहामभोरशिसेतुश्रेयः श्रीपार्श्वस्य पदद्वयानखमणिश्रेणिप्रभाः पान्तु वः ॥ २५४ ॥
इति श्रीकालिकाचार्यसन्तानार्थ श्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रृपार्श्वनाथचरिते महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्के श्रीपार्श्वनाथच्यवन-
जन्म-जन्माभिषेक-कौमारविजययात्रादिवर्णनो नाम पञ्चम सर्गः ॥ ५ ॥

यथा राजाऽपि नगरं दृष्ट्वा मुदितनागरम् । स्वस्थीभूतमनाः सर्वपालापयनि पूर्ववत् ॥ १७५ ॥
 अन्योऽन्यमथ जल्पन्ति हस्तिशृङ्गारकारकाः । अटो ! शून्य इव स्वामी देशान्नरगमादभूत् ॥ १७६ ॥
 इत्याकर्ण्य स दन्तीन्द्रोऽत्यकुलञ्चितयत्नहो ! । किमिदं दा ! द्विजो राज्ञ्य मन्मूर्ख्या ललर्नि भुवम् १७७
 गुरुणा वारितेनाऽपि यद्विद्या दापिता मया । विप्राथमस्य तस्यैदं शीघ्रमासादितं फलम् ॥ १७८ ॥
 अविश्वासमयी नीतिभ्रष्टतां चालयतोऽस्मि यत् । त्रिस्मार्प्य तस्य विश्वस्ततत् किञ्चिद् देवतं भुवम् १७९
 नीचोऽप्युच्चैर्भवेद् देवादुच्चोऽपि हि लघुर्भवेत् । सेव विद्या श्रियं तस्य कुर्वते दत्तं मम ॥ १८० ॥
 कलभपरिवाराद्यं वस्तु कायानुगं भुवि । काये व्रजति तत्सर्वं परकीयं ममाऽभवत् ॥ १८१ ॥
 यथेहाभ्यसतो दृष्टं तथाऽमुत्राऽपि देहिनः । कर्मैव सहगं तेन मुकृतं कुर्वते नृपाः ॥ १८२ ॥
 भवतु मासकालीनं कुर्वे तावत् पलायनम् । मा ममाऽस्तु तदारोह पापस्योपरि चूलिका ॥ १८३ ॥
 संप्रथार्येदमुत्कर्णो व्यकुञ्चितकरः करी । वेगेन गन्तुमारब्धो जज्ञे कलकल्पो महान् ॥ १८४ ॥
 पादचारा-ऽश्वचाराद्यैर्देवावेऽनु सदस्रशः । अधिकधिकगत्याऽस्य निर्विर्णस्तु न्यवर्तत ॥ १८५ ॥
 दूरारण्ये करी गत्वा श्रान्तो दभ्यौ विषण्णधीः । क्व भूतंज्ञाभवत्कार्यं राज्यं क्वेदं पलायनम् १८६ ॥
 किंवा स्तोकिमिदं पुंसो दुर्बुद्धः खलसद्दिनः । इति चिन्तादिवशुत्-तृष्णा-तापराचक्रमे नृपः ॥ १८७ ॥
 संप्राप्य वददृक्षस्य च्छायां विधुरचन्द्रवत् । स्वस्थीभूतः क्षणं तत्र नरमेकं दृढय सः ॥ १८८ ॥

तेषां यथोचितालापप्रसादमभिवाञ्छताम् । नामकर्माद्यजानानो न करोति किमप्यसौ ॥ १६१ ॥
 सहर्षमागता देव्याः प्रियसख्योऽपि तादृशम् । लीलाविलासलालित्वरसं नासादयन्त्यतः ॥ १६२ ॥
 अमात्यः पालितप्राज्यराज्यः संभाषणं नहि । मानं प्रधानसामन्ता लभन्ते नापि नागराः ॥ १६३ ॥
 ते तादृशं नृपं दृष्ट्वा चिन्तयन्त्येष किं सुरः । दैत्यो वा राजरूपेण शून्यराज्यमधिष्ठितः ? ॥ १६४ ॥
 नैतच्च घटते पादौ येनास्य लगतः क्षितौ । निमेषश्च दशोस्तेन चित्तचालः कुतोऽप्यसौ ॥ १६५ ॥
 चित्तं विरहसंतप्तं कमलावचनामृतैः । निर्वाप्य चेदित्यमाल्यस्तं चेद्याऽऽनाययत् ततः ॥ १६६ ॥
 स कृत्रिमनृपो दध्यावहो ! मे सुमना विधिः । येनानीत इमां भूमिं मनसोऽपि सुदुर्लभाम् ॥ १६७ ॥
 राज्ञी संभ्रान्तमुत्थाय मण्डयत्यासनादिकम् । दृष्ट्वा च तं पुनर्भूय मूर्छितेव पतत्यधः ॥ १६८ ॥
 उक्ता चेटीभिरुत्थाप्य किमिदं देवि ! कथ्यताम् । नृपोऽप्याह कथं देवि ! मूर्छायातो मदागमे ? ॥ १६९ ॥
 तद्वचःश्रवणाद् जातमहार्तिः साऽभ्यचिन्तयत् । एष प्रिय इवेक्ष्येत दाहं दत्ते तु वैरिवत् ॥ १७० ॥
 लब्धोपायाऽवदद् देवी देव ! यात्राक्षणे मया । शुभागमाय वञ्चय्या उपयाचितकं कृतम् ॥ १७१ ॥
 यथा देवि ! प्रपूज्य त्वां वीक्षे दृष्ट्याऽपि बल्लभम् । तदकृत्वेक्षमाणा त्वां चण्ड्याऽहं पातिता भुवि १७२
 तत्पूजासमयं देव ! कथयिष्याम्यहं स्वयम् । इति दत्तोत्तरो रात्र्या भवनाद् निर्ययौ नृपः ॥ १७३ ॥
 इतश्च तं गजं मन्त्री राजपाठ्यै व्यभूषयत् । सुचिरादागतं येन स्वामिनं वीक्षते जनः ॥ १७४ ॥

पूर्ववद् देवदम्प्येषु सद्गीतोत्सवनाटकैः । सुरम्यव्यवहारार्थं सधर्माचारधर्मिकम् ॥१४८॥

क्षुत-स्खलित-शङ्कादौ चिरं जीवतु विक्रमः । इत्युचानं जनं हृष्टो वीक्षते सर्वतः पुरीम् ॥१४९॥

(युष्मम्)

तदा च नृपसौधान्तः पटकुञ्जरमृत्युना । तल्लोकमाकुलं दृष्ट्वा ययौ राजा द्विजान्तिके ॥१५०॥

जवाच पित्रं भो विद्याविलासरसिको गजे । प्रविश्य चरितं किञ्चिद् वीक्षे मासादमध्यगम् ॥१५१॥

एकान्ते मम कायस्य तत् त्वं प्राहरिको भव । ज्ञातस्वरूपमकटो भविष्यामि न्वया सह ॥१५२॥

इति स्वं तत्र मुत्तवाहं राजा गजकलेवरम् । प्रविशेय करीन्द्रोऽपि पूर्ववद् विलमत्यलम् ॥१५३॥

न केवलं गजो राज्ञा सर्जीवो विहितो निजः । राजवर्गोऽपि तन्मृत्युमृतः सर्वोऽपि जीवितः ॥१५४॥

प्रावर्तन्त गजेन्द्रस्य विविधा मङ्गलोत्सवाः । कायान्तरगतस्यापि राज्ञो भोगप्रदो विविधः ॥१५५॥

इतश्च दुर्जनारमाऽसौ तनुप्राहरिको नरः । विश्वासवातको भिजद्रोही लोभादचिन्तयत् ॥१५६॥

महादारिद्र्यदग्धेन किमनेनाङ्गकेन मे ? । प्रविश्य विक्रमस्याहं कुर्वे राज्यं निराकुलः ॥१५७॥

तथा कृत्वा स सौधान्तः प्रविष्टः कृत्रिमो नृपः । योग्यभूमिपमानानधकितोऽप्यजीवयत् ॥१५८॥

ससंभ्रमागतामात्यबाहुल्यः सटःस्थितम् । सिंहासनमलञ्चकं प्रणतो राजपूरुषः ॥१५९॥

करीन्द्रो जीवितो दिष्ट्या नरेन्द्रोऽपि सभागतः । दुर्ध्वेऽसौ शर्करापात इत्युचानोऽमिलज्जनः ॥१६०॥

वभाषे च प्रभो ! पूज्य ! सेवाहेवाकेनश्चिरात् । अस्य विद्यामदानेन प्रसादो मेऽस्तु तावर्कः ॥ १३६ ॥
 सविषादं गुरुः माह मा दुग्धं पाययोरगम् । अयोपयोऽयमपात्रे हि विद्याऽनर्थकरी भृशम् ॥ १३७ ॥
 यथा कोऽपि पुरा विद्यासिद्धः सिंहास्थिदर्शनात् । सिंहाङ्गं सकलं कृत्वा सजीवं कर्तुमुद्यतः ॥ १३८ ॥
 वारितो बन्धुना किन्तु सजीवमकरोन्मदात् । हतोऽसौ तेन सिंहेन त्वमप्येवं विभावय ॥ १३९ ॥
 एवमुक्तोऽपि सिद्धस्य परार्थव्यसनी नृपः । लगित्वा पादयोर्बाढं तस्मै विद्यामदापयत् ॥ १४० ॥
 शुर्वादेशोपरोधेन जगृहे च स्वयं नृपः । विधिश्च साधने तस्याः सिद्धेन कथितः स्फुटम् ॥ १४१ ॥
 अविस्मृतोऽपि गुरुणा द्विजोऽभूद् गन्तुमुत्सुकः । न तु राजा विस्मृतोऽपि गुरुवात्सल्यभारितः ॥ १४२ ॥
 यतः—

कलाकलापसंपन्ना उपकर्तुः पराङ्मुखाः । न भवन्ति महात्मानः सरसः शिखिनो यथा ॥ १४३ ॥
 त्वं स्वकृत्यपरो भावी धर्मध्यानपरा वयम् । भनिच्छन्तमपीत्युक्त्वा विससर्ज नृपं गुरुः ॥ १४४ ॥
 स्वयं विधाय विप्राच्च विधाप्य विधिसाधनम् । सिद्धविद्यो नृपस्तेनानुगतः स्वपुरं ययौ ॥ १४५ ॥
 द्विजायात्मीयहृत्तान्तं सौहृदेन न्यवेदयत् । स्वच्छत्वेन गभीरोऽपि दर्शयत्युदधिर्मणीन् ॥ १४६ ॥
 गुप्तहृत्या दिनं स्थित्वा बहिर्मुक्त्वा द्विजं निशि । निजराज्यस्थितिं द्रष्टुमेकाकी प्राविशत् पुरम् ॥ १४७ ॥

यतः-नीचाः शरीरसौख्यार्थमुद्विग्यापाय मध्यमाः । कर्षेचिदद्भुतायाय यतन्ने पुनरुत्तमाः ॥ १२३ ॥
 एवं च ब्रजतो नित्यं मानसोत्साहरादिभिः । आकृष्टं च यस्याऽऽशु श्वागिरिर्निगटोऽभवन् ॥ १२४ ॥
 सिद्धेभ्यराभिधं विद्यासिद्धं तत्रैकदेशगम् । पसन्नास्यं तृपो दृष्ट्वा तुष्टो नत्वा ततोऽवदन् ॥ १२५ ॥
 त्वन्मूर्तिदर्शनं नैव कृतार्थोऽदृढं मुनीश्वर ! । अयच्छन्नदुष्वाणोऽपि जगद्ग्राहयेच्छरी ॥ १२६ ॥
 अतस्तत्र पदान्भोजद्वयं दुर्लभसद्गमम् । संसंविष्येऽनुजानीहीत्यतिपिद्धस्तथाऽकरोत् ॥ १२७ ॥
 तत्रैको ब्राह्मणोऽग्रेऽपि विद्यायै तिष्ठते चिरात् । तत्कृतो विनयोऽप्यस्य दुःखाय मुहुरयं नाव ॥ १२८ ॥
 वीजमुप्तं शुभक्षेत्रे स्वयमेव यथोदयेत् । यथाऽन्यदपि सत्कर्म दैन्यं क्लेशाय केवलम् ॥ १२९ ॥
 आसनन्यास-चरणक्षालनाद्यमर्तोऽनुगैः । नृपस्य विनयपीच्यारहितैर्मुमुदं गुरुः ॥ १३० ॥
 एकाग्रमनसा ध्याता देवाः शैलमया अपि । अचिरेणैव तुष्यन्ति किं पुनश्चेतना जनः ? ॥ १३१ ॥
 अत्रवीच्य महाभाग ! सदाचारेण ते मया । ज्ञानं कोऽपि नरोत्तमस्त्वं देशान्तरकौतुकी ॥ १३२ ॥
 विनयात् तव तुष्टोऽस्मि तत् त्वं विद्यां गृहाण मे । परकायप्रवेशाख्यां यद् भक्तेः स्यां यथाऽनुजः १३३ ॥
 तत् श्रुत्वा विक्रमः स्वार्थशिथिलोऽग्रेतनं नरम् । चिरकालगतं दीनं दृष्ट्वा दध्यौ लम्बद्वयः ॥ १३४ ॥
 अस्मिन् पुरास्थिते हन्त ! निराज्ञे गुरुवान्धवे । लब्धविद्यः कथं यामि तद्वेनापस्य दापये ॥ १३५ ॥

अहो ! ब्रूत कला-विद्या-वस्तुविज्ञानमद्भुतम् । तत् किमप्यस्ति कुत्रापि यन्मै राज्ये न विद्यते ? ॥ १११० ॥
 ततः प्राह कलाविज्ञः कोऽपि देशान्तरी नरः । हर्षोत्फुल्लमुखान्भोजः प्राप्यावसरमुच्चकैः ॥ ११११ ॥
 भ्रान्तोऽस्मि बहुरत्नायां पृथिव्यां सुचिरं परम् । त्वत्समो न मया द्रष्टुः श्रीविद्यावेषिसङ्गमः ॥ १११२ ॥
 पाताले वासुकिर्देव ! दिवि शक्र उभाविमौ । अदृष्टावपि मन्यते पृथिवीन्द्र ! तव श्रिया ॥ १११३ ॥
 महातामवाधिः स्वामिन् ! गगनं कथ्यते बुधैः । तत्राप्येकः कलार्वांस्ते त्वद्राज्ये तु सहस्रशः ॥ १११४ ।
 अवस्त्वेव हि तद्रस्तु निष्कला सा कला विभो ! । अज्ञानं तच्च विज्ञानं यन्जिलीनं नहि त्वयि ॥ १११५ ॥
 यशःसंभारसुरभिर्विक्रमाक्रान्तभूतलः । उक्कार इव वर्णानां त्वं राज्ञां धुरि संप्रति ॥ १११६ ॥
 बाचस्पतिमतिर्मन्त्री तवाज्ञाजीविता जनाः । सहर्षपणताः सर्वे प्रधाना मण्डलेभ्वराः ॥ १११७ ॥
 सहन्ते द्विषतां वीरा न गन्धं गन्धहस्तिवत् । अनङ्गभरभुग्राङ्गचङ्गोऽयं कामिनीजनः ॥ १११८ ॥
 अस्ति कौतुकचित्रेन्द्रजालादन्यदपि प्रभो ! । परकायप्रवेशाख्या किन्तु विद्या न विद्यते ॥ १११९ ॥
 ससंभ्रमं नृपः प्राह कुत्रास्तेऽसौ वदाऽऽशु मे ? । सोऽप्याह श्रीगिरौ देव ! सिद्धेश्वरनरान्तिके ॥ ११२० ॥
 विमृज्याथ सभां राजा राज्यकार्ये स्वमन्त्रिणम् । न्यारोप्य नगराद् विद्याकौतुकी निशि निर्ययौ ११२१ ॥
 तादृगराज्यमुखं हित्वा दुःखान्यगणयन् गयि । नवार्धरसिकः सत्त्वसहायो यात्यसौ मुदा ॥ ११२२ ॥

भूषणार्थं भूषणैः गुणा वाधाकरा अपि । कथ्यते तत्फलं साक्षाच्छोकोऽपि तत्र सद्गते ॥ १०९ ॥

तथाहि—

विनयादेव सौभाग्यं भाग्यं विश्वार्थसंपदः । लोकद्वयमुख्यस्याऽपि भाजनं विनयाद् नरः ॥ १०७ ॥
 भुवं नम्रतया लोके गुरुत्वं लभते नरः । छन्दोवर्ण इव स्तब्धः पुनर्लघुरिति प्रथाम् ॥ १०१ ॥
 यथा यथा मक्रुष्टानां पात्रं भवति संपदाम् । शार्त्तवीय फलभारण नम्रः साधुस्तथा तथा ॥ १०२ ॥
 सुव्रजसंभवः कोटिलभयुक्तोऽपि कोविदः । कोटण्ड इव नम्रतादात्मन्यारोपयेद् गुणः ॥ १०३ ॥
 श्रूयते विनये याऽन्य विक्रमस्य कथा किल । लोकाग्रविनयस्याद्गमिति सैव निगद्यते ॥ १०४ ॥
 तथाहि—

भरतेऽवन्तिदेशेऽस्ति नानादेशान्तरागतैः । नरै रत्नैश्च रोचिष्णुरवन्ती नामतः पुनर् ॥ १०५ ॥
 अद्वैतविक्रमोऽप्युच्चैस्त्रिविक्रमकलां दधत् । तत्रोदारचरित्रोऽभूद् विक्रमो नाम भूषतिः ॥ १०६ ॥
 विसृष्टार्थोऽपि यः श्रीमान् शक्तियुक्तोऽपि यः क्षमी । दधानोऽपि सद्रौबल्यं पूज्येषु विनतो भूयम् १०७ ॥
 ओजः-प्रसाद-माधुर्य-सौकुमार्यादिसद्गुणा । मुक्तवैः कवितेवास्य प्रियाऽऽसीत् कमलावती ॥ १०८ ॥
 अन्यदाऽसौ निजस्थानमिन्द्रस्थानसमं नृपः । दृष्ट्वा ममुदितोऽत्यन्तं पप्रच्छेदं सभासदः ॥ १०९ ॥

१ समते, इत्यपि । २ विष्णुसिचिक्रम ।

यच्च त्वयोदितं कष्टात् सौख्यं न स्यात्तदप्यसत् । कटुकादौषधादत्र किमारोग्यं न जायते ? ॥ ८७ ॥
 किञ्च लोके स्फुरत्कीर्तिः सद्गतिन्यस्तचेतसः । धर्मोद्यतस्य जीवस्य स्वर्गादप्यधिकं सुखम् ॥ ८८ ॥
 तथा-येन चारु कुलं रूपं बलं ज्ञानं धनं यशः । आनिन्ये तस्य धर्मस्यानुपकुर्वन्नरोऽधमः ॥ ८९ ॥

उक्तं च—

नीयते येन धर्मेण लक्षसम्पत्तियोग्यताम् । नरः शर इवैतस्माद् विमुखः पतति क्षितौ ॥ ९० ॥
 अतो धर्मकुटुम्बस्य धर्मस्थानस्य चानिशम् । पोषणं कुर्वता भाव्यं कृत्तज्ञेन मनीषिणा ॥ ९१ ॥
 दया माताऽस्य सत्कर्मविनियोगः पुनः पिता । प्रिया श्रद्धा गुणाः पुत्रा धर्मस्येदं कुटुम्बकम् ॥ ९२ ॥
 सङ्गश्चतुर्विधो विभवं चैल्यं चाप्यगमोऽर्हताम् । सप्ताप्येतानि धर्मस्य स्थानकानि विदुर्बुधाः ॥ ९३ ॥
 धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः । अतो धर्मो न मोक्तव्यः श्रयणीया गुणाः सताम् ॥ ९४ ॥

किञ्च—

संदिग्धेऽपि परे लोके त्याज्यमेवाशुभं बुधैः । यदि नास्ति ततः किं स्यादस्ति चेन्नास्ति को हतः ॥ ९५ ॥
 इत्थं संदेहपक्षेऽपि लौकिकैरपि कथ्यते । प्रमाणनिश्चिते त्वस्मिन् कथं धर्मो निषिध्यते ? ॥ ९६ ॥
 गुरुणां विनतैर्भाव्यं कर्तव्या साधुसद्गतिः । सविवेकं मनो धार्यं न त्याज्यं सत्त्वमुत्तमम् ॥ ९७ ॥
 विनयश्च विवेकश्च सुसद्गश्च सुसत्त्वता । लौकिका अप्यमी श्लाघ्या गुणा लोकोत्तरास्त्वलम् ॥ ९८ ॥

तस्मान्ज्ञानादिधर्मभ्यां भिन्नाभिन्नविहितिमात् । यथोक्तकर्मणः कर्त्ता भोक्ता कर्मफलस्य च ॥ ७५ ॥
 चेतन्यलक्षणो जीवो मन्तव्यः सर्वथा बुधः । सति तस्मिन् गुणाधारे धर्मकर्माद्यसिद्ध्यन ॥ ७६ ॥
 गत्यादिचेष्टयाऽप्ये देही देहेऽनुमीयते । अन्यथ-व्यतिरेकाभ्यां ध्वजाक्षेपेन वानयन् ॥ ७६ ॥
 यथा भूमिगतं वीजमङ्कुरादनुमीयते । सुख-दुःखात् तथा मान्यधर्माऽधर्मविनिव्ययः ॥ ७७ ॥
 तथाहि-सच्चिन्नशालिकारम्ये विचित्रमणिकुट्टिमे । दिव्याल्लोचं वसन्त्येके सांये सद्गन्धवासिते ॥ ७८ ॥
 अन्ये विलसन्तः कीर्णे लताजालसमाकुले । दृश्यन्ते दुःस्थिताः संसर्कलिज्जगृहके नदा ॥ ७९ ॥
 एके मृष्टान्नपक्वान्नाक्षापानादिभोजिनः । कर्पूरमिश्रताम्रमृत्सुखा भुञ्जन्त्यहो ! सुखम् ॥ ८० ॥
 अन्ये परमुखापेक्षा बुभुक्षाक्षामकुक्षयः । अकाले कष्टसंभासं कदम्बं कापि भुञ्जते ॥ ८१ ॥
 एकेऽन्यद्वारमृद्गाराः सारमालयविलेपनाः । दिव्ययानपरीवारारः क्रीडन्ति स्मरमृतयः ॥ ८२ ॥
 अन्ये तु दीनवदन्ता धनस्वजनवाजिताः । दुर्दशा मलदुर्गन्धा भ्रमन्ति किल नारकाः ॥ ८३ ॥
 सुगीतस्तुलिकास्वके वीणानादमनोहरैः । लब्धनिद्रासुखाः प्रातः शब्दानादेन जाग्रति ॥ ८४ ॥
 शृण्वन्तो जम्बुकोलकञ्चनमन्ये खरावनौ । स्वपित्वा गगनिन्द्राः स्फुः क्षुधात्तक्षिशुकस्वरैः ॥ ८५ ॥
 धर्माऽधर्मफलं वीक्ष्य साक्षादिति शुभाशुभम् । कष्टमाध्योऽपि कर्त्तव्यः मद्धर्मोऽनन्तशर्मण ॥ ८६ ॥

१ तत्सर्वत्र तत्तत्त्वमन्यथ, तदभावे तदभावा व्यतिरेके । २ कलिर्ज-कटः ।

समस्तवस्तुविस्तारग्राहिभिश्चक्षुरादिभिः । यत्र संवेद्यते तत्र विद्यते विषयदब्जवत् ॥ ६२ ॥

चेतनाव्यवहारस्तु तथा देहादिसंस्थितिः । पृथ्व्यादिभूतसङ्घातपरिणामो हि केवलम् ॥ ६३ ॥

तस्माद्धर्मक्रिया व्यर्थमावाधकारिणो गुणाः । न च तेषां फलं साक्षादीक्ष्यते ह्यत्र किंचन ॥ ६४ ॥

किञ्च कष्टात् तपस्यादेः कथङ्कारं सुखं भवेत् ? । कारणैः सदृशं कार्यं फलं बीजाजुगं च यत् ॥ ६५ ॥

ज्ञानतात्मा मुनिरप्युचै देवानांप्रिय ! यत्तया । उक्तं स्वोक्तिविरुद्धं तद् माता बन्ध्यादिवाक्यवत् ॥ ६६ ॥

यतो येन प्रमाणेन जीवाऽभावस्तव्योच्यते । तदस्ति नास्ति वा तत्रास्तित्वं तावत्तत्राऽप्यटम् ॥ ६७ ॥

ज्ञानरूपमाणं हि न स्यादिन्द्रियगोचरः । नास्तिपक्षे तु तदकिञ्चित्करं शशपृङ्गवत् ॥ ६८ ॥

किञ्च,

सन्ति रूपादयो भावा यथान्ध-बधिरादिभिः । अनुपलब्धा अप्येते तदन्यैरुपलम्भतः ॥ ६९ ॥

तथात्मा चर्मदृष्टीनामदृष्टोऽप्येष विद्यते । प्रत्यक्षत्वात् त्रिकालेऽपि परमज्ञानचक्षुषाम् ॥ ७० ॥

यत उक्तम्—

अनिन्द्रियगुणं जीवमग्राहं मांसचक्षुषाम् । सिद्धाः पश्यन्ति सर्वज्ञा ज्ञानसिद्धाश्च साधवः ॥ ७१ ॥

यच्च पृथ्व्यादिसङ्घाताच्चेतना गदिता त्वया । तेषां प्रत्येकचैतन्यात् समुदायेऽपि सा भवेत् ॥ ७२ ॥

बालुकायामसत् तैलं बालुकाघाणकेऽपि न । अत एकेन्द्रिया जीवाः सिद्धाः पृथ्व्यादयः स्फुटम् ॥ ७३ ॥

हिंसाद्यभिरतो मोक्ष-जिनपूजादिविघ्नकृत् । अर्जयत्यन्तरायाख्यं कर्माभीष्टार्थवायकम् ॥ ४९ ॥
 कोटाकोट्यः सागराणां मोहनीयस्य समतिः । चतुर्णां ताः पुनर्विघ्नद् विंशतिर्नाम गोत्रयोः ॥ ५० ॥
 आधुपस्तु त्रयस्त्रिंशत् सागरा एव केवलाः । उत्कृष्टा स्थितिरित्येवमष्टानामपि कर्मणाम् ॥ ५१ ॥
 जयन्त्या सा तु वेद्यस्य मुहूर्ता द्वादश स्मृताः । नाम्नां गोत्रस्य चाष्टान्तमुहूर्तं शेषकर्मणाम् ॥ ५२ ॥
 यथाप्रवृत्तिकरणात् कर्माण्यान्माऽखिलान्यपि । अस्वैककोटाक्रोड्यन्तः स्थितानि कुरुते सदा ॥ ५३ ॥
 अप्रवकरणात् तेषां तदा ग्रन्थिं भिनस्यसौ । प्राप्यानिवृत्तिकरणं सम्यक्त्वं लभते ततः ॥ ५४ ॥
 तेन प्राप्यामृतेनैव सच्चैतन्यं मुखीभवत् । लब्ध्वास्वाद इवाधत्ते जिनयमे मनः शनः ॥ ५५ ॥
 ग्रहस्थ-यातिधर्मं च प्रवृज्या प्राप्नुवन्नय । धौतकर्मफलस्तेन लभते परमं पदम् ॥ ५६ ॥
 अतो धन्यः स सम्यक्तवरत्नं स्फुरति पद्महृदि । स तु धन्यतमो यस्तदुत्तरांशरतां नयेत् ॥ ५७ ॥
 स एव पुरुषः सार्धनामा शेषास्तु विभ्रति । स्वाख्यां दिव्य-दिवित्यादिशब्दा इव निरयिकाम् ॥ ५८ ॥
 श्रुत्वा कुबेरस्तद्वर्षात् स्फुरदोष्टपुटो जगौ । आचार्य ! सर्वमप्येतदसंवद्धं तयोदितम् ॥ ५९ ॥
 यत्रासां धर्मकर्मादिगुणौघः स्याप्यते त्वया । तावत् स एव नास्त्यात्मा निराधारा दत्ता गुणाः ६० ॥
 यतस्तदेव सदस्तु यः स्यादिन्द्रियगोचरः । न चायमिन्द्रियग्राह्यो जीवस्तस्मान्न विद्यते ॥ ६१ ॥
 तथा चोक्तम्—

कषायाः षोडशभिर्दाल्त्रिके मिथ्यात्व-वेदयोः । हास्यादिषट्कं मोहः स्यादऽष्टाविंशतिनिर्मितः ॥ ३५ ॥
 सुखे दुःखे द्विधा वेद्यमायुः कर्म चतुर्विधम् । तिर्यग्-नारक-गर्वाण-मनुष्यगतिभेदनः ॥ ३६ ॥
 अप्यनेकविधं नाम शुभाशुभविभेदनः । द्विविधं गोत्रमप्युच्चैर्नीचैर्भेदाद् द्विधा भवेत् ॥ ३७ ॥
 दान-लाभयोर्वीर्यस्य तथा भोगो-पभोगयोः । प्रत्यूहकरणात् पञ्चविधं कर्मान्तरायकम् ॥ ३८ ॥
 प्रतिकूलतया द्वेषादनन्तरायादपह्वात् । ज्ञान-दर्शनयोर्जीवो बध्नात्यावरणद्वयम् ॥ ३९ ॥
 अनुकम्पा-द्रतोद्योग-गुरुभक्ति क्षमादिभिः । सुखेद्यं बध्यते कर्म दुःखवेद्यं तथेतरैः ॥ ४० ॥
 सर्वज्ञ गुरुसङ्गादौ प्रत्यनीकतया भृशम् । दर्शनमोहनीयं स्यादनन्तभवकारकम् ॥ ४१ ॥
 राग-द्वेष-महामोहयुतस्तीव्रकषायभृत् । देश-सर्वचारिजाल्यमोहनीयस्य बन्धकः ॥ ४२ ॥
 मिथ्यादृष्टिः कुशीलश्च महारम्भपरिग्रहः । पापः क्रूरपरीणामो नारकायुर्निबन्धकः ॥ ४३ ॥
 उन्मार्गदेशको मार्गनाशको बहुमायिकः । शठदृत्तिः सञ्चल्यश्च तिर्यग्योन्यायुरजयेत् ॥ ४४ ॥
 प्रकृत्याऽल्पकषायो यः शील-संयमवर्जितः । दानशीलो मनुष्यायुर्गुणैर्बध्नाति मध्यमैः ॥ ४५ ॥
 अकामनिर्जरा-बालतपो-ऽणुव्रत-सुव्रतैः । जीवो बध्नाति देवायुः सम्यग्दृष्टिश्च यो भवेत् ॥ ४६ ॥
 मनो-वचन-कायेषु वक्रो गौरवलरूपटः । अशुभं नाम बध्नाति शुभं तदितरैः पुनः ॥ ४७ ॥
 गुणैषी निर्मदो भक्तो हर्षदाद्यागमप्रियः । उच्चैर्गोत्रं निबध्नाति नीचैस्तु तद्विपर्ययात् ॥ ४८ ॥

अन्यदा स्वपितुर्द्विष्टस्तस्य मातुलनन्दनः । तत्रागत्य कुत्रेगल्यः कुमारस्यान्तिके स्थितः ॥ २१ ॥
 नास्तिवादी स च प्रायः कुमारं धर्मसादरम् । वीक्ष्यावादीददोः । मुभय ! किमेवा कष्टमल्यना ? ॥ २२ ॥
 केन त्वं विमलब्धोऽसि यद् धर्मात् सुगतिर्भवेत् ? । तदेव हि सुखं दुःखं यन् साक्षादिह दृश्यते ॥ २३ ॥
 मनो-वचन कायाणां ततस्त्वं पूरयेत्तितम् । गुणधर्माऽत्राप्येतत् नन्दनं मा दारयः मुच्यम् ॥ २४ ॥
 इत्यादि राजसूः श्रुत्वा दध्यौ तूष्णीमिदोत्तरम् । मतिभ्रंशाय संवादः कृग्रहमहितैः नह ॥ २५ ॥
 अस्याऽकल्याणमिवत्त्वं मद्गन्धोरपि धिक् कथम् ? । तदेनं बोधयिष्यामि कुतोऽपि ज्ञानिनो मुनेः ॥ २६ ॥
 अन्यदा लोकचन्द्राख्यः सूरिर्भूरिमुनिश्चितः । बहिस्तत्रायया ज्ञानतपःश्रीवोणिसद्गमः ॥ २७ ॥
 तमुद्यानस्थितं श्रुत्वा कुमारः सपरिच्छदः । कुत्रेगलितोऽगच्छदतुच्छान्माऽभिवन्धितुम् ॥ २८ ॥
 त्रियिना शुद्धभावेन बबन्धे स मुनीश्वरम् । कुमारस्योपरोधेन कुत्रेरोऽपि ननाम तम् ॥ २९ ॥
 उपविष्टे यथास्थानं कुमारप्रमुखे जने । धर्मोद्यानमुधाकुल्यां प्रारभे देशानां मुनिः ॥ ३० ॥
 इह प्रकृत्या स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलाहतः । लभते विविधं दुःखं आरयन् गतिचतुष्टये ॥ ३१ ॥
 तच्च कर्माऽपुथा ज्ञानदर्शनावरणे तथा । मोहनीयं वेद्यमायुर्नामगोत्राऽन्तरायकम् ॥ ३२ ॥
 मति-श्रुताऽवधि-मनःपर्यायं केवलान्तमकम् । ज्ञानं पञ्चविधं तस्यावरणं चापि पञ्चधा ॥ ३३ ॥
 अचक्षु-श्चक्षु-रवधि-केवलं दर्शनाद्वति । निद्रा पञ्चेति नवधा दर्शनावरणं भवेत् ॥ ३४ ॥

तस्य लक्ष्मीवती नाम प्रिया सौभाग्ययोगतः । समस्तयुवतीमध्ये या श्रीरिव धुरि स्थिता ॥ ७ ॥
 लज्जा-विनय-मायुर्यपमुखैर्विचित्रैर्गुणैः । शुशुभे या सदान्मर्जेः सरसीवाऽमलाशया ॥ ८ ॥
 जीवः किरणवेगस्य च्युत्वा पूर्णायुरच्युतात् । देव्या अवातरत् तस्याः कुक्षितीरे मरालवत् ॥ ९ ॥
 साऽसूत समये पुत्रमुत्तमस्वप्नसूचितम् । धरणीभूषणं विश्वहृक्चकोरसुधाकरम् ॥ १० ॥
 निवृत्ते सूतके जाते वर्धार्पनमहोत्सवे । वज्रनाभ इति स्पष्टं तस्य नाम प्रतिष्ठितम् ॥ ११ ॥
 आनन्देन समं पित्रोर्वीर्यिभ्युः पुण्यपुद्गलैः । वर्त्तमानः स कौमार्ये ग्राहितः सकलाः कलाः ॥ १२ ॥
 कलाकलापसम्पन्नः शशीव स न केवलम् । कुलव्योमोज्ज्वलं चक्रे हर्षं कुवलयेऽप्यधात् ॥ १३ ॥
 स क्रमादुदयन्नेवं प्रापत्तारुण्यमुज्ज्वलम् । पबलतरुणीनेत्रविश्रान्तिवहुलद्रुमम् ॥ १४ ॥
 तद्गणेन च विस्तीर्णा तस्य दृष्टया समं मतिः । विक्रमेण समं वधःस्थलं चोपचयं ययौ ॥ १५ ॥
 कृशत्वमुदरं प्राप क्रोधलोभादिभिः सह । सदाचारविचारेण प्रससार भुजावलम् ॥ १६ ॥
 शस्त्र-शास्त्रविनोदेन कलाकाव्यरसेन च । अतुच्छस्वच्छर्मीः क्रीडन् स न कस्य हृदि स्थितः ? ॥ १७ ॥
 अन्यदा वङ्गदेशेन्द्रश्चन्द्रकान्तो निजाङ्गनाम् । पदातुं वज्रनाभाय वज्रवीर्यमुपाख्यत् ॥ १८ ॥
 तामथोदवहत् कन्यां कुमारो विजयाभिधाम् । रूपेण जितकामत्वाद् दिव्यास्त्रमिव मानमधम् ॥ १९ ॥
 सद्वितीयोऽप्यसावेवमर्द्वितीयोऽभवद् भुवम् । बुद्धौ धर्मविधौ दाने माने च विनये नये ॥ २० ॥

प्रत्यक्षश्च शिवैकपूर्णफलशक्तिं न्ययेऽप्यक्षयः श्रेयः पार्श्वजिनस्तनोतु भवतां भार्यकगमयो विभुः॥१०६५॥
इति श्रीकालिकाचार्यसन्ततीयश्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथचरिते महाकाव्ये भावाद्दृष्टसर्वं श्रीपार्श्वनाथचतुर्थ-
पञ्चमभववर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

अर्हम्

अथ तृतीयः सर्गः ।

इतश्च जम्बूद्वीपेऽस्मिन् प्रत्यग्विदेहभूषणे । सुगन्धे विजयेऽस्त्युच्चैः पुरी नाम्ना शुभंकरा ॥ १ ॥
कल्पद्रुमसमद्वितुनैर्या देवमन्दिरैः । अभसरस्तुल्यनारीभिः सुमनोभैर्मनोरमा ॥ २ ॥
अमृतैः स्खलमधुरैर्मणिभिः स्फुरदंशुभिः । न्यासीकृतमिव स्वस्याः पुरः सारं विट्प्रजया ॥ ३ ॥
मणीमयगृहोऽसिप्रभाजालजलाशये । यस्यां निशि विराजन्ते कुमुदानीव तारकाः ॥ ४ ॥
तत्राद्भुतगुणो वज्रवीर्यनामा नृपोऽभवत् । रज्जयामास यो विश्वं कीर्त्या धवल्यत्नपि ॥ ५ ॥
प्रतापदहनज्वालाकलापमन्त्रपिता भृशम् । सौम्यतां दयिरे यस्य वने दृशा द्वाज्जपः ॥ ६ ॥

दध्यौ च स मुनिर्बाढमयं कर्मक्षयाय मे । सुदूषकारी तेनाहिर्नापकारी मनागपि ॥ १०५३ ॥
 जीवित्वाऽपि चिरं कर्मक्षयः कार्यो मया खलु । सोऽथैव विहितोऽनेन कृतकृत्योऽस्मि सर्वथा ॥ १०५४ ॥
 द्यात्वेत्यालोचनां कृत्वा क्षमायित्वाऽखिलं जगत् । नमस्कारं स्मरन् धर्मध्यानी सोऽनशनं व्यधात् ॥ १०५५ ॥
 मेरुवनिष्प्रकम्पोऽस्यात् कायेन मनसाऽपि च । अच्युतस्थितियोग्यानां शीलमच्युतमेव तत् ॥ १०५६ ॥
 मृत्वा स द्वादशे कल्पे द्वाविंशत्यर्वास्थितिः । अभूजन्बहुमावर्त्ते विमाने प्रवरः सुरः ॥ १०५७ ॥
 सुखमग्नस्तदा तत्र विखसन् विविधाङ्घ्रिभिः । सेव्यमानः सुरैरस्थायस्म कालमतिबाहयन् ॥ १०५८ ॥
 हेमाद्रिकटके भ्राम्यन् सोऽप्यहिर्देववाहिना । दग्धो धूमप्रभां प्राप समदशार्णवास्थितिः ॥ १०५९ ॥
 खण्ड्यन्ते तिलशो यत्र कुट्यन्ते वज्रमुद्गरैः । पच्यन्ते कुण्डकुम्भीषु छिद्यन्ते निशिताऽसिभिः ॥ १०६० ॥
 करपत्रौर्विदार्यन्ते भक्ष्यन्ते कोल-कुर्कुरैः । महायन्त्रेषु पीड्यन्ते पाटयन्ते गलितं त्रपु ॥ १०६१ ॥
 अयोरथेषु योज्यन्ते आस्फाल्यन्ते शिलातले । क्षिभ्यन्ते वह्निकुण्डेषु स्थाप्यन्ते तप्तधूलिषु ॥ १०६२ ॥
 क्षेत्रस्थभावजं नित्यमन्योऽन्याभ्यां कृतं च यत् । वेदयन्ते महादुःखं नारका गाढमत्सराः ॥ १०६३ ॥
 सार्धाद्विशतधन्वाङ्गस्तीव्रा नारकवेदनाः । स तत्रानुभवंस्तस्यौ सुखांशोनाऽप्यच्युन्निवतः ॥ १०६४ ॥
 बीजं मोक्षतरोस्तमःप्रशमने रत्नप्रदीपो जगन्नेत्राणाममुतप्रपाऽतिव्रिततश्च्योत्कतामण्डपः ।

निमित्तमात्रतां योऽपि धर्मं सर्वज्ञभाषिते । प्रतिपद्येन जीवस्य सोऽपि धर्मगुरुमेतः ॥ १०६० ॥
 भवानिव विशेषेण हेतुद्राढरणैर्युतम् । क इदं तत्त्वमाख्याति तत् त्वं मे शरणं भुने ॥ १०६१ ॥
 इत्युक्त्वा भवने गत्वा कृत्यमाख्याय मन्त्रिणाम् । संवोध्य नन्दने राज्यभारमारोपयद् नृपः ॥ १०६२ ॥
 स्वयं सुरगुरोः पार्श्वे परिव्रज्यामुपाददे । दुष्कर्मशस्त्रमुद्धर्तुमयस्कान्तमणिप्रभाम् ॥ १०६३ ॥
 ज्ञानात्मा विदितोत्सर्गाज्जपादविधिरागमात् । गीतार्थ्य क्रमाज्ज्ञे श्रुतम्कन्य शत्राज्ञान ॥ १०६४ ॥
 गुरोरनुज्ञयैककिविहारं प्रतिपद्य सः । आकाशगमनेनागात् पुष्करद्वीपमन्यदा ॥ १०६५ ॥
 शश्वतानहृतस्तत्र नत्वा वैताड्यसन्निधौ । मदेते हिमशैलस्य स तस्यां प्रतिपाश्रवः ॥ १०६६ ॥
 तप्यमानस्तपस्तीव्रं सदमानः परीपहान् । साम्यमन्नमनाः कान्तं स तत्रागमयन्मुनिः ॥ १०६७ ॥
 सोऽपि जीवः कुर्वताहेरुद्वह्य नरकात् ततः । हेमद्विगेहरे तस्य महाहिरुदपञ्चन ॥ १०६८ ॥
 दोर्दण्ड इव कालस्य जन्तून् कवलयन् वहन् । आहारार्थं स चभ्राप वने तस्मिन्नहर्निनम् ॥ १०६९ ॥
 अन्यदा पर्यटन् सोऽहिनिकुञ्जस्थमुद्वैक्षत । व्यानैकतानं किरणवेगपि स्तम्भयन् स्थितम् ॥ १०७० ॥
 सद्यः प्राग्जन्मवरेण सोऽतिकोपाख्येक्षणः । भोगेनावष्टुयत् साधुं चन्दनद्रुमिवाध तम् ॥ १०७१ ॥
 दंष्ट्राभिविषभीष्माभिरुदन्द्वाक्रो ददंश सः । मुनिं स्थानेषु भूयस्सु दंशेषु मक्षरन् विषम् ॥ १०७२ ॥

अपीभिः शीघ्रमासन्नमार्गतुल्यैर्यातिर्व्रजेत् । सिद्धिं तत्र यथाशक्तिं यातितव्यं ततो बुधैः ॥ १०२९ ॥
 इति तस्य मुनेर्वार्षोऽबुध्यन्त बहवो जनाः । नियमाभिग्रहं देशविरतिं च प्रपेदिरे ॥ १०३० ॥
 राजा किरणवेगस्तु विरक्तात्मा सुसारिविक्रमः । देहार्थं विमुखीभूय परमार्थमना अभूत् ॥ १०३१ ॥
 अज्ञानपटले ध्वस्ते गुरुणा शास्त्रशस्त्रतः । निजं राज्यं प्रयत्नेन व्याप्तमात्मा प्रपश्यति ॥ १०३२ ॥
 तत्तद्धर्मकथाऽर्थश्च हृदये स विभावयन् । क्षणमेकं महानन्दाल्ज्जिवन्मुक्त इवाऽभवत् ॥ १०३३ ॥

(युगम्)

माया-शोक-भय-क्रोध-लोभ-मोह-मदाऽन्विताः । ये बाञ्छन्ति कथामर्थं तामसास्ते नराधमाः ॥ १०३४ ॥
 ये रागग्रस्तमनसो विवेकविकला नराः । कथामिच्छन्ति कामस्य राजसास्ते विमध्यमाः ॥ १०३५ ॥
 ये लोकद्वयसापेक्षाः किञ्चित्सत्त्वयुता नराः । कथामिच्छन्ति संकीर्णा ज्ञेयास्ते वरमध्यमाः ॥ १०३६ ॥
 मोक्षकङ्क्षकतानेन चेतसाऽभिलषन्ति ये । शुद्धां धर्मकथामेकां सारिविकास्ते नरोत्तमाः ॥ १०३७ ॥
 तथा—

तमोवशादनैश्वर्याऽज्ञानाऽधर्मकलिक्लृप्तः । रजोवशादवैराग्यं सत्त्वार्द्धमे मतिः स्थिरा ॥ १०३८ ॥
 उत्थाय माञ्जलिश्चैवमुवाच खचराधिपः । बाढं तत्त्वोपदेशेनाऽनुग्रहेऽहं त्वया मुने ! ॥ १०३९ ॥

फलं परिग्रहस्यैवं गृहे मोक्षे च वर्णिनम् । दोषरूपं गुणमयं तद् द्रव्यं इति धार्यताम् ॥ १०१५ ॥
 आस्तां वात्सगतोऽयं यत् हेतुः परिग्रहः । अस्यातिर्लान्यताभ्यानादप्यनर्थः प्रजायेत ॥ १०१६ ॥
 यथा कार्पटिकः कोऽपि भिक्षासक्तुश्चतं घटम् । विमुच्य निजपादान्ते झन्यदेवकुल्येऽस्वपीन् ॥ १०१७ ॥
 तत्र जाग्रदिदं दध्याविमान् विक्रीय सक्तुकान् । यन्मूलेन ग्रहीर्येऽहमज्ञं सापत्यया तया ॥ १०१८ ॥
 धेनुं धेन्वा च महिषी तयाऽपि वरवाजिनीम् । तस्याः किञ्चोर्कैर्दिव्यैर्बहु द्रव्यं भविष्यति ॥ १०१९ ॥
 तेनाऽथ कारयिष्यामि सौधमुच्चं मनोहरम् । सचित्रशालिकालिन्दमतवारणजालकम् ॥ १०२० ॥
 तत्र शय्यासनाद्यं च संस्थाप्य सदुपस्करम् । मेलयित्वा परीवारं निमग्न्य स्वजनं जनम् ॥ १०२१ ॥
 सुतामुत्तमविप्रस्य परिणेष्यामि सुन्दरीम् । सर्वलक्षणसंपूर्णस्तरयाश्च भविता मुनः ॥ १०२२ ॥
 बहुद्रव्यगमे जाते कृते वर्धार्पनोत्सवे । मनोरथशतैः सार्धं वृद्धिं यारयति स नृमान् ॥ १०२३ ॥
 अन्यदा वहिरायातः सुतं दृष्ट्वा गृहद्वारे । रुदन्तं कुपितो भार्यमाहनिष्येऽहमङ्गिणा ॥ १०२४ ॥
 इत्यावेशागता दृष्ट्वा साक्षात्पादग्रहारतः । घटं भग्नं गतान् सक्तुन् शुशोच स भृशं बहुः ॥ १०२५ ॥
 विवेकिभिरिति ज्ञात्वा परिग्रहनियन्त्रणम् । कार्यं येन लघुर्जोषस्तरत्येव भवोदाधिम् ॥ १०२६ ॥
 एवमुक्तानि पञ्चाऽप्यणुव्रतानि निदर्शनैः । राजमार्गसमान्येभिः शनैर्याति शिवं गृही ॥ १०२७ ॥
 स्थूलमूढमविभेदेन सर्वथा पालितानि तु । स्युरेतान्येव हि महाव्रतानि यतिनामिह ॥ १०२८ ॥

यद्यपि त्वं निरीहोऽसि तथाऽपि वचसां मम । मथुरां गच्छ तत्र त्वं प्राग्ब्रह्मवी महर्द्धिकः ॥ १००१ ॥
इत्थुत्तवा क्षमायित्वा च जगामाऽदर्शनं सुरः । प्रतिमां पारयित्वा च श्रेष्ठी चिन्तितवानिदम् ॥ १००२ ॥
धनेन मम किं तेनाऽथवा भवतु येन तम् । दानतः स्वस्य कार्पण्यकलङ्कं मार्जयाम्यहम् १ ॥ १००३ ॥
इति कृत्वा गतः पुर्यां मथुरायां निजं गृहम् । यावत्तत्र निधानेषु तत्सर्वं द्रव्यमीक्षते ॥ १००४ ॥
देशान्तरं गतं चाऽपि प्रत्यायाति दिने दिने । जनेन भक्षितं यच्च तदप्यासादयेत् सुखात् ॥ १००५ ॥
एवं च मिलितास्तस्य षट्षष्टिरपि कोटयः । सद्यः फलन्ति पुण्यानि शुभभावाकृतानि यत् ॥ १००६ ॥
नरं व्यात्तमुखं दृष्ट्वा लक्ष्मीभीतिं नश्यति । तस्यागमुभगे तोषात् प्रौढस्त्रीवाऽतिरज्यते ॥ १००७ ॥
तत्र तुङ्गं ततस्तेन कारितं जिनमन्दिरम् । यत्पताकाऽस्य कालुष्यं हत्वा गङ्गैव राजते ॥ १००८ ॥
जीर्णोद्धारे च दत्तानि विचिन्तानि बहुशो मुदा । साम्यं यज्जातपुण्यस्य नाम्भोधि-नभसोरिव ॥ १००९ ॥
संधे वात्सल्यं यच्चक्रे सर्वधर्मोपमं स्मृतम् । दयादानं च दीनादौ सर्वत्रोचित्यशालिना ॥ १०१० ॥
अन्याय-न्यायभेदेन चतुर्भङ्गी धने ततः । सतां सर्वोत्तमो भङ्गो न्यायार्जितस्य सञ्चयात् ॥ १०११ ॥
इति संतोषतो दानात् कीर्ति-धर्मो समर्ज्य सः । स्थापायित्वा सुतं गेहे पर्यन्तेऽनशनं व्यधात् ॥ १०१२ ॥
शुद्ध्या विषय सौधैर्म विमाने चाऽरुणप्रभे । चतुष्पत्योपमायुष्को बभूव सुरसत्तमः ॥ १०१३ ॥
ततश्च्युत्वा विदेहाख्यक्षेत्रे सुकुलसम्पदम् । प्राप्य काले तपः कृत्वा मोक्षसाख्यं समेष्यति ॥ १०१४ ॥

राज्ञेति सत्कृतो वाहं मोचयित्वा च चाण्डालम् । कुवेरः स्वगृहे गत्वा धर्मकृत्यपरोऽभवत् ॥ ९८८ ॥
 क्षात्रा साधारणस्याऽपि दानस्य महिमामिति । भाव्यं यथालपसंतुष्टः पात्रदानपरत्नैः ॥ ९८९ ॥
 धनसार इति श्रुत्वा संविभनः स्माऽऽह सुप्रभो ! । यद्येवं तन्प्रमाऽप्येनपरिश्रद्धतिगन्त्रणम् ॥ ९९० ॥
 वित्तं यद्वर्जयिष्येऽं चतुर्थं तस्य धारयन् । यावज्जीविमहं शेषं मद्रास्ये धर्मकर्मणि ॥ ९९१ ॥
 अनाभोगादिवर्जं च कथञ्चिज्जानता मया । अद्यप्रभृति न ग्राह्यो दोषः कस्याऽपि मन्त्रसन् ॥ ९९२ ॥
 प्रपन्नस्तेन चान्योऽपि गृह्णियमां जिनोदितः । जन्मानतरापराधं च केवली धामिनां भृशम् ॥ ९९३ ॥
 अन्यत्र विहृते तस्मिन् सोऽपि श्रेष्ठो परिभ्रमन् । तामलिफ्यां गतः पुर्यां चाणिज्यं कुरुते कृती ॥ ९९४ ॥
 भाषितादधिकं धर्मं व्ययन वित्तमुपाजितम् । जिनपूजादिना तत्र कञ्चिन्मालं निनाय सः ॥ ९९५ ॥
 अन्यदा गृहमस्त्येकं व्यनतरेणोदसीकृतम् । तत्र प्रतिमया तस्यै धनसारः कथञ्चन ॥ ९९६ ॥
 देवोऽथ कुपितो नानारूपस्तस्याऽतिभीषणैः । उपसर्गं व्यधात तावद् यावत् स्मरः समुद्रतः ॥ ९९७ ॥
 विकाशिकमलच्छाय शम्प्रीशोभितं मुखम् । मेरुधीरं मनश्चाऽस्य दृष्ट्वा हृष्टः सुरोऽवदन् ॥ ९९८ ॥
 धन्योऽसि त्वं मद्राभाग ! धन्या च जननी तव । यस्यैवं गृहिणोऽप्यासीद् विकारोऽन्तर्बहिर्न हि ॥ ९९९ ॥
 तुष्टोऽसि किञ्चिद्याचस्य पुनः पुनरितीरिते । स यावन्नोत्तरं दत्ते तावद् भूयः सुरो जगौ ॥ १००० ॥

१ नापितम् ।

देवता ग्राह भो भद्र ! स्वेच्छया गमनं कुतः ? । पुण्यैः परवशाया मे तानि तु तत्रापि संप्रति ॥ ९७५ ॥
तेन त्वमेव मे स्थानं सोऽथ हृष्टोऽप्यवज्ञया । अब्रवीदिदमप्यस्तु किन्तु त्वं कथमेष्यसि ? ॥ ९७६ ॥
श्रीरवोचदुपायेन कोऽसौ भद्र ! निशम्यताम् ? । श्रीदेव्या भवनेऽत्रावधूतवेषेण यो भवेत् ॥ ९७७ ॥
निमन्त्र्य भोजयित्वाऽसौ मध्यापवरके त्वया । स्पृष्टव्यो लकुटेनाह्नौ भविता स्वर्णपूरुषः ॥ ९७८ ॥

(युगम्)

तथैव विधिना तेन देव्यादेशे कृते सति । सुवर्णपुरुषो जातः खण्डितोऽप्यक्षयो हि यः ॥ ९७९ ॥
तदा तत्रागतः पादक्षालनायैकनापितः । चलद्दृष्टितया सर्वं वृत्तान्तं तमुदैक्षत ॥ ९८० ॥
अरेऽमीषां गृहे लक्ष्मीरित्थमेव प्रजायते । तत्करिष्येऽहमप्येतदिति धृत्वा हृदि स्थितः ॥ ९८१ ॥
सोऽन्यदा तादृशं वीक्ष्य नरं देवकुलस्थितम् । निमन्त्र्य भोजयित्वाह्नौ जघान लकुटेन तम् ॥ ९८२ ॥
प्रहारेण पतन्ननुच्चैः स चक्रन्द तथा नरः । यथा श्रुत्वा तलारक्षास्तत्राऽऽजगुर्दगुधाः ॥ ९८३ ॥
तद् दृष्ट्वा नापितो बद्ध्वा तैः स राज्ञो निवेदितः । पृष्टो राज्ञा च वृत्तान्तं सर्वमारुयातवानसौ ॥ ९८४ ॥
कुबेरस्य गृहे देव ! यथा स्वर्णनरोऽजनि । मयाऽपि तादृशं चक्रे फलमन्यादृशं त्वभूत् ॥ ९८५ ॥
अथाऽऽकार्यं कुबेरस्तत् पृष्टो भूपेन कौतुकात् । सोऽपि सर्वमिदं मूलादाच्चक्षे विचक्षणः ॥ ९८६ ॥
ततो राजाऽवदत् तोषाद्धन्योऽहं यस्य मे गुरे । ईदृशाः सन्ति दातारः पुण्याढ्याः सत्यभाषिणः ॥ ९८७ ॥

अहो ! जागर्षि शेषं वा तच्छृत्वेत्याय संभ्रमात् । देवि ! जागर्षिं काऽसि त्वपि नृका तेन मान्यदन् ? ॥
 श्रीरहं सप्त पर्यायान् यावच्च य गृहे स्थिता । इदानीं गन्तुकापा तु त्वामापद्युमिदगता ॥ ९६२ ॥
 तत्रिशम्य महाशोकसङ्कुलः सोऽवदत् पुनः । कथं त्वजसि मां देवि ! त्वयैव मरुतं जगत् ? ॥ ९६३ ॥
 श्रीरुवाच महाभाग ! ममावस्थानकारणम् । भाग्यमेकं क्षयं तच्च जगाम तत्र याम्यतः ॥ ९६४ ॥
 सहस्रात्पन्नवृद्धित्वादसौ हृष्टोऽभ्यधादथ । पसद्य तदि मे देवि ! तेषु यवचतुष्टयम् ॥ ९६५ ॥
 अपेति प्रतिपद्याऽस्यां प्रयातायां यथागतम् । कुत्रो हुतमुत्थाप्य समस्तगृहमानुषान् ॥ ९६६ ॥
 निखातं प्रकटं द्रव्यं स्वर्णं रूप्यं तथाऽखिलम् । कांस्यदृव्यादि चाक्रुष्याऽचीकरत् सुप्रहोत्तरान् ॥ ९६७ ॥
 मातरुद्वोपणापूर्वं सर्वेषामर्थिनां धनम् । अनाथ दुःस्य-दनिनां स्वजनानामपीच्छताम् ॥ ९६८ ॥
 सर्वज्ञभवनाद्वा च धर्मकृत्ये तथाऽमुना । चतुर्थेऽदिवसैर्दत्तं भक्त्येषांऽथवद् यथा ॥ ९६९ ॥
 चतुर्थेऽह्ने मुदा जाग्रच्छयानं जीर्णमञ्चके । निशि श्रीदेवताऽऽगत्य विलक्ष्णं तपभाषत ॥ ९७० ॥
 अहो ! जागर्षि शेषं वा यावन्नैवोत्तरं ददौ । तथा तावदुपालब्धः स संभ्रान्त इवोन्धितः ? ॥ ९७१ ॥
 क्षम्यतां देवि ! न ज्ञाता दिनानामियतां यतः । निश्चिन्तस्य धनाभावात्सुखनिद्राऽय मेऽयम् ॥ ९७२ ॥
 किं करोमीति जल्पन्तं श्रीरुचे ननु संपति । किं कार्यं येन वद्धाऽहं गन्तव्यं त्वया दृढम् ? ॥ ९७३ ॥
 कुत्रोऽप्यन्नवीद् देवि ! कुर्वे कस्याऽपि वन्यनम् । नान्यस्याऽपि विशेषात् ते व्रजस्थानं यथेति नम् ॥ ९७४ ॥

यद् ददाति यदश्नाति तदेव धनिर्नो धनम् । शेषं को वेत्ति कुत्राऽपि कस्याऽप्युपकरिष्यति ? ॥ ९४८ ॥
उक्तं च—

मृत्युः शरीरगोप्तां रक्षितारं धनं धरा । दुश्चारिणीव हसति स्वपातिं पुत्रवत्सलम् ॥ ९४९ ॥
इह लोको भवेद् भुक्ते दत्ते परभवः शुभः । अभुक्ताऽदत्ते वित्ते नु वद कोऽत्र गुणो नृणाम् ? ॥ ९५० ॥
धर्माद्वाप्य ये लक्ष्मीं न धर्मस्योपकुर्वते । कृतघ्नानां परं तेषां गृह्णीते नाम को भुवि ? ॥ ९५१ ॥
पुत्राणां निश्चिते नाशे यथा देवार्चनं फलम् । तथा ज्ञानधनादीनां परोपकृतिरेव हि ॥ ९५२ ॥
लक्ष्मीश्चपलनारीव कस्यापि यदि वेश्मनि । भूयोवितरणाऽपत्यं बन्धनाद् भजति स्थितिम् ॥ ९५३ ॥
नास्तीतिसतताभ्यासाद् भवेत् सर्वं सदप्यसत् । शून्येन गुणितो येन लक्षाङ्घ्र्येति शून्यताम् ॥ ९५४ ॥
बह्वारम्भोऽपि दानेन स्वाऽनुमानेन शुद्ध्यति । न्यायपूर्वं यथा तेन बहुधापि क्रयाणकम् ॥ ९५५ ॥
प्राचीनसुकृतग्राससंभवायाः खलु श्रियः । गुणोऽयमेव यद्दानं पात्रायागण्यपुण्यकृत् ॥ ९५६ ॥
आस्तां पात्रगतं दानमस्मात् साधारणादपि । तद्भवेऽप्यद्भुतं भाग्यं कुबेरस्येव जायते ॥ ९५७ ॥
कः कुबेरः कथं चासीत्तस्य भाग्यमिहाद्भुतम् ? । इति पृष्टो मुनिस्तेन कथयामासिवानिदम् ॥ ९५८ ॥
श्रीविशालपुरे राजा गुणाढ्योऽथ विभूतिभिः । कुबेर इव तत्रासीत् कुबेराख्यो धनाधिपः ॥ ९५९ ॥
श्रीदेवताऽन्यदा दिव्यरूपेपविभूषणा । वासौकसि तमभ्येत्य निशि सुप्तमभाषत ॥ ९६० ॥

उपेष्टस्य ददतोऽपि श्रीवर्धते पुण्यसेवनात् । इतरस्त्वददानोऽपि मुच्यते सुतरां तया ॥ ९३५ ॥

अत उक्तम्—

दीयमानं हि नापेति भूय एवाऽभिवर्धते । कृपा-ऽऽराम-भावादीनां ददतामेव संपन्नः ॥ ९३६ ॥

सुस्थानन्यासहृष्टैव दातारं श्रीः पुनः श्रयेत् । निर्गता मुष्मिर्भावेव कृपणं नैति सा पुनः ॥ ९३७ ॥

मत्सरेणाऽथ सोऽलीकपशून्यं नृपतेः पुरः । प्रकाश्य ग्राहयामास सर्वस्वं उपेष्टान्नयान् ॥ ९३८ ॥

क्षुद्रस्याहो ! गतिः कष्टा मरुक्कपादपि ध्रुवम् । अददानः स्वयं यत् स्वप्नितरानपि रक्षति ॥ ९३९ ॥

स वैराग्येण तेनाऽथ मुसाधुचरणान्तिके । परित्रज्यां गृहीत्याऽभूत् सौधर्मे मन्त्रः पुरः ॥ ९४० ॥

लघुभ्राताऽपि लोकेन निन्द्यमानो निरन्तरम् । कृत्वा बालतपो मृत्या चासुरपुटपच्यत ॥ ९४१ ॥

उद्वल्गाऽमुरयानिभ्यः स जातस्त्वमिहाऽशुना । च्युत्वा सौधर्मतो उपेष्टस्तामलिभ्यामजायत ॥ ९४२ ॥

महेभ्यस्य सुतः काले प्रतिपन्नजिनव्रतः । उत्पन्नकैवलज्ञानो विहरत्यहमेव सः ॥ ९४३ ॥

दानमद्वैपतस्तस्मादन्तरायं यदजितम् । कर्मणोऽस्य विपाकेन कृपणत्वं तवाऽभवत् ॥ ९४४ ॥

ऋद्धिः पशून्यतो यत्तु उपेष्टस्य ग्राहिता त्वया । तद्विषाकादिदानीं ते नष्टमेकपदं धनम् ॥ ९४५ ॥

गहित्वा दुष्कृतं भद्र ! तदद्यापि यथाजितम् । धनं पात्रेऽभियोक्तव्यं मूर्छामिव विमुच्य भोः ! ॥ ९४६ ॥

मलपूर्णे यथा देहे मृतिः स्पष्टा न जायते । तथा द्रव्यमलस्याऽप्यावन्धतो न गतिर्भवेत् ॥ ९४७ ॥

ततो निर्यामके मुक्तधैर्यं भूरभयकुलः । शरण्यरहितो लोकः कथं कोऽपि तदाऽभवत् ॥ ९२१ ॥
देवताः कोऽपि सस्मार कोऽपि स्वग्रहमानुषान् । कोऽपि तस्यौ निपत्याऽथः कोऽपि ह्यम्पामदाज्जले ९२२
कोऽपि मां रक्ष रक्षेति पूतकृत्य चिरमूर्ध्वगः । आसेनाऽऽपूर्णहृदयो मुखं व्यादाय तस्थिवान् ॥ ९२३ ॥
इत्याश्रितजनस्याऽऽर्तिकारणाज् जातपातकः । स नूनं सहसा पोतः शतखण्डमभज्यत ॥ ९२४ ॥
धनसारस्तु लब्धैकफलको वार्धिबीचिभिः । बहिः क्षिप्तो गतोऽटव्यामिति दीनमचिन्तयत् ॥ ९२५ ॥
अहो ! मम क तद्देहं क धनं क परिच्छदः । विधिना काहमानीतः पवनेनाऽर्केतूलवत् ? ॥ ९२६ ॥
धिग् मां येन धनं मोहात् प्रभूतमपि संचितम् । न धर्मं व्ययितं नाङ्गे परस्योपकृतौ नवा ॥ ९२७ ॥
इत्यादि भावयंस्तत्राऽपश्यदाग्नतरोस्तले । मुनिमेकं तदोत्पन्नकेवलज्ञानमासुरम् ॥ ९२८ ॥
तन्महिम्नाऽऽगतदैर्घ्यैर्निर्मिते स्वर्णपङ्कजे । तमासीनं मुदा नत्वा धनसारोऽधुपाविशत् ॥ ९२९ ॥
श्रुत्वा धर्ममथो लब्धाऽवसरः पृच्छति स्म सः । कुपणोऽहं कथं नाथ ! नष्टश्च विभवः कथम् ? ॥ ९३० ॥
केवली प्राह भो भद्र ! धातकीखण्डभारते । धनाढ्यग्रहसंभूतावभूतां आतरावुभौ ॥ ९३१ ॥
मृतेऽथ पितरि ज्येष्ठो गृहनेताऽभवत् स च । गम्भीरः सरलो दाता कनिष्ठः कृपणः युनः ॥ ९३२ ॥
ततो ज्येष्ठो यदा दानं दीनादिभ्यः प्रयच्छति । तदाऽतीव लघुस्तत्र प्रद्वेषं वहते हृदि ॥ ९३३ ॥
वारयेच्च भृशं दानाज् ज्येष्ठस्तु विरमेद् नहि । प्रद्विष्टः सुतरां तस्माद् विभिन्नो लघुकः स्थितः ॥ ९३४ ॥

तत्राऽपि मत्कोटका-ऽदि-द्वित्रिकादीनि वीक्ष्य सः । हृदयं ताटयित्वा चर्यावद्गन्ति मुदुःखिनः ॥ ०.७०. ॥
तावत्तस्याम्बुनायानभन्नादि कथितं नरैः । गले शोकाभ्युपग्रस्य शिलावन्य इवाऽभवत् ॥ ०.७१. ॥
यतः—

अथः स्वं सारमाधाय तुच्छा इव वह्निःस्थिताः । समुत्प्रेषेन्मूल्यन्ते ते वात्सा वात्सला इव ॥ ०.७२. ॥
जलस्थलगतं नष्टं वणिक्पुत्रैश्च भक्षितम् । धनं श्रुत्वा मुदुः समुत्वा सर्वशून्यो भ्रमत्सत्त्वा ॥ ०.७३. ॥
अन्यदाऽचिन्तयद्वाधदद्याद्युत्पाणिको जने । न भवामि गृहेऽद्यापि भाण्डमूल्यमवाप्यते ॥ ०.७४. ॥
तावज्जलधिमार्गेण वणिज्याय व्रजाम्यतः । लाभश्चेत्सुन्दरं भावि देशान्तरगमोऽन्यथा ॥ ०.७५. ॥
महाकृपण इत्याख्या पुराऽप्यासदिता मया । अधुना निर्धनस्त्वय भूयं यास्यामि दान्यताम् ॥ ०.७६. ॥
ततोऽप्रेषपरिच्छेद्य-गण्य-धायकयाणकम् । संगृह्य दशलक्षाणां पातपाक्य सत्वरम् ॥ ०.७७. ॥
भुत्वा कण-कणिका-ऽऽज्य-भोज्यतीरेन्यनः क्षमः । समं सांयात्रिकैर्कलैः प्रतल्ये मध्यमन्त्रुषैः ॥ ०.७८. ॥

(युगपम्)

क्रियद्वरं गतेऽकस्माद् वनेन रुद्धे नभः । यमास्तेनैव भीमेन कदाक्षसमविश्रुता ॥ ०.७८. ॥
तत्र क्षेप्तुमिवोद्गताल्लुतोमिवाहुभिः । प्रासापिण्डोमिवाऽभ्योधिस्नं पातमुदत्कान्ययत् ॥ ०.७९. ॥
स्पर्धयेव मिथोऽन्त्युग्रा गजतः सम वनाम्बुयी । दोलिते सम प्रवहणं तत्स्थलोकददा तपम् ॥ ०.८०. ॥

अतस्स तथाऽप्यस्य काऽपि नैवोपयुज्यते । विचलेशोऽपि दीनादौ विन्दुः क्षाराम्बुधेरिव ॥८९५॥
दृष्टेऽर्थिनि दृशो रोगः शिरोऽर्तिर्गृहमागते । याचमाने पुनर्दाहो हृदये तस्य जायते ॥ ८९६ ॥

दृष्ट्वा तु स्तोकमप्यस्मै ददानं गृहमानुषम् । निमील्य सहसा नेत्रे मूर्च्छितः पतति क्षितौ ॥ ८९७ ॥
स मातिवेहिमकादीनामपि दानं न वीक्षते । वार्तयाऽपि हि दानस्य दूरादेव पलायते ॥ ८९८ ॥
देवादिधर्मकार्येषु केनाऽपि भणितो भृशम् । स दन्तशकटं बध्वा निश्चेष्टीभूय तिष्ठति ॥ ८९९ ॥
किंवाऽथ बहुना गेहाजिगते तत्र दीयते । अपि कर्मकृतां दृष्टिर्गृहमत्यार्थं भुञ्जते ॥ ९०० ॥

महामूर्खो न वेत्तीदं ममार्थ्येवोपकारकः । य एकगुणमादाय दत्तेऽमुत्र सहस्रदाः ॥ ९०१ ॥

प्रतिकूलो विधिस्तावत्तेषां ये निर्धनीकृताः । प्रतिकूलमतस्त्वेषु सतोऽर्थान् ददते न ये ॥ ९०२ ॥
विद्ययैव मदो येषां दारिद्र्यं विभवेऽप्यहो ! । तेषां दैवहतानां हि सखिलादग्निरस्थितः ॥ ९०३ ॥

धने ह्यसति दारिद्र्यदोष एव हि केवलः । महान् कार्पण्यदोषस्तु सति यस्मिन्नयच्छतः ॥ ९०४ ॥
दानशब्दाद्दारेण गृहीते प्रथमाक्षरे । कुपणैः स्पर्धयेवाऽस्य न इत्येवाऽक्षरं कृतम् ॥ ९०५ ॥

कुपणत्वेन तस्यैवमपशब्दस्तथा जने । प्रससार यथा कोऽपि नामाऽप्युच्चरतेऽस्य न ॥ ९०६ ॥

क्रियत्यपि गते काले खनित्वा भुवमेकदा । संमालयत्यसौ यावद् निधिमकं रहःस्थितः ॥९०७॥ (शुभम्)
अपश्यत्तावद्भारानेव तत्र न चाऽपरम् । शङ्कितोऽथ निधीनयानपि सर्वानलोकपत् ॥ ९०८ ॥

अन्येयुर्चदित्वाने ज्ञानिनं मुनिमागतम् । श्रुत्वा गत्वा च नत्वा च स्वं प्राच्यं कर्म पृष्टवान् ॥८८२॥
मुनिज्ञानाद् विदित्वोचे महाभाग ! पुरा भवे । उभयो वभूव चम्पायां दक्षिण्यः श्रौथ तन्निष्ठाया ॥८८३॥
तदुतः सततं चक्रे स चेत्येषु जिनाचनम् । तारुण्ये त्यागते दैवाद्रमे अवस्ता मतिर्भूयम् ॥८८४॥
विपद्याऽथ तयोर्जोवावजायतां युवां क्रमात् । तेनादौ राज्यमासाद्य पद्वाज्जानौ मुदुःखिनौ ॥८८५॥
निजबुद्ध्याऽपि यच्छीलं युवाभ्यां पालितं ततः । भूयोऽप्यासादितं राज्यं साख्यमन्नत्र नन्मनि ॥८८६॥
ततः संवेगरङ्गेन तरङ्गितमना नृपः । धर्मकृत्यं पुनः श्रुत्वा गृहीत्वाऽणुव्रतानि च ॥८८७॥
कारयामास सर्वज्ञभवानानि जिनेश्वरान् । स्थापयित्वाऽर्चयामास विभिन्ना तत्र भक्तितः ॥८८८॥

(युगमम्)

दयार्द्रचित्तः सत्यात्मा परवित्तपराङ्मुखः । शुद्धशीलः सुसंतोषः परोपकृतिचर्मटः ॥८८९॥
पालयित्वा समं राज्या गृहीततमखण्डितम् । अवसाने शुभः स्यात् कृत्या भव्यो दिवं ययौ ॥८९०॥
ब्रह्मव्रतस्य माहात्म्यमिदं ते वर्णितं मया । परिग्रहप्रमाणोत्पसंतोपस्य प्ररूप्यते ॥८९१॥
अस्त्यन्न भरते विश्वविरह्याता मथुरा पुरी । सरसीव सदा योजैः राजहंसनिवासभूः ॥८९२॥
तस्यां निवसति श्रेष्ठी धनसार इति श्रुतः । पदषष्टिद्रव्यकोट्रीनामाधिपत्यं प्रपालयन् ॥८९३॥
निखाते व्यवहारे च देशान्तवर्णिज्यया । सन्ति द्वाविंशतिस्तस्य प्रत्येकं धनकोटयः ॥८९४॥

यद्यथा—

स्वास्तिश्रीश्रीपुराभिरुये पुरे भाग्यैकवेदमनः । प्रतापक्रान्तविक्रान्तप्रत्यर्थिपृथिवीभुजः ॥ ८७१ ॥
दिक्कन्याश्रवणोत्तसीकृतकीर्तिसरोरुहः । महाराजाधिराजस्य श्रीसुन्दरमहाप्रभोः ॥ ८७२ ॥
चरणाम्भोरुहौ धारापुरादादेशकारकः । सुबुद्धिः सादरोत्कण्ठं नत्वा विह्वपयत्यदः ॥ ८७३ ॥

(विशेषकम्)

स्वामिपादद्वयीरेणुकणेन मयकाऽपि यत् । यथादेशेन निर्व्यूढं प्रभावः प्राभवो हि सः ॥ ८७४ ॥
चकोर इव चन्द्रस्य रथाङ्ग इव भास्वतः । चातको जलदस्येव वस्यन्तस्येव कोकिलः ॥ ८७५ ॥
उत्कण्ठितः समस्तोऽपि जनो देवस्य दर्शनम् । वाञ्छत्यत्र प्रसद्येतः शीघ्रं पादोऽवधार्यताम् ॥ ८७६ ॥

(युग्मम्)

इत्याकर्ष्य स्वलोकस्य रक्तिं भक्तिं च मन्त्रिणः । चिरात् स्मृत्वा नृपः प्रीतोऽकथयत्साधु साधु भोः ॥ ८७७ ॥
बुद्धिः सिद्धिः परा भक्तिर्येषामेषा गुणत्रयी । त एव सेवका राज्ञः, कलत्रमित्रे पुनः ॥ ८७८ ॥
अथ ज्येष्ठमुतं तत्र स्थापयित्वा निजे पदे ॥ राजवर्गे समादिश्य पौरानापृच्छ्य सादरम् ॥ ८७९ ॥
सकलत्रमुतो भूरिपरिवारसमन्वितः । प्रयाणैरनवच्छिन्नैर्यथौ धारापुरं नृपः ॥ ८८० ॥
प्रवेशाद्भुत्सवं तत्र मन्त्रिसाधनतनागराः । कृत्वा निवेद्य सर्वस्वं मुदितास्त्वं सिषेविवरे ॥ ८८१ ॥

निपत्य पादयोः संपदेवोऽप्यमलमानसः । क्षत्रयामाल तां भीतो गहयेन निजदुःकृतम् ॥ ८५९ ॥
 यथाचे चाऽभयं देव्या साऽप्यनल्पस्वभावतः । तत्तस्मै दापयामास कुपितादपि भूपतः ॥ ८६० ॥
 अथ राजा विधाप्यतां चारुनेपथ्यभूषिताम् । पुरो न्यस्य करिस्कन्धाकटस्तूर्यमदार्चयः ॥ ८६१ ॥
 राजाचिह्नाञ्चितो नव्यपरिणीत इवोच्चक्रः । वक्षिषमाणः पुरस्त्रीभिरगाढवलयमन्दिरम् ॥ ८६२ ॥

२
 गमः

(युगपम्)

कीर्तिपाल-महीपालावप्याकार्य सुताबुधौ । सस्नेहं दृढमालिन्द्रय चकार विषयाविर्षा ॥ ८६३ ॥
 मिलितानां चिरत्तेषामेकत्र स्वस्थचेतसाम् । आत्मीयाऽऽर्त्मीयवृत्तान्तप्रश्नाख्यानविधायित्वम् ॥ ८६४ ॥
 अनुभूतमहादुःखादसंख्यं यदभूत् सुखम् । तत्त एव स्म जानन्ति केवली वा न चाऽपरः ॥ ८६५ ॥
 मार्चानदुष्कृतेनैव विद्युक्तमखिलं पुनः । शीलसत्त्वप्रभावेण मिलितं च कुटुम्बकम् ॥ ८६६ ॥

इतश्च—

न्यस्य सिंहासने स्वामिपादुके तत्तदाज्ञया । मन्त्री धारापुरे राज्यं तथैव निरयाद्वयत् ॥ ८६७ ॥
 ज्ञात्वाऽथ नाथवृत्तान्तं सुबुद्धिः श्रीपुराभिधे । पुरे समर्प्य विज्ञप्तिं माहिणोद् निजपूरुषम् ॥ ८६८ ॥
 निर्विलम्बमसौ गत्वा तत्र वेत्तिनिवेदितः । नृपमानम्य विज्ञप्तिं मुपोच पादयोः पुरः ॥ ८६९ ॥
 तामुद्वेष्ट्य नृपादेशाद् निदेशकरणेद्यतः । प्रकाशं वाचयामास सुविद्वानङ्गलेखकः ॥ ८७० ॥

॥६९॥

तयोर्ज्येष्ठोऽवदद् देव ! राजावद्य मया लघोः । सोदरस्य पुरः ख्यातं स्वचरित्रकथानकम् ॥८४७॥
तच्छ्रुत्वा काऽपि सार्धस्त्री द्रुतमागत्य सन्निधौ । युवां पुत्रौ ममेत्युत्तवाऽस्मत्कण्ठलगिताऽरुदत् ॥८४८॥
सार्धश ! वद भोः ! सत्यं कैषा किंवा करोति ते ? । पुष्टे राज्ञेति सोऽवादीद् देव ! पृथ्वीपुरानमया ८४९
आनीता सत्यमेवैतद्गृहे कर्म करोति मे । कुलं तु विमलं तस्याः सतीत्वेनाऽनुमीयते ॥८५०॥

(युष्मम्)

ततः प्रैषीन्नरानेषा संवोऽध्यानीयतामिह । बलात्कारस्तु नो कार्यः शिक्षयित्वेति भूषतिः ॥८५१॥
तेऽपि गत्वा बलिन्त्वा च शशंसुर्देव ! नैति सा । केवलं काऽपि नैष्यामीत्युदित्वाऽभूदधोमुखी ॥८५२॥
अथ सद्यः स्वयं राजा राजपाटीमिषाद् बहिः । गत्वा व्याघुट्य सार्धान्तः सार्धेणावासमागतः ॥८५३॥
भद्रासनोपविष्टस्य तस्य दृग्गोचरं गता । राज्ञी तत्रैकदेशस्था कुचेलाऽतीवदुर्बला ॥ ८५४ ॥
असंस्कृतवपुर्दीना तद्दिने तु विशेषतः । अपास्ताऽशेषकर्तव्या पुत्रग्रहमहार्तितः ॥ ८५५ ॥

(युष्मम्)

चिरात् तत्तादृशावस्थां दृष्ट्वा मदनवल्लभाम् । लज्जया यदि नाक्रन्दं चकार धरणीधिवः ॥ ८५६ ॥
उवाच मदने ! देवि ! किं मां त्वं नोपलक्षसे । इत्युक्ता प्रत्यभिज्ञाय स्वपतिं सहस्रैव सा ? ॥ ८५७ ॥
हर्षो-त्सुक्य-त्रपा-जाड्य-वितर्कादिरसैर्भृशम् । संकीर्णमानसा तस्यौ पत्युः पादापितेक्षणा ॥ ८५८ ॥

अन्यथा दैवभोगेन सोमदेवोऽपि सार्षपः । वणिज्यार्थं पुरं तस्मिन्नागन्याऽऽगमिनो यतिः ॥८३६॥
 गृहीत्वोपायनं श्रेष्ठं गत्वा च नृपमन्त्रिभ्यो । ययाचं निजमार्थस्य रक्षार्थं नितो यामिमान् ॥८३७॥
 राज्ञादिदृस्तत्कारक्षः प्रपयंस्तानयाऽन्यथा । तावुर्भा भ्रान्तरा प्रप्रादिकस्या दिशि रक्षितुम् ॥८३८॥
 तयोस्तत्रस्ययो रात्रिविनोदाय कनीयमा । ज्येष्ठः पृष्टः कथां नेन स्वमेवाऽऽस्त्यार्थि वृत्तकम् ॥८३९॥
 तत्र कर्मकरी मध्यस्थिता सार्षपं महागता । प्रायेण जगन्ती दुःखानि तत्तदासन्नभारतः ॥८४०॥
 श्रुत्वा समूलपर्यन्तं राज्ञी मदनवल्लभा । उद्दिश्यस्तेनदशोकाभ्या विहर्त्यभूतमानता ॥८४१॥
 चिरान्ते मन्दभाग्याया द्वा ! वत्सो मिलितो युवाम् । इत्यागत्य तयोः कण्ठग्रहं कृत्वाऽऽनन्दजनम् ॥८४२॥

(श्रीभविशेषकम्)

तत्र ज्ञात्वा कुपितः सार्षपनिश्चैददृष्टेन ताम् । दम्भुत्सार्यं तौ श्रुत्वा भयनेः मानरापर्यन्तं ॥८४३॥
 सोपालम्भमवादीन्च देवाऽऽरक्षेण मुन्दरा । यामिर्को प्रदितावस्मत्पत्यभूतनकारिणो ॥८४४॥
 नृपाऽवाचतत्कारक्षं काविमो मांऽप्यर्चयिष्यत् । देव ! जानामि नो सम्प्रकृ क्रियन्कालादिदशगतो ॥८४५॥
 निरीक्षमाणस्तो सम्यगुपलभ्य सुतो नृपः । दुःखान्तातुमिवात्मानं रोमाञ्चकच दशै ॥८४६॥
 तथाऽपि गुरुगाम्भीर्याद् विद्यायाकारगोपनम् । अवेचादिति साक्षेपं युवाभ्या किमु रे ! कृतम् ? ॥८४७॥
 आमष्टमिव तौ दुःखभयनाऽऽलिङ्गितौ ततः । सत्यमाभाणकं जातं यतो रक्षन्तौ भयम् ॥८४८॥

यतः, ये न स्वलान्ति ते दक्षाः कृष्णकेशतमोभरे । वार्धके तु सद्दोद्ब्र्योतः शिरःस्थपालितेन्दुना ॥ ८२२ ॥
 स्वजनस्वर्णशकानामापत्तापच्छिदास्वपि । दधतामन्तरौज्ज्वल्य सकारो धुरि शोभते ॥ ८२३ ॥
 गच्छन् स्वल्पदिनैरेवं सुन्दरः श्रीपुराऽभिधम् । पुरं प्राप्य तदातन्नोपवनाम्रतरोरशः ॥ ८२४ ॥
 स्वजनस्येव तस्यैव कृताहारोऽमलैः फलैः । विशश्राम श्रमायातनिद्रालब्धमुखः क्षणम् ॥ ८२५ ॥
 तदा तत्र पुरे राज्ञि विपन्ने पुत्रवर्जिते । हसत्यश्वचामरच्छत्रकुम्भालयमधिवासितम् ॥ ८२६ ॥
 पञ्चशब्दनिनादेन राजलोकपुरस्कृतम् । अमत् तत्राययौ दिव्यपञ्चकं यत्र सुन्दरः ॥ ८२७ ॥ (युग्मम्)
 शीलेन सुन्दरं शीघ्रमुपविष्टं विलोक्य तम् । हचेन हेषितं हस्तिपतिना वृंहितं कृतम् ॥ ८२८ ॥
 दुरितक्षालनायेवाऽपतत् कुम्भाम्बु मस्तके । उपरिष्टात् स्थितं छत्रं लुलितं चामरद्वयम् ॥ ८२९ ॥
 स करीन्द्रमथाऽऽरुह्य दिव्यवेषधरो निशि । मन्त्र्यादिभेर्नतो नीत्या प्रविष्टः पुरमुत्सवैः ॥ ८३० ॥
 विधिना कुर्वतो राज्यं तस्य भाग्यप्रभावतः । ययुः सर्वेऽपि सामन्ता अनघ्रा अपि नम्रताम् ॥ ८३१ ॥
 निपत्य पादयोः किन्तु प्रधानैर्भणितोऽप्यसौ । निजप्रियतमादुःखाद् न मने दारसंग्रहम् ॥ ८३२ ॥
 वरं काराग्रहे क्षिप्तो वरं देशान्तरभ्रमी । वरं नरकसंचारी न द्विभार्यः पुनः पुमान् ॥ ८३३ ॥
 अभोजनो गृहाद् याति नाशोत्यम्बुच्छटामपि । अक्षालितपदः शोते भार्याद्वययुतो नरः ॥ ८३४ ॥
 अथाऽन्योन्यं विद्युक्तौ तौ कुमारवत्यवस्थया । बहु आन्त्वा क्रमात्तत्राऽऽगत्याऽऽरक्षान्तिके स्थितौ ८३५

किञ्च,

अप्रायितानि दुःखानि यदैवापानि देहिनाम् । मुद्यान्यपि तथा मन्ये देन्यमनाऽनिरिच्यते ॥ ८१० ॥
स निर्वर्षितसन्ताप इति मुक्तमुद्यमसैः । स्वसंवेद्येन योगीव स्वं चकार दृढं मनः ॥ ८११ ॥
लब्ध्वा परपटो दीनो हीनत्वं नैव मुञ्चति । शिरश्छेदेषु धीमस्तु वीरत्यं नैव मुञ्चति ? ॥ ८१२ ॥
तथा,

न तानि फलसंपत्तौ तुङ्गानि विगते फले । शिखराणि महादृणां मनांसि च मनस्विनाम् ॥ ८१३ ॥
ततो गत्वा तदासन्नप्रापे कस्याऽपि वेदमति । कौटुम्बिकस्य भिन्नार्थं मयिष्टस्तेन वीक्षितः ॥ ८१४ ॥
संभाषितश्च कल्पं भोः ! क्षत्रियोऽहमिति ब्रुवन् । गृहकर्मकरत्वेऽसौ पृष्टो भूयः कुटुम्बिना ? ॥ ८१५ ॥
आमेति कथयंस्तत्र कर्मकृत्ये नियोजितः । मुन्दरो भक्तवस्त्रादिमाराकरणपुत्रकम् ॥ ८१६ ॥
विनीतित्वेन तस्याऽथ धृतभक्तादिलाभतः । बहुलपचयान् कान्तिः मत्पाहता नतो क्रमात् ॥ ८१७ ॥
कौटुम्बिकप्रियाऽन्येऽस्तु वीक्ष्य मदनतुरा । असतीजनयोग्यानि वचांसि बहुधाऽभ्ययात् ॥ ८१८ ॥
तच्छ्रुत्वा चक्रितो राजाऽचिन्तयद् भुवमत्र मे । विधिः सुस्थानमानाद्यं गीलिभद्राय निर्मेमे ॥ ८१९ ॥
अरे देव ! त्वदायत्तं कामं वित्तादि गच्छतु । ममायत्तं पुनर्देतं दत्तुं कस्याऽस्ति योग्यता ? ॥ ८२० ॥
यत्किञ्चिदुत्तरं दत्त्वा ज्ञात्वा तस्या महाग्रहम् । विरुद्धा भूः पतित्यञ्जेति कृत्वा निर्ययो नतः ॥ ८२१ ॥

अगण्यमत्तमा^१तङ्गसङ्गमा म्लेच्छभूरिव । वैरिधाटीव दुर्दृश्याऽनेकरक्तोक्षभीषणा ॥ ७९९ ॥
किंवाऽथ बहुना वालिविववज्जीव या सदा । विविधभापदावासस्तथा शबरसंभुता ॥ ८०० ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

कथञ्चित्तामपि क्रान्त्या यावदग्रे व्रजत्यसौ । आजगाम नदी तावद् दुरतराऽऽपदिवापरा ॥ ८०१ ॥
अस्यां न स्यात्समुत्तारः कथमेवं वितर्कयन् । लब्धोपायः सुतं स्कन्धे कृत्वोत्तार्य परे तटे ॥ ८०२ ॥
मुमोचैकं द्वितीयं त्वानेतुं भूयोऽविशद् नदीम् । अन्तराले गतस्तावदतिपूरेण पातितः ॥ ८०३ ॥
कुर्वन्नितस्ततो बाहू प्राप्सकाष्ठैकखण्डकः । पञ्चरात्रेण तत्तीरमासम्माद विषादभाक् ॥ ८०४ ॥
दध्यौ चेति हताशस्य ही विपाकः कथं विधेः । क तन्मे मुदितं राज्यं कैषाऽनर्थपरम्परा ? ॥ ८०५ ॥
राज्यभ्रंशेऽपि चेद्वैव ! कृतं कान्तावियोजनम् । ततः किं जीवितं, किंवा ज्ञातं पुत्रार्तिमीक्षितम् ? ८०६
शुवं दुष्कृतिनां दैवो दत्ते दुःखाय जीवितम् । कुमिरागकृतां देशे मर्त्यानामिव पोषणम् ८०७ ॥

अथवा,

कस्य वक्तव्यता नास्ति सोपायं को न जीवति । व्यसनं केन न प्राप्तं कस्य सौख्यं निरन्तरम् ? ॥ ८०८ ॥
मृत्यावपि कृतेऽवश्यं निजपापं विशेषतः । भवान्तरेऽपि भोक्तव्यं तस्मादत्रैव भुज्यते ॥ ८०९ ॥

साक्षेपमिति कृत्वाऽस्मिन् निजं धाम गते नृपः । आगच्छन्तौ मृताश्चमुखावैभन दग्धिनः ॥ ७८८ ॥
न्यवारयच्च मा वत्सो ! रुदितं किं करोम्यहम् ? । दोषः कस्याऽपि नान्यस्य रजसंवाऽपराधमिति ७८९
संवृत्य वहिराकारं, कृतं तनयवोधनम् । अन्तस्तु दुःखसंघट्टः कोऽप्यवान्तरन्तटाऽभवत् ॥ ७९० ॥
कस्याग्रे कथ्यते हन्त ! श्रेष्ठो नत्ताहशोऽपि यत् । इत्यभेकपदेनेव पुत्रो मे निरकाशयत् ॥ ७९१ ॥
प्रतिहृत्य विभो किंवा मुधाऽपि हि विषायते । रज्जुः सर्पोभवेदागुविलं पानात्कृतं वनेन ॥ ७९२ ॥
तर्मायते प्रकाशोऽपि गोऽपदं मागरायते । सत्यं हृदायते मित्रं बभ्रुवनेन निवर्तेते ॥ ७९३ ॥
यद्वावि तद्भवत्येव विचिन्त्योऽचलत्ततः । पुरस्कृत्य मुक्तो शून्यमुखोऽन्यनगरं प्रति ॥ ७९४ ॥

क्वापि कन्दफलाहारैः काऽपि भक्ष्यान्वभोजनैः । शिक्षामप्यलभमानो नित्यमानश्च कुत्रचित् ॥ ७९५ ॥

(कल्याणकम्)

प्रायः स्वं बोचयन् मिश्रन् यथालब्धेन नन्दनौ । अनवस्थं परिभ्राम्यन् ज्ञानानां दंष्ट्रवेदमसु ॥ ७९६ ॥
इति कष्टेन महता बहुमुल्लङ्घ्य सोऽवनीम् । प्रापेदकामरण्यानी यमस्याऽपि भयङ्गनाम् ॥ ७९७ ॥
स्वरिणीव बहुधर्वा मत्तेव मदनान्तिका । वर्णाऽसनादया मेनेव लङ्घेव सपत्न्याका ॥ ७९८ ॥

१ तम इव आचरति । २ धवा धृक्षविदोषा, स्वाभिन्नश्च । ३ मदनान् धत्तुरा कामश्च । ४ वाणा-इत्येता विप्रश्च - गोश्वर १३३१,

धत्तुरपि च । ५ पलाशका राक्षसा पलाशाश्च ।

एतदप्यस्तु रे दैव ! पूर्यन्तां ते मत्तोरथाः । इति दैवगुणालम्भ्य संबोध्यतामन्मात्मना ॥ ७७५ ॥
यावत् किंकृत्यतामूढो निविष्टोऽस्ति नृपः प्रगे । तावन्न समायातः श्रीसारः श्रेष्ठिगुह्यवः ॥ ७७६ ॥

(विशेषकम्)

स्ववादकमनुष्याणां तप्तिं कुर्वन्तमैश्वर्यत । ऊचे चाद्य कथं भद्र ! सचिन्त इव लक्ष्यसे ? ॥ ७७७ ॥
लज्जाशोकभराक्रान्तः स यावन्नोत्तरं ददौ । तावज् ज्ञात्वा यथावृत्तमाख्यायि प्रातिवेद्भिर्मकैः ॥ ७७८ ॥
श्रेष्ठ्युवाच महाभाग ! कर्तव्या नाऽधृतिस्त्वया । भोजनाच्छादनाद्यं ते करिष्येऽहमतः परम् ॥ ७७९ ॥
मयाऽन कारिते चैत्ये त्रिकालं देवमर्चय । पुत्रौ च वाटिकापुष्पाण्यर्चित्योपनेष्यतः ॥ ७८० ॥
प्रतिपद्य तथा कर्तुमारम्भे समुत्तो नृपः । पटहं वादयेद् दैवो यथा नृत्येत् तथा कृती ॥ ७८१ ॥
अनाभिज्ञोऽप्यसौ दक्षस्तथाऽभूत्तत्र कर्मणि । श्रीसारस्य यथा बाढं रज्ज्यामास मानसम् ॥ ७८२ ॥
यथा लक्ष्म्या विदग्धत्वं विश्रमं यौवनश्रिया । प्रेष्यभावं तथा जीवः शिक्ष्यते दुरवस्थया ॥ ७८३ ॥
अपरेज्जुर्गतः श्रेष्ठो यावद्वाटीं निरीक्षितुम् । तावत्तदेकदेशस्थौ बद्धलक्ष्यौ च पक्षिषु ॥ ७८४ ॥
धनुर्लिकाशरव्यग्रकरावाश्वेदचापलम् । कुर्वन्तो सहसाऽद्राक्षीदुभावपि कुमारकौ ॥ ७८५ ॥ (शुष्मम्)
पापकर्मक्षणाज्जातकोपाटोपाखणक्षगः । तौ भृशं ताडयामास वभञ्ज च धनुःशरान् ॥ ७८६ ॥
बहिः कृत्वा च गत्वा च वभाषे तत्पितुः पुरः । क्षणमप्यत्र न स्थेयं त्वया यस्येदृशौ सुतौ ॥ ७८७ ॥

गतरागा सरागेऽपि मलिनेऽप्यमलाऽभवत् । तस्य चित्ते स्थिताऽप्येषा सत्ताः शक्तिर्महाजुता ॥७६२॥
अथ तस्याः स्वभावं तं विदित्वा सार्थनायकः । दृष्टोऽप्यन्तर्बहिर्दृश्या क्षमयापाम नान्तरम् ॥ ७६५ ॥
सार्थशक्यताम् तस्य स्त्रीभिर्विभवासिताऽधिकम् । तत्रायानि सदा राज्ञी कर्म कर्तुं यथास्थिति ॥ ७६६ ॥
अथ प्रयाणदिवसे मध्याह्नमये पुनः । विशेषकार्यमुद्दिश्य संकलितवधूजनैः ॥ ७६७ ॥
आकार्याऽलीककृत्वेन दिनशेष विलम्बितम् । तां प्रयुज्य स्वसाधेन मनस्ये स्वपुरांपरि ॥ ७६८ ॥

सगः

(युगम्)

गरुडता विविधोपायैः क्षोभ्यमाणाऽपि तेन सा । व्यायन्ती स्वर्पति चित्ते मानमेव समाश्रयन् ॥७६९॥
दृशेय कुर्या तस्याः स पापाहितदुर्मतिः । न शशाक व्यर्त्तिकाय तत्रैवं यान्ति वामराः ॥७७०॥
इत्यथ,

मर्यागतायामद्यापि क्रिमेषा मद्विरोधिनी ? । अत्र स्थितवती तीव्रमन्मगाद् वृषवल्गुभाम् ॥७७१॥
निष्कास्य दूतलः स्त्रेरं विजृम्भितमवस्थया । गृहे राज्ञो गृहे येनारण्यामं गृहिणीं विना ॥७७२॥

(युगम्)

अवस्थासंगमाद्रेकमन्यद् राज्ञीविनिर्गमात् । पुटपाकसमं दुःखं तद्वा ज्ञानं मदीपतेः ॥७७३॥
सहिष्ये सर्वमप्येतत्कटोरहृदयोऽस्म्यहम् । राज्ञी च मद्वियोगात्तं भविष्यति कथं दहा ? ॥ ७७४ ॥

॥६५॥

तत्र वप्रवहिर्भागे श्रीसारश्रोत्रिवादके । श्रोत्रिना कृपया दत्ते स्थितिमात्रेऽवसद् नृपः ॥७५१॥
 अनभिज्ञः स्वयं कर्मकरणे लघुको सुतौ । राज्ञी तु स्त्रीस्वभावेन कुशला गृहकर्मणि ॥ ७५२ ॥
 प्रातिवेदिप्रकगेहेषु गोमयोत्सारणादिकम् । कर्म निर्माय सर्वेषां निर्वाहयति भोजनम् ॥ ७५३ ॥
 साधुत्वेन सुशीलेन तयोः सुवचनेन च । स्वल्पेऽपि विहिते कार्ये जनाः सुबहु कुर्वते ॥ ७५४ ॥
 स्थानभ्रंशाद् नीचसंगात् खण्डनाद् वर्षणादपि । अपरित्यक्तसौरभ्यं वन्द्यते चन्दनं जनैः ॥ ७५५ ॥
 चीवरं जीर्णमुत्तीर्णं भोजनं रक्षशीतलम् । गौरवेण जनादाप्तं वभूव प्रीतये तयोः ॥ ७५६ ॥
 यतः—

किं कृतं विधिना यावत् सतां शीलमखण्डितम् । गतं तत्तु यदा कालं संपद्यपि विपत्तयः ? ॥७५७॥
 दूरदेशान्तरायातस्तत्स्थानाद् नातिदूरतः । बाणिज्यकारिणां सार्थो महानावासितोऽन्यदा ॥ ७५८ ॥
 तस्मिन् द्यूत-कणिकादि सुलभं, दुर्लभाः पुनः । कर्मकाराः, ततः स्वीयपुत्रपुष्टिबोधित्सया ॥ ७५९ ॥
 राज्ञी कर्मकरीभावं करोति विनयान्विता । प्राज्यभोज्यादिना चिन्तां तेऽपि तुष्टाः प्रकुर्वते ॥७६०॥
 अन्येष्टुः सोमदेवाख्यसार्थशस्य दृशोः पथि । पतिताऽन्तर्विकाराय निर्विकाराऽप्यजायत ॥ ७६१ ॥
 रूपे शस्तेऽपि दौःस्थ्येन तस्या लावण्यमुज्ज्वलम् । स्पृष्टं बहुलमालायाः शुष्काया अपि सौरभम् ॥७६२॥
 ततः सा तेन शैथिल्यं गाढं च निजमानसैः । स्वगृहस्वामिनीभावे भणिता कृपिता भृशम् ॥ ७६३ ॥

बलादेवात्मजत्वेन सकाशात् पितुरात्मनः । दृग्दर्माऽपि मुक्तमेव गृहीतं भोगमायुगः ॥ ७३० ॥
 दृढभावेऽपि मे देवि ! दुर्दशा भाविर्नो यदि । अधुनेव तदपाऽन्तु सज्जोऽसि न विलम्बयताम् ॥ ७३१ ॥
 इत्युक्त्वा देवता स्थानं जगाम निजमुन्मनाः । नृपोऽपि सहसा सांख्यप्रतिवन्द्यप्रपाद्वन ॥ ७३२ ॥
 आपात्ति-मृत्यु-शत्रूणामवश्यं भाविनां भद्रैः । संमुखैरेव गन्तव्यं नश्यतां दीनमन्वता ॥ ७३३ ॥
 सती प्रेमवती भार्या भक्ता मुग्धमुखो सुतो । कुटुम्बमिदमात्मैव तत्तेन सह याम्यदम् ॥ ७३४ ॥
 निश्चिन्त्येदममात्राय कथयामास, यत् त्वया । महत्तिर्मम नो कार्यं राज्ञ्यं बालं यथाविवि ॥ ७३५ ॥
 देशान्तरमिदो यास्ये कियत्कालमहं पुनः । ज्ञापितोऽन्नतया राज्ञ्या समं पुत्रद्वयेन च ॥ ७३६ ॥
 भावयवस्थोचिनं वेपथय कृत्वा नराधिपः । विहाय तूणवत् सर्वमेकचिन्तो विनिर्गयो ॥ ७३७ ॥
 शम्भ्वलार्धं च संगोप्याऽजुलीयं यत् सदाऽऽहृतम् । हृतं तदपि चौरिण मुग्धमाऽभ्य व्यस्रत् पयि ॥ ७३८ ॥
 स गच्छन् सततं मार्गे स्वयं गाढोऽपि पालपात् । कातरामवलान्वेन देवीं तु प्रतिपान्त्रयन् ॥ ७३९ ॥
 शुभा-तृष्णासमकान्तौ भक्त-नीरादिद्वौकनात् । रुदन्तौ वारयन् पुत्रौ बोधयंश्च पट्टे पट्टे ॥ ७४० ॥
 एकमेव दिशा मुर्धोमुखोमुल्लङ्घय स क्रमात् । दिनेः कतिपयैः प्राप पुनं पृथ्वीपुर्गभिधम् ॥ ७४१ ॥
 (विधेयकम्)

एकरात्रमपि प्रायेणाऽजिह्वब्रह्मचारिणः । पुराणमतिभिः पुण्यमुच्यते विगर्तापमम् ॥ ७२५ ॥
 ब्रह्मव्रतरता ये च विरता वाऽन्ययोषितः । महातेजस्विनस्ते स्युर्वन्धा दिविषदामपि ॥ ७२६ ॥
 परित्यक्तान्यकान्तानां नराणामथ योषिताम् । विधिरप्यनुकूलाय दृष्टान्तोऽत्र निशम्यताम् ॥ ७२७ ॥
 अङ्गदेशधराख्यातमास्ते धारापुरं पुरम् । तत्रासीत् सुन्दराह्वानराजा मकृतिमुन्दरः ॥ ७२८ ॥
 एकैव दयिता तस्य भाग्यसौभाग्यभूरभूत् । सतीजनशिरोरत्नं नाम्ना मदनवल्लभा ॥ ७२९ ॥
 तत्कुक्षिसरसीहंसौ वतंसौ स्वकुलश्रियः । कीर्तिपाल-महीपालाभिधौ जातावुभौ सुतौ ॥ ७३० ॥
 न्यायधर्मैकनिष्ठस्य राज्ञो हृदि विशेषतः । परनारीषु सोदर्यव्रतं दृढमवास्थितम् ॥ ७३१ ॥
 तच्च लोकं च सर्वैकनिधेः पालयतो भूशम् । सुखामिलाभपीत्येव कीर्तिरुल्ललिता दिवि ॥ ७३२ ॥
 अन्यदा वासवेशमस्यं तमभ्येत्य निशाभरे । विषण्णवदना मन्दं जगाद कुलदेवता ॥ ७३३ ॥
 अहो ! राजन्नवस्था ते विषमा भविताऽधुना । तवाऽशक्यप्रतीकारो मयाऽपि, किमु मानवैः ? ॥ ७३४ ॥
 स्वप्रभाषेण किन्त्वस्यास्त्वदीयवचनादहम् । तव नन्द्यं वयो यावत् कुर्वे कालविलम्बनम् ॥ ७३५ ॥
 तच्छ्रुत्वा तां तृपो नत्वा हृदि व्याकुलितः क्षणम् । स्वभावधीरतादत्तावष्टम्भ इदमब्रवीत् ॥ ७३६ ॥
 अर्जितं देवि ! जीवेन यत्पुरा कर्म दुष्कृतम् । तदेव भुञ्जतस्त्वस्य क्रियतेऽन्यैः किमन्तरा ? ॥ ७३७ ॥
 षट्बन्धकवज्जीवः कर्म बध्नात्यनेकधा । केवलं वायको दैवः शालापतिरिवानुगः ॥ ७३८ ॥

न स प्रकारः कोऽप्यस्ति येन सा भवितव्यता । छायेव निजकायस्य लब्धयेन हन्त ! जन्तुभिः ७१२॥
 देहपुष्टिं मनस्तुष्टिं परां वृद्धिं यशः-श्रियोः । कुर्वन्वापि करोपि त्वं न तद् येन मुर्खा भयेः ॥ ७१३ ॥
 आस्तामितरदोषेव महालज्जा मनास्विनाम् । पुनर्जन्मपुनर्मुन्युमालया यजियन्त्रणम् ॥ ७१४ ॥
 तस्मादातिवदयेदं रम्भास्तन्मभितिमं मनः । अज्ञानपवनं जित्वा धृप्यमाणं निवारय ॥ ७१५ ॥
 अस्तु वस्त्वस्त्रिलं चित्तमतिवन्धस्तु दुःखदः । संवद्धेऽपि नत्वे मांसात्मने नो वेदना जुडा ॥ ७१६ ॥
 वृद्धिस्तु बीजाद् रागस्य परे तु सहकारिणः । मनसा नयनस्येव गते रागे मुखं भवेत् ॥ ७१७ ॥
 पञ्चदिनगाष्टुणकान् माणान् विज्ञाय तत्कृते । को रागः कश्च विद्वेषः को निजो वाऽय कः परः ? ॥ ७१८ ॥
 अरण्यरुदितप्रायदंघ्रौपालम्भनैः किमु । विकल्पकल्पनैः किं वाग्भोगिगाहनसंनिभैः ? ॥ ७१९ ॥
 आत्मतत्त्वं निरीक्षस्व किं तीक्षा-ऽऽगाभिशोचनैः ? । करभारुद्धवद् दूरं पश्यतां जायते भ्रमः ॥ ७२० ॥
 इत्यसौ गुरुणा भूपः संवाच्य पट्टवाचया । नीत्वा मध्यस्थमार्गेण प्रापितः पटपट्ययम् ॥ ७२१ ॥
 इति श्रुत्वा विभाव्याऽथ महाबलकथानकम् । सदा भावये परद्रव्यपरिहारपरायणः ॥ ७२२ ॥
 उक्तं च—
 आत्मवत् परभूतानि परद्रव्याणि लोप्यवत् । मातृवत् परदारश्च यः पश्यति स पश्यति ॥ ७२३ ॥
 तुर्यं ब्रह्मव्रतं नाम परमब्रह्मकारणम् । शोचानां परमं शौचं तपसां च परं तपः ॥ ७२४ ॥

यतः—

यातः शुन इवाऽज्ञस्य विस्मरेत क्रमान्तरे । सिंहस्येव न वीरस्य कदाप्यभिभवोद्भवः ॥ ७०० ॥
अन्यदा नन्दनोद्याने मुनिद्वन्द्वं समागतम् । ज्ञात्वा बोधाय मन्त्रीशा नृपं निन्युस्तदन्तिके ॥ ७०१ ॥
ज्ञानादतीन्द्रियात् सोऽपि ज्ञात्वा भावं महीपतेः । उवाच चित्तकालुष्यगर्वसर्वकषं वचः ॥ ७०२ ॥
इह जीवः स्वभावेन संवद्धः कर्मणा समम् । शुभाशुभेन तेनाऽसौ सुखदुःखं समश्नुते ॥ ७०३ ॥
अतः सौख्यार्थिना कार्यश्चयश्च शुभकर्मणः । सर्वथा विगमस्त्वस्य शाश्वतं सुखमिच्छता ॥ ७०४ ॥
योगे स्वभावसिद्धेऽपि पार्थक्यं जीव-कर्मणोः । उपायेन भवत्येव स्वर्ण-पाषाणयोरिव ॥ ७०५ ॥
स चात्मा चेतनारूपः स्वसंवेदनगोचरः । वियोज्यः कर्मणो नित्यं योज्यः क्लेशेषु नो बुधैः ॥ ७०६ ॥
पङ्कादिव कृती दुःखालुठित्वा निस्सरेद् बहिः । अन्तस्तु प्रविशन् मूढः सुतरां तत्र मज्जति ॥ ७०७ ॥
अज्ञानामिष्टनाथो स्याद् मोहनिद्रा विशेषतः । जागरा तु सतामन्तः कर्मनिर्मूलने भुशम् ॥ ७०८ ॥
न बुद्धि-शुण-विद्याभिर्न श्री-बल-कुलक्रमैः । भक्त्या युक्त्या च न त्रातुं शक्यते मृत्युतो जनः ॥ ७०९ ॥
उक्तं च—

यदभावि न तद्भावि भावि चेन्न तदन्यथा । इति चिन्ताविषट्कोऽयमगदः किं न पीयते ? ॥ ७१० ॥
अनित्यताकृतमतिभलनिभाल्यो न शोचति । नित्यताकृतबुद्धिश्च भक्तभाण्डोऽपि शोचति ॥ ७११ ॥

शुत्वा नत्तादशं तस्यावसानं कर्णश्रुत्वा । व्याहृत्यागत्य तं दृष्ट्वा विलम्बाय भुवं नृपः ॥ ६८६ ॥
 हा वत्स ! किमिदं जातं यदास्य इव भुविषतः ? । देवदायानलेनैवमस्मज्ज्वालितो भवान् ॥ ६८७ ॥
 किं मया वद एवाऽयं मूलादुन्मूलितो न हि । तस्यैव न्छेदिता ग्रात्या पूर्वमेवाऽथवा न सिम् ॥ ६८८ ॥
 कथयन्नपि किं वा न स्थापितोऽन्यपुरे भवान् ? । सर्वथा मम देवेन मतिभ्रमः कृतो भ्रमम् ॥ ६८९ ॥
 दीपिकेव मतिस्तावद् द्योते हृदयाद्वर्ण । नृणां यावन्न दुष्कर्ममयी वात्या विह्वलिमता ॥ ६९० ॥
 मयि सत्यपि रक्षार्थं नाये सवलवाहने । अनाथस्येव कष्टं च दशा नेऽजनि कीदृशी ? ॥ ६९१ ॥
 किञ्चेदं मम नाथत्वं का वा रक्षा मया भवेत् । मृत्योः परवशे लोके कथं मिथ्याभिमानिना ? ॥ ६९२ ॥
 आपद् व्यापादिता नैव जरा नो जर्जरीकृता । न मृत्युनिहतो जीव ! गर्वं कुर्वन् न लज्जन्ने ? ॥ ६९३ ॥
 अहं कर्ता च हर्ताऽहं सगुणोऽहमहं धनी । कोऽहमीत्येव तावन् त्वं जीव ! नो येनैव तत्त्वतः । ६९४ ॥
 न केवलं कलत्रं मे पुत्रो वाऽयं त्वया हृतः । मानं मे मर्दयन्नेवं विधे ! नामाऽप्यपाहनम् ॥ ६९५ ॥
 विधिः को वाऽयं किं देवं कः कृतान्तोऽथवा जने ? । जीवेनामान्तरणेदं निजं कर्मैव भुज्यते ॥ ६९६ ॥
 तस्मात्तदेव रे ! जीव ! शुभं कर्म समाचरे ! इत्थं येनापमानस्ते कदापि न पुनर्भवेन् ॥ ६९७ ॥
 संवोधाऽभिमुखं नाथमित्थं ज्ञात्वाऽथ मन्त्रिणः । महाबलस्य संस्कारं शीघ्रवृद्धाश्रयकारयन् ॥ ६९८ ॥
 तद्दिनाच्च शुचा कृत्यचिन्तया चादितां नृपः । जातव्रीडः क्षतक्रीडस्तस्यौ सौधान्तरेव हि ॥ ६९९ ॥

इत्थुदित्वा महीपालो ग्रासवासादिदानतः । स्वपुत्रमिव तं तुष्टः पुष्टं चक्रे महाबलम् ॥ ६७३ ॥

तर्जयामास दैवं हि रे हताश ! विधे ! तव । निधाय मस्तके पादं क्रीडत्येष महाबलः ॥ ६७४ ॥

दृष्ट्वाऽपि तया सोऽथ हृदि श्रवणायमानया । शाखयोद्भोजितोऽत्यन्तमिति राज्ञो व्यजिज्ञपत् ॥ ६७५ ॥

यादि तुष्टोऽसि मे देव ! दूरं देशं तदादिश । यत्र पश्यामि नो शाखामिषां दृष्टिविघोरणीम् ॥ ६७६ ॥

त्वमेवं वत्स ! मा भैषीद्वैवोऽपि तव किङ्करः । मधुजापञ्जरस्यस्य शाखाऽसौ किं करिष्यति ? ॥ ६७७ ॥

निःशङ्कमानसो भोगान् भुङ्क्ष्व सर्वोत्तमानिति । धीरयामास तं राजा मन्त्रानो निर्जितं विधिम् ॥ ६७८ ॥

सोऽन्यदा कुतश्चकारः स्वर्णशृङ्खलकादिभिः । अश्वाखटः समं राज्ञा राजपाटिकया व्रजन् ॥ ६७९ ॥

प्रियया कार्यमुद्दिश्य व्याघुट्याऽऽकारितो गृहे । क्षणं स्थित्वाऽनु राजानं पचचाल पुनर्जवात् ॥ ६८० ॥

गतस्तस्य वटस्याधः शङ्कया वेगवत्तरम् । पियासुस्ताडयामास निर्दयं कश्यप हयम् ॥ ६८१ ॥

सहसोल्ललिते तस्मिन् महाबलगले स्थितम् । स्वर्णशृङ्खलकं पश्चाद्गतो गत्वा समुच्छलत् ॥ ६८२ ॥

तस्यैव वटदृक्षस्य शाखायास्तीक्ष्णकण्टके । स्थितं विलग्न्य वेगाच्चाऽथस्तादध्वो गतोऽग्रतः ॥ ६८३ ॥

(शुभम्)

महाबलो गतबलः स्मृत्वा श्लोकं तमादिमम् । यावत्पटल्यसौ तावद् मृतः कण्ठग्रहादितः ॥ ६८४ ॥

हुतं लोकैरथस्तस्योत्तारितस्य कुतोऽखिलः । मतीकारो दृष्ट्वा जज्ञे उपदेशो यथा जडे ॥ ६८५ ॥

रक्षयेन् नैव भूषालेन देवेन च दानयेः । नीयते वटशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ ६६० ॥
 अरे ! लपासि किन्त्वेवं गलाच्च इव वर्करः । इत्युक्तः स नलारक्षः पापदोनि तदेव हि ॥ ६६१ ॥
 ततो नीत्याऽथ तै राज्ञः सोऽपितो वस्तुना समम् । राजाऽपि संग्रयापन्नमानमस्त्रभापन ॥ ६६२ ॥
 अहो ! सोम्यं वपुर्वेषः प्रशरयो ह्यगजुद्धता । कूरं च चौर्यकर्मदं सर्वमीक्षे नराऽवदम् ॥ ६६३ ॥
 ऊचै महाबलः स्वापिन्नवटं सर्वमावयोः । देवस्य तु विचित्रस्य न किञ्चिदिदं द्रुवदम् ॥ ६६४ ॥
 रक्षये तपसा नैव न देवेनैव दानयेः । नीयते वटशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ ६६५ ॥
 अहो ! कोऽसौ वटस्तस्य का शाखा को महाबलः ? । राज्ञेन्युक्तः स भूयाऽपि पटति स्म तदेव हि ६६६ ॥
 सगर्भं तद्वचो ज्ञात्वा महादक्षो नरेश्वरः । उन्मोच्य वन्धादभयं दत्त्वा पप्रच्छ तं पुनः ॥ ६६७ ॥
 उन्मीलज्जीवितव्याऽऽज्ञाः स भूषाय यथातथम् । स्वावपाता-ऽहिदंशाद्यं वृत्तान्तं सर्वप्राप्त्यन ॥ ६६८ ॥
 तच्छ्रुत्वा सर्वदष्टात्मदयितारस्मृतिजनमना । रूपाऽरुणदशाऽऽक्रान्ते लक्ष्यं वदन्वा द्रुषोऽवदन् ॥ ६६९ ॥
 अरे रे देव ! निश्चिंश ! बालस्त्रीवृद्धयातक ! कृत्वाऽकृत्यविशेषाऽज्ञ ! चोरवन्निहद्रर्षिक ! ॥ ६७० ॥
 अजानतस्तदा मे चेदपजह्रे प्रिया त्वया । अनयैव तया शौष्यद्वया मा गर्वमुद्वहः ॥ ६७१ ॥
 अस्मिन् महाबले वाक्यं निजं तद्रथुना यदि । सत्यापयिष्यमे तदि ज्ञास्ये त्वां मुनदं वरम् ॥ ६७२ ॥

१ अपटमानम् ।

स द्वितीयदिने सन्नधारस्य मरणं तथा । दृष्ट्वाऽभूद् भाविपञ्चत्वभयव्याकुलितो भृशम् ॥ ६४७ ॥
यत उक्तम्—

मस्तकस्थायिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः । आहारोऽपि न रोचेत किमुताऽकृत्यकारिता ? ॥ ६४८ ॥
दूरं यास्याम्यतः शास्त्रामिमां पश्यामि नो यथा । करिष्ये च तपस्तीव्रं सर्वानर्थनिवारकम् ॥ ६४९ ॥
इति निश्चित्य स कापि ग्रामे दूरतरे ययौ । तदासन्नवने दीक्षां जगृहे तापसान्तिके ॥ ६५० ॥
विपन्ने च गुरौ देवायतने देवपूजनम् । कुर्वन् मठस्थितस्तीव्रमज्ञानं कुरुते तपः ॥ ६५१ ॥
इतश्च श्रीपुरे राजभवनाद् रत्नपेटिकाम् । गृहीत्वा तस्करः कोऽपि राज्ञौ धृष्टः प्रनष्टवान् ॥ ६५२ ॥
स राजपुरुषैः पृष्ठे प्रेर्यमाणो भयद्रुतः । विवेशोपवने तत्र यत्राऽऽस्ते दस्सुतापसः ॥ ६५३ ॥
मुक्त्वा तस्यान्तिके पेटां चौरौ दूरं पलायितः । तां वीक्ष्य तापसः प्रातर्जलप्य मुदिताननः ॥ ६५४ ॥
अहो ! दैवेन मे तोषाद् दत्ता रत्नकरण्डिका । तपःप्रभावादथवा किं न संपद्यते नृणाम् ? ॥ ६५५ ॥
इति यावत् करेणैतां विषकन्यामिव स्पृशेत् । तावत् स वेष्टितोऽत्युग्रैरभितो राजपुरुषैः ॥ ६५६ ॥
अरे ! तापसवेषेण मुषितं श्रीपुरं पुरा । मुमूर्षुरधुना मूर्ख ! ढाकितो राजवस्तुनि ॥ ६५७ ॥
इत्युक्त्वा यष्टि-मुष्ट्याद्यैर्हत्वा बद्ध्वा च ते दहम् । पुरः कृत्वा च तं तुष्टाः श्रीपुरं प्रत्यचालयन् ६५८ ॥
तद्दीक्ष्य तापसो दध्यौ यत्नेन कथितं तदा । तदेतदुपतस्थे मां व्यक्तमेवं पपाठ च ॥ ६५९ ॥

अहो ! मे भाग्यसंपत्तिर्षदयं सर्वेकामदः । चिन्तामणिर्वैकान्ते चाद्रितो भूपतिः करे ॥ ६३३ ॥
जिह्वुश्रुप्तत्तरं यावदीक्षतेऽसावितस्वतः । तावत्कपाटच्छिद्रेण विग्रहं सर्पमन्त्रन ॥ ६३४ ॥

अरेऽत्र किमयं कर्ता विस्मयादिति स क्षणम् । निर्लीय दीपन्त्रायाया नभ्यो सादृतिराम्रणीः ॥ ६३५ ॥

सपेऽपि वासवेऽमन्तर्गतत्वा शय्यावहिःस्थितम् । करं रान्याः प्रमुष्मायाः दृष्ट्वा व्यापृष्ट्वा निष्ययो ॥ ६३६ ॥

न दृष्ट्वा कानुकाक्षेपविस्मृतात्प्रा स तस्करः । निःशब्दं द्वारमुद्ग्राह्य सहमेव नमन्गमान् ॥ ६३७ ॥

सायादयः समुत्तीर्य समभूमिं गतः कर्णो । स रूपं विभराचक्रे महाकायदृपस्य तु ॥ ६३८ ॥

नदय स द्रया वृद्धं प्रतोल्यद्वारयामिकम् । दण्डमुत्पाद्य धावन्तमथित्व न्यपानयन् ॥ ६३९ ॥

चौराऽय निविडं पुच्छे दृढीन्त्वा पुच्छति स्म तम् । कस्त्वं भोः ! किमिदयातः किमिदानीं करिष्यसि ॥ ६४० ॥

मत्सवाचाऽय सोऽवाचत् किंकरोऽहं यमस्य भोः । राक्षीमाहरिको हन्तुं तस्यदिनादिहाऽजगमम् ॥ ६४१ ॥

श्वस्तने तु दिने नव्वराजप्रासादभृङ्गतः । मृत्रधारवरस्तुङ्गान् पानित्वा मृन्युमेत्यनि ॥ ६४२ ॥

चौराऽप्याह स्म यथेव तदा कथय संमति । भविष्यति कथं मृन्युः कुतो वा मम मुन्दनः ? ॥ ६४३ ॥

स उच्ये भद्र मा माक्षीः पश्चात्तापकरं वचः । निर्वन्धेन पुनः पृष्टो वृषोऽवाचददो ! शृणु ॥ ६४४ ॥

पुरेऽत्र राजभार्गस्यो वददक्षाऽस्ति या महान् । उदङ्गस्तस्य आवायां मृन्युमानादयिष्यसि ॥ ६४५ ॥

तच्छ्रुत्वाऽत्यन्तभीतेन तेन मुक्तो द्रपः क्षणात् । निरोऽभूत् स पुनः कोऽपि नत्तत्कर्मरितो नृगः ॥ ६४६ ॥

तावद्विशोपकैकस्याऽमेलतो लेख्यके कलिम् । कुर्वन्तं दत्तमद्राक्षीत् तनयेन समं भृशम् ॥ ६२० ॥
 सुदक्षत्वादसौ चौरो व्यचारयदिदं हृदि । स्तोकव्यतिकरे स्वार्थभ्रंशकं धिगिमं हहा ! ॥ ६२१ ॥
 प्रभूतार्जितवित्तेन विनीतेन सुतेन यः । एवं निशामरे निद्राविमुखः कुरुते कलिम् ॥ ६२२ ॥
 तस्य वित्तं हरिष्ये चेद् विदीर्णहृदयस्तदा । सद्यो विपत्स्यते तस्माद्यास्याभ्यनयन्न कुत्रचित् ॥ ६२३ ॥
 गतश्च कामसेनाया वेश्याया भवनं ततः । दस्युर्ददर्श तां रूपनिर्जिताऽनङ्गबल्लभाम् ॥ ६२४ ॥
 स्वयं स्नानाङ्गरगाद्यं कस्याऽप्यत्यन्तकुष्ठिनः । नानोपचारं परमं दैवतस्येव कुर्वतीम् ॥ ६२५ ॥ (युष्मम्)
 अचिन्तयच्च नैतस्या अपि मे कल्पयते धनम् । वीक्षते धनलोभेन स्मरवत् कुष्ठिनोऽपि या ॥ ६२६ ॥
 परिभ्रमन् पुनर्विप्रगृहेऽथागाद् महाबलः । पर्यङ्के शयितं तं चाद्राक्षीत् स्वप्रिययाऽन्वितम् ॥ ६२७ ॥
 इतश्चोपरिसंस्थेन मूर्ध्निते तत्करे खुना । स्वस्तीति कथयित्वाऽसौ स संभ्रान्तः समुत्थितः ॥ ६२८ ॥
 चोरेण चित्तितं लोभः स्वप्नेऽप्येतस्य विद्यते । एतावांस्तद् मया कार्यं चौर्यं नैवात्र निश्चितम् ॥ ६२९ ॥
 किमन्यैरपि न क्षुद्रैर्मुषितैः पामरैर्जनैः । सर्वार्थसाधकं राजसौधमेव प्रयाम्यतः ॥ ६३० ॥
 इत्येकमानसो गत्वा तत्र स्वात्रं प्रपात्य च । वासवेऽभ्यप्रविष्टोऽसौ तत्र पार्थिवमैक्षत ॥ ६३१ ॥
 पल्यङ्कस्थं समं राह्या शयानं सुखनिद्रया । तं दृष्ट्वा मुदितोऽत्यन्तं चौरश्चिन्तितवानिदम् ॥ ६३२ ॥

धर्माऽस्तन्यं विशेषेण वज्रेनीयं विचक्षणैः । सामरुः कायजो द्रोणः सर्वगो चाचिरुः पुनः ॥ ६०७ ॥
 साधूनां मद्वदन्यानां सर्तीनां सन्त्यगादिनाम् । महिमानपिब द्रष्टुं रथिरायाति नित्यशः ॥ ६०८ ॥
 तृतीयाऽणुव्रतं त्रेथ चौर्यवर्जनलक्षणम् । पालितं श्रेयसे यत्स्यादत्राऽणुवार्ण देहिनाम् ॥ ६०९ ॥
 यस्याऽयं निजदृढोऽपि मदाकष्टे नियोज्यते । क्षिप्यन्ते संजये प्राणा जनेः प्रियतगा अपि ॥ ६१० ॥
 तत्परस्य धनं येन निर्विजगमतिना हृतम् । युत्तरप्यधिका तस्य तेन जीवन्मृतिः कृता ॥ ६११ ॥
 आरता परभवेऽत्रापि चौर्योपप्लुतचेतसः । नित्यं छन्दक्षिणः कापि जायिन्या द्रव नो नृतिः ॥ ६१२ ॥
 परस्यादत्तं नादत्ते सुधीस्तृणमपि कश्चित् । स्पृष्टोऽनुत्याजपि मानदः किं न मालिन्यकारकः ॥ ६१३ ॥
 वर-वैभवानर-व्याधि-वाद-व्यसनलक्षणाः । महानथाय जायन्ते वक्रगाः पञ्च यर्विताः ॥ ६१४ ॥
 तपस्यापि कृते प्राप्यः पापं चौर्यकृते नृणाम् । अभुक्तं श्रीयते नैव दृष्टान्तोऽत्र महावत्यः ॥ ६१५ ॥
 नगरे श्रीपुराभित्ये पायिवो मानमदनः । यथार्थनामधेयोऽभुन्लब्ध्वा मानमदनः ॥ ६१६ ॥
 बली महाबलो नाम तत्रैव कुलपुत्रकः । पितृभ्या पादितः किञ्चिदुन्लब्धस्वजनः क्रमात् ॥ ६१७ ॥
 निरङ्गतया स्वैरं भ्रमन् दुर्गमद्रोपतः । दूनव्यसनसञ्ज्ञानचौर्यद्वीतरतोऽभवत् ॥ ६१८ ॥
 सांजन्यदा निशि चौर्याय दत्ताख्यधनिनो गृह । गतो जात्यानरेणाऽत्ता गृहपथ्यपत्योक्त ॥ ६१९ ॥

वसुर्वसुमतीनाथस्ततो वसुमतीतले । पपात सद्यो नरकपातं प्रस्तावयन्निव ॥ ५९४ ॥

कूटसाक्ष्यपदातुस्ते श्वपचस्येव को मुखम् । पश्येदिति वसुं निन्दन् नारदः स्यात्पदं ययौ ? ॥ ५९५ ॥
उच्चारुर्धनैरैरात्मा रक्षणीयोऽतियत्नतः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातः सुदुःसहः ॥ ५९६ ॥

देवताभिरसत्योक्तिक्वपिताभिर्निपातितः । जगाम नरकं घोरं नरनाथो वसुस्ततः ॥ ५९७ ॥

यो यः सन्नुरपाविशद् राज्ये तस्याऽपराधिनः । प्रजदुर्देवतास्तं तं यावदष्टौ निपातितः ॥ ५९८ ॥

इति ज्ञात्वा महाघोरमसत्यवचसः फलम् । स्वप्नेऽप्युक्तस्य कूटस्य प्रायश्चित्तयति प्रधीः ॥ ५९९ ॥
जलं गलनवस्त्रेण विवेकेन गुणव्रजः । सदानेन गृहारम्भो वचः सत्येन शुध्यति ॥ ६०० ॥

अस्ति बाह्येषु हेमाद्यमङ्गोपाङ्गेषु भूषणम् । नराणामन्तरङ्गाया जिह्वायाः सत्यमेव च ॥ ६०१ ॥
सत्योपयाचितत्वेन पूज्यन्ते देवता अपि । देवतेव मनुष्योऽपि भुवं सत्येन वीक्ष्यते ॥ ६०२ ॥

दूरेऽस्तु कूटसाक्ष्यादि सदभ्यपरघातकम् । फल्गु वाक्यं परीबादं सत्यवादी विवर्जयेत् ॥ ६०३ ॥

तत्सत्यमपि नो सत्यं यत्परस्योपतापकम् । असत्यमपि तत्सत्यं यत्परस्योपकारकम् ॥ ६०४ ॥

परस्यालीकमारोप्यं हास्येनाऽपि न पण्डितैः । हर्षेण भक्षितं किं न मारणाय विषं भवेत् ? ॥ ६०५ ॥
दोषं खालमिवान्यस्य चालयंस्तेन लिप्यते । तज्ज्ञात्वा चतुरस्तेन मार्गे रुद्धुस्त्वो ब्रजेत् ॥ ६०६ ॥

अन्यदप्यभिधातव्यं नाऽमलं पापभीरुणा । गुरुवागन्यथाक्रमे कृतमाश्रये च का कथा ? ॥ ५८५ ॥
 बह्व कुरु गुरोः पुत्रं यद्वा मत्स्यव्रताग्रहम् । तथा सरोपमित्यूक्तमनद्वचोऽप्यस्त पार्थिवः ॥ ५८६ ॥
 ततः प्रमुदिता क्षीरकन्दमृद्विणी ययौ । आजगमतुश्च विद्वांसो नत्र नानन्द-पर्वताः ॥ ५८७ ॥
 सभायामपिल्लन सभ्या माऽन्यस्यगुणजालिनः । वादिनोः सदसद्वादद्वीरनीरमिवत्तद्वदः ॥ ५८८ ॥

आकाशस्फटिकजिह्वावेदिसिंहासनं यमुः । सभापतिरलं चक्रे नभस्तल्पमिवोदुपः ॥ ५८९ ॥
 ततो निजनिजव्याख्यापसं नानन्द-पर्वता । कथयामासतु राज्ञि सत्वं दृढीति भाषिणो ॥ ५९० ॥

विमद्वद्धः स ऊचेऽथ विवादस्त्वयि तिष्ठते । प्रमाणमनयोः सार्त्ता त्वं नादस्योन्निवायेमा ॥ ५९१ ॥
 यदप्रभृतिदिव्यानि वर्तन्ते देव ! सत्यतः । सत्याद्वर्षेति पञ्चनयः सत्यानुष्यन्ति देवताः ॥ ५९२ ॥

देव ! त्वं सत्यवादीति विख्यातोऽभुवनत्रये । सत्यमेव स्थिरं लोके सवप्रन्यद् विनश्चरम् ॥ ५९३ ॥
 त्वयैव सत्ये लोकोऽयं स्थाप्यते पृथिवीपते ! । त्वामिहाथे किमु द्रष्टुं द्रष्टि सत्यव्रतेनितम् ? ॥ ५९४ ॥

अदृष्टाः सिद्धगन्धर्वा राज्याधिष्ठातृदेवताः । लोकपालाश्च दृष्टवन्ति वद सत्वं नरेभ्यः ! ॥ ५९५ ॥
 यदुदेति रविः प्रत्यङ् मरुश्चापि प्रक्रमते । तथाऽन्यसत्वं भाषन्ते नैव सत्यवना नराः ॥ ५९६ ॥

वचोऽश्रुत्वैव तत् सत्यप्रसिद्धिं स्वां निरस्य च । अजान् प्रेषान् गुरुर्यार्व्यदिति साक्ष्यं वलुच्यैवान् ॥ ५९७ ॥
 असत्यवचसा तस्य कुद्धास्तत्रैव देवताः । दलयामासुराकाशस्फटिकासनवेदिकाम् ॥ ५९८ ॥

प्रमाणमुभयोरत्र सहाध्यायी वसुर्दुपः । नारदः प्रतिपेदे तत्र क्षीमः सत्यभाषिणाम् ॥ ५६७ ॥
 रहः पर्वतमूचेऽम्भन्ना गृहकर्मरताऽप्यहम् । अजास्त्रिगार्धिकं धान्यमित्यश्रौषं भवत्पितुः ॥ ५६८ ॥
 जिह्वाच्छेदं पणेऽकार्षीर्यद् दर्पात् तदसंप्रतम् । अविमृश्य विधातारो भवान्ति विपदां पदम् ॥ ५६९ ॥
 अवदत् पर्वतोऽप्येवं कृतं तावदिदं मया । यथा तथाकृतस्याऽस्य करणं नहि विद्यते ॥ ५७० ॥
 जीवः कण्टकमारुहः कृत्याऽकृत्यं न चेत्तयेत् । अतः प्रशस्तभावेऽसौ स्थापनीयः सदा बुधैः ॥ ५७१ ॥
 साऽथ पर्वतकाऽपायपीडया हृदि शलियता । वसुराजमुपेयाय पुत्रार्थे क्रियते न किम् ॥ ५७२ ॥
 हृष्टः क्षीरकदम्बोऽद्य यदम्भ ! भवतीक्षिता । किं करोमि प्रयच्छामि किञ्चेत्यभिदधे वसुः ? ॥ ५७३ ॥
 साऽवादीद् दीयतां पुत्र ! भिक्षा मह्यं महीपते ! । धनधान्यैः किमन्यैषं विना पुत्रेण पुत्रक ! ॥ ५७४ ॥
 वसुराह स्म मे मातः ! पालयः पूज्यश्च पर्वतः । गुरुवद् गुरुपुत्रेऽपि वर्तितव्यमिति श्रुतेः ॥ ५७५ ॥
 कस्याद्य पत्रमुत्क्षिप्तं कालेनाऽकालरोषिणा । को जिघांसुर्भ्रातरं मे ब्रूहि मातः ! किमातुरा ? ॥ ५७६ ॥
 अजव्याख्यातदत्तान्तं स्वपुत्रस्य पणं च तम् । त्वं प्रमाणीकृतश्चासीत्याख्यायार्थयते स्म सा ॥ ५७७ ॥
 कुर्वाणो रक्षणं भ्रातुरजान् मेघानुदीरयेः । माणैरप्युपकुर्वन्ति महान्तः किं पुनर्गिरा ? ॥ ५७८ ॥
 अवोचत वसुमर्तमिथ्या वच्मि वचः कथम् ? । प्राणात्ययेऽपि शंसन्ति नाऽसत्यं सत्यभाषिणः ॥ ५७९ ॥

रदो व्यञ्जयद् राज्ञे गत्वा तां मृगयुः जित्वाम् । हृष्टो राजानपि जग्राह ददौ चान्तिं परदत्तम् ॥ ५५५ ॥
 स तथा यदयामास च्छन्नं स्वासनवेदिकाम् । तच्छित्तिपतोऽयातयच्च नान्वीयाः कर्मयिचिद् दृष्टाः ॥ ५५६ ॥
 तरयां सिंहासनं वेदो नरेन्द्रस्य निवेशितम् । सत्यप्रभावादानादास्थितमिन्द्रयु रज्जनः ॥ ५५७ ॥
 सत्याद्धि तुष्टाः सान्निध्यमस्य कुर्वन्ति देवताः । एवमूर्जस्त्रिनी तस्य प्रसिद्धिर्वीर्यमं दिशः ॥ ५५८ ॥
 तथा प्रसिद्ध्या राजानो भीतास्तस्य वशं ययुः । सत्या वा यदि वा मिथ्या प्रसिद्धिर्जयिनी दृष्टाम् ५५८
 आगाच्च नारदोऽन्येषु स्तत्रैर्वाक्षिष्ट पर्वतम् । व्याख्यातयन्तमृगवेदं शिष्याणां श्रेष्ठपुत्राम् ॥ ५५९ ॥
 अर्जयष्टयमित्वास्मिन् मेपरित्युपदेशकम् । यथापे नारदो आतश्चरित्वा किमिदमुच्यते ? ॥ ५६० ॥
 त्रिवापिकेकाणि धान्यानि न हि जायन्त इत्यजाः । व्याख्याता मुरुणाऽस्माक व्यन्मार्गः केन हेतुना ? ॥
 ततः पर्वतक्रोडवादीदिदं तातेन नोदितम् । उद्विताः किन्मजा मेपास्तथोक्ता निवण्डयु ॥ ५६१ ॥
 जगाद नारदोऽप्येवं ब्रह्मनामथैकलपना । मुच्यता गौर्णा च तत्रेह गौर्णा मुररर्चाकृतम् ॥ ५६२ ॥
 मुरर्यर्मापदष्टम् श्रुतिधर्मतिमकैव च । द्वयमप्यन्यथा कुर्वन् मित्र ! मा पापमन्त्रेय ॥ ५६३ ॥
 साक्षेपं पर्वतोऽजलपटजान् मेपान् मुररर्जा । मुरुपादिदृशब्दार्थोऽहं नाह धर्ममर्जसि ? ॥ ५६४ ॥
 मिथ्याभिमानवाचो हि न स्पृष्टव्यमयाद् दृष्टाम् । स्वपक्षस्यापत्ते तेन निरुद्धाच्छेदः पणोऽभ्यु नः ॥ ५६५ ॥

तज्जलं यत् तृषां छिन्नात्तदन्नं यत्क्षुधापहम् । बन्धुर्यो धीरयत्यार्तं स पुत्रो यत्र निर्वृतिः ॥ ५४० ॥
 तदधीतं श्रुतं येन नैवात्मा नरके पतत् । क्लेशायासकरं शेषं सर्वमेव विडम्बना ॥ ५४१ ॥
 यदर्थमयमारम्भस्तयोरेवंविधा गतिः । तदधुवकृते कृत्यं हारयामि भुवं कथम् ? ॥ ५४२ ॥
 गुरूपदेशो हि यथापात्रं परिणमेदिह । स्थानभेदेन मेघाम्भो मुक्ता-लवणतां व्रजेत् ॥ ५४३ ॥
 प्रियः पर्वतकः पुत्रः पुत्रादध्यधिको वसुः । नरकं यास्यतस्तस्माद् गृहवासेन किं मम ? ॥ ५४४ ॥
 निर्वेदादिस्तु पाध्यायः मज्ज्यामग्नहीत्तदा । तत्पदं पर्वतोऽध्यास्त व्याख्याक्षणविचक्षणः ॥ ५४५ ॥
 गुरुप्रसादतो भूत्वा सर्वशान्निविशारदः । नारदः शारदाम्भोदशुद्धधीः स्वां भुवं ययौ ॥ ५४६ ॥
 नृपचन्द्रोऽभिवन्द्योऽपि जग्राह समये व्रतम् । ततो वसुरभूद् राजा वासुदेवसमः श्रिया ॥ ५४७ ॥
 सत्यवादीति स प्राप प्रसिद्धिं पृथिवीतले । तां प्रसिद्धिमपि व्रातुं सत्यमेव जगाद सः ॥ ५४८ ॥
 यः प्राप यादृशीं ख्यातिमशुभामथवा शुभाम् । तदाऽश्लिष्ट इव प्रायस्तल्लेशयः स भवेत् सदा ॥ ५४९ ॥
 अथैकदा मृगयुगा मृगाय मृगयानुषा । चिक्षिपे विशिखो विन्ध्यनितम्बे सोऽन्तराजस्त्वलत् ॥ ५५० ॥
 बाणस्त्वलनहेतुं स ज्ञातुं तत्र ययौ ततः । आकाशस्फटिकशिलाभङ्गासीत् पाणिना मृगशब्दम् ॥ ५५१ ॥
 स दध्याविति मन्येऽस्यां संक्रान्तः परतश्चरन् । भूमिच्छायेव शीतांशौ दृढशे हरिणो मया ॥ ५५२ ॥
 पाणिस्पर्शो विना नैषा सर्वथाऽप्युपलक्ष्यते । अवश्यं तदिदं योग्या वसोर्वसुमतीपतेः ॥ ५५३ ॥

असौ पश्यत्यहं पश्याम्यमी पश्यन्ति स्वेचराः । लोकपालाश्च पश्यन्ति शानिनोऽपि च ॥५३७॥
नास्त्येवं स्थानमपि तत्र न कोऽपि न पश्यति । तत्पर्यं तद्गुरुगिरां न वक्ष्यः मनु कुर्वुः ॥५३८॥
गुरुपादा दयावन्तः सदा हिसापराद्धुखाः । अस्मत्पक्षां परिजानुमेतद् नियतपादिग्रह ॥ ५३९ ॥
विमृश्यैवमहर्त्तव कुर्वुः स समाययौ । कुर्वुन्नाह्नने हेतुं गुरोर्व्यग्नपयश्च तम् ॥ ३० ॥
स्वर्गं यास्त्यसौ तावदिति निश्चित्य सत्येन । गुरुणा नारदः स्नेहात् साधु साध्विति भाषिणा ॥५३५॥

सर्गः

अभीष्टः सुकृती युक्तं सतां धर्ममयं हि ते । संविभागमिवादातुं तस्य कुर्वन्ति गौरवम् ॥ ५३६ ॥
महतां काऽपि नापेक्षा परकीये स्वकेऽपि वा । यत्रैव गुणमीक्षन्ते तत्त्वतस्तत्र ते रताः ॥ ५३३ ॥
वसु-पवतको पश्चादगत्यैवं जगत्सतुः । निहता कुर्वुः नत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५३४ ॥
अपश्यते युवामादावपश्यन् स्वेचरादयः । कथं हता कुर्वुः रे ! पापावित्यग्रपद् गुरः ? ॥ ५३५ ॥

इत्थं च निर्णयं ज्ञात्वा महोदगाकुलो हृदि । इति दृष्ट्याबुधाभ्यायो ज्ञातव्यं विणिङ् मम ॥५३६॥
आदशा दण्डितोऽन्यस्य मन्त्रितं वधिराग्रतः । अरण्ये रुदितं चक्रे रोषितं क्रमलं स्थले ॥ ५३७ ॥
वापते चोपरक्षेत्रे एतावन्ति दिनानि यत् । अनयोः पाठनायासो मयाऽकारि निरर्थकः ॥ ५३८ ॥
तच्छ्रुतं यातु पातालं तच्चातुर्यं विलीयताम् । ते विद्वान्तु गुणा वक्षां येषु सत्त्वप्ययोगिनः ॥ ५३९ ॥

॥५३॥

भास्यता स्वक्ररौवेन यद्बहुद्वाटितेऽम्बुजे । नासिकाध्यायको गन्धः प्रसरत्येव सर्वतः ॥ ५१४ ॥
 तथा शास्त्रेण गुरुणा नृणामुद्बोधिते हृदि । परमानन्दजनकं तत्त्वमुन्मीलति स्वयम् ॥ ५१५ ॥
 बुद्ध्येति तानुपाध्यायोऽप्यध्यापयति सादरम् । गुरोर्मातृ-पितृभ्यां च कोऽन्योऽस्ति भुवने हितः ? ५१६
 रजन्यामन्यदा तेषां पठतां सौधमूर्धनि । जाग्रत्येव गुरौ निद्रा क्षणं श्रमवशाद्भूत् ॥ ५१७ ॥
 तदा च गगने यान्तौ चारणश्रमणाबुभौ । तान् निरुप्य विदित्वैवं परस्परमवोचताम् ॥ ५१८ ॥
 एषामेकतमः स्वर्गं गमिष्यत्यपरौ पुनः । नरकं यास्यतस्तत्राऽशौषीरक्षीरकद्मबक्रः ॥ ५१९ ॥
 तच्छ्रुत्वा सहसा जातविषादभ्रलानमानसः । अचिन्तयदुपाध्यायो दुःश्रवं धिगिदं वचः ॥ ५२० ॥
 मय्यप्यध्यापके शिष्यौ नरकं यास्यतो हहा ! । न चालीकमिदं येन केनापि ज्ञानिनोदितम् ॥ ५२१ ॥
 एभ्यः को यास्यति स्वर्गं नरकं कौ च यास्यतः ? । जिज्ञासुरित्यसौ शिष्यांस्त्रिनिध्याऽऽकारयत्समम् ॥ ५२२ ॥
 यावत्तूर्णं समर्थैषामेकैकं पिष्टकुर्कुटम् । स ऊचेऽमी तत्र वध्या यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५२३ ॥
 वसु-पर्वतकौ तत्र गत्वा शून्यप्रदेशयोः । शुभां गतिमिवात्म्यां जप्तुः पिष्टकुर्कुटौ ॥ ५२४ ॥
 महात्मा नारदाख्यस्तु ब्रजित्वा नगराद् बहिः । स्थित्वा च विजने देशे दिशः प्रेक्ष्येत्स्ववर्णयत् ॥ ५२५ ॥
 गुरुपादैरिदं तावदादिष्टं वत्स ! यत्त्वया । वध्योऽयं कुर्कुटस्तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५२६ ॥

आस्तां वचन-कायाभ्यां हिसा जीवव्यथाकरी । चिन्तिता मनसाऽप्येता नृणा नरनृदायिनी ॥ ५०० ॥
 यथा केऽपि पुरा नृ उद्यानवनयात्रया । गते लोके पुरासदावधारगिरिमिविधे ॥ ५०१ ॥
 भिक्षामलभमानः सन्निजदृक्कर्मदोषतः । हृदि चिन्तिनवानेवमज्ञानाऽऽहितदुर्मतिः ॥ ५०२ ॥
 अहां ! कोऽपि न मे भिक्षां भक्ष्यभोज्येषु सन्त्वपि । ददाति, तद्विधं नरे दानिष्यार्थानि कोपतः ॥ ५०३ ॥
 राद्रथ्यानवशं यातो हुनमाख्य पर्वतम् । एतं महोपलं मृलाञ्जाल्यामास निर्दयम् ॥ ५०४ ॥
 तेनाथः पतता लोकाः समस्तोऽपि मनप्रवान । स पुनश्चाभिर्तां मृन्या द्रमस्तो नरकं गतः ॥ ५०५ ॥
 आख्यातमित्यहिसायां द्वितीयेऽपि व्रतेऽधुना । आख्यातं वसुनाजस्य कथ्यमानं निगम्यताम् ॥ ५०६ ॥
 अस्ति शुक्तिमती नाम नगरी नगरीषु या । शुक्तिमत्याख्यया नद्या मुक्तावलयेव नाजने ॥ ५०७ ॥
 अभूत् तस्यां स्वतेजोभिश्चस्त्ववैतमोभरः । चूटामणिममः श्रीमानपिचन्द्रो नरेभ्यः ॥ ५०८ ॥
 अजायत सुतस्तस्य वसुनामा महामतिः । बालकालादपि प्रायो यस्य सत्यव्रते रतिः ॥ ५०९ ॥
 पुरुषेषु नयादयविनयप्रभुत्वगुणैः । वसुतवं दधता येन चक्रे सार्था वसुन्धरा ॥ ५१० ॥
 तत्र क्षीरकन्दम्याख्यः सर्वसास्त्रविशारदः । उपाध्यायोऽस्ति तस्याऽपि सुतः पर्वतकाभिभूः ॥ ५११ ॥
 वसुः पर्वतकश्चैव तथान्यो नारदस्त्रयः । पार्थ्वं क्षीरकन्दमग्रय पठन्त्येते द्विवानिगम् ॥ ५१२ ॥
 मचाद्विरदसंकाशे यावनेऽनर्थकारिणि । पुरुषस्याधिष्ठदस्य न दान्नादन्यदङ्गुलम् ॥ ५१३ ॥

नृपमुख्यैरथो पृष्ठं शिष्टं च मुनिनाञ्जलिम् । तच्चरित्रं, ततः पर्षद् महासंवेगमागमत् ॥ ४८७ ॥
 देविन्य-रुणदेवौ तु जातजातिस्मृती मुनिम् । अयाचतामनशनं धर्म्यानाँकमानसौ ॥ ४८८ ॥
 मुनिराह महाभागाविदं वां युज्यतेऽयुना । ततो नृपादिसांमत्यात् ताभ्यामनशनं कृतम् ॥ ४८९ ॥
 विज्ञप्तं भूभुजा नाथ ! दुष्कृतादियतोऽपि चेत् । भवेदेवंविधावस्था मादृशां का गतिस्ततः ? ॥ ४९० ॥
 मुनिरुचेऽमुना भूम्ना तिर्यग्-नरकसंभयः । अतः शत्रु-विषाऽ-ग्निभ्यः प्रमादो ह्यधिकः स्मृतः ॥ ४९१ ॥
 राजाह क उपायः स्याद् दुःखस्यास्य निवारणे ? । मुनिराह प्रमादस्य रोधनं संयमेन यत् ॥ ४९२ ॥
 राज्ञाऽभाणि किमेताभ्यां ह्यप्रमादो न सेवितः ? । पचुरेण प्रमादेन नियतं दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४९३ ॥
 अप्रमादस्यातिशयात् सर्वदुःखक्षयो भुवम् । किञ्चाभ्यामप्रमादेन क्षपितं भूरि कर्म भोः ! ॥ ४९४ ॥
 शेषः कर्माद्य एवाऽयं मुक्तो धन्याविमौ ततः । इयानेवानयोः क्लेशः शुभधीः कथमन्यथा ? ॥ ४९५ ॥
 प्रतिबुद्धस्ततो राजा जशादित्येध्वरान्वितः । दीक्षां जग्राह चौरोजपि तज्ज्ञात्वाऽनुतताप सः ॥ ४९६ ॥
 आगत्य च सनिर्वेदं निवेद्य निजदुष्कृतम् । अयाचत मुनेः पार्थात् संन्यासं मुनिरप्यदात् ॥ ४९७ ॥
 आत्तपञ्चनमस्कारो निन्दित्वात्मानमुच्चकैः । तस्फरोऽरुणदेवश्च देविणी च दिवं ययुः ॥ ४९८ ॥
 तदेवं वचनस्याऽपि हिंस्रस्य फलमीदृशम् । विज्ञायाऽऽक्रोशदानाद्यं वर्जनीयं प्रयत्नतः ॥ ४९९ ॥

किं कथ्यतेऽधुना हन्त ! न्यवर्तत कथानकम् । असौ कुमारदेवस्य नामलिप्सीतिथेः सुतः ॥ ४७४ ॥
 एतन्नगरवास्तव्यजसादित्यमुतापतिः । यानभद्रवशादित्यमथैवाऽत्र नमागतः ॥ ४७५ ॥
 इत्याद्यशेषदृष्टान्तं निवेद्यात्मानमोश्वरः । शिलया हन्तुमारब्धो धृतश्च भैक्षर्जुनैः ॥ ४७६ ॥
 इमं व्यतिकरं श्रुत्वा जसादित्यो निजाद्रजाम् । आद्राय देविणीमागादरुणं तं तथैक्षत ॥ ४७७ ॥
 ततस्तं मल्यभिज्ञाय धिक् पापं मामिति ब्रुवन् । मुञ्चितः सह देविण्याऽभ्यासितश्च स वन्युभिः ॥ ४७८ ॥
 शलिकान्तः समाकथ्याऽरुणदेवं स पूजनान् । काष्ठान्ययाचत श्रुत्वा तद् नृपां द्रुतमागतः ॥ ४७९ ॥
 अन्नवीक्ष जसादित्य ! देवमत्रापराध्यति । नाहं तु यन्ममाऽप्येवं सहसाकारिनाऽभवन् ॥ ४८० ॥
 तदाग्नद्विषमं मुञ्च हृदि कर्मस्थितिं स्मर । अन्यथा चिन्तितं कार्यं कर्मणा क्रियतेऽन्यथा ॥ ४८१ ॥
 अत्रान्तरे चतुर्जानी मुनिर्नाम्नाऽमरेश्वरः । ज्ञान्वा तत्राययां वोषोपकारं बहूदृष्टिनाम् ॥ ४८२ ॥
 तत्प्रभावाच्च सर्वेषां गलिताः शोकशङ्खवः । शान्तो देवोऽर्च्य इत्यस्माज्जाता धर्मश्रुतो मतिः ॥ ४८३ ॥
 देवर्गन्याभ्युसंसिक्तभूयस्तस्वर्णपङ्कजे । उपविश्य महत्तमाऽसौ धर्ममाख्यातुमुद्यतः ॥ ४८४ ॥
 मुञ्चताऽहो ! मोदनिद्रां जाग्रत ज्ञानजगरैः । त्यजत प्राणियाताथं त्यात क्षान्त्यादिकान गुणान ॥ ४८५ ॥
 प्रमादमुञ्जत द्विष्टं प्रमादादल्पतोऽपि यत् । वध्यते दारुणं कर्म देविन्य-रुणदेववन् ॥ ४८६ ॥

गतायाः क्रीडनोद्यानं देविण्याः कटकद्वयम् । गाढाविति करौ छिरत्वा दस्युना जगृहे रहः ॥ ४६० ॥
 कूजितं वनपालिन्या ततश्चौरानुसारतः । दृष्ट्वा पलायमानं तं धाविता दण्डपाशिकाः ॥ ४६१ ॥
 क्षीणशक्तिरथो पूर्वं दृष्टं जीर्णसुरालयम् । प्रविष्टो यत्र सुप्तोऽस्त्यरुणदेवः सुनिर्भरम् ॥ ४६२ ॥
 अयमेवाधुनोप्राप इति ध्यात्वा स तस्करः । तत्पार्श्वे कटकौ मुत्तवा कर्त्तुं च शिखरेऽविरात् ॥ ४६३ ॥
 उत्थितोऽरुणदेवोऽथ निरीक्ष्य कटकद्वयम् । दत्तं देव्येति संतोषाद् गृहीत्वाऽगोपयत् कटौ ॥ ४६४ ॥
 ह्युरिकां पुनरादाय किमेतदिति चिन्तयन् । यावदस्त्यरुणस्तावदागता दण्डपाशिकाः ॥ ४६५ ॥
 संशुब्धः सन् स तैरुक्तो रेऽधुना कुत्र यास्यासि ? । इत्युक्त्वा ताडयत्स्वेषु पपात कटकद्वयी ॥ ४६६ ॥
 ततो बद्ध्वाऽर्पितो राज्ञो वृत्तान्तश्च निवेदितः । नृपादेशाच्च शूलायां भिन्नो नीत्वा बहिः स तैः ॥ ४६७ ॥
 अत्रान्तरे भोज्यपाणिस्तत्राणादीश्वरः पुरात् । अदृष्ट्वाऽरुणदेवं च पप्रच्छारामपालकान् ॥ ४६८ ॥
 अहो ! एवंविधः कोऽपि दृष्टो देवकुलादितः । गच्छन् कुत्रापि शुष्माभिस्तैरुचे कोऽपि नेक्षितः ? ॥ ४६९ ॥
 किन्त्वेकः कोऽपि चौरोऽत्र धृत्वा व्यापादितोऽधुना । गतश्चेत् कौतुकात् तत्र न जानीमस्तदा वयम् ॥ ४७० ॥
 ततो व्याकुलितो यावद् बध्यस्थानं गतो द्रुतम् । अरुणं दारुणावस्यं शूलायां तावदैक्षत ॥ ४७१ ॥
 हा ! श्रेष्ठपुत्र ! हा ! मित्र ! किं तवासीदिति ब्रुवन् । आरादिं भीषणां मुत्तवा मूर्छितो न्यपतत् क्षितौ ॥ ४७२ ॥
 सकौतुकोदयं तत्राश्वास्य प्रेक्षार्थैर्जनैः । आर्य ! श्रेष्ठमुतः कोऽयमिति पृष्ठः स्ववलन् जगौ ? ॥ ४७३ ॥

वेलायामगतः सगो मुक्तं मुहेन नतः । अमन्य जननं शुचुर्पाटया कृपितो नृपम् ॥ ४४६ ॥
 जलमानीष चन्द्राऽपि व्यग्रन्यादिभ्यमानुषः । दीना न केनाप्यहनयारा स्वगृहमागत ॥ ४४७ ॥
 त्वां हृष्टा नवं कवं पाषे ! अन्त्यायां तत्र रांपिना । स्थितायदियर्तावेलां मगं दत्त्याह निष्ठुरम् ? ॥ ४४८ ॥
 तन् शुन्या नाऽपि तापेन सहसावाच किं करो । छिन्नो ने शिम्यकादन्नमुत्तापं वृभुजे न यत्न ? ॥ ४४९ ॥
 दन्त्युक्तिमत्त्वयं वल्लभुभाभ्यां कर्म दारुणम् । कात्वेन मुसुरोर्योगान् श्रावस्त्यमवापि च ॥ ४५० ॥
 मय्येमानमवेगाद् यन्निव्रतमपि क्रमान् । गृहीत्या विविनाऽस्याव्य मुरत्योक्तं गतावुभो ॥ ४५१ ॥
 नतद्व्युत्त्वा समर्जविलामालिप्त्यां धनेशितुः । ज्ञातः कुमारदेवस्याऽरुणदेवाभिधः मुनः ॥ ४५२ ॥
 चन्द्राजीवः पुनद्व्युत्त्वा तमभ्युत् पाटलापुरे । जसादित्यमहेभ्यस्य देविर्णा ताम पुनिकता ॥ ४५३ ॥
 सा दत्ताऽरुणदेवम्य निन्वर्तनपन्न पत्र तः । विवाहेऽगाद् वणिज्यायं कदाहं जन्तवन्मता ॥ ४५४ ॥
 ततो द्वावर्तमानस्य देवाद् यानमभज्यत । महेश्वराख्यमित्रेण स तीर्त्वाऽद्विगतदं गतः ॥ ४५५ ॥
 ततो गच्छन् क्रमेणासौ पाटलापुरमागतः । ईश्वरेणोदितं मित्र ! अशुरस्थानमव्र ने ॥ ४५६ ॥
 तच्चत्र गम्यते, सोऽपि ग्राह नैवेद्विभ्यस्य मे । अशुरान्तरेऽहंनि गन्तुमीश्वरः पुनरव्रवीत् ॥ ४५७ ॥
 तत्तिष्ठ वहिरेव त्वं पुरान्नयान्वदं पुनः । आनंतुं भोजनं नेनाऽनुज्ञातः स तयाऽकुरात् ॥ ४५८ ॥
 अरुणस्तु श्रमात्तत्र विश्रान्तो मिलितेऽभिणी । तदा चारुणदेविषयोः कर्मोदोर्णं वचस्तद्गतम् ॥ ४५९ ॥

औचित्यमन्यलोकानामपि कृत्वा पितुर्गिरा । भीमो गर्जेन्द्रमारूढः पश्चादाराप्य मन्त्रिणम् ॥ ४३३ ॥
 समं पित्रा गतः सौधं मङ्गलैः स परश्चरतैः । अशेषमङ्गलावासो यतो धर्मः श्रितोऽमुना ॥ ४३४ ॥
 भोजनानन्तरं पृष्ठो भीमस्य मतिसागरः । चरित्रं यद्यथाहत्तमाचख्यौ भूभुजः पुरः ॥ ४३५ ॥
 बह्वी राजसुताः पुत्रः स पित्रा परिणायितः । निजराज्येऽभिषिक्तश्च जिनदीक्षाऽऽददे स्वयम् ॥ ४३६ ॥
 ततो भीमनरेन्द्रोऽपि जिनधर्मप्रभावकः । प्रान्ते प्राप्तपरिव्रज्यो जगाम परमं पदम् ॥ ४३७ ॥
 स्वयं प्राणिवधादेवं विनिवृत्तः परानपि । निवर्त्य परमां सिद्धिमाप लोकद्वयेऽपि सः ॥ ४३८ ॥
 वचोऽपि हिंसाविषयं महानर्थविधायकम् । अत्र मातृ-सुतौ चन्द्रा-सर्गाद्वानौ निदर्शनम् ॥ ४३९ ॥
 तथाहि—

अस्त्यत्र भरतक्षेत्रे वर्धनागपुरं पुरम् । सद्वद्वो नाम कोऽप्येकस्तत्रासीत् कुलपुत्रकः ॥ ४४० ॥
 तस्य चन्द्राभिधा पत्नी सुतः सर्गस्त्रयोऽप्यमी । अभाग्यवशतोऽभूवन् दारिद्र्यकुलमन्दिरम् ॥ ४४१ ॥
 विपन्ने सद्वदे चन्द्रा तुन्दार्थं परवेक्षसु । कुरुते कर्म, सर्गोऽपि वनादानयतीन्धनम् ॥ ४४२ ॥
 पूर्णश्रेष्ठिद्वहेऽन्येद्युर्जामातरि समागते । जलमानेतुमाहूता चन्द्रा पुत्रे वनं गते ॥ ४४३ ॥
 सोऽपि पुत्रार्थमारोप्य भोजनं शिष्यकेऽद्भुतम् । ययौ कटिकया द्वारं पिधायैभ्यगृहं मुदा ॥ ४४४ ॥
 चित्रं केऽपि प्रभुत्वेऽपि प्रतिबध्नन्ति नो मनः । परमेष्ठ्यत्वमप्याप्य बाहं हृष्यन्ति केचन ॥ ४४५ ॥

निरापयसि संसारमस्त्यत्यथस्थितम् । हृष्टोऽप्याकास्मिकारमोदसोदरः परमेश्वरः ॥ ५२ ॥
 श्यातो येन जितेभ्यः । नमं विष्काशिकमलाननः । नम्य विभ्योत्तमानन्नमोऽन्यत्तर्मानिनेः । प्रभो ! ॥ ५२ ॥
 गुणैरेव त्वया देव ! शरच्चन्द्रप्रभासितैः । अन्तर्बहिगणो वीर्यमपमोविदो मुदा ॥ ५२ ॥
 नयद्वयभुजा पीनगात्रकाङ्क्षा जनैः सुगा । सौम्य ! त्वदागमालयाऽसौ निद्रोणिः निद्रिगर्भान् ॥ ५२ ॥
 गुप्तमर्मैकित्यं भव्य भावेदमभुनिरतुतः । शीणकर्मकियं नाथ ! देहि नमो ! मे परम ॥ ५२ ॥
 इति चित्रगुणं चित्ररुतेशेण जगतां पतिम् । स्तुत्या कुमारो देवेभ्यः समदत्तमदपयन ॥ ५२ ॥
 भेरि-मारतृक-हकारिभर्षुदत्त-पट्टहादिभिः । आतोयैराद्यमानैर्निघोष उन्मलितो नृजग ॥ ५२ ॥
 तमाकर्ण्य निजाराधने स्थितो गत्तु निवाहनः । पप्रच्छ मन्त्रिणः कोऽयं कास्मिकोऽने मशान्तनिः ॥ ५२ ॥
 तद् यावच्चिन्तयेद् मन्त्रिजनस्तावद् नराधिपम् । काननाधिकृतोऽभ्येत्य नरो वरापयन्तदः ॥ ५२ ॥
 देव ! देववनाद्यानवने सुरपरिच्छदः । भीमः सम्राजस्तत्रानन्दमौल्यमरन्त्ययः ॥ ५२ ॥
 नृपस्तरयाङ्गसंलग्नं दत्त्वाऽऽभरणमुद्धमन । प्रतीक्षितं सम्राट्तिष्ठत्य पुत्रगोभामकरान्वज्र ॥ ५२ ॥
 महद्देव्यं स स्वयं दूरादागतं नुनपभ्यमान् । उद्धमन चलिने कृष्णपञ्चद्विन्दप्रियानन्युर्विधः ॥ ५३ ॥
 आगच्छन् भृशुजं दृष्ट्वा पयि र्भोषो विमानतः । अवतीर्य पितुर्मातुश्चरणौ मण्यमन्तकः ॥ ५३ ॥

ततो ज्ञागिति सा सुतवा विमानं हसितानना । भीषं नत्वा निविश्याग्ने विज्ञा विज्ञापयत्यदः ॥ ४०६ ॥
 सम्यक्त्वं भद्र ! दत्त्वा मे विन्ध्याचलशुभासदाम् । मुनीनां त्वं तदा पार्श्वे स्थितोऽहं च गता मगे ४०७॥
 ततो युष्मत्प्रसादेन मया सपरिवारया । वन्दित्वा तान् मुनीन् भक्त्या स्वजन्म सफलकृतम् ॥ ४०८ ॥
 तत्र यूयं तु नो दृष्टाः पृष्टाश्च मुनयो न तैः । उत्तरं दत्तमित्याह्वय प्रयुक्तो मयकाऽर्वाधिः ॥ ४०९ ॥
 दृष्टा यूयमिह स्नानं कार्यमाणास्तदुत्सुकाः । चलिताऽस्मि परं किञ्चिद् बृहत्कार्याद् विलम्बिता ॥ ४१० ॥
 सुविमानं विष्णुव्यार्थं यक्षेन्द्रो भीममब्रवीत् । अस्मिन्नास्म्यहतां शीघ्रं गन्तव्यं यत् पितुः पुरे ॥ ४११ ॥
 अथात्थाय नृपं हेमरथं संबोध्य राजसुः । तं विमानं समास्म्य प्रतस्थे मन्त्रिसंयुतः ॥ ४१२ ॥
 देवास्तस्य पुरो गीतं नृत्यं कुञ्जरगर्जितम् । हयहेषां च कुर्वन्तो बलान्तश्च प्रतस्थिरे ॥ ४१३ ॥
 महता तूर्पनादेन पूर्यमाणे नभोऽङ्गणे । कुमारः प्राप कमलपुरस्यासन्नकाननम् ॥ ४१४ ॥
 तत्रस्थे जिनचैत्येऽसौ रक्षो-यक्षादिभिः सह । वन्दित्वा विधिना देवानथ स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ४१५ ॥
 मुनीन्द्रहृदयानन्दकन्दकन्दलनाम्बुद ! । विकल्पकल्पनापेतं वीतरागतत्वमेव मे ॥ ४१६ ॥
 पुण्यभाजितयाऽऽत्मीये जिन ! ध्यायन्ति ये हृदि । ध्यातारोऽपि परं ध्येया भुवनस्यापि ते मताः ४१७
 तैस्तैर्भुवनविख्यातैश्चरितैरिन्दुसुन्दरैः । जिन ! ध्वस्ततमस्तोम ! त्वमेव परमं पदम् ॥ ४१८ ॥
 सत्पथप्रतिपत्तिश्चित्त्वान्मयवधीर्देव ! यः पुरा । ज्ञानैकसम्पदे रूपातीत ! तस्मै नमोऽस्तु ते ॥ ४१९ ॥

संभ्रान्तनुष लोकाणां पश्यतामिव च क्षणान् । ना विद्यतिभुजा प्राप्ता काली कायान्तिरविद्यता ॥३०॥
 कुपारमभिवन्ध्यासाधुषुविष्टा नटनिर्गुणः । उवाच नृप-लोकाणां नन्वना भयं निन्दाभयम् ॥ ३०३ ॥
 अहो ! भीष ! तदा तेऽत्राऽऽर्त्तायमानमय दम्बिता । मयेत्यवधिना ज्ञानं कुपारे यदन्तां हितः ॥ ३०४ ॥
 अथ तत्र तथेवाऽऽस्यापहं स्थानेऽधुना पुनः । तत्र माता पिता पालयन्त्यान्तावदुःखितः ॥ ३०५ ॥
 कटन् निरन्तरं सौम्य ! स्मारं रमार गुणास्त्रय । मिश्रितार्थवशात्तत्र मनया वाञ्छिता मया ॥ ३०६ ॥
 विहिता च पुरस्तेषां प्रतिज्ञा यद्विदुः श्रुयम् । भीमां दिनद्वयम्यान्तरानेवत्यो मया ननु ॥ ३०७ ॥
 कथितं च यथा भीमकुपारेण वदन्तः । धर्मस्त्रयापि, तथा भूयान् भार्यमाणोऽपि रक्षितः ॥ ३०८ ॥
 अस्मिन् हेमपुरे नार्थ मतितागमन्निष्ठा । कुपारः कुशल्यो तन्मा हर्षम्याने विपयवताम् ॥ ३०९ ॥
 इति श्रुत्वोत्सुग्भीष भीमां यावन् प्रतिष्ठते । भेरी-पट्ट-भ्रममाणा तावदुल्लसितो रयः ॥ ३१० ॥
 ततोऽनेकविप्रानां विमाने पश्यन् रियता । तारहारिञ्चितोरम्भा कुण्डल्योऽतिनानता ॥ ३११ ॥
 गगने देवता दृष्टा तेजःप्रसरमायुता । ततः किमिदमित्याख्यान गतमः नटनोत्थितः ॥ ३१२ ॥
 यक्षोऽपि गर्जितं कुर्वन् करे धुन्यारुमुदरम् । उत्तस्थो, कालिकाऽर्कपते कमत्या कर्तारो करे ॥ ३१३ ॥
 अस्तंभान्तं कुपारस्तु यावच्चिष्टति संपुनः । जय नन्देति जलनन्तरावद देवाः गमाययुः ॥ ३१४ ॥
 आनन्दान्ति च कुपारस्तु पुनः नरभगा इव । यक्षिण्याः कमलान्ध्यायाः नमाममनमुच्चरन् ॥ ३१५ ॥

नरेन्द्रादिभिरप्येवं प्रार्थिते मुनिपुंगवः । यक्ष-रक्षो-नृपादीनां सम्यक्तवं विधिना व्यधात् ॥ ३७९ ॥
भीमेन तु कृपाखण्डिसंसर्गात् शुद्धिरर्थात् । तस्य सा मुनिना दत्ता तुष्टाः सर्वेऽपि तेऽभवन् ॥ ३८० ॥
अथ मोहंरिपुं नत्वा राक्षसेन्द्रादिभिः सह । कुमारो नृपतेर्हेमरथस्य भवनं ययौ ॥ ३८१ ॥
श्रीमान् हेमरथोऽप्येनं सामन्ता-ऽमात्यसंयुतः । प्रणिपत्य कुमारेन्द्रं कृतज्ञात्मा व्यजिज्ञपत् ॥ ३८२ ॥
देव ! यज्जीव्यते यच्च भुज्यन्ते राज्यसंपदः । यदेष पुरलोकश्चाऽशनपानमनोहरः ॥ ३८३ ॥
यच्च दुर्लभसम्पच्च रत्नलाभोऽयमद्भुतः । कुमार ! जगतीसार ! माहात्म्यं तत्तत्राऽखिलम् ॥ ३८४ ॥
तदेष भवदादेशकारी नित्यं जनस्त्वया । प्रेर्यो यथोचिते कार्येऽनुगृहीतो यथा भवेत् ॥ ३८५ ॥
कुमारः प्राह भो राजन् ! कस्य केन कृतं भवेत् ? । जन्म मृत्युः सुखं दुःखं सर्वं स्यात् स्वस्वकर्मतः ३८६
व्यापारस्त्वेष शुष्माकं सर्वेषां कुलजन्मनाम् । प्रमादो नैव कर्तव्या जिनधर्मे सुदुर्लभे ॥ ३८७ ॥
साधर्मिकेषु वात्सल्यं जिनधर्मप्रभावना । तथा निरपराधानां जीवानां बध्ववर्जनम् ॥ ३८८ ॥
अन्येष्वपि यथाशक्यं निवृत्तिः पापकर्मसु । इदं कार्यं सदा येन नैव दुःखं पुनर्भवेत् ॥ ३८९ ॥
तैरभाणि कुमारेन्द्र ! दिनानीह कियन्त्यपि । स्वीयतां जिनधर्मे स्याद् यथाऽस्माकं प्रवीणता ॥ ३९० ॥
इति श्रुत्वा पुनर्दत्ते कुमारो यावदुत्तरम् । तावदुज्जामरो व्योम्नि जातो ह्यमरकध्वलिः ॥ ३९१ ॥

य एव साधिवतो विद्वान् य तपस्वी जितेन्द्रियः । तेनाग्रे धानिस्वप्नेन तोययन्निर्मानितः ॥ ३६८ ॥
 रसो लक्षणतुल्यो न न विज्ञानमपः सुहृन् । यस्तुल्यो निर्गताग्निः न कोऽयदग्नो विपुः ॥ ३६९ ॥
 क्रोधयथाभिभूतस्य केनापि सह संवृतिः । मुन्याय न जीवस्य तज्जयोऽतो मत्तमदः ॥ ३७० ॥
 इत्यादिमृनिवारयेन बुद्धः नयगितोऽवदन् । अकृत्याचरणान्नाथ ! निवृत्तोऽय प्रभृत्यम् ॥ ३७१ ॥
 दुष्पारम्यानुभावेन कापः पुरजने मया । निजितस्वप्नभारेणाऽभुना हेमरथं पुनः ॥ ३७२ ॥
 मुनिराद्वेदित, कोऽयविषाकस्वच्छने मया । अन्यथा मोदयेदपि पिश्यात्वमनिर्वापणम् ॥ ३७३ ॥
 पयवाचि मुनो गर्जस्तत्रायातो मदागजः । क्षुभिता परिपन् तस्य दग्धेन सहसाऽभवत् ॥ ३७४ ॥
 भीमो धीरायेतु तां तु मान्ययामास तं गजम् । भोऽपि गान्धमनाः साधुं वचन्दे त्रिःपदाक्षिणम् ॥ ३७५ ॥
 संस्तु हस्तिरूप च मल्लो यत्र एव तः । चल्कण्डलभृपाट्यो वभूव कृतविलस्यः ॥ ३७६ ॥
 सोऽभाणि मुनिना किं भोः ! दाति पुत्रं निजं भवान् । अनुमत्यागतो हेमरथं भृत्या करीभ्यः ॥ ३७७ ॥
 अयं पूर्वेष्विदानीतः स्वर्पात्र रक्षितु न्वया । भीमः साम्प्रतमेतं तु स्वं पुरं नेतुमिच्छामि ॥ ३७८ ॥
 यक्षेण भणितं नाथ ! सत्यमेवं वक्तो मम । एष हेमरथो नमो वभूवान् मान्यवज्जन्मनि ॥ ३७९ ॥
 किञ्च,
 मयादीकृत्य सम्पन्नवं कुसंसर्गेण दीपितम् । तेनाहं व्यन्नरो जातस्तदाऽऽग्रेऽपय मे पुनः ॥ ३८० ॥

तथा तवानुवृत्त्यैष लोकः प्रकटितो मया । भीमेनालोकितं यावत् तावद् दृष्टोऽखिलो जनः ॥ ३५५ ॥
 भवान्तरे कुमारेण स्तूयमानः सुरा-ऽसुरैः । आगच्छन् ददृशे व्योम्ना श्रीचारणमुनीश्वरः ॥ ३५६ ॥
 स्थितः पद्मासने देवनिर्मिते स पुरो वहिः । भीम उवे राक्षरोन्द्र ! मयायं गुरुरागतः ॥ ३५७ ॥
 अस्य पादाभ्युजं दृष्ट्वा करिष्ये सफलं भवम् । स्वस्येति भणितो रक्षोराजः प्रियममन्यत ॥ ३५८ ॥
 यत उच्यते—

देवताप्रणिधानेन गुरुणां वन्दनेन च । न तिष्ठति चिरं पापं छिद्रहस्ते यथोदकम् ॥ ३५९ ॥
 ततः कुमारो मन्त्री च रक्षो हेमरथरथा । ययुः सर्वेऽपि कल्याणीभक्तयो मुनिसन्निधौ ॥ ३६० ॥
 मुनिरसौः प्रणतस्तोषाद् भूतलन्यस्तमस्तकैः । सुधासिक्तैरिवागत्य सर्वपौरजनैरपि ॥ ३६१ ॥
 मुनिनाऽथ समारब्धा देवना यदहो ! जनाः ! । कपाया इह चत्वारश्चतुर्गतिनिबन्धनम् ॥ ३६२ ॥
 तेषु क्रोधो विशेषेण दास्यो यः क्रुशानुवत् । सर्वं दहति जीवानामगणं च निजेतरम् ॥ ३६३ ॥
 अहो ! जडत्वं जनतूनामन्यस्थानस्थितोऽपि यः । संतापं कुरुते क्रोधाङ्गारः, स हिदि धार्यते ॥ ३६४ ॥
 परं प्रति विधाताय साहाय्यमिव दंhinः । कुर्वस्तमेव हन्त्युच्चैरहो ! कोपस्य कैववम् ॥ ३६५ ॥
 अत उच्यते—

धर्मेन स्नानमापन्न्यामागतयां नमस्तत्त्वान् । अथाणि दानपुत्रीभिर्गन्धर्वेभ्यः । ॥ ३५८ ॥
 भीषः साह वयस्योऽस्ति वनिने मर्तितगमः । आकाशयन् त, ताभिः सोऽप्यार्त्तातः । ॥ ३५९ ॥
 नमिष्यः कारितो भीषः स्नानं दिव्यं च भोगतमम् । न्यापितो वरपत्न्ये यादृशिन च विस्मिन् । ॥ ३६० ॥
 तावदेव कुतोऽप्येत्य स्फुरन्मान्तिः सुरः सुरः । भोचे भीष ! वरं इति तुष्टोऽस्मि तम गातवान् । ॥ ३६१ ॥
 भीषः मोवाच तुष्ट्येन ततः कथय क्वो भवान । किमिदं पत्तनं किं च अन्य देवस्त्वतोऽज्योनि । ॥ ३६२ ॥
 इदं त्वं मपुरं नाम पुरं त्वं मरयो नृपः । पुरोधरात्मस्य चण्डालव्यो द्विष्टः सवज्जने पुनः । ॥ ३६३ ॥
 एषांऽपि वृषतिः कुरः मङ्गला कर्णद्वन्द्वः । शत्रुयाऽप्यपराधस्य कुन्ते दण्डगुलवणम् । ॥ ३६४ ॥
 अन्य केनापि चण्डराय द्रेष्टव्यतादसहिष्णुना । अतिक्रम्य कथितं राज्ञो यन्मातन्त्र्येण निःकुलः । ॥ ३६५ ॥
 याचन्नापि महादिदं यमविचायैव भूयुजा । वेष्टयित्वा सर्पश्चण्डो ज्वालितस्तल्लभैरिभः । ॥ ३६६ ॥
 सोऽकामनिर्नराभावाद् मृत्वा सवगित्वाभिधः । राजसोऽभून्, न चाहं तु स्फुरता वैरमिद्रागतः । ॥ ३६७ ॥
 निरालिप्तः समग्रोऽपि पुरल्लोको मया तमा । भिद्वक्तुं विकुन्त्रेण स मूर्खो नरेभ्यः । ॥ ३६८ ॥
 कल्ला-पौलप-भञ्जाप्रकषोदधिना त्वया । इमं मोचयता चक्रे चमत्कारो महान् मम । ॥ ३६९ ॥
 अट्टयेन ततः सर्वोऽप्युपचारः कृतो मया । भक्त्या च दिव्यभक्त्या च भवतो गज्जनहिक्कः । ॥ ३७० ॥

१ अतिवरातादिना मुष्टिभद्रात्तं दिव्यम् । २ महानिना, पृथ्वीति ।

सिंहोऽप्याख्यादिदं सत्यं किन्तु प्राच्यभवे मम । तथाऽनेन कृतं दुःखं यथा वक्तुं न पार्यते ॥ ३२९ ॥
 अतो भवज्जतेऽप्येनं द्रतः कोपो न याति मे । कृताश्च विविधाः पीडा मारयिष्यामि संप्रति ॥ ३३० ॥
 कुमारः ग्राह चेत् कोपोऽपकारिणि तदा कथम् । कोपे एव न ते कोपः सुखसर्वस्वहारिणि ? ॥ ३३१ ॥
 अतो दीनमिमं मुञ्च कुरु धर्मं दयामयम् । येन पापं विनिर्भूय मोक्षमन्यभवे व्रजेः ॥ ३३२ ॥
 इत्यादिभुक्तिभिर्वाढं बाधितोऽपि यदा हरिः । न मुञ्चति नरं तावच्चिन्तयामास राजसूः ॥ ३३३ ॥
 कोपाविष्टस्य दुष्टस्य कोऽपि स्वान्त्वेन नो गुणः । उच्चरितस्य जलेनेव केवलं ताडनोचिता ॥ ३३४ ॥
 ततः प्रेयं बलात् सिंहं नरमादाय स स्वके । पृष्ठे चिक्षेप सिंहोऽपि मुखं व्यादाय धावितः ॥ ३३५ ॥
 भीमेन स खुरे धृत्वोपरि भ्रमयितुं यदा । स्वस्यारभे तदा सूक्ष्मीभूयाऽपेर्याय तत्करात् ॥ ३३६ ॥
 अहश्योऽसौ स्थितस्तत्र कुमारगुणरञ्जितः । करे नरस्य भीमोऽपि लग्नो राजकुलेऽविश्रुत् ॥ ३३७ ॥
 मन्दुरा-हस्तिशालान्तःपुराणि कर्णानि च । शून्यानि परितः पश्यन् विस्मयस्फारितेक्षणः ॥ ३३८ ॥
 विचित्ररूपकोष्ठोचे चित्रभित्तिविराजिते । आरुरोह शनैर्भीमस्तले सोधस्य सप्तमे ॥ ३३९ ॥ (युग्मम्)
 भीमस्य स्वागतं तत्र स्तरभस्थाः शालभञ्जिकाः । योजयित्वा कराबुच्चारयामासुर्मुदुस्वरम् ॥ ३४० ॥
 अवतीर्योर्ध्वतश्चैताः सुवर्णमयमासनम् । ददुः सगौरवं भीमो निविष्टस्तत्र विस्मितः ॥ ३४१ ॥

पुमानो विस्मिन्तोऽत्रादीदृशो ! मित्राऽत्र भूतन्त्रे । किमीदृश दृश्यते दर्शितत्वं किं चेन्न सपुन्यमेव ? ॥३०७॥
 मन्त्री सवस्रवचनमावितान्ता नतोऽत्रवीत् । संविधानं कुमारैन्द्र ! तद्य यद्य भवे भवेन ॥ ३०८ ॥
 किन्तु कोऽपि भवत्पुण्यमेतिनोऽयं सुरः स्फुटम् । नह यातु तत्र यत्रापि नयेनः सुन्दरं हि नः ॥ ३०९ ॥
 क्षणेन स करी व्योम्नोऽवर्तयेकत्र पत्तने । उदये गोपुनद्वारे तौ विमुन्य गतः स्तुतिन ॥ ३१० ॥
 कुमारो मन्त्रिणं मुक्त्वा वहिरेवाय कौतुक्रान् । पकारो नगरस्यान्तः प्रविशेद्य नृतिभयः ॥ ३११ ॥
 ऋद्धिपूर्णाथ शन्याथ पश्यन् दृष्टयुष्टानसं । नवैकं सिद्धप्रदासीद् मुत्ताननरपुंगवम् ॥ ३१२ ॥
 तद् दृष्ट्वा मक्रपो नूनं देयतं किञ्चिदित्यसौ । ध्यात्वा मयिनयं प्राह सिद्धयं मुञ्च पूजयम् ॥ ३१३ ॥
 उन्मील्य चक्षुषी भीम दृष्ट्वा सिद्धोऽपि तं नरम् । निजपादान्तरे स्थित्वा जालशङ्कवाङ्मनसं ॥ ३१४ ॥
 अहो ! सन्पुत्रपात्तसं ! मया भक्ष्यमिदं चिरान् । आमादितं श्रुयानेन मुञ्चापि नहिद कथम् ? ॥ ३१५ ॥
 कुमारः प्राह नन्वेतद् वैक्रियं रूपमुद्बुधम् । सुरस्त्वं कोऽपि, देवाथ क्वल्लाद्वारिणो न हि ॥ ३१६ ॥
 किञ्च,
 विबुधस्यापि ते हिसामवुधस्येव कुर्वतः । यदि नाम न गद्गाऽभूत् तदा लज्जापि किं नहि ? ॥ ३१७ ॥
 अथवा ते यदि स्तेन्या मानुषामपि भक्षणे । तदाहं स्वाह्मनां पागान्पश्ये नानि भक्षय ॥ ३१८ ॥

नीतः पात्राण्डिना स्वस्योत्तरसाधककैतवात् । शिरो ग्रहीतुं पुत्रस्ते यक्षिणी तं ततौऽनयत् ॥ ३०४ ॥
 इत्यादि कथयित्वाऽन्ते सुतः कतिपयैर्दिनैः । तवैष्यति महर्क्ष्येति नृपस्याऽऽख्याय सा गता ॥ ३०५ ॥
 इदं च वचनं तस्याः संवादयितुमुत्सुकः । अन्वेष्टुं शकुनान् प्रातः पुराद् बहिरहं गतः ॥ ३०६ ॥
 तित्तिरीतोरणे तावत् सहसा चक्रतुः स्वरम् । वामे गत्वा शुनः शीर्षमप्राक्षीद् दक्षिणाऽंह्रिणा ॥ ३०७ ॥
 दक्षिणाद् वाममायातो वायसो मधुरं रसम् । चाषेण दर्शनं दत्तं मयूरेणाऽप्यनृत्यत ॥ ३०८ ॥
 दुर्गाऽपि पार्थिवं कृत्वा वामे चिलिचिलिस्वरम् । तारामक्ष्यमुखी भेजे क्षीरदक्षं प्रियान्विता ॥ ३०९ ॥
 इत्यादिशकुनान् भावस्थानचेष्टागतिस्वरैः । प्रशान्तान् वीक्ष्य संतुष्टो यावच्चलितुमुद्यतः ॥ ३१० ॥
 तावदेत्याऽम्बरादेष उरिक्षप्य मामिहाऽऽनयत् । दृष्ट्वा पुण्ययोगेन मया त्वमयुना विभो ! ॥ ३११ ॥
 तस्यादित्यपकार्येष तत्संप्रत्यनुग्रहताम् । धर्मोपदेशदानेन ततः कापालिकोऽब्रवीत् ॥ ३१२ ॥
 कालिकां प्रत्यहो ! मन्त्रिन् ! स्वधर्मं दिशताऽमुना । ममोपदिष्ट एवाऽयं शरणं तत् स मेऽयुना ॥ ३१३ ॥
 किञ्च,
 मित्र ! त्वच्चरितं वन्द्रेऽपकारेऽप्युपकारिणः । गुणमणिक्पयस्त्राद्रेः कुमारस्य तु किं स्तुवे ? ॥ ३१४ ॥
 यावदेवं प्रजल्पन्ति ते तावदुदिते रवौ । महानेकः करी तत्राऽऽगात् ससाङ्गप्रतिष्ठितः ॥ ३१५ ॥
 कुमारं स करे कृत्वा निजपृष्ठे समन्त्रिणम् । संस्थाप्य कालिकाचैत्यादुत्पपात नभस्तलम् ॥ ३१६ ॥

धर्मस्य च दया वीजं पृज्यते नत्तवाप्यमो । नपःश्रीलविहीनायाः कोऽन्यप्रभो भवेत्तु ? ॥ २०८ ॥
 ये कारयेणापि निद्रान्ति जीवानां तेऽपि पापिनः । ये तु कार्यं विना न्येवं नेपां पापं हि मन्थने ॥ २०९ ॥
 किं ते कावलिकादारविकल्पाया महामिषः । वीभर्तमेस्त्वज्जिनाद्रिष्टं नयायमं मदा श्रम ? ॥ २१० ॥
 शुद्धधर्मं च लीनानां सानिध्यं कुरु सर्वदा । मुनरन्त्वं मुदेवत्वं प्राप्य येनाऽऽद्यु मिथ्यामि ॥ २११ ॥
 ततस्तद्वायवसंजुद्धा दध्यो देवी मुलज्जिता । अस्याहो ! मानुपत्वेऽपि मनिः कीदृग महामनेः ॥ २१२ ॥
 अयमभ्युति सर्वोऽपि जीवरानिः स्मजीववत् । राक्षितव्यो मयेत्युक्त्या कालिकाऽभ्युद्वर्तना ॥ २१३ ॥
 अथ लब्धक्षणा भीमं ननाम मतितागरः । सोऽप्यश्रुजन्तपूर्णाक्षो मित्रमालिङ्ग्य पुष्टवान् ॥ २१४ ॥
 अनेन पापिना तत्त्वं जानन्नपि कथं भवान् । मापितो दारुणावरथाभिमा मज्जनशेखर ! ॥ २१५ ॥
 मन्त्री माह मयो ! रात्रिप्रथमपदरे तव । वासैकसि प्रिया याना तावत्त्या नव नैवत ॥ २१६ ॥
 ततः संभ्रान्तया पुष्टा यामिकास्तेऽपि सर्वतः । निरीक्ष्य स्वापपश्यन्तो गत्वा रात्रे न्यवेदयन् ॥ २१७ ॥
 केनाऽप्यपहतो वत्सो निःसंशयमिति हुवन् । नृपः सिद्धासनात् सद्यः पपान गतचेतनः ॥ २१८ ॥
 सुमुखं मातृवर्गोऽपि मालतीममुखोऽखिलः । श्रीखण्डरससंसिक्तः कथमप्याऽऽय चेतनाम् ॥ २१९ ॥
 ततो विल्लपितुं लम्बा राजा रात्र्यथ मन्त्रिणः । एका मध्यवयास्तावत्तायिका महत्माऽऽपर्या ॥ २२० ॥
 तयाऽऽदिष्टं नृपेत्तिष्ठ मम पूजां कुरु द्रुतम् । आगता नव पुत्रास्त्या येनहिं कुलदेवता ॥ २२१ ॥

अथ नष्ट्वा गतः कापि मत्क्रान्तं तदिहाधुना । त्वमानतोऽसि, तत्तेन निःसत्त्वेन स्मृतेन किम् ? ॥२७७॥
 किञ्च रे ! स तव स्वामी देव्या मे कथितः पुरः । विन्ध्याचलजुहासन्नश्वेतिभिक्ष्वन्तिके स्थितः ॥२७८॥
 तस्य सल्लक्षणत्वेन खड्गोऽप्येष मया हतः । ततः कथमिहागत्य स हि त्वां मूर्ख ! रक्षिता ? ॥२७९॥
 भीमः श्रुत्वा तदालापं दुःखा-ऽमर्षातिपूरितः । दध्यौ मे मन्त्रिणं पापो विडम्बयति हा कथम् ? ॥२८०॥
 हक्त्वा चाह रे ! पाप ! सोऽहं सर्वेषु जन्तुषु । सौम्योऽपि भीम एवाऽद्य त्वयि संहारकारणात् ॥२८१॥
 ततोऽसौ मन्त्रिणं मुक्त्वा वलितो भीमसम्मुखम् । भीमेनापि लुलित्वाऽऽहु पद्भ्यां धृत्वा स पातितः २८२
 धृत्वा केशेषु दत्त्वाऽङ्घ्रिं हृदि कृत्वा करे त्वसिम् । भीमो भीमोऽभवद् यावत् तावद् देव्याऽऽकुलाऽवदत् ॥
 मा भो मा मारयस्वेनं कुमार ! मम वत्सलम् । नृशीर्षकमलैर्नित्यं यः करोति मदीप्सितम् ॥ २८४ ॥
 अनेन शिरसा यावददृष्टोत्तराशिरःशते । पूर्णेऽस्य किल सेत्स्यामि प्रत्यक्षीभूय सम्प्रति ॥ २८५ ॥
 तावत् त्वमागतो वत्स ! पौरुषेण तवाऽऽधुना । तुष्टाऽसि यद्भीष्टं ते प्रार्थयस्व तदद्य माम् ॥ २८६ ॥
 यतः—

अस्थिवर्थाः सुखं मांसे त्वचि भागोः स्त्रियोऽक्षिषु । गतौ यानं स्वरे चाज्ञा सर्वं सस्वे प्रतिष्ठितम् ॥२८७॥
 ततो भीमोऽवदद् देवि ! यदि तुष्टाऽसि मे प्रियम् । दत्से तच्चित्त-वाक्-कायैर्जाग्रहिंसां परित्यज ॥२८८॥
 सिद्धिः कष्टमयी सर्वा रौद्रहोमादिकर्मभिः । सदा सुखमयी सिद्धिः पुनर्धर्मेण, नान्यथा ॥ २८९ ॥

तस्य मध्ये च भीमेन मुष्टमात्रायाः परिणी । कुरावी महिषास्त्रा कान्तिनामूर्तिरोक्षिता ॥ २६५ ॥
 पुरस्नन्याथ पावण्टी स पत्रं ददधे गढः । वामदस्तेन केनेषु विभ्राणः मुन्द्रं नमम् ॥ २६६ ॥
 आस्तन्यागतो यस्यां भुजाया नृपनन्दनः । कापालिकस्य तस्यैव नापि वामेनरा भुजा ॥ २६७ ॥
 कनात्तपुल्पस्यायं पापान्मा नि करिष्यति ? । मच्छन्तोभूय तदीक्षे पद्यान कुर्वे यथोचितम् ॥ २६८ ॥
 इति संचिन्त्य तस्यासां भुजादुत्तीर्य सत्वरम् । तस्यैव पृष्ठेनोऽस्थाद् निभुर्नाभूय राजगुः ॥ २६९ ॥

(धूमम्)

भीमस्य खड्गमाटाय भुजा यावत् समागता । ततः कापालिको वामकराक्षं नरपद्मरीत् ॥ २७० ॥
 रे ! वराक ! ममराऽर्भोपुट्रेवत्तामाशु यत्तव । शिरोऽन्तेनासिना छित्त्वा पूजयिष्यामि देवताम् ॥ २७१ ॥
 स माह त्रिजगज्जीवयान्धवो जिनपुंगवः । सर्वैकस्थास्त्रापि ध्येयः शरणं मेऽस्तु सम्प्रति ॥ २७२ ॥
 तथा यस्तत्पदान्भोजयुक्तः स्वामी क्रमागः । परार्थव्यसनी यथ यस्याहं जीवितार्थिकः ॥ २७३ ॥
 कापालिकस्य विश्वस्तो यथ वारयतोऽपि मे । गतस्तेन समं कापि यो ममास्ति सदा हृदि ॥ २७४ ॥
 स एव सुगृहीताहो हरिवाहननन्दनः । भीमनामा कुमारेन्द्रः स्मृतः कुरु यथोप्सितम् ॥ २७५ ॥

(विभिन्नविशेषकम्)

पावण्टी माह रे ! पूर्वमयं लक्षणवानिति । देवीपूजार्थमारब्धा मया तस्य शिरश्छिन्ना ॥ २७६ ॥

धन्या धर्मधनैश्वर्यगर्जितोजितवृत्तयः । इमे यदैर्पटुष्वेक्षा धनिनो नावलैकिताः ॥ २५३ ॥

यतः—

भक्ते द्वेषो जडे गीतिः प्रवृत्तिर्गुह्यलङ्घने । मुखे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥ २५४ ॥
भीमोऽजुषोदनामेवं कुर्वन् गतवान्तिके गुरुम् । अचन्दत महाभक्त्या शेषसाधून्तपि क्रमात् ॥ २५५ ॥
लब्धशरीर्यावदस्त्येष शृण्वन् धर्मं तदनतिके । गगनात् तावदायान्तीं ददर्शैकां महाश्रुजाम् ॥ २५६ ॥
कालदण्ड इवाकस्मात् कोऽयमित्याकुलं जनैः । वीक्षिता सा कुमारस्य सन्निधौ सहसाऽपतत् ॥ २५७ ॥
किं करिष्यत्यसावेवं ध्यायन् भीमोऽपि धीरधीः । प्रेक्षते तावदेतस्य स्वङ्गमादाय साऽचलत् ॥ २५८ ॥
दीर्घां कृष्णा च कस्येयं श्रुजा याति क चेति सः । कुमारः कौतुकं द्रष्टुं द्रागुत्थुत्यासरोह ताम् २५९
उत्पत्य गगनं तस्यां व्रजन्त्यां स दृषात्मजः । रराज कालियव्यालपृष्ठारूढ इवाच्युतः ॥ २६० ॥
तथा पोतपतिर्भैक्षपोतः फलकमाश्रितः । दुस्तरं गगनाभ्योधिं तितीर्षुरिव सोऽश्चत् ॥ २६१ ॥
गच्छंश्च नभसाऽन्नेकनदी-कानन-पर्वतान् । प्रेक्षमाणो भुवि प्राप कालिकाभवनं क्रमात् ॥ २६२ ॥
नानाऽस्त्रिमयभित्तिस्थनृमुण्डकपिशिर्षकम् । कङ्कालकलिपतद्वारं दनितदन्तोऽस्त्रोरणम् ॥ २६३ ॥
केशपाशपताकाढ्यं लम्बिताऽसितचामरम् । व्याघ्रकृत्तिकृतोद्धोचं खधिरारुणभूतलम् ॥ २६४ ॥

(आदि विशेषकम्)

मोहान्धानां सुखायन्ते विषया दुःखदा अपि । लोटं पक्षिरिणानां हि कथं न कनकायनं ? ॥ २३८ ॥
 तद्विभाज्येति कन्दर्पदर्पसर्पविषापहम् । महागारुडघन्यामं जिनेमेव दृढि स्मर ॥ २४० ॥
 तुष्टाडय यक्षिणी माह चित्रं मन्त्राक्षरादिव । त्वद्वाज्याद् मम तत्तादृग् गतं मोहविषं क्षणान् ॥ २४१ ॥
 ममैव किमिदं भाग्यं किंवा ते सिद्धिरीदृशी ? । भाल-पिण्ड-वचो-हस्तासिद्धयः स्युर्यतः खनाम् ॥ २४२ ॥
 तन्मम त्वत्प्रसादनान्यभवेऽपि न दुर्लभः । सर्वदुःखक्षयो मोक्षो विषयाऽपास्तचेतयः ॥ २४३ ॥
 इत्थं तत्त्वापदेशेन पूज्यस्तावत्त्वमत्र मे । यस्तु पूज्यस्तवाप्येव जिनां मे नरणं मद्रा ॥ २४४ ॥
 संलापं यावद्वित्त्वेवं कमलाक्षः करोति सा । भीमेन शुश्रूवे तावत् कुतोऽपि मयुरध्वनिः ॥ २४५ ॥
 पृष्ठं च सुन्दरि ! ध्वानः श्रूयते कस्य साऽज्यवीत् ? । सन्त्यत्र मुनयो विन्ध्ये चतुर्मासिमुपैषिताः ॥ २४६ ॥
 तैऽधुना कुर्वते धनया स्वाध्यायं कृत्यतत्पराः । तनो भीमोऽजदत् साऽयमनभ्रा दृष्टिरथ मे ॥ २४७ ॥
 यदेवंविधसाधूनामचिन्त्योऽत्र समागमः । रात्रिशेषं तवस्तत्र गत्वा निर्गमयाम्यहम् ॥ २४८ ॥
 इत्युदित्वा स यक्षिण्या दक्षिताध्वा ततोऽगमत् । कृतनानागमभ्यासा यत्र सन्ति तपोधनाः ॥ २४९ ॥
 पुनः सपरिवाराऽहं मुनीनेष्यामि वन्दिषुम् । इत्युक्त्वा साऽप्यगाद्धाम स्मरन्ती भीमश्लासनम् ॥ २५० ॥
 भीमसेनकुमारोऽपि धर्मध्यानसमाहितान् । मुनींस्तत्र गुरुं चाऽपि दृष्ट्वा हृष्टानचिन्तयत् ॥ २५१ ॥
 अहो ! भूपालसत्कार-भोगाभावेऽप्यवनयनात् । साधूनां सिन्धुराणां च वनवासो महासुखम् ॥ २५२ ॥

तं गजेन्द्रमिवारूढो नखतीक्ष्णः कुशोदरः । करवालललज्जिह्वो भीमः सिंह इवाऽशुभत् ॥ २२५ ॥
 दध्यौ च मारयाम्येनं किंवेष च्छन्ननापि मे । सेवां चक्रे तथा जीवन् यदि धर्मेऽपि रज्यति ॥ २२६ ॥
 ध्यायन्निति कुमारेन्द्रः कथाञ्चिदपि लाघवात् धृत्वा चरणयोः कापालिकेनोच्छालितोऽम्बरे ॥ २२७ ॥
 स पतन् यक्षिणीदेव्या दैवयोगादवाप्यत । करयोः संपुटीकृत्य नीतश्च निजमन्दिरे ॥ २२८ ॥
 उत्तुङ्गचङ्गविस्तीर्णो पुण्यराशाविवोज्ज्वले । तत्र भीमः स्वमैक्षिष्ट दिव्यसिंहासनस्थितम् ॥ २२९ ॥
 सार्धत्रिभङ्गघटितमिव रूपं दधत्यथ । पाञ्जलिः पुरतो भूत्वा यक्षिणी वदति स्म सा ॥ २३० ॥
 अयं विन्ध्याचलो भद्र ! ममेदं वैक्रियं गृहम् । क्रीडार्थं निवसाम्यत्र कमलाक्षाऽस्मि यक्षिणी ॥ २३१ ॥
 निजदेवपरीवारवृता स्वरमिहानिशम् । तिष्ठाम्यद्य पुनः शैलमष्टापदमहं गता ॥ २३२ ॥
 ततो बलन्त्या दृष्टोऽसि प्रक्षिप्तस्त्वं नभोज्ज्वणे । कापालिकेन तस्माच्च पतन् यत्नाद्धृतो मया ॥ २३३ ॥
 अधुना मारदुर्वारशरघातनिपीडिता । शरणं त्वां प्रपन्नास्मि रक्ष मां पुरुषोत्तम ! ॥ २३४ ॥
 परिवारो मदीयोऽयं सर्वोऽपि तव किङ्करः । भविता तद्विधायान्न प्रसादं, संप्रहाण माम् ॥ २३५ ॥
 यक्षिण्यास्तद्वचः श्रुत्वा हसित्वेषद् नृपाङ्गजः । वभाण यदहो ! काचित् परा काष्ठा मनोभुवः ॥ २३६ ॥
 दूरेऽस्तु मादृशस्तावद्बुधो भूमिगोचरः ? । इत्थं विबुधलोकोऽपि मदनेन विडम्ब्यते ॥ २३७ ॥
 अनेनाभिद्रुता जीवाः कृत्याकृत्यं हिताहितम् । न जानन्ति न शृण्वन्ति नैक्षन्तेऽप्यशोमषीम् ॥ २३८ ॥

पुनर्मन्त्रितुनः प्राह दृष्टान्तोऽयं न किञ्चन । यज्जीवो भागुरु द्रव्यं मणिः पुनरभागुरु ॥ २६२ ॥
 तेनानिर्वाणिनोऽप्येवं भीमो नामुञ्चदाग्रम् । क्रमेण च ममायाता मेव दृग्गजचतुर्धरा ॥ २६३ ॥
 तस्या कपालिना सार्धं वीरयेथरो निशि । सत्यज्ञश्चालिनो भीमः क्षम्यानं मर्नि निर्धेयः ॥ २६४ ॥
 आत्त्रित्य मण्डलं तत्राऽचिन्त्या कामपि देवताम् । कुमारस्य शिरयावननं पात्सर्पा कर्तुमुद्यतः ॥ २६५ ॥
 तावद्भीमो जगो भद्र ! मा दादृष्टा यतो मम । मत्तमेव शिरयावननः मरुतं क्रियता न्वया ॥ २६६ ॥
 आदृष्टामितलज्जिष्टाभीमो भीमस्तदन्तिके । पञ्चानन इवात्पुग्नः माहमेकरसः स्त्रियतः ॥ २६७ ॥
 शिरयावनन्यच्छलं वयं जानमस्य ततः शिरः । पराक्रमेण मे प्राणमिति निर्धिन्य चेन्नमि ॥ २६८ ॥
 कर्तनीभृत्करो रूपं कृत्वा व्योमसमं निजम् । हृषाकारश्रवद्विह्वलो विह्वलं गजेति स्म तः ॥ २६९ ॥
 ततश्च मलयारम्भोदगाजितादिव दारुणः । विश्वसोयः क्षण जने संभ्रान्तगुरदातवः ॥ २७० ॥
 भीमस्तच्चोष्टिर्न दृष्ट्वा यमजिह्वानिमं करे । कृपाणं कम्पयामास निष्प्रकरभुः कुप्य दधन ॥ २७१ ॥
 प्राह कापालिको रे ! रे ! बाल ! मृज्जमि ने शिरः । स्वयं चेदपरमयेन रथास्त्रद्वन्द्वये गुर्वा ॥ २७२ ॥
 भीमेनाऽभाणि चण्डाल ! रे ! कुपायवट ! मायिक ! । हत्वा मुन्युपिवाय न्यां करोमि मुत्तिनें जलम् ॥ २७३ ॥
 शस्त्रियानस्ततस्तेन मुक्तस्त्वं नृपनन्दनः । स्वल्पिन्वाऽमिनोन्मिदुल्य नन्मरन्यमोन्मिदवान ॥ २७४ ॥

अन्यदा निजधामस्थं कुमारं मित्रसंयुतम् । एकः कापालिकोऽभ्यागात् पतीहारनिवेदितः ॥ १९९ ॥
 आशीर्वादवचःपूर्वमुपविश्य नृपाङ्गजम् । याचित्वैकान्तमित्याह पाखण्डी प्रणयान्वितम् ॥ २०० ॥
 शुवनक्षोभिनी नाम वरविद्यास्ति भीम ! मे । तस्या द्वादश वर्षाणि पूर्वसेवा कृता मया ॥ २०१ ॥
 अधुनोत्तरसेवां तु गत्वा प्रेतवनान्तरे । एष्यत्कुण्चतुर्दश्यां चिकीर्षुरहमस्मि भोः ! ॥ २०२ ॥
 अतस्त्वं चेह महासत्त्व ! भवस्युत्तरसाधकः । तदा सिध्यति मे विद्या तत् श्रुत्वाच राज्ञः ॥ २०३ ॥
 असारेण शरीरेण यद्यनेन विनाशिता । गुणः कस्यापि कोऽपि स्यात्तन्तु किं नाजितं मया ? ॥ २०४ ॥
 प्रतिपद्येति भीमेन विसृष्टः सोऽब्रवीदिदम् । कुमार ! दशभिर्घसैरायास्याति चतुर्दशी ॥ २०५ ॥
 तावन्त्यहानि ते पार्श्वे स्यास्येऽथ नृपजन्मना । अनुज्ञातः, स्थितस्तत्र स कुर्वन् भोजनं सह ॥ २०६ ॥
 ततो मन्त्रिसुतोऽवादीत् पाखण्डी किमिह प्रभो ! ? । कुमारः प्राह कार्येण पुनर्मन्त्रिसुतोऽब्रवीत् ॥ २०७ ॥
 कार्यं किममुनाऽऽल्लापोऽप्यनेन सह नोचितः । कुसंसर्गेण माऽऽत्मीये सत्सम्यक्त्वे मलं कुह ॥ २०८ ॥
 किंच दुर्जनसंसर्गो मयुरोऽपि मुखे सखे ! । निर्वाहे मारयत्येव कालकूट इव शुक्लम् ॥ २०९ ॥
 कुमारः प्राह सत्यं भोः ! किन्तु दाक्षिण्यतो मया । प्रतिपन्नमिदं तेन श्रेयान् निर्वाह एव मे ॥ २१० ॥

अथवा—

किं करोति कुसंसर्गो निजधर्मदृढात्मनः ? । सर्पशीर्षोषितः किं न हरतेऽहिविषं मणिः ? ॥ २११ ॥

तदेवं यस्य यथेस्य योऽपनाऽस्ति मम प्रथो ! । अदृष्टो द्योतनां तत्र नरो मुनिपतिर्गर्भ ॥ १८६ ॥
 अहं न देवो गरुः सायुः अद्वानं च जितागमं । रागादिद्रोषानिभृत्तं नम्यतममिनि पात्त्रय ॥ १८७ ॥
 नतोऽसौ पतिव्रणा सायं तत्प्रपञ्च पुनर्मुनिम् । पद्मच्छ भगवन् ! कोऽयं भृगो मे दूतकारणम् ॥ १८८ ॥
 मुनिराज्यदयं मान्ययथं विप्रोऽयवन् तव । मित्रमज्ञानतपसा भूत्या यन्न दृष्टाऽजनि ॥ १८९ ॥
 मासो भद्रकभावं च नित्यमास्माकद्वर्जनात् । तत्त्वा पुत्रेभ्यश्चोत्सा भृगो भूनेत्यवो रयन् ॥ १९० ॥
 मत्त्वशीभूय यशोऽपि मह्ययनित्यभापन । मयापि तवं पाद्वान्ने प्रथो ! नम्यतमपात्रमम् ॥ १९१ ॥
 शिक्षामन्वयामपि माप्य मुनीन्द्राद् धर्मोच्चराम् । नत्वा यक्षो निजस्थानं ययो नलनृपाऽपि हि ॥ १९२ ॥
 अथ राजा विवाध्याहृदिभ्वं तस्याचनं सदा । कुर्वेन प्रभावना धर्मे स पक्षान्नावरोऽजनि ॥ १९३ ॥
 मानिष्य परित्रय्यां माने चानयनक्रमात् । सर्वधर्मगमनं तस्मादिदं न्यागत्य मेन्मयनि ॥ १९४ ॥
 इति श्रुत्वा नलाह्वयानं भीममेन ! त्वया स्वयम् । मनिपन्नवने भावं दृष्टेनान्योऽपि चोऽयनाम् ॥ १९५ ॥
 भीमोऽप्याह तत्रादृष्टः प्रमाणं मे मुनीश्वर ! । धन्योऽहं यस्य मे पूज्यैर्विनिष्टोऽनुग्रहः ॥ १९६ ॥
 क्रोधव्याघ्रे मानशैले मायावंगान्तिसकुले । लोभगते भवारण्ये यथैकः साधयो नृपः ॥ १९७ ॥
 अथ नत्वा मुनिं पृष्टुं निजस्थानं गताऽस्वित्वा । भीमोऽपि कुरुते धर्मं देवपूजादिना मुनी ॥ १९८ ॥

१ स्वत्पदेषान्ते, पृथक्सपि ।

इन्द्रजालमिदं देव ! पुरस्ते दर्शितं मया । ततस्तोषाद्बहु द्रव्यं दत्त्वा राज्ञा व्यसर्जिं सः ॥ १७३ ॥
 राज्ञीं मन्त्रिजनानेवं विरक्तो नृपतिर्जगौ । इन्द्रजालमहो ! दष्टुं, तैरुचे त्वत्प्रसादतः ॥ १७४ ॥
 नृपोऽवोचदिदं यादृगिन्द्रजालविजृम्भितम् । तादृशं रूपतारुण्यस्नेहायुर्विभवादिकम् ॥ १७५ ॥
 तथाहि—

येऽनङ्गतुल्यरूपेण कामिनीनयनोत्सवाः । कुष्ठरोगदवलुष्टाः शक्यन्ते ते न वीक्षितुम् ॥ १७६ ॥
 कृतास्तारुण्यचैत्रेण ये स्फुरन्नवपल्लवाः । शटत्पत्राद्भुमायन्ते जरसा फाल्गुनेन ते ॥ १७७ ॥
 नखमांससमा प्रीतिर्जाता येषां परस्परम् । तेऽप्येकजानवस्थाना दृष्टा दीपान्धकारवत् ॥ १७८ ॥
 आयुः सार्चिच्छक्नुमस्त्यजलवद् गलनात्मकम् । श्रीस्तु वातस्फुरद्दीपकालिकेव चलाचला ॥ १७९ ॥
 इत्यनित्ये जगद्भवते नात्मा मे रज्यतेऽशुना । मोक्षाय पूर्वजाचीर्णं चरिष्यामि यतिव्रतम् ॥ १८० ॥
 इत्युत्तमा स्वपदे न्यस्य कुमारं हरिविक्रमम् । दत्त्वा धर्मे धनं जातः श्रमणः सोऽहमेव तु ॥ १८१ ॥
 स्वदत्तं यद्यपि स्वेन कथ्यमानं लघुत्वकृत् । तथापि नृपते ! युष्मादृशां स्याद् गुणकारणम् ॥ १८२ ॥
 इति श्रुत्वा बहन्मीलनमना नलनृपोऽज्जवीत् । महासत्त्व ! शुटन्त्येवं बन्धनानि भवादृशाम् ॥ १८३ ॥
 मादृशां तु महामोहशृङ्खलाबद्धचेतसाम् । कषायाशतिरुद्धानां मोक्षवार्ताऽपि दुर्लभा ॥ १८४ ॥
 मन्ये प्राच्यभवे पुण्यं पापं चाऽलं मयाऽर्जितम् । यत्ते पादयुगं दृष्टुं यन्न शक्नोमि सेवितुम् ॥ १८५ ॥

नृपमभूतितोक्ताना पश्यता भूतिविभिन्नम् । यतो मुन्यन्तयाभिप्राये चापितुं नतः ॥ १५५ ॥
 क्षणेनैव पयःपुरं प्रावनायोगेन भुवः । पुरः क्षोभोऽजनि, स्पापः प्रत्ययं नममन्यत ॥ १६० ॥
 अथाऽऽगाद् नीरमान्वानं नतः सप्तमभूतले । आकरोह नृपः सार्यं पान्त्रिणा यदुत्तार्य च ॥ १६१ ॥
 तत्र पाग्ननाक्रन्द शृंगानां विविधं नृपः । चायदग्निं जलं प्राप्तं नावन सप्तमभूर्भिरासु ॥ १६२ ॥
 तद् वर्धय नृपतिः प्राह पश्य मन्थीम ! कीदृशम् । आगादकृतधर्माणामरमाकृतिमदृशम् ॥ १६३ ॥
 न कृतं मुकुतं वीणमायुर्वोदयायुनाऽऽपदम् । तुद्वद्गृहपतामेव दृश्यं मम वेपथे ॥ १६४ ॥
 यावत् कुलमाप्यापि विपयामक्तचेतसा । जिनेन्द्रयमो नो चक्रे हारिणं जन्म दा ! मया ॥ १६५ ॥
 स्तुर्विद्वंशेण कल्पदृशोऽपि चिन्तामणिः पुनः । वैश्यं काचवण्डेन मया मृदेन हारिणम् ॥ १६६ ॥
 किं कुत्र कं स्मराम्येवं सद्गटे पतिनोऽयुना । इत्थं प्रत्यतो नीरं राज्ञो निरुदयगतम् ॥ १६७ ॥
 ततो ह्यदि नमस्कारं यावच्चिन्तयते नृपः । तावत् संमुखमायान्तं पातमेकं प्रपश्यति ॥ १६८ ॥
 सप्तमे भूतले लयं तं दृष्ट्वा मच्चिराज्जयीत । नायेह क्लानां क्रोऽपि मुरम्भे हारयत्यमुम् ॥ १६९ ॥
 तत्रारोहं नृपः सौधाद् यावद्विश्रपति क्रमम् । नावन्नो वारि नो मेवो न पोतो न च गर्जितम् ॥ १७० ॥
 स्तब्धवस्यं तथैव स्वं पश्यति स्वपुरे नृपः । सर्वं च मुद्रितं त्येकं गीतमृत्थेनमवादिभिः ॥ १७१ ॥
 अहो ! किमिदमाश्चर्यं देवत ! वद भूभुजा ? । इति पृष्टं वदुः प्राह देवता न भवाम्यदम् ॥ १७२ ॥

गीतसूरसमाप्तौ च स राज्ञा भाषितो यथा । कुशलं भो निमित्तज्ञ ! बहुर्दीनमथाब्रवीत् ॥ १४७ ॥
 कुशलं तादृशं देव ! यादृग् वक्तुं न शक्यते । क्षुभितेनोदितं राज्ञा किमश्रं भो ! पतिष्यति ? ॥ १४८ ॥
 स प्राह सत्यमेवेदं यत् त्वया गदितं विभो ! । निमित्तेन मया ज्ञातं मा कोपं कुरु भूषते ! ॥ १४९ ॥
 सशङ्केन ततो राज्ञा भणितं पुनरादरात् । निःशङ्कं ब्रूहि यज् ज्ञातं त्वया ज्ञानेन सुन्दर ! ॥ १५० ॥
 सोऽप्याह देव ! किं तेनाऽश्विनेन कथितेन यत् । निरोद्धुं शक्यते नैव तथापि तव कथ्यते ॥ १५१ ॥
 मुहूर्तानन्तरं धाराधरोऽद्य धरिणीतले । मुसलाकारधाराभिर्बर्षिष्यति तथा, कथम् ? ॥ १५२ ॥
 यथा ह्यकलितस्थूलस्थलप्रासादमन्दिरम् । सर्वमेकान्पाकारं पुरमेतद् भविष्यति ॥ १५३ ॥

(युष्मम्)

ब्रुवाणस्यैव तस्यैवं आन्त्वाऽभूदुत्तरोऽनिलः । कञ्चोर्लमुखमात्रं च मेघखण्डं समुन्नतम् ॥ १५४ ॥
 बह्वुः पटुरथ ब्रूते प्रेक्ष्यतामश्रकं जनाः ! । उत्तरस्यामिदं व्योम सर्वं पच्छादयिष्यति ॥ १५५ ॥
 व्योम गन्तुमिवाऽऽस्थानलोकः सर्वोऽप्युद्भूत । अश्रखण्डं तु तं रोद्धुमिव प्रसृतमम्बरे ॥ १५६ ॥
 तस्य स्तनितनादेन भीतेव कुरुते मही । पतिशब्दमिषाद् बुम्बारवं गिरिशुहामुखैः ॥ १५७ ॥
 जुहण्डाश्च तडिहण्डाः स्फुरन्ति स्म घनान्तरे । जिह्वा कालमुखस्येव चञ्चला प्रासितुं महीम् ॥ १५८ ॥

निविष्टो नत्र तौ पावन् नावन् सैन्यमपि क्षणात् । अन्यगद् मुनिरस्याह्वद् व्यानान्ने यमदेवताम् १३३
 मृत्या वचःपरिमन्त्रेणापि चम्पकपुष्पवत् । तस्मान्निशापेना भूषो विस्मिनः पृष्ट्यानिदम् ॥ १३४ ॥
 सत्रोत्तमं कुलं नाथ ! ज्ञानं मूल्यं ते मया । इदमयसि वेगमयकारणं किन्तु कथ्यताम् ॥ १३५ ॥
 मुनिरुच्ये महाभाग ! चातुर्गतिकदुःखदः । कारणं भव पञ्चात्र विशेषस्तु निगम्यताम् ॥ १३६ ॥
 अस्ति निद्रपुरं नाम नगरं नत्र पार्थिवः । भुवनसार इत्यान्यस्तस्यामात्यो महापतिः १३७ ॥
 अन्यदा दाक्षिणात्यानां चङ्गमंगीतकारिणाम् । आपयो समुद्रायोऽटान् स तस्यावमरं नृपः ॥ १३८ ॥
 समतालमुदङ्गाद्यातद्यनादमनहरम् । तालच्छन्तानुगामव्यनतकीनृत्यवन्धुरम् ॥ १३९ ॥
 समद्वलितगतः शुद्धस्वरैरालापमुन्दरैः । गीतञ्चानिमुधासारैः पूरितयुनिकोदरम् ॥ १४० ॥
 आरब्धं प्रेक्षणीयं तैर्वारनारीभिराहतः । आस्थानस्यो नृपो द्रष्टुं लयलीनः मष्टनवान् ॥ १४१ ॥
 अथा वयन्नपयद् वेगो मभोऽष्टाङ्गनिपितिवित् । वटसरस्यागतो देव दिदृशुर्मन्यता न वा ॥ १४२ ॥
 नृपतिः माह मा मुञ्च को हस्यावसरोऽयुना ? । सति प्रेक्षाक्षणेऽत्रैवं देवानामपि दुर्लभे ॥ १४३ ॥
 मन्त्र्युच्ये मेवमाचक्ष्व यत् प्रेक्षाकौतुकं विभो ! । सुलभं दुर्लभोऽष्टाङ्गनिपितज्ञः पुनः पुमान् ॥ १४४ ॥
 ततो राज्ञः समादेशाद् मुक्तोऽसौ वेदिणा वटुः । आगतः सुरिनकाहस्नः श्वेनवत्सः नटाकृतिः ॥ १४५ ॥
 मन्त्रोच्चारणपूर्वं च नरेन्द्राय सिताश्वतान् । अर्पयित्वाऽपमत्यासौ यथारथानमुपाविशत् ॥ १४६ ॥

पुनर्निरपराधानां पशूनां तृणमश्वताम् । प्रहरन्ति गतास्त्राणां ये तेषां क्षत्रता कुतः ? ॥ १२२ ॥
 वैरिणोऽपि हि मुच्यन्ते प्राणान्ते तृणमक्षणात् । तृणाहाराः सदैवैते हन्यन्ते पशवः कथम् ? ॥ १२३ ॥
 च्छुक्रिर्तास्त्वव किं कोशेऽन्तःपुरे नगरेऽपि वा ? । दीनानशरणानेवं यदस्मान् हंसि भूपते ! ॥ १२४ ॥
 अत उच्यते—

मीन-रङ्कु-सतां नीर-तृण-सन्तोषवर्तिनाम् । धीवरा लुब्धकाः क्षुद्रा हा ! निष्कारणवैरिणः ॥ १२५ ॥
 इति श्रुत्वा दृपोऽमात्यमुवाच महद्भुतम् । मर्त्यवाचा मजल्पन्ति निर्भयाः पशवोऽपि यत् ॥ १२६ ॥
 मन्त्रिणा भणितं देव ! देवोऽयं दानवोऽथवा । केनापि हेतुना कष्टममृगवेषोऽवतीर्णवान् ॥ १२७ ॥
 तद् गच्छ त्वरितं मुञ्च वाञ्छितं मुक्तैक करात् । प्रेक्षस्व किं करोत्येष ततो भूपस्तथाऽकरोत् ॥ १२८ ॥
 उच्चोच्चमपया याति मुगो राजाऽपि पृष्ठतः । तावद् दूरे वनस्यान्तः प्रेक्षते मुनिपुङ्गवम् ॥ १२९ ॥
 प्रलम्बभुजमुत्तमस्पर्णवर्णं सुदर्शनम् । द्विधापि जितकन्दर्पं देहेन मनसापि च ॥ १३० ॥
 निरुद्धवचनं मुक्तचेष्टमेकाग्रमानसम् । नासाग्रन्यस्तदष्टिं च ध्यायन्तं ब्रह्म किञ्चन ॥ १३१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

ततोऽवोचद् मुगो भो भोः ! नमतेमं महामुनिम् । अवन्देतां च तं बाहादुतीर्य नृप-मन्त्रिणौ ॥ १३२ ॥

सर्वं हन्तव्यमेवात्र द्विपदं वा चतुष्पदम् । अन्यः प्राह मनुष्याणां वयोऽस्तु पशुभिः तिर्यः ॥१६८॥
तुरीयः प्राह हन्तव्या नरा एव न हि क्षियः । तुर्येणाऽर्माणि हन्यन्ता पुरुषेभ्योऽपि सागृयाः ॥ १७० ॥
पञ्चमाऽप्याह ये व्रजन्ति ते वध्याः सायुधेभ्यपि । पृष्ठस्त्वाह विना मर्तुन यातः कायो न धन्यचित्तः ॥१६९॥
इति भिन्नं मनस्वेषामभ्युद्वेग्याविशेषतः । ताः कृष्ण-नील-कापांत-नेत्रः-पद्म-मिनोभिः साः ॥१७१॥
तदेवं तारतम्येन विशुद्धपरिणामतः । येन सर्वं रिपुभ्योऽन्वे नक्षिताः सोऽपि मत्तमः ॥१७२॥
किञ्च, उत्तमा लघुधर्माणः स्नाकादभ्युपदेयतः । ह्रस्वहस्तेनिवर्तन्ते नलभ्यमा यथा नृपः ॥ १७३ ॥
कोऽयं कथमयं बुद्धो नलभ्यमनृपः मयो ! ? । इति पृष्टे कुर्मानेण मुक्तः प्राह निगम्यताम् ॥ १७४ ॥
विजयाख्ये पुरे पूर्व नलभ्यमभिधोऽभवत् । राजा राजेव यः पूर्णरत्नया विषयाऽन्विनः ॥१७५॥
तस्याऽऽसीत् तिलको मन्त्री मन्त्रिणां तिलकोपमः । बुद्ध्या लोकस्य नाशाय नृपामात्र यो भूतः ॥१७६॥
अन्यदा मृगयार्थं सोऽच्यारुहः मस्विनो नृपः । गतोऽरण्यं क्रमान् तत्र मग्नं मरुतो बलम् ॥१७७॥
स्वयं तु मन्त्रिणां सार्धं यावदग्रतरं व्रजेत् । नावदकं मृगं दीर्यदृढशूङ्गं ददर्श सः ॥ १७८ ॥
चापमारोप्य बाणेन तं जियांसुं मृगोऽव्रवीत् । क्षत्रस्य युज्यते किं न यन्मां बाणेन चिच्छति ? ॥१७९॥
नो क्षत्रशब्दस्याऽयं त्वं जानासि यदहो ! क्षतान् ? । बायन्ते सकलं लोकं कथ्यन्ते अत्रियान्नतः ॥१८०॥
हुल्लदयविशुद्धा ये क्षत्रियाः सत्त्वगालिनः । नैव तेषां गताऽस्त्रस्य मदरन्ति रिपोरपि ॥ १८१ ॥

भुजौ शमदमौ पृष्ठं पश्चात्तापो गलं क्षमा । साम्यसौम्येऽक्षिणी नासा संन्तोषो विनयो मुखम् ॥१७॥
 प्रिय-सत्ये श्रुती भालं सम्यक्त्वं वासना शिरः । तदाज्ञा चारुधम्मिलः प्रबोधः श्रमश्रु सुन्दरम् ॥ १८ ॥
 इत्यङ्गैस्त्रिषु लोकेषु धर्मनामा प्रतिष्ठितः । यौऽयं राजास्ति तस्यान्तरात्मा जीवदयाभिधः ॥ १९ ॥

(कलापकम्)

कुमार ! तदियं कार्या विशेषेण त्वयाऽभुजा । ततो हृष्टः समिञ्जोऽपि भीमः सम्यक्त्वमाश्रयत् ॥१००॥
 तथा निरपराधानां जीवानां वधकर्मणि । यावज्जीवं निवृत्तिं च मृगयादौ तु सर्वथा ॥ १०१ ॥
 ततो हृष्टेन गुरुणा भीमो नववयस्त्वतः । प्रतिपन्नव्रतस्यैर्यं कर्तुं प्रत्नुपग्रहितः ॥ १०२ ॥

अहो ! धन्यतमः कोऽन्यः कुमार ! भवता समः । नवे वयसि यस्यैवं पुराणवयसो मतिः ॥ १०३ ॥
 यत उच्यते—

पूर्वं मनः ततः कायं सतामालिङ्गते जरा । असतां च पुनः कायं कालेनापि न मानसम् ॥ १०४ ॥
 रम्यो द्राक्षेव कोऽप्यन्तरिन्द्रवारणवत् परः । बहिः संपूर्णभाग्यस्तु द्विधापि सहकारवत् ॥ १०५ ॥
 गतापराधजीवानामपि हिंसानिषेधतः । कथ्यते हुत्तमा लेह्या तत्रोदाहरणं शृणु ॥ १०६ ॥

तथाहि—

दैरिग्रामविघाताय केऽपि षट् पुरुषाः पुरा । चलिताः समुदायेन तेष्वेक इदमब्रवीत् ॥ १०७ ॥

चानेनैव पुनस्तत्राऽयक्रानं नीलित्पूरिते । कर्मयेन्तर्दरापोऽभुद मनुष्यत्वं नयाङ्गितः ॥ ८५ ॥
 प्राप्येन हि मयदाद् यदनुत्तरगुणरपि । तद्विदं प्राप्य भानुष्यं यत्तिनत्वं शिवाऽभ्यनि ॥ ८६ ॥
 स च द्वेषास्ति तत्रैकः कञ्जुधर्मोऽपरः पुनः । कञ्जुमार्गो यत्तैर्धर्मः नेनाद्यु शिवमाप्यते ॥ ८७ ॥
 रागद्वेषाभिर्यो तत्र सिंहव्याघ्रो तु तिष्ठतः । क्रोयनामा महादायो मानो विषमपर्वतः ॥ ८८ ॥
 मायाभुषित्वं गाल्यो लोभो गतोऽनेवेस्त्वृतः । विषया विषदृशश्च भूतोः पान्थलितादयः ॥ ८९ ॥
 वेतालाश्च पुन्योरा द्वाविंशतिपरीषदाः । सायधानैरविश्रान्तैर्गन्तव्यं तत्र मयदा ॥ ९० ॥
 ततो ययस्ति ते शक्तिरेताञ्जुतुं तदाश्रय । कञ्जुमार्गो यतः श्रेष्ठं यत्तिधर्मान् परं न हि ॥ ९१ ॥
 न्नयथा वक्रमार्गोऽस्मिन् दृढिधर्मापराभिधः । चिरात् नेनाप्यते सिद्धिः किन्त्येष न हि दुर्गमः ॥ ९२ ॥
 ततो भालतलन्यस्तस्तरपङ्क्तुकुञ्जलः । नत्वा विज्ञपयामास गुरुं गुरमुदा नृपः ॥ ९३ ॥
 नान्यापि यत्तिधर्मोऽहं समर्थः सुप्रभो ! ततः । प्रसथ दृढिधर्मो मे दीयतां यदि योग्यता ॥ ९४ ॥
 गुरुणा दृढिधर्मोऽथ भूमुनेऽणुव्रतादिकः । दत्तः सम्पत्तव्यमुत्तं नृपः सम्पत् प्रपन्नवान ॥ ९५ ॥
 जातश्रद्धः कुमारोऽपि न प्रापित्पुत्रिदोषतः । प्रसादितः स योग्यत्वाद् गुरुणैव हि नैपिणा ॥ ९६ ॥
 मष्टर्याख्य-निष्टर्याख्यनियमो यस्य सुक्रमो । सन्सद्गः कटिरास्तिमयमुदरं हृदिर्वचनम् ॥ ९७ ॥
 १-पादितवर्णान्क इत्यपि ।

तस्य क्रमेण वर्धिष्णोः सुतो बुद्धिलमन्त्रिणः । अभूत् तुल्यवया मित्रं मन्त्री च मतितागरः ॥ ७२ ॥
 अन्यदा स्नेहतो भीमः प्रातर्थातो नृपान्तिकम् । प्रणमन् भूभुजालिङ्ग्य निजोत्सङ्गे निवेशितः ॥ ७३ ॥
 अथोचितासनासीनः स्वाङ्गे पादयुगं पितुः । कृत्वा संवाहयंस्तस्य शासनं यावदिच्छति ॥ ७४ ॥
 तावदारामिकेणैत्य विज्ञप्तं देव ! दिव्यवाक् । अभिनन्दमुनीन्द्रोऽद्य चम्पकोद्यानमागतः ॥ ७५ ॥
 तत् श्रुत्वा हर्षरोमाञ्चैरसंमादिव भूषणम् । स्वाङ्गादुत्ताय मुकुटवर्जं तस्मै ददौ नृपः ॥ ७६ ॥
 कुमार-मन्त्रि-सामन्तसहितो वन्दिदुं नृपः । गतो गुर्वन्तिके पञ्चविधाभिगमपूर्वकम् ॥ ७७ ॥
 सचिन्ताचित्तयोस्त्यागात्यागौ तद्दर्शनेऽञ्जलिः । चित्तैक्यमुत्तरासङ्गोऽभिगमः पञ्चधा गुरोः ॥ ७८ ॥
 तत्रार्कवत् तपस्तेजोदीप्तं तापहरं पुनः । सोमवच्छीतलं किन्तु वक्रतामलवर्जितम् ॥ ७९ ॥
 ज्ञानादिगुणरत्नाढ्यं गम्भीरं च समुद्रवत् । न तु क्षारत्वदोषेण जडत्वेन च दूषितम् ॥ ८० ॥
 गुरुं दृष्ट्वा भृशं तुष्यन्नवन्दत् नरेश्वरः । धर्मलाभाधिषं सोऽपि ददौ दुरितहारिणीम् ॥ ८१ ॥
 (विशेषकम्)

नासन्ने नातिदूरे च निविष्टो नृपतिः पुरः । स्मरिणापि समारेमे विशुद्धा धर्मदेशना ॥ ८२ ॥
 अहो ! कोऽपि यथा कूर्मो वसन्निर्गर्धपल्वले । वातोत्सारितशेवालावकाशेनेन्दुमक्षत ॥ ८३ ॥

आरोग्यं गो-रूपं वृष-मैल-मानाद-हस्तिपु । गोदनागस्यगमने स्वप्ने मृगश्व गन्धने ॥ ५८ ॥
 वरा-न्म-फल-वाम्बुल-पुष्प-दीप दधि-ध्वजाः । सद्रव-चापम-च्छत्र-मन्त्रा लब्ध्या धनप्रदाः ॥ ५९ ॥
 आसन दायनं यानं धर्मरं चाहनं गृहम् । यो ज्वलद्दीप्त्य जागर्ति तस्य लक्ष्मीः सपन्नतः ॥ ६० ॥
 चन्द्रशासंऽप्यश्वेः पाने निजान्नैवोष्ट्रं पुरे । राज्यलाभः सरो-नयोस्तरणं च शुभोदयः ॥ ६१ ॥
 देवस्य दर्शनं धन्यमर्चनं च विशेषतः । आज्यलाभः पयःपानं श्रिये चार्केन्दुदर्शनम् ॥ ६२ ॥
 तलकुटुम्बिलसं स्वं गीतवृत्त्यपरं तथा । हसनन्तं वीक्ष्य दुःखाय आपदोपद्रवो भिये ॥ ६३ ॥
 शर्या-द्वारा-गलाभङ्गे भार्याया जायते मृतिः । अर्द्धच्छेदं पुनर्दष्टं पितृमातृमुत्तलयः ॥ ६४ ॥
 रक्तकृष्णान्जरभृता खिद्या श्लिष्टस्य रुग् मृतिः । शुक्लमालयांशुकभृता पुनः श्रीः सर्वतोमुखी ॥ ६५ ॥
 निगडे पाशवन्ये च प्रतिष्ठा स्यात् सुतोऽथवा । गुरुदेवपितृभ्योपरादिष्टं यत् तथैव तत् ॥ ६६ ॥
 शस्तं शुक्लं शुभं सर्वं निन्द्यं कृष्णं त्वयोभनम् । इत्यादि बहुधा देव ! स्वप्नशास्त्रे निगद्यते ॥ ६७ ॥
 पुनः पमच्छ भूपालो राज्या स्वप्नेऽथ वीक्षितः । प्रशान्तः सिंह उत्सहे किं फलं तस्य भो द्विज ! ? ॥ ६८ ॥
 सोऽवदद् देव ! सत्पुत्रलाभाय स्त्रीभिरीक्षिताः । स्वप्ने कलश-सुर्ये-न्दु-गज-सिंह-पटावृषाः ॥ ६९ ॥
 ततो भूपाऽतिसंतुष्टः संमान्य व्यसृजद् द्विजम् । आशंसाऽपि सुपुत्रस्य कस्य नोद्धासयेद् मनः ? ॥ ७० ॥
 अथ स्वसमये राह्याः प्राज्यतेजाः सुताऽजनि । पूर्वक्रमगतं भीम इति नामाऽस्य निमेषे ॥ ७१ ॥

तत्र-अहिंसा नाम यद्धोके स्वस्वभावप्रवर्तिनाम् । जीवितव्यैकसारणां प्राणिनां प्राणरक्षणम् ॥ ४७ ॥
जीवितव्यं ददानेन दत्तं त्रिभुवनं ततः । हरता तत् तु सर्वस्वं हृतं शून्यीकृतं जगत् ॥ ४८ ॥

ग्रन्थातरेऽप्युक्तम्—

सर्वे वेदा न तत् कुर्युः सर्वं यज्ञाश्च भारत ! । सर्वतीर्थाभिपेकाश्च, यत् कुर्यात् प्राणिनां दया ॥ ४९ ॥
कुमिकीटपतङ्गेषु तृणवृक्षादिकेष्वपि । दयां सर्वत्र कुर्वीत यथात्मनि तथा परे ॥ ५० ॥

स्वयं रक्षति यो जीवान् रक्षयत्यपरानपि । इहापि सोऽद्भुतामृद्धिमेति भीमकुमारवत् ॥ ५१ ॥

तथाहि—

पुरमस्त्वत्र कमलपुरं यद् भूमिपलवले । श्रिया नित्यकृतावासं विकशि कमलायते ॥ ५२ ॥

तत्र प्रजापतिर्न्यायस्रष्टाऽऽसीद् हरिवाहनः । तत्प्रिया मालती नाम मालतीव गुणोज्ज्वला ॥ ५३ ॥

साऽन्यदा सिंहमङ्कस्थं स्वप्ने दृष्ट्वा न्यवेदयत् । राज्ञः, राजापि सानन्दं निशम्याऽभिवनन्द तम् ॥ ५४ ॥

अथ प्रभातकृत्यानि कृत्वाऽऽस्थानगतो नृपः । द्विजमाकारयामास स्वप्नशास्त्रविशारदम् ॥ ५५ ॥

तत्र दत्तासनासीनं तं पप्रच्छ नृपो ननु । पूर्वं कथय मे नावत् कस्य स्वप्नस्य किं फलम् ? ॥ ५६ ॥

द्विजः प्राह शृणु स्वामिन् ! दृष्टचिन्तितवर्जितः । स्वच्छदेहैश्च यो दृष्टः स स्वप्नः फलदोऽखिलः ॥ ५७ ॥

१ सर्वदाज्ञानि चैव हि, एवमपि । २ भूमिसरसि ।

नरकान्तं तदा राज्यं यदि राजा न धार्मिकः । धार्मिके तु परं तस्मिन् मौल्यमयं परमं च ॥ ३३ ॥
 अनुसिद्धिं विधायेवं क्षणित्याडित्वं जनम् । श्रुतसागरगुर्वनेऽर्हाद् विगृह्णन्नमम् ॥ ३४ ॥
 राजाय स्त्रिणवेगः पैत्रिर्को राज्यमप्यदम् । अगृध्नुः पालयामास नीतिगारागुमानः ॥ ३५ ॥
 अनासक्तमनाः सौख्यं सिपेवे विषयोद्भवम् । इत्यवकापां तस्याऽऽस्तां धर्मायेव महान्मनः ॥ ३६ ॥
 पद्मपत्नीकुक्षिभवः तस्यापि तनयोऽभवत् । नामतः किरणतजास्तेजनामेकमास्पदम् ॥ ३७ ॥
 तमाच्च कवचहरः सिद्धविजय सोऽभवत् । मूर्तिः किरणवेगस्य द्विर्गोचरे महामनाः ॥ ३८ ॥
 अन्यदा वहिरद्याने तत्रत्य समवासरत् । मुनिः सुरगुरुनाम नाज्ज्वं ध्वस्तकल्पपः ॥ ३९ ॥
 गन्वा किरणवेगस्तं नमश्चक्रेऽतिभक्तितः । पुरीलोक्तञ्च सर्वोऽपि मुनिं वन्दितुमागमत् ॥ ४० ॥
 ततो राज्ञो जनस्याऽपि यथास्थानं निषेदुषः । अनुग्रहाय विदधे स साधुधर्मदेशनाम् ॥ ४१ ॥
 आसाद्यते भवान्मोर्धो भ्रमद्भिः यत् कथञ्चन । मूढः तत् प्राप्य मानुष्यं ह्य ! रजपिव दार्यने ॥ ४२ ॥
 नराणां कीटकानां च दैवदत्ताऽश्नाद्युपात्तम् । आर्तध्यानकृतोऽभेदो यदि धर्मं न कुर्वते ॥ ४३ ॥
 नरके पातनायेव विषयाः सेवितान्धिरम् । सेव्यो मोक्षफलस्तस्माद् धर्मः सर्वज्ञभाषितः ॥ ४४ ॥
 स च द्वेषा भवेदत्र गृहस्थ-न्यतिभेदतः । अणुव्रतानि मुख्यानि गृहिणां पञ्च तद् यथा ॥ ४५ ॥
 अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्याऽपरिग्रहो । धर्मस्त्वाख्यायै सर्वज्ञैरप्यपञ्चव्रततत्पराः ॥ ४६ ॥

कार्यो ज्ञानावयोद्विद्वयैः सह सङ्गमः । द्यूतादिव्यसनं वार्यं कृत्यः षट्शत्रुनिग्रहः ॥ २० ॥
 आराम इव लोकोऽयं पालनीयः प्रयत्नतः । येनामोषि यशःपुष्पं सौख्यपुण्यमयं फलम् ॥ २१ ॥
 तथा-गुणैवनादरं वत्स ! भूरिश्रीरपि मा कृथाः । संपूर्णोऽपि घटः कूपे गुणच्छेदात् पतत्यधः ॥ २२ ॥
 स्वाम्यमात्यश्च राष्ट्रं च दुर्गः कोशो बलं सुहृत् । राज्यं ससाङ्गमप्येतत् सङ्गुणैरेव धार्यते ॥ २३ ॥
 मा जात ! संपदामग्रमारूढोऽस्मीति विश्वसीः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातः सुदुःसहः ॥ २४ ॥
 किञ्च-कुंलजस्यापि ते वत्स ! भूयो भूयः प्रचक्ष्यते । येनेदं यौवनं नव्यं दावपावकसंनिभम् ॥ २५ ॥
 दण्डवा गुणवनं तच्च विस्मसातः प्रशाम्यति । धन्यास्ते तु शमाम्भोभिः प्रागेव शमयन्ति ये ॥ २६ ॥
 निःस्वानामपि तारुण्यं विकाराय भवत्यलम् । विद्यारूपबलैश्वर्योद्धतानां किं नु कथ्यते ? ॥ २७ ॥
 यौवनस्यावतारे हि बाल्येनैव सह व्रजेत् । स्नेहो गुरुजने, वाञ्छा वक्षसा सह वर्धते ॥ २८ ॥
 वयसेव सहारोहत्यहो ! प्रीतिर्नवा नवा । बलेनैव सह स्फूर्तिं मदो याति दिने दिने ॥ २९ ॥
 दोद्वयेन सह स्थूलभावमापद्यते मतिः । मध्येनैव सहात्यन्तकृशतां भजति श्रुतम् ॥ ३० ॥
 हृदयं च सहोरुभ्यां दुर्नयैरुपचीयते । मोहो मालिन्यहेतुश्चोज्जृम्भते ऋश्रुणा सह ॥ ३१ ॥
 आकारमनुवर्तन्ते विकारा अपि पुत्रक ! । तदिदं यौवनारण्यं कोऽपि क्षेमेण लङ्घयेत् ॥ ३२ ॥

श्रीपार्थ०

॥ ३६ ॥

नम्रस्वचरकोटीरगाणि त्रयप्रकरीं मद्रा । वन्य पादतल्यश्रेणिप्रभाजालजन्तुऽगमन ॥ ६ ॥
निजाचारेण लोमानां मानमानि हरन्नापि । न्यायनिष्ठ दर्शनं कथानिप्रयाप स्वेच्छनेषु यः ॥ ७ ॥
रूपलावण्यसौभाग्यैः तिलकन्वेन योपिनाम् । अभूत मार्गाऽभिधा नमय द्रष्टुमना निष्कलाभ्यो ॥ ८ ॥
भुञ्जानस्य तथा सारं तस्य त्रेषयिकं मुखम् । क्रियानपि यथो कालो भिक्षुर्दानपटोपमेः ॥ ९ ॥
इतश्च सोऽष्टमात् कल्पाद् गजजीविः पतिन्पुनः । देव्याः श्रीनित्यहावल्या उदरे समस्तानवन ॥ १० ॥
सा काले सुपुत्रे सनुषन्तनरत्नक्षणम् । पित्रा च भिरणवेग इति नामास्य निर्दिष्टे ॥ ११ ॥
श्रीभिल्लित्यमानः सन व्यवधिष्ट क्रमेण सः । विद्याकल्पनिर्मायाभुद्राकरोद् च यौवनम् ॥ १२ ॥
सर्वलक्षणसंपूर्णं दधानोऽप्यहमुज्ज्वलम् । यत्रात्मा हरिणाक्षोभितस्तद् दन दृश्यते ॥ १३ ॥
विभुद्रतिरथो एनं महासापन्तवंशजाम् । पद्मावर्गो राजपुत्रो मष्टय्या पर्यणाययन ॥ १४ ॥
परजहितसद्धर्मक्रियावसरमात्मनः । ज्ञान्या दत्त्वा च पुत्रस्य राज्य राजेत्सुभाषन ॥ १५ ॥
भोः ! प्रयानाः ! यतः स्वामी चक्षुश्च भवतामयम् । अर्पितः किरणयंगो द्रष्टव्योऽहोभिन्नयम् ॥ १६ ॥
स्वप्नेऽप्याज्ञा न लङ्घयान्स्य मतिहृत्कृतोऽपि हि । चिकारः कुलनन्वेन दर्शनीयां न ज्ञातुर्निज ॥ १७ ॥
नव्याप्येष मष्टराज ! राजत्येको मयेव भोः ! । अनुवर्त्तोऽपराधेऽपि मात्स्यं वाग्वप्येव हि ॥ १८ ॥
दृढयान्तः पुनः पितृविशुन्धयायेन सुन्दरम् । चिन्तनीयं, न मर्यादा लङ्घनीया समुद्ररत ॥ १९ ॥

दानादिर्धानं निखिलजन्तुगुरुः प्रधानं ध्यानद्वयोदशनवानुसूक्तिं शुण्डः ।

पार्श्वः करी शमवनेकविहारभावो गीर्दानतः शमयताज्जगतीरजांसि ॥ ८८५ ॥

इति श्रीकालिकाचार्यसंतानीयश्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथचरित्रे महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्गे श्रीपार्श्वनाथप्रथम-
द्वितीय-तृतीयभववर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ।

अर्हम्

अथ द्वितीयः सर्गः ।

अथ पूर्वविदेहेषु सुकच्छे विजये गिरौ । वैताड्येऽस्ति धनैराढ्या तिलका नामतः पुरी ॥ १ ॥
उत्तुङ्गचङ्गवलयसादच्छङ्गनाऽनिशम् । पुरीप्रभुतया यस्या यशोरगिशिरिवोच्छ्रितः ॥ २ ॥
सर्वदाऽनेकविद्याभिर्यत्र विद्याधरा नराः । आश्लिष्टा अपि मुच्यन्ते नैव क्षणमपि श्रिया ॥ ३ ॥
सुरैश्चन्द्रमसं, नेत्रैः कमलं, कोकिलं स्वरैः । गमनै राजहंसं च जिभ्युर्थजाऽबला अपि ॥ ४ ॥
तत्र विदुर्द्वतिर्नाम राजा विद्याधरेश्वरः । बभूव स्वयशोदुग्धक्षालिताशेषदिग्मुखः ॥ ५ ॥

देवोदेवय यत्र कृत्वं हिंसा वयमास्मि । इयं च श्रीस्तवायता यदिमानि नृप नृ ॥ ८५० ॥
ततः स विदितस्मानः कल्पपुस्तकवाननः । निद्रालयस्यमोतिपाः स्तुत्या १५ स्मार्त्तापनिश्रयन ॥ ८५१ ॥
देवदेवगणैरयं विहिते मङ्गलक्रमे । संगीताऽपुनप्रधानमा दित्यभोगाननुक्त मः ॥ ८५२ ॥
यस्या क्रान्तिर्णी साऽपि तपस्तेषु गृहस्तपम् । तथा यथा विषयाभूद् देवो कल्पं द्विर्नायके ॥ ८५५ ॥
स कोऽपि देवो नेत्राभूद्देवानं यन्मनस्तया । न गृहति मनोहारित्पत्न्यावण्यमपदा ॥ ८५६ ॥
देव कोऽपि मनश्चक्रे न मनागपि सा पुनः । गजेन्द्रजीवदेवस्य संगमन्याननत्परा ॥ ८५७ ॥
गजेन्द्रजीवदेवोऽपि यस्यापत्यनुरागवान । रक्ता नां चावयैर्गान्वा नदस्यारमुपानयन ॥ ८५८ ॥
चक्रे स देवो देवो तामन्तःपुरागिरामिणम् । पूर्वजन्मायिमंयद्धः स्नेहो हि चलनतरः ॥ ८५९ ॥
नन्दोभ्वरं नाश्वनादित्यनिमानां महाचर्नः । संगीतेन पुनस्तासां मृनीनां पथुपात्तनः ॥ ८६० ॥
कदाचिन्नन्दनोद्यानटीयिकोजलकैलिभिः । कदाचिद् गीतवादित्रनित्येन्मयप्रहारमैः ॥ ८६१ ॥
स्वच्छन्दक्रीटया तत्र मुखं वेपथिकं परम् । भुञ्जानोऽगपयन्कालं न गजेन्द्रमुगं द्विवि ॥ ८६२ ॥
कालेन क्रियता मोऽपि कुकुटादिविपन्नवान । नारकोऽभून् नमदगणैवायुः पञ्चमावर्त्ता ॥ ८६३ ॥
पञ्चमार्यनियोग्याश्च वेदना विविधाः सदा । सोऽन्वभूत् कपटर्जवो विश्रान्ति नाप जालुचिन ॥ ८६४ ॥

विशेषेणार्त्तध्यानस्थो मृत्वाऽभूत् कुर्कुटोरगः । अटव्यां दर्शनेनाऽपि सर्वसत्त्वमयंकरः ॥ ८५९ ॥
 दंष्ट्रया पक्षविक्षेपेनैरैश्वञ्चुगुटेन च । जातपक्षो यम इव संहरन् प्राणिनोऽखिलान् ॥ ८६० ॥
 सरस्युष्णांशुसंतप्तं स पिवन् प्रासुकं पयः । ददृशे परभूतीभस्तेन वमभ्रमताऽन्यदा ॥ ८६१ ॥
 पङ्के मग्नस्तदा दैवात् तपःक्षामतनुत्वतः । निर्गन्तुमक्षमः कुम्भे स दष्टः कुर्कुटाहिना ॥ ८६२ ॥
 तद्विषमसरैर्ज्ञात्वाऽवसानं स मतङ्गजः । चक्रे चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं समाहितः ॥ ८६३ ॥
 तत्क्षणेच्छासिवीर्यश्च विमृश्यन् मुनिमाषितम् । सस्मारैकमनाः पञ्चपरमेष्ठिनमस्कृतिम् ॥ ८६४ ॥
 व्यभाषयच्च रे ! जीव ! मरणे ध्रुवभाविति । धर्मध्यानक्षणः सांऽयं महाभाष्येन लभ्यते ॥ ८६५ ॥
 परो निमित्तमात्रं स्यात् स्वकर्मैवाऽपराध्यति । प्रद्वेषं मा स्म तत् कार्षीरास्मिन् कुर्कुटपन्नगे ॥ ८६६ ॥
 इत्थं शमसुधातृप्तो धर्मध्यानी विषय सः । सहसारे सप्तदशसागरायुः सुरोऽभवत् ॥ ८६७ ॥
 विमानेऽन्तर्मुहूर्त्तेनोत्थाय दूषयुगान्तरात् । आसीनं तरुणनराकारं सर्वार्ङ्गभूषितम् ॥ ८६८ ॥
 रत्नकुण्डलकोटीरतारहारदिभूषणाः । सहसा सुरसुन्दर्यः सहर्षमिदमूचिरे ॥ ८६९ ॥

(शुभम्)

जय, नन्द, चिरं भद्र ! पीणय स्वदशाऽनुगान् । अद्यास्माकमनाथानां नाथत्वं यत् त्वमासदः ॥ ८७० ॥
 अद्य पुण्याहमद्यैव मङ्गलं पीतिरद्य च । अद्यैव वसः तिस्रर्गो नाथ ! यत् त्वमिहागमः ॥ ८७१ ॥

वस्त्रा करिणीभूना सापि नष्टेव नभ्युर्गो । तद्वेव जानिन्मरणमपत्येभे गजेन्द्रवन ॥ ८५६ ॥
भूयोऽप्याख्याजिनभर्म नभ्यर्पिः स्वयदेतवे । ययो च श्रावर्त्ताभूय मुनि नभः ॥ गृह्णतः ॥ ८५७ ॥
मिन्त्रितः सर्वल्लोकोऽपि पुनस्तद्वयोर्विस्मिनः । कोऽपि दासापुष्टत्वे कोऽप्यभुन श्रावर्त्तननः ॥ ८५८ ॥
तदा सागरदत्तोऽपि जिनभमे दृढाग्रयः । जिनिष्टश्रावर्त्तो जमे सुमेरप्यविकर्त्तितः ॥ ८५९ ॥
अष्टापदाद्रौ गत्वा च सोऽस्विन्दमष्टामुनिः । अवन्दताऽद्वेनः सवान विद्वंशान्यतो ययो ॥ ८६० ॥
कुञ्जरश्रावकः सोऽपि भूत्वा भावयतिः स्वयम् । द्योतिनिर्गतोऽच्चारिन् कुर्वन् पष्टादिकं नपः ॥ ८६१ ॥
सुधतप्तभस्मसः पाता शुक्लपत्रादिपारणः । स करी करिणीकेलिविमुखाऽभ्याद् विरक्तयोः ॥ ८६२ ॥
इति दय्यो च धन्यास्ते मर्त्यत्वे मन्त्रजनित ये । पात्रदानपित्राऽर्थस्य मलिन्यस्य फलं व्रतम् ॥ ८६३ ॥
द्विषिणं तद्धनेनेव मर्त्यत्वं धिग् मया तदा । अद्वार्यनातदीक्षेण किं करोम्यभुना पशुः ? ॥ ८६४ ॥
तित्यक्तेऽपि शरीरस्य गुरुत्वंनास्य पापिना । अभवं वहुजीवानां क्षयकारी भयद्वरः ॥ ८६५ ॥
येन तेन वनादारेणप कुक्षिः मपूर्यते । तज्जीव ! ममतां देहे त्यक्त्वा वर्षपरां भव ॥ ८६६ ॥
भावयन् भावनापेवं गुर्वाज्ञास्विरमानसः । स काल गमयन्नस्याव सुस्थितः सुप्त दुःखयोः ॥ ८६७ ॥
इत्येव कमटो शान्तो मरुभूतिवधादपि । अभाष्यमाणो गुरुणा गर्भमाणोऽन्यतापमैः ॥ ८६८ ॥

१ दृपणेनेव ।

दूरतो धांवितः क्रोधादिभः पार्श्वगतोऽस्य तु । प्रशान्तमत्सरो जज्ञे तत्तपःश्रीप्रभावतः ॥ ८३३ ॥
 सद्यश्च जातसंवेगाऽनुकम्पः स्थिरदेहभृत् । तस्थौ मुनेः पुरस्तस्य स शैथ इव नूतनः ॥ ८३४ ॥
 मुनिस्तस्योपकाराय कायोत्सर्गमधारयत् । शान्तगन्भीरया वाचा तं बोधयितुमब्रवीत् ॥ ८३५ ॥
 भो भोः ! स्मरसि किं न त्वं मरुभूतिभवं निजम् । किं न प्रत्याभिजानासि मामराविन्दभूयतिम् ? ॥ ८३६ ॥
 तद्भवे प्रतिपन्नं किं व्यस्मार्षीधर्ममार्हतम् ? । स्मर सर्वं विमुञ्चेमं मोहं श्वापदजातिजम् ॥ ८३७ ॥
 गिरं पीयूषदेश्यायां मुनेस्तस्य मतङ्गजः । पयौ निश्चलविस्तारिकर्णपर्णपुटेन सः ॥ ८३८ ॥
 अथोहापोहतो जातिस्मरणं प्राप्य तत्क्षणात् । अत्यन्तोह्यासिहर्षाश्रुसालिललुतलोचनः ॥ ८३९ ॥
 भूत्वाऽञ्जनतकायाग्रः करेण चरणौ स्पृशन् । शिरसा तं नमश्चक्रे संविभ्रात्मा मुनिं गजः ॥ ८४० ॥
 भूयोऽपि तं मुनिः स्माह भवेऽस्मिन्नाटकोपमे । प्राणी नट इवाप्नोति रूपान्यत्वं क्षणे क्षणे ॥ ८४१ ॥
 तथाहि क तदा धीर्मांस्तत्त्वज्ञः श्रावको द्विजः । जातिस्वभावमूढात्मा केदानीं त्वमसि द्विपः ? ॥ ८४२ ॥
 किंवाऽथ बहुनीक्तेन कार्यसारो भव द्रुतम् । कषायविषयासङ्गं विमुच्य करिपुंगव ! ॥ ८४३ ॥
 नाऽसि सर्वविरत्यर्हस्तद् द्वादशव्रतात्मकः । भूयः श्रावकधर्मोऽस्तु प्राग्जन्माङ्गीकृतस्तव ॥ ८४४ ॥
 इत्यादि गदितं धर्मरहस्यं मुनिनाऽखिलम् । शृद्धानसहितः सोऽनुमेने हस्ताग्रसंज्ञया ॥ ८४५ ॥

अतिस्निग्धतया नियत्तुपारमणिमपिपान् । अथिनापहनिर्गोत्या मुक्तदयोश्चरिव ॥ ८२१ ॥
 मिलितोन्नतरेस्तीणिः पुष्पपत्रफल्गान्निवर्तः । त्रिचित्रवृक्षैः परितः परितं च्यवनेरिव ॥ ८२२ ॥
 पत्रांगिरिव कापूरमुत्तानामिव चूर्णिभिः । द्रव्यैरिव दिर्भानोना नुयानोरिव रदिपभिः ॥ ८२३ ॥
 मुनीनामिव चेतोभिर्निर्मितं मन्यत जनेः । यदत्यल्लभ्येत्येन तत्रान्त्येनं मदात्तरः ॥ ८२४ ॥

(सप्तभिः कुलकम्)

तस्मान्ते मुञ्जनस्येव विश्वस्तः सार्धं आवसत् । जनः प्रवृत्ते नीरेन्धनान्नपचनान्द्रिषु ॥ ८२५ ॥
 तदा च भरभूमीभिः करिणीभिः सपाटनः । एत्य तत्र सरस्यभ्यः पर्वा मेघ दवाऽणवे ॥ ८२६ ॥
 पद्मःपुष्पकरान्ध्रं करिणीभिः समं चिरम् । तत्र रत्ना स नियतः पालिमन्यन्तरेह च ॥ ८२७ ॥
 दिनाऽवल्गकयस्तत्रापद्यत् तं सार्धमपितम् । कृतान्त इव चायावत् कोपात् तान्त्रमुत्पन्नः ॥ ८२८ ॥
 बुधदन्तीकृतशुष्टाको निष्कम्पश्चवणद्वयः । पूरिताशः स गर्जभिर्नाजयामास सार्धं कृतान् ॥ ८२९ ॥
 नरनार्यो बाहूनानि करभाटीनि चाऽभितः । पलायांचक्रिरे जीवग्राहं सर्वो जिजीविषुः ॥ ८३० ॥
 परस्परच्छरदं बुध्यन्पटगेहं रटज्जनम् । आरटत्करभं तत्र तदार्मादनिर्भीषणम् ॥ ८३१ ॥

ज्ञानवाऽवयोधिकालं करिणः तस्य संमुखम् । भगवानरविन्दोऽपि कार्यान्तरं ददौ स्थिरः ॥ ८३२ ॥

१ सुषय । २ सत्ता दिमानाम् । ३ बांधित स्थितम् ।

प्रवर्धमानतत्पुण्यविवाताशङ्कया मुनिः । यावद् न विरतस्त्वावद् दातुरेवं मनस्यभूत् ॥ ८०८ ॥
 अहो ! किमियतैकाकी धृतैर्नैष करिष्यति ? । यन्नाद्यापि विरमतीत्यपत् परिणामतः ॥ ८०९ ॥
 ततो येन क्रमेणैष देवलोकात्पाड्यत । तेनैव निपतंस्तेन ज्ञानिना मुनिनोदितः ॥ ८१० ॥
 इयदूर्ध्वमहो ! गत्वा मा पत मुग्ध ! मा पत । स ऊचे नन्विहास्म्येष किमसंबद्धमुच्यते ? ॥ ८११ ॥
 अथर्षिः कथयामास श्रद्धादानस्य सत्फलम् । महाहुतकरं सद्यो विकल्पस्य च दूषणम् ॥ ८१२ ॥
 निर्विकल्पमतो दानं देयं सात्त्विकमुत्तमैः । लोकेऽपि शकुनः स्वप्नो विकल्पादुच्यतेऽफलः ॥ ८१३ ॥
 अनेन भूषणेनात्मा सुभगंभावुको भवन् । स्पृहणीयतमः सिद्धिर्विधा अपि भवेद् भुवम् ॥ ८१४ ॥
 इत्यादिविविधां धर्मशिक्षां शृण्वन् निरन्तरम् । अरविन्दस्य राजर्षेर्वदनात् सार्धनायकः ॥ ८१५ ॥
 मन्वानो गुरुसंयोगं कल्पद्रुपाप्तिसंनिभम् । मिथ्यात्वं सर्वथा त्यक्त्वा श्रावकत्वं प्रपन्नवान् ॥ ८१६ ॥
 नित्यं सागरदत्तोऽथ गच्छन् मार्गे क्रमेण ताम् । अटवीं प्राप यत्रास्ते परभूतिः करीश्वरः ॥ ८१७ ॥
 कदलीगर्भसंकाशमृदुकण्डोलबाहुभिः । सुप्रसन्नतया गन्तूनालिङ्गितुमिबोध्यतम् ॥ ८१८ ॥
 वातनम्रैर्ध्रमद्भृङ्गाऽऽरावद्द्वाम्बुजाननैः । आकारयदिवानम्य पान्थानातिथ्यहेतवे ॥ ८१९ ॥
 हंस-सारस-हारित-चक्र-कादम्बकादिभिः । शब्दायमानैर्नानैव गीयमानगुणोत्करम् ॥ ८२० ॥

उत्थाय प्राञ्जलिश्चैवमुवाच खचरात्रिपः । वाढं तत्त्रोपदेशेनाऽनुगृहेऽहं न्वया मुने ! ॥ १०३९ ॥
 निमित्तमात्रतां योऽपि धर्मे सर्वज्ञभाषिते । प्रतिपद्येत जीवस्य सोऽपि धर्मगुरुमतः ॥ १०४० ॥
 भवानिव विशेषेण हेतुद्राहर्ण्युतम् । क इदं तत्त्वमाख्याति तत् न्वं मे शरणं मुने ! ? ॥ १०४१ ॥
 इत्युक्त्वा भवने गत्वा कृत्यमाख्याय मन्त्रिणाम् । संवोध्य नन्दनं राज्यभारमारोपयद् नृपः ॥ १०४२ ॥
 स्वयं सुरगुरोः पार्श्वे परिब्रज्यामृपाददे । दुष्कर्मशस्त्रमुद्धर्तुमयस्कान्तमणिमभाम् ॥ १०४३ ॥
 ज्ञानान्मा विदितोत्सर्गाऽपवादाविरागमात् । गीतार्थश्च क्रमाज्ज्ञे श्रुतमन्य इवाज्ञान ॥ १०४४ ॥
 गुरोरनुज्ञयकाकिविहारं प्रतिपद्य सः । आकाशगमनेनागात् पुष्करद्वीपमन्यदा ॥ १०४५ ॥
 शाश्वतानहृतस्तत्र नत्वा वैताज्यसन्निधौ । मद्रेशे हिमशैलस्य स तस्यां प्रतिमाधरः ॥ १०४६ ॥
 तप्यमानस्तपस्तीव्रं सहमानः परीषद्वात् । साम्यमग्रमनाः कालं स तत्रागमयन्मुनिः ॥ १०४७ ॥
 सोऽपि जीवः कुर्कुटाहेरुद्वल्य नरकात् ततः । हेमाद्रेर्गदरे तस्य मटाहिकदपचन ॥ १०४८ ॥
 दादण्ड इव कालस्य जन्तुन् कवल्यन् वहुन् । आहारार्थं स वभ्राप वने तस्मिन्नहनिंशम् ॥ १०४९ ॥
 अन्यदा पर्यटन् सोऽहिनिकुञ्जस्थमुदक्षत । ध्यानैकतानं किरणवेगपि स्तम्भवत् स्थितम् ॥ १०५० ॥
 सद्यः प्रागजन्मवरेण सोऽतिकोपाखणक्षणः । भोगेनावेष्टयत् साधुं चन्दनद्रुमिवाय तम् ॥ १०५१ ॥
 दंष्ट्राभिर्विषभीष्माभिर्दन्दशक्रो ददंश सः । मुनिं स्थानेषु भूयस्सु दंशेषु मत्सन्नं त्रिपम् ॥ १०५२ ॥

एवमुक्तानि पञ्चाऽप्यणुव्रतानि निदर्शनैः । राजमार्गसमान्येभिः शनैर्याति शिवं गृही ॥ १०२७ ॥
 स्थूलसूक्ष्मविभेदेन सर्वथा पालितानि तु । स्युरेतान्येव हि महाव्रतानि यतिनामिह ॥ १०२८ ॥
 अमीभिः शीघ्रमासन्नमार्गतुल्यैर्यातिव्रजेत् । सिद्धिं तत्र यथाशक्ति यतितव्यं ततो बुधैः ॥ १०२९ ॥
 इति तस्य मुनेर्वर्चोऽबुध्यन्त बहवो जनाः । नियमाभिग्रहं देशविरतिं च प्रपदिरे ॥ १०३० ॥
 राजा किरणवेगस्तु विरक्तात्मा सुसात्त्विकः । देहार्थं विमुखीभूय परमार्थमना अभूत् ॥ १०३१ ॥
 अज्ञानपटले ध्वस्ते गुरुणा शास्त्रशस्त्रतः । निजं राज्यं प्रधानेन व्याप्तमात्मा प्रपश्यति ॥ १०३२ ॥
 तत्तद्धर्मकथाऽर्थाश्च हृदये स विभावयन् । क्षणमेकं महानन्दाज्जीवन्मुक्त इवाऽभवत् ॥ १०३३ ॥

(युग्मम्)

माया-शोक-भय-क्रोध-लोभ-मोह-मदाऽन्विताः । ये बाञ्छन्ति कथामर्थे तामसास्ते नराधमाः ॥ १०३४ ॥
 ये रागग्रस्तमनसो विवेकविकला नराः । कथामिच्छन्ति कामस्य राजसास्ते विमध्यमाः ॥ १०३५ ॥
 ये लोकेद्वयसापेक्षाः किञ्चित्सत्त्वयुता नराः । कथामिच्छन्ति संकीर्णां ज्ञेयास्ते वरमध्यमाः ॥ १०३६ ॥
 मोक्षकाङ्क्षकतानेन चेतसाऽभिलषन्ति ये । शुद्धां धर्मकथामेकां सात्त्विकास्ते नरोत्तमाः ॥ १०३७ ॥
 तथा—

तमोवशादनैश्वर्याऽज्ञानाऽधर्मकलिकुधः । रजोवशाद्वैराग्यं सत्त्वाद्धर्मं मतिः स्थिरा ॥ १०३८ ॥

ततश्चतुर्त्वा विदेहाख्यक्षेत्रे मुकुलसम्पदम् । प्राप्य काले नपः कृत्वा मोक्षसौख्यं सम्पद्यति ॥१०१॥
 फलं परिग्रहस्यैवं ग्रहे मोक्षे च वर्णितम् । दोषरूपं गुणमयं तद् द्वयं हृदि धार्यताम् ॥ १०१५ ॥
 आस्तां चाश्वगतोऽयं यत् क्लेशहेतुः परिग्रहः । अस्यात्तिलालयताभ्यानादप्यनर्थः प्रजायते ॥ १०१६ ॥
 यथा कार्पाटिकः कोऽपि भिक्षासक्तुभृतं यदम् । विमुच्य निजपादान्ते शुन्यदेवकुलेऽन्वयीन ॥ १०१७ ॥
 तत्र जाग्रदिदं दग्धाविमान् विक्रीय सक्तुकान् । यन्मूल्येन ग्रहीष्येऽहमजां सापत्न्या नया ॥ १०१८ ॥
 धेनुं धन्वा च महिर्षो तयाऽपि वरवाजिनीम् । तस्याः किशोरकंदिव्यैवैह द्रव्यं भविष्यति ॥ १०१९ ॥
 तेनाऽथ कारयेद्यपि सौधसुखं मनोहरम् । सौचेवशालिकालिन्दमत्तवारणजालकम् ॥ १०२० ॥
 तत्र शय्यासनाद्यं च संस्थाप्य सदुपस्करम् । मेलयित्वा परीवारं निमग्न्य स्वजनं जनम् ॥ १०२१ ॥
 सुतामुत्तमविप्रस्य परिणेष्यामि सुन्दरीम् । सर्वलक्षणमंपूर्णस्त्वस्याश्च भविता सुतः ॥ १०२२ ॥
 बहुद्रव्यागमे जाते कृते वर्थापनोत्सवे । मनोरथगतैः सार्धं हृदि यास्यति स क्रमात् ॥ १०२३ ॥
 अन्यदा वहिरायातः सुतं दृष्ट्वा गृहद्वारे । रुदन्तं कुपितो भार्यामाह्वित्येऽहमंदिना ॥ १०२४ ॥
 इत्यावेशगतो दृष्ट्वा साक्षात्पादप्रहारतः । यदं भग्नं गतान् सक्तुन् शुभोच स भुवं वदुः ॥ १०२५ ॥
 त्रिवेकिभिरिति ज्ञान्वा परिग्रहनिबन्धनम् । कार्यं येन लघुर्नोवस्तरत्येव भवेदतिप्रम् ॥ १०२६ ॥

यद्यपि त्वं निरीहोऽसि तथाऽपि वच्मामम । मथुरां गच्छ तत्र त्वं प्राग्वद्भावी महर्षिकः ॥ १००१ ॥
 इत्युक्तवा क्षमयित्वा च जगामाऽदर्शनं सुरः । प्रतिमां पारयित्वा च श्रेष्ठो चिन्तितवानिदम् ॥ १००२ ॥
 धनेन मम किं तेनाऽथवा भवतु येन तम् ? । दानतः स्वस्य कार्पण्यकलङ्कं मार्जयाम्यहम् ॥ १००३ ॥
 इति कृत्वा गतः पुर्यां मथुरायां निजं गृहम् । यावत्तत्र निधानेषु तत्सर्वं द्रव्यमीक्षिते ॥ १००४ ॥
 देशान्तरं गतं चाऽपि प्रत्यायाति दिने दिने । जनेन भक्षितं यच्च तदभ्यासादयेत् सुखात् ॥ १००५ ॥
 एवं च मिलितारसस्य षट्षष्टिरपि कोटयः । सद्यः फलन्ति पुण्यानि शुभभावकृतानि यत् ॥ १००६ ॥
 नरं व्यात्तमुखं दृष्ट्वा लक्ष्मीर्भीतेव नश्यति । तस्यागसुभगे तोषात् मौढस्व्योवाऽतिरज्यते ॥ १००७ ॥
 तत्र तुङ्गं ततस्तेन कारितं जिनमन्दिनम् । यत्पताकाऽस्य कालुष्यं हत्वा गङ्गेव राजतं ॥ १००८ ॥
 जीर्णोद्धारे च दत्तानि वित्तानि बहुशो मुदा । साम्यं यज्जातपुण्यस्य नामभोगि-नमसोरिव ॥ १००९ ॥
 संघे वात्सल्यं यच्चक्रे सर्वधर्मोपमं स्मृतम् । दयादानं च दीनादौ सर्वत्रौचित्यशालिना ॥ १०१० ॥
 अन्याय-न्यायभेदेन चतुर्भङ्गी धने ततः । सतां सर्वोत्तमो भङ्गो न्यायार्जितस्य सञ्चयात् ॥ १०११ ॥
 इति संतोषतो दानात् कीर्ति-धर्मो समर्ज्य सः । स्थापयित्वा सुतं गेहे पर्यन्तेऽनशनं व्यधात् ॥ १०१२ ॥
 शुद्ध्या विपद्य सौधमं विमाने चाऽरुणप्रभे । चतुष्पत्योपमायुष्को बभूव सुरसत्तमः ॥ १०१३ ॥

राज्ञेति सत्कृतो वाढं मोचयित्वा च चण्डितम् । कुबेरः स्वगृहे गत्वा धर्मकल्पपरोऽभवत् ॥ ९८८ ॥
 ज्ञात्वा साधारणस्याऽपि दानस्य महिमामिति । भाल्यं यथाल्पसंतुष्टुः पात्रदानपरैर्नरैः ॥ ९८९ ॥
 धनसार इति श्रुत्वा संविनः स्माऽऽह सुप्रभो ! । यद्येवं तन्ममाऽप्येतत्परिश्रद्धानिपन्नवणम् ॥ ९९० ॥
 वित्तं यदर्जयिष्येऽर्थं चतुर्थं तस्य धारयन् । यावज्जीविमहं शेषं प्रदास्य धर्मकर्मणि ॥ ९९१ ॥
 अनाभोगादिवर्जं च कथञ्चिज्ज्ञानता मया । अद्यप्रभृति न ग्राह्यो दोषः कस्याऽपि सन्नमन ॥ ९९२ ॥
 प्रपन्नस्तेन चान्याऽपि गृहिधर्मो जिनादितः । जन्मान्नरापराधं च केवली क्षामितो भूयम् ॥ ९९३ ॥
 अन्यत्र विहृते तस्मिन् सोऽपि श्रेष्ठी परिभ्रमन् । नामलिप्यां गतः पुर्यां चाणिज्यं कुरुते कृत्वी ॥ ९९४ ॥
 भाषितादधिकं धर्मं व्ययन् वित्तमुपाजितम् । जिनपूजादिना तत्र कञ्चित्कालं निनाय सः ॥ ९९५ ॥
 अन्यदा गृहमस्त्येकं व्यनतरेणाद्वसीकृतम् । तत्र मतिमया तस्यो धनमारः कथञ्चन ॥ ९९६ ॥
 देवोऽथ कुपितो नानारूपैस्तस्याऽतिभीषणैः । उपसर्गं व्यधात् तावद् यावन् मृगः समुद्रतः ॥ ९९७ ॥
 त्रिकालिकमलच्छायं शमश्रीशोभितं मुखम् । मेरुशीरं मनथाऽस्य दृष्ट्वा हृष्टः सुरोऽवदत् ॥ ९९८ ॥
 धन्योऽसि त्वं महाभाग ! धन्या च जननी तव । यस्मैवं गृहिणोऽप्यासीद् विकारांजनवर्धनं हि ॥ ९९९ ॥
 तुष्टोऽस्मि किञ्चिद्याचस्य पुनः पुनरितीरिते । स यावन्नोत्तरं दत्ते तावद् भूयः सुरो जर्गा ॥ १००० ॥

१ नापितम् ।

देवता माह भो भद्र ! स्वेच्छया गमनं कुतः ? । पुण्यैः परवशाया मे तानि तु त्वयि संप्रति ॥ ९७५ ॥
तेन त्वमेव मे स्थानं सोऽथ हृष्टोऽप्यवज्ञया । अब्रवीदिदमप्यस्तु किन्तु त्वं कथमेष्यसि ? ॥ ९७६ ॥
श्रीरवोचदुपायेन कोऽसौ भद्र ! निश्चिन्मयाताम् ? । श्रीदेव्या भवनेऽन्नाववृत्तवेषेण यो भवेत् ॥ ९७७ ॥
निमन्त्र्य भोजयित्वाऽसौ मध्यापवरके त्वया । स्पृष्टव्यो लकुटेनाहौ भविता स्वर्णपूरुषः ॥ ९७८ ॥

(शुभम्)

तथैव विधिना तेन देव्यादेशे कृते सति । सुवर्णपूरुषो जातः खण्डितोऽप्यक्षयो हि यः ॥ ९७९ ॥
तदा तत्रागतः पादक्षालनायैकनापितः । चलद्दृष्टितया सर्वं वृत्तान्तं तमुदैक्षत ॥ ९८० ॥
अरेऽमीषां गृहे लक्ष्मीरित्यमेव प्रजायते । तत्करिष्येऽहमप्येतदिति धृत्वा हृदि स्थितः ॥ ९८१ ॥
सोऽन्यदा तादृशं वक्षिष्य नरं देवकुलस्थितम् । निमन्त्र्य भोजयित्वाहौ जयान लकुटेन तम् ॥ ९८२ ॥
प्रहारेण पतन्नुच्चैः स चक्रन्द तथा नरः । यथा श्रुत्वा तलारक्षारस्तत्राऽऽजन्ममुरुदायुधाः ॥ ९८३ ॥
तद् दृष्ट्वा नापितो बद्ध्वा तैः स राज्ञो निवेदितः । पृष्ठो राज्ञा च वृत्तान्तं सर्वमाख्यातवानसौ ॥ ९८४ ॥
कुबेरस्य गृहे देव ! यथा स्वर्णनरोऽजनि । मयाऽपि तादृशं चक्रे फलमन्यादृशं त्वभूत् ॥ ९८५ ॥
अथाऽऽकार्य कुबेरस्तत् पृष्ठो भूपेन कौतुकात् । सोऽपि सर्वमिदं मूलादाचक्षे विचक्षणः ॥ ९८६ ॥
ततो राजाऽवदत् तोषाद्धन्योऽहं यस्य मे पुरे । ईदृशाः सन्ति दातारः पुण्याढ्याः सत्यभाषिणः ॥ ९८७ ॥

अहो ! जागर्षि शोषे वा तच्छुत्वेत्थाय संभ्रमात् । देवि ! जागर्षिं काऽसि त्वमिन्धुक्ता तेन साऽवदन् ॥ ९६१ ॥
 श्रीरहं सप्त पर्यायान् यावत्तत्र गृहे स्थिता । इदानीं गन्तुकामा तु तत्रामाप्रष्टुमिहागता ॥ ९६२ ॥
 तत्रिशम्य महाशोकसङ्कुलः सोऽवदत् पुनः । कथं त्वजसि मां देवि ! त्वयैव सकलं जगत् ॥ ९६३ ॥
 श्रीरुवाच भट्टाभाग ! ममावऽस्थानकारणम् । भाग्यमकं क्षयं तच्च जगाम तत्र याम्यतः ॥ ९६४ ॥
 सहस्रेत्पन्नबुद्धित्वादसौ हृष्टोऽभ्यधादथ । प्रसद्य तर्हि मे देवि ! निष्ठु यन्नचतुष्टयम् ॥ ९६५ ॥
 अमेति प्रतिपद्याऽस्यां मयातायां यथागतम् । कुर्वेरो द्रुतमुत्थाप्य समस्तपृथ्मनुमान ॥ ९६६ ॥
 निखलं मकटं द्रव्यं स्वर्णं रूप्यं तथाऽखिलम् । कांस्यदृष्यादि चाकुप्याऽर्चयित्वा न मुमहेत्कृतान् ॥ ९६७ ॥
 प्रातरुद्रोपणापूर्वं सर्वेषामर्थिनां धनम् । अनाथ-दुःस्थ-दीनानां स्वजनानामपीच्छताम् ॥ ९६८ ॥
 सर्वज्ञभवनादौ च धर्मकृत्ये तथाऽमुना । चतुर्भिर्दिवसदैवं भक्त्येषांऽभवद् यथा ॥ ९६९ ॥
 चतुर्थेहै मुदा जाग्रच्छयानं जीर्णमश्वके । निशि श्रीदेवताऽगस्त्य विलम्बा तमभाषत ॥ ९७० ॥
 अहो ! जागर्षि शोषे वा यावन्नैवोत्तरं ददौ ? । तथा तावदुपालब्धः स संभ्रान्त इवान्वितः ॥ ९७१ ॥
 क्षम्यतां देवि ! न ज्ञाता दिनानामिवतां यतः । निश्चिन्तस्य धनाभावान्मुखनिद्राज्य मेऽभवत् ॥ ९७२ ॥
 किं करोमीति जल्पन्तं श्रीरुवे ननु संप्रति । किं कार्यं येन वद्धाऽहं गत्वयपि न्वया दृढम् ? ॥ ९७३ ॥
 कुर्वेरोऽप्यवदीद देवि ! कुर्वे कस्याऽपि बन्धनम् । नान्यस्याऽपि विशेषात् ते व्रज स्थानं यथेति सतम् ॥ ९७४ ॥

यद् ददाति यदश्नाति तदेव धनिनो धनम् । शेषं को वेत्ति कुत्राऽपि कस्याऽभ्युपकारिष्यति ? ॥९४८॥
उक्तं च—

मृत्युः शरीरगोप्तारं रक्षितारं धनं धरा । दुश्चारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ ९४९ ॥
इह लोको भवेद् भुक्ते दत्ते परभवः शुभः । अभुक्ताऽदत्ते विचे नु वद कोऽत्र गुणो नृणाम् ? ॥९५०॥
धर्माद्वाप्य ये लक्ष्मीं न धर्मस्योपकुर्वते । कृतज्ञानां परं तेषां मूर्हति नाम को भुवि ? ॥ ९५१ ॥
पुष्पाणां निश्चिते नाशे यथा देवार्चनं फलम् । तथा ज्ञानधनादीनां परोपकृतिरेव हि ॥ ९५२ ॥
लक्ष्मीश्चपलनारीव कस्यापि यदि वेद्मनि । भूयोवितरणाऽपत्यवन्धनाद् भजति स्थितिम् ॥ ९५३ ॥
नास्तीतिसतताभ्यासात् भवेत् सर्वं सदभ्यसत् । शून्येन गुणितो येन लक्षाङ्कोऽप्येति शून्यताम् ॥९५४॥
बह्वारम्भोऽपि दानेन स्वाऽनुमानेन शुभ्यति । न्यायपूर्वं यथा तेन बहुधापि क्रयाणकम् ॥ ९५५ ॥
प्राचीनसुकृतश्राससंभवायाः खलु श्रियः । गुणोऽयमेव यद्दानं पात्रायाऽगण्यपुण्यकृत् ॥ ९५६ ॥
आस्तां पात्रगतं दानमस्मात् साधारणादपि । तद्भवेऽप्यद्भुतं भाग्यं कुबेरस्येव जायते ॥ ९५७ ॥
कः कुबेरः कथं चासीत्तस्य भाग्यमिहाद्भुतम् ? । इति पृष्ठो मुनिस्त्वेन कथयामासिबानिदम् ॥ ९५८ ॥
श्रीविशालपुरे राजा गुणाढ्योऽथ विभूतिभिः । कुबेर इव तत्रासीत् कुबेराख्यो धनाधिपः ॥ ९५९ ॥
श्रीदेवताऽन्यदा दिव्यरूपवेषविभूषणा । वासौकसि तमभ्येत्य निशि सुप्तमभाषत ॥ ९६० ॥

उपेयस्य ददतोऽपि श्रीवर्धते पुण्यसेवनात् । इतरस्त्वददानोऽपि मुच्यते मुनरां नया ॥ ९३५ ॥

अत उक्तम्—

दीयमानं हि नापति भूय एवाऽभिवर्धते । कृपा-ऽऽराम-गवादीनां ददतामेव संगतः ॥ ९३६ ॥
 सुस्थानन्यासहृष्टेव दातारं श्रीः पुनः श्रयेत् । निर्गता मुप्तिर्भावेव कृपणं नैति सा पुनः ॥ ९३७ ॥
 मत्सरेणाऽथ सोऽल्यीकपद्मन्यं नृपतेः पुरः । प्रकाशय द्राह्यामास सर्वस्य उपेयवान्वयात् ॥ ९३८ ॥
 क्षुद्रस्याहो ! गतिः कष्टा मरुक्कपादपि भुवम् । अददानः स्वयं यत् स्वप्तिनरानपि न क्षति ॥ ९३९ ॥
 स वैराग्येण तेनाऽथ सुसाधुचरणान्तिके । परिव्रज्यां गृहीत्वाऽभूत् सार्धमे प्रवरः मुनः ॥ ९४० ॥
 लघुभ्राताऽपि लोकेन निन्द्यमानो निरन्तरम् । कृत्वा बालतपो मृत्वा चायुरपृथग्नय ॥ ९४१ ॥
 उद्वर्त्याऽमुरयोनिभ्यः स जातस्त्वमिहाऽशुना । च्युत्वा सार्धमृतो उपेयस्तामलिः स्यामजायत ॥ ९४२ ॥
 महेभ्यस्य सुतः काले प्रतिपन्नाजिनव्रतः । उत्पन्नकेवलज्ञानो विहरत्यहमेव सः ॥ ९४३ ॥
 दानमद्वैपतस्वस्मादन्तरायं यदजितम् । कर्मणोऽस्य विपाकेन कृपणत्वं तवाऽभवत् ॥ ९४४ ॥
 ऋद्धिः पेशून्यतो यत्तु उपेयस्य ग्राहिता त्वया । तद्विपाकादिदानीं ते नष्टप्रकपदे भनम् ॥ ९४५ ॥
 गहिन्त्वा दुष्कृतं भद्र ! तदद्यापि यथार्जितम् । धनं पात्रेऽभियोक्तव्यं मूर्च्छामव निमुन्य भोः ! ॥ ९४६ ॥
 मलपूर्णं यथा देहे मृतिः स्पष्टा न जायते । तथा द्रव्यमलस्याऽप्यावन्वतो न गतिर्भवेत् ॥ ९४७ ॥

ततो निर्यामके मुक्तधैर्यं भूरिभयाकुलः । शरण्यरहितो लोकः कथं कोऽपि तदाऽभवत् ॥ ९२१ ॥
 देवताः कोऽपि सस्मार कोऽपि स्वग्रहमानुषान् । कोऽपि तस्यौ निपत्याऽधः कोऽपि ब्रम्हामदाज्जले ९२२
 कोऽपि मां रक्ष रक्षेति पूतकृत्य चिरमूर्ध्वगः । आसेनाऽऽपूर्णहृदयो मुखं व्यादाय तस्मिन्वान् ॥ ९२३ ॥
 इत्याश्रितजनस्यातिंकारणाज् जातपातकः । स नूनं सहसा पोतः शतरवण्डमभज्यत ॥ ९२४ ॥
 धनसारस्तु लब्धैकफलको वार्धिवीचिभिः । बहिः क्षिप्तो गतोऽद्वयामिति दीनमचिन्तयत् ॥ ९२५ ॥
 अहो ! मम क तद्वहं क धनं क परिच्छदः । विधिना काहमानीतः पवनेनाऽर्कतूलवत् ? ॥ ९२६ ॥
 धिङ् मां येन धनं मोहात् पथूतमपि संचितम् । न धर्मं व्ययितं नाह्ने परस्योपकृतौ नवा ॥ ९२७ ॥
 इत्यादि भावयंस्तत्राऽपश्यदाश्रतरोस्तले । मुनिमेकं तदोत्पन्नकेवलज्ञानभासुरम् ॥ ९२८ ॥
 तन्महिम्नाऽऽगतैर्देवैर्निर्मिते स्वरूपङ्कजे । तमासीनं मुदा नत्वा धनसारोऽप्युपाविशत् । ९२९ ॥
 श्रुत्वा धर्ममथो लब्धाऽवसरः पृच्छति स्म सः । कृपणोऽहं कथं नाथ ! नष्टश्च विभवः कथम् ? ॥ ९३० ॥
 केवली प्राह भो भद्र ! धातकीखण्डभारते । धनाज्यग्रहसंभूतावभूतां भ्रातराबुभौ ॥ ९३१ ॥
 मृतेऽथ पितरि ज्येष्ठो मृहनेताऽभवत् स च । गन्भीरः सरलो दाता कनिष्ठः कृपणः पुनः ॥ ९३२ ॥
 ततो ज्येष्ठो यदा दानं दीनादिभ्यः प्रयच्छति । तदाऽतीव लघुस्तत्र प्रद्वेषं वहते हृदि ॥ ९३३ ॥
 वारयेच्च भृशं दानाज्येष्ठस्तु विरमेद् नहि । प्रद्विष्टः सुतरां तस्माद् विभिन्नो लघुकः स्थितः ॥ ९३४ ॥

तत्राऽपि मत्कोटका-ऽहि-श्रुधिकादीनि वीक्ष्य सः । हृदयं ताडयित्वाश्चर्यावदस्ति मुदुःखितः ॥९८५॥
तावत्तस्याभ्युनायानभङ्गादि कथितं नरैः । गले शोकाभ्युमग्नस्य शिलावन्य द्वाऽभवत् ॥ ९९० ॥
यतः—

अथः स्वं सातमाधाय तुच्छा इव वहिःस्थिताः । समुल्लम्वान्मुल्यन्ते ते बाला बालका इव ॥ ९९१ ॥
जलस्थलग्नं नष्टं वणिक्पुत्रेभ्य भक्षितम् । धनं श्रुत्वा मुहुः स्मृत्वा सर्वशून्यो भ्रमत्यर्त्ता ॥ ९९२ ॥
अन्यदाऽचिन्तयथावदद्याप्युत्पाणिको जने । न भवामि मुहोऽद्यापि भाण्डमूल्यमवाप्यते ॥ ९९३ ॥
तावज्जलधिमार्गेण वणिज्यायै व्रजाम्यतः । लाभैर्वत्सुन्दरं भावि देशान्तरगमोऽन्यथा ॥ ९९४ ॥
महाकृपण इत्याख्या पुराऽप्यासादित्वा मया । अयुना निर्धनस्त्वव भृशं यास्यामि दास्यताम् ॥९९५॥
ततोऽमेयपरिच्छेद्य-गण्य-भार्यकयाणकम् । संश्ल दशलक्षणां पोतमारुह्य सन्तरम् ॥ ९९६ ॥
भृत्वा कण-कणिक्का-ऽऽज्य-भोज्य-नीरेभ्यनैः क्षमः । समं सांयाविकैलार्किः प्रतस्ये मध्यमभ्युनेः ॥९९७॥

(युग्मम्)

क्रियद् दूरं गतेऽकस्माद् यनेन खले नभः । यमास्येनेव भीमेन कटाक्षमपाविशुना ॥ ९९८ ॥
तत्र क्षेप्तुमिवोद्वण्णताद्भुतोमिवाह्वयिभिः । ग्रामपिण्डमिवोऽम्भोधिस्नं पोतमुदलालयत् ॥ ९९९ ॥
स्पर्धयेव मिथोऽट्युग्रौ गजतः सम यनाभ्युनी । दोलते सम प्रवहणं तत्स्थान्येकहृदा समम् ॥ ९९० ॥

अतुप्तस्य तथाऽप्यस्यं काऽपि नैवोपयुज्यते । विचित्रोऽपि दीनादौ विन्दुः क्षाराम्बुधेरिव ॥ ८९५ ॥
 दृष्टेऽर्थिनि दृशो रोगः शिरोऽर्तिर्गृहमागते । याचमाने पुनर्दाहो हृदये तस्य जायते ॥ ८९६ ॥
 दृष्ट्वा तु स्तोकमप्यस्मै ददानं गृहमानुषम् । निमील्य सहसा नेत्रे मूर्च्छितः पतति क्षितौ ॥ ८९७ ॥
 स प्रातिवेशिमकादीनामपि दानं न वीक्षते । वार्तयाऽपि हि दानस्य दूरादेव पलायते ॥ ८९८ ॥
 देवादिधर्मकार्येषु केनाऽपि भणितो भृशम् । स दन्तशकटं बध्वा निश्चेष्टीभूय तिष्ठति ॥ ८९९ ॥
 किंवाऽथ बहुना गेहान्निर्गते तत्र दीयते । अपि कर्मकृतां वृत्तिर्गृहमर्त्याश्च भुञ्जते ॥ ९०० ॥
 महामूढो न वेत्तीदं ममायर्थोवोपकारकः । य एकगुणमादाय दत्तेऽग्नौ सहस्रशः ॥ ९०१ ॥
 प्रतिकूलो विधिस्तावत्तेषां ये निर्धनोऽकुताः । प्रतिकूलमतस्त्वेषु स्रतोऽर्थान् ददते न ये ॥ ९०२ ॥
 विधयैव मदो येषां दारिद्र्यं विभवेऽप्यहो ! । तेषां दैवहतानां हि सलिलादग्निरुत्थितः ॥ ९०३ ॥
 धने ह्यसति दारिद्र्यदोष एव हि केवलः । महान् कार्पण्यदोषस्तु सति यस्मिन्नयच्छतः ॥ ९०४ ॥
 दानशब्दादुदारेण गृहीते प्रथमाक्षरे । कृपणैः स्पर्धयेवाऽस्य न इत्येवाऽक्षरं कृतम् ॥ ९०५ ॥
 कृपणत्वेन तस्यैवपशब्दस्तथा जने । प्रससार यथा कोऽपि नामाऽप्युच्चरतेऽस्य न ॥ ९०६ ॥
 क्रियत्यपि गते काले खनित्वा भुवमेकदा । संभालयत्यसौ यावद् निधिमकं रहः स्थितः ॥ ९०७ ॥
 अपश्यत्तावदज्ञारानेव तत्र न चाऽपरम् । शङ्कितोऽथ निर्धननयानपि सर्वानलोकयत् ॥ ९०८ ॥ (शुभम्)

अन्येभ्युचिद्विख्याने ज्ञानितं मुनिपागतम् । श्रुत्वा गत्वा च नत्वा च स्वं मान्यं कर्म पृष्टवान् ॥८८२॥
 मुनिर्ज्ञानाद् विदित्वाचे महाभाग ! पुरा भवं । इभ्यो बभूव चमयाया शहात्यः श्रीथ नमिषा ॥८८३॥
 तद्युतः सततं चक्रे स चैत्येषु जिनाचनम् । तारुण्यं त्वगतं देवाद्धर्मं ध्वस्ता मतिर्भृशम् ॥८८४॥
 विषयाऽथ तयोर्जीवावजायेनां युवां क्रमात् । तेनादौ राज्यपमाथ पथाज्ज्ञानो मुदुःखिनो ॥८८५॥
 निजबुद्ध्याऽपि यच्छीलं युवाभ्यां पालितं ततः । भूयोऽप्यामादितं राज्य सौख्यमत्रैव जन्मनि ॥८८६॥
 ततः संवगरद्देन तरङ्गितमना नृपः । धर्मकृत्यं पुनः श्रुत्वा गृहीत्वाऽणुव्रतानि च ॥८८७॥
 कारयामास सर्वज्ञमवनानि जिनेश्वरान् । स्थापयित्वाऽर्चयामास विधिना तत्र भक्तिः ॥८८८॥

(पुरुषम्)

दयार्द्रचित्तः सत्यात्मा परचित्तपराङ्मुखः । शुद्धशीलः सुमंतापः परोपक्रान्तिकर्मटः ॥८८९॥
 पालयित्वा समं रात्र्या गृहिन्नमखाण्डनम् । अवसानं शुभभ्यानं कृत्वा भव्यो दिवं ययौ ॥८९०॥
 द्रक्ष्यन्नस्य महात्म्यमित्थं ते वर्णितं मया । परिग्रहप्रमाणित्वमंतेपस्य प्रसूयते ॥८९१॥
 अस्त्यत्र भर्ते विश्वविल्याना मथुरा पुरी । सरसीव सदा योज्ञैः राजहंसनिवासभूः ॥८९२॥
 तस्यां निवसति श्रेष्ठी धनसार इति श्रुतः । पट्पट्पिद्रव्यकोटीनामाधिपत्यं प्रपालयन् ॥८९३॥
 निखाते व्यवहारे च देशान्तवर्णिज्यया । सन्ति द्वाविंशतिस्तस्य प्रत्येकं धनकोटयः ॥८९४॥

तद्यथा—

स्वस्तिश्रीश्रीपुराभिरूपे पुरे भाग्यैकवेदमनः । प्रतापाऽऽकान्तविक्रान्तप्रत्यर्थिपृथिवीभुजः ॥ ८७१ ॥
दिक्रन्पाश्रवणोत्तंसीकृतकीर्तिसरोरुहः । महाराजाधिराजस्य श्रीसुन्दरमहाप्रभोः ॥ ८७२ ॥

चरणान्मोहहौ धारापुरादादेशकारकः । मुमुक्षिः सादरेत्कण्ठं नत्वा विज्ञपयत्यदः ॥ ८७३ ॥

(विशेषकम्)

स्वामिपादद्वयीरेणुकणेन मयकाऽपि यत् । यथादेशेन निर्व्यूढं प्रभावः प्राभवो हि सः ॥ ८७४ ॥
चकोर इव चन्द्रस्य रथाङ्ग इव भास्यतः । चातको जलदस्येव वसन्तस्येव कोकिलः ॥ ८७५ ॥
उत्कण्ठितः समस्तोऽपि जनो देवस्य दर्शनम् । बाञ्छत्यत्र प्रसद्येतः शीघ्रं पादोऽत्रधार्यताम् ॥ ८७६ ॥

(शुभम्)

इत्याकर्ष्य स्वलोकस्य रक्तिं भक्तिं च मन्त्रिणः । चिरात् स्मृत्वा नृपः प्रीतोऽकथयत्साधु साधु भोः ! ८७७
बुद्धिः सिद्धिः परा भक्तिर्येषामेषा गुणत्रयी । त एव सेवका राज्ञः, कलत्रमितरे पुनः ॥ ८७८ ॥
अथ ज्येष्ठमुतं तत्र स्थापयित्वा निजे पदे । राजवर्गं समादिश्य प्रौरानापृच्छ्य सादरम् ॥ ८७९ ॥
सकलत्रस्तुतो भूरिपरिवारसमन्वितः । प्रयाणैरनवच्छिन्नैर्ययौ धारापुरं नृपः ॥ ८८० ॥
प्रवेशाद्युत्सवं तत्र मन्त्रिसामन्तनागराः । कृत्वा निवेद्य सर्वस्वं मुदितास्तं सिषेविरे ॥ ८८१ ॥

निपत्य पादयोः संपदेवोऽप्यमलमानसः । क्षमयापास नां भीतो गर्हयन् निजदुष्कृतम् ॥ ८५९ ॥
ययाचे चाऽभयं देवी साऽप्यनल्पस्वभावतः । तत्तस्मै दापयामास कुपिनादपि भुषणे ॥ ८६० ॥
अथ राजा विधाप्यनां चारुनेपथ्यभूषिताम् । पुरो न्यस्य करिस्तन्याकृष्टसूयमदारयः ॥ ८६१ ॥
राजचिह्नाञ्चितो नव्यपरिणीत इयोच्चक्रैः । वीक्ष्यमाणः पुरस्त्रीभिरगाल्ढ्यलमोन्मिरम् ॥ ८६२ ॥

(युग्मम्)

कीर्तिपाल-महीपालावप्याकार्य सुतायुधैः । सस्नेहं दृढमालिङ्गय चकार विषयाभिषेकं ॥ ८६३ ॥
मिलितानां चिरात्तेषामेकत्र स्वस्थचेतसाम् । आत्मीयाऽऽत्मीयवृत्तान्तप्रश्नान्न्यानिविधाऽयिनाम् ॥ ८६४ ॥
अनुभूतमहादुःखादसंख्यं यदभूत् सुखम् । तत्त एव स्म जानन्ति केवली वा न चाऽपरः ॥ ८६५ ॥
माचीनदुष्कृतेनैव विद्युक्तमखिलं पुनः । शीलसत्त्वप्रभावेण मिलितं च कुटुम्बकम् ॥ ८६६ ॥
इतश्च—

न्यस्य सिंहासने स्वामिपादुके तत्तदाजया । मन्त्री धारापुरे राज्यं तथैव निरवाहयन् ॥ ८६७ ॥
ज्ञात्वाऽथ नाथवृत्तान्तं सुबुद्धिः श्रीपुराभिधे । पुरं सपर्य्य विज्ञप्तिं प्राहिणोद् निजपूरपम् ॥ ८६८ ॥
निर्विलम्बमसां गत्वा तत्र वेत्रिनिवेदितः । नृपमानम्य विज्ञप्तिं मुमोच पादयोः पुरः ॥ ८६९ ॥
तामुद्वेष्ट्य नृपादेशाद् निदेशकरणोद्यतः । प्रकाशं वाचयामास सुविद्वानद्रव्यवक्तुः ॥ ८७० ॥

तयोर्ज्येष्ठोऽवदद् देव ! राजावद्य मया लघोः । सोदरस्य पुरः ख्यातं स्वचरित्रकथानकम् ॥८४७॥
तच्छ्रुत्वा काऽपि सार्धस्त्री द्रुतमागत्य सन्निधौ । युवां पुत्रौ ममेत्युत्तवाऽस्मत्कण्ठलगिताऽरुदत् ॥८४८॥
सार्धेश ! वद भोः ! सत्यं केषा किं वा करोति ते ? । पुष्टे राज्ञेति सोऽयादीद् देव ! पृथ्वीपुरान्मया ८४९
आनीता सत्यमेवैतद् गृहे कर्म करोति मे । कुलं तु विमलं तस्याः सतीत्वेनाऽनुमीयते ॥ ८५० ॥

(युग्मम्)

ततः प्रैषीन्नरानेषा संवोऽध्याऽऽनीयतामिह । बलात्कारस्तु नो कार्यः शिक्षयित्वेति भूषतिः ॥८५१॥
तेऽपि गत्वा बलिन्त्वा च शशंसुर्देव ! नैति सा । केवलं काऽपि नैऋमीत्युदित्वाऽभूद्रथोमुखी ॥८५२॥
अथ सद्यः स्वयं राजा राजपाटीमिषाद् बहिः । गत्वा व्याघ्रद्व्य सार्थान्तः सार्धेशवासमागतः ॥८५३॥
भद्रासनोपविष्टस्य तस्य दृग्गोचरं गता । राज्ञी तत्रैकदेशस्था कुचेलाऽतीवदुर्वला ॥ ८५४ ॥
असंस्कृतवपुर्दीना तद्दिने तु विशेषतः । अपास्ताऽशेषकर्तव्या पुत्रग्रहमहार्तितः ॥८५५॥

(युग्मम्)

निरात् तत्तादृशावस्थां दृष्ट्वा मदनबल्लभाम् । लज्जया यदि नाऽऽक्रन्दं चकार धरणीधवः ॥ ८५६ ॥
उवाच मदने ! देवि ! किं मां त्वं नोपलक्षसे ? । इत्युक्ता प्रत्यभिज्ञाय स्वपतिं सहसैव सा ॥ ८५७ ॥
हर्षो-त्युक्थ-त्रपा-जाड्य-वितर्कादिरसैर्मुग्धम् । संकीर्णमानसा तस्यौ पत्युः पादापितेक्षणा ॥ ८५८ ॥

अन्यदा देवभोगेन सोमदेवोऽपि सार्धपः । वणिज्यार्थं पुरे तस्मिन्नागन्याऽऽव्यभिक्तो बलिः ॥८३६॥
 शूरीत्रोपायनं श्रेष्ठं गत्वा च नृपसन्निधौ । यथाचे निजमार्थस्य रत्नार्थं निधिं यापिकान् ॥८३७॥
 राजादिष्टस्तत्कारक्षः प्रेषयंस्तानथऽन्यदा । तावुर्भो भ्रातरौ प्रेषीद्वत्सरां निधिं नश्चिनुम् ॥ ८३८ ॥
 तयोस्तत्रस्ययो राजिविनोदय कनीयसा । ज्येष्ठः पृष्टः कथां तेन स्वप्नेवाऽऽन्यथापि वृत्तम् ॥८३९॥
 तत्र कर्मकरी मय्यस्थिता सार्धे सहागता । प्रायेण जाग्रती दुःखात् तत्तन्नामवगमनः ॥ ८४० ॥
 श्रुत्वा समूलपर्यन्तं राज्ञो मदन्वहृत्मा । उद्विद्यन्स्नेहशोकाभ्यां विगुर्लभ्येत्तमानमा ॥ ८४१ ॥
 चिरान्ते मन्दभाषया हा ! वत्सो भिलितो युवाम् । इत्यागत्य तयाः कण्ठग्रहं कृत्वाऽऽनन्दनम् ८४२

(त्रिभिर्विनेपक्रम)

तज्ज्ञात्वा कुपितः सार्धपतिव्येदहृदैन नाम् । दूरमुत्तार्य तौ धृत्वा भूपतेः प्रातरापर्यन्त ॥ ८४३ ॥
 सोपालम्भमत्रादीच्च देवाऽऽरजेण सुन्दरौ । यामिको महिनावस्मभन्यवृत्तन्वकारिणौ ॥ ८४४ ॥
 नृपोऽत्रोच्चतलारक्षं काविर्मा सोऽप्यचीकथम् ? । देव ! जानामि नो समग्रं किन्तुमात्राद्रिभागतो ८४५
 निरीक्षमाणस्तां सम्यगुपलभ्य सुतौ नृपः । दुःखात्त्रातुमिवात्मानं रोणाञ्चक्रवचं दधौ ॥ ८४६ ॥
 तथाऽपि गुरुगान्भीर्याद् विधायाकारगापनम् । अत्राचक्षितिं साक्षिपं युवाभ्यां किमु न ? ॥ ८४७ ॥
 आपट्टमिव तौ दुःखभयेनाऽऽलिङ्गितौ ततः । सत्यमाभाणकं जानं यतो रक्षस्वतो नयम् ॥ ८४८ ॥

यतः, ये न स्खलन्ति ते दक्षाः कृष्णकेशतर्माभरे । वार्धके तु सदाद्द्व्यौतः शिरःस्थपलितेन्दुना ॥ ८२२ ॥
स्वजनस्पर्शाकानामापत्तापच्छिदास्वपि । दधनामन्तरौज्ज्वलयं सकारो धुरि शोभते ॥ ८२३ ॥
गच्छन् स्वल्पदिनैरेवं सुन्दरः श्रीपुराऽभिधम् । पुरं प्राप्य तदासन्नोपवनाम्रतरोरधः ॥ ८२४ ॥
स्वजनस्येव तस्यैव कृताहारोऽमलैः फलैः । विशश्राम अमायातनिद्रालब्धयुतः क्षणम् ॥ ८२५ ॥
तदा तत्र पुरे राज्ञि विपन्ने पुत्रवर्जिते । हस्त्यश्वचामरच्छेत्रकुम्भारूपमधिव्रासितम् ॥ ८२६ ॥
पञ्चशब्दानिनादेन राजलोकपुरस्कृतम् । भ्रमत् तत्राययौ दिव्यपञ्चकं यत्र सुन्दरः ॥ ८२७ ॥ (युग्मम्)
शालेन सुन्दरं शीघ्रमुपविष्टं विलोक्य तम् । हयेन हेषितं हस्तिपतिना द्वंहितं कृतम् ॥ ८२८ ॥
दुरितक्षालनायेवाऽपतत् कुम्भाम्बु मस्तके । उपरिष्ठात् स्थितं छत्रं लुलितं चामरद्वयम् ॥ ८२९ ॥
स करीन्द्रमथाऽरुह्य दिव्यवेषधरो निशि । मन्त्र्यादिभिर्नतो नीत्या प्रविष्टः पुरस्तत्सर्वैः ॥ ८३० ॥
विधिना कुर्वतो राज्यं तस्य भाग्यप्रभावतः । ययुः सर्वेऽपि सामन्ता अनज्रा अपि नञ्चेताम् ॥ ८३१ ॥
निपत्य पादयोः किन्तु प्रधानैर्भणितोऽप्यसौ । निजप्रियतमादुःखाद् न मेने दारसंग्रहम् ॥ ८३२ ॥
वरं कारागृहे क्षिप्तो वरं देशान्तरभ्रमी । वरं नरकसंचारी न द्विभार्यः पुनः पुमान् ॥ ८३३ ॥
अभोजनो गृहाद् याति नाम्नोत्पन्नुच्छटामपि । अक्षालितपदः शेते भार्याद्वययुतो नरः ॥ ८३४ ॥
अथाऽन्योन्यं विद्युक्तौ तौ कुमारवत्यवस्थया । बहु भ्रान्तवा क्रमात्तत्राऽऽगत्याऽऽरक्षान्तिके स्थितौ ॥

किञ्च,

अपार्थिनानि दुःखानि यथैनायानि तं हिनाम् । सुखान्यपि तथा मन्ये द्वेन्यमत्राग्निस्त्रियते ॥८१८॥
स निर्वापितमन्ताप इति भुक्तश्रुथारसः । स्वमेवेयमयोगीव स्वं चकार दृढ मनः ॥ ८१९ ॥
लब्ध्वा परपदो दीनो हीनत्वं नैव मुञ्चति । शिरश्छेदं अपि धीरस्तु योरन्त नैव मुञ्चति ॥ ८२० ॥
तथा,

न तानि फलसंपत्तौ तुङ्गानि विगते फले । शिरस्त्राणि महादृणां मनाति च मनस्विनाम् ॥ ८२१ ॥
ततो गत्वा तदासन्नग्रासे कस्याऽपि वेदमनि । कौटुम्बिकस्य भिक्षार्थं मरिष्टलेन योन्नितः ॥ ८२२ ॥
संभर्षितश्च रुस्तवं भोः ! क्षत्रियोद्धमिति ह्यन्नम् । गृहकर्मन्तरत्वेऽस्तं पृष्टो भूयः कुटुम्बिना ? ॥ ८२३ ॥
आमेति कथयंस्तत्र कर्मकृत्ये नियोजितः । सुन्दरो भक्तवत्सादिसागकरणपूर्वकम् ॥ ८२४ ॥
विनीतत्वेन तस्याऽथ धृनभक्तादिलाभतः । बहुलोपचयात् कान्तिः मत्स्यवृत्ता तनो क्रमान् ॥ ८२५ ॥
कौटुम्बिकप्रियाऽन्येऽस्तं वीक्ष्य मदनातुरा । असतीजनयोग्यानि वचांसि चट्टयाऽभ्यग्रात् ॥ ८२६ ॥
तन्नुत्वा चकिरो राजाऽचिन्तयद् भुवमत्र मे । विधिः सुस्थानमानार्थं नीलमन्त्राय निर्ममे ॥ ८२७ ॥
अरे देव ! त्वदायत्तं कामं वितादि गच्छतु । ममायत्तं पुनर्हत्तं हर्तुं कस्याऽस्ति योग्यता ? ॥ ८२८ ॥
यत्किञ्चिदुत्तरं दत्त्वा ज्ञात्वा तस्या महाप्रहम् । विरुद्धा भूः परित्यज्येति कृत्वा निर्ययो ततः ॥ ८२९ ॥

अगण्यमत्तमातङ्गसङ्गमा म्लेच्छभूरिव । वैरिधाटीव दुर्दृश्याऽनेकरत्नाक्षभीषणा ॥ ७९९ ॥
किंवाऽथ बहुना बालविधवस्त्रीव या सदा । विविधधापदावासस्तथा शत्रुरसंभृता ॥ ८०० ॥ —

(त्रिभिर्विशेषकम्)

कथञ्चित्तामपि क्रान्त्वा यावदग्रे व्रजत्यसौ । आजगाम नदी तावद् दुस्तराऽऽपदिवापरा ॥ ८०१ ॥
अस्यां नः स्यात्समुत्तारः कथमेवं वितर्कयन् । लब्धोपायः सुतं स्कन्धं कुरतोत्तार्य परे तटे ॥ ८०२ ॥
सुमोचैकं द्वितीयं त्वानेतुं भूयोऽविशद् नदीम् । अन्तराले गतस्तावदतिपूरेण पातितः ॥ ८०३ ॥
कुर्वन्नितस्ततो बाहू प्राप्तकाष्ठैकखण्डकः । पञ्चरात्रेण तत्तीरमाससाद विषादभाक् ॥ ८०४ ॥
दृष्ट्यौ चेति हताशस्य ही विपाकः कथं विधेः । क तन्मे मुदितं राज्यं कैषाऽनर्थपरम्परा ? ॥ ८०५ ॥
राज्यभ्रंशेऽपि चेद्देव ! कृतं क्रान्तावियोजनम् । ततः किं जीवितं, किंवा ज्ञातं पुत्रार्तिमीक्षितुम् ? ॥ ८०६ ॥
ध्रुवं दुष्कृतिनां दैवो दत्ते दुःखाय जीवितम् । कृमिरागकृतां देशे मर्त्यानामिव पोषणम् ॥ ८०७ ॥

अथवा,

कस्य वक्तव्यता नास्ति सोपायं को न जीवति । व्यसनं केन न प्राप्तं कस्य सौख्यं निरन्तरम् ? ॥ ८०८ ॥
मृत्यावपि कृतेऽवश्यं निजपापं विशेषतः । भवान्तरेऽपि भोक्तव्यं तस्मादत्रैव भुज्यते ॥ ८०९ ॥

साक्षपिपिति कृत्वाऽस्मिन् निज प्राप गते नृपः । आगच्छन्तो मुक्तायभ्रुनाचैवत दूयितः ॥ ७८८ ॥
न्यवारयच्च मा वत्सो ! रुद्रिनं किं करोम्यहम् ? । दोषः कस्याऽपि नान्यस्य स्वर्गमोऽपराधनि ७८९ ॥
संवृत्स वहिराकारं, कृतं तनयवोनम् । अन्तरु दुःखसंयतः कोऽप्यवाच्यस्तदाऽभवत् ॥ ७९० ॥
कस्माद्ये कथ्यते हन्त ! श्रेष्ठी तत्तादृशोऽपि यत् । इत्यपेकपदंतेव पुत्रो मे निरकाशयत् ॥ ७९१ ॥
मतिहृले त्रिधो किंवा मुयाऽपि हि विषायते । रज्जुः सर्पामवेदागुचितं पानालनां व्रजेन ॥ ७९२ ॥
तर्मायते प्रकाशोऽपि गोपदं सागरायते । सत्यं वृदायते मित्रं वृजुन्तेन निवर्तते ॥ ७९३ ॥
यद्वावि तद्भवत्येव विचिन्त्येपोऽवलत्ततः । पुरस्कृत्य मुनौ शून्यमुखोऽन्यतगरं प्रति ॥ ७९४ ॥

(कलापकम्)

कापि कण्डफलाहारैः काऽपि भैक्ष्यान्भोजनैः । भिक्षामप्यलभमानो निन्यमानश्च कुर्वन्ति ॥ ७९५ ॥
प्रायः स्वं शोचयन् सिञ्चन् यथालब्धेन नन्दनौ । अनवस्थं परिश्राप्यन् गयानो देव्येवमपु ॥ ७९६ ॥
इति कष्टेन महता बहुमुलङ्घ्य सोऽवनीम् । प्रापदेकापरण्यानी यमस्याऽपि भयहराम् ॥ ७९७ ॥
स्वेरिणीव बहुधर्वा मत्तेव मदनान्धिका । वर्णा-ऽसनाढ्या सेनेव लङ्केव सपत्नानका ॥ ७९८ ॥

१ तस इव आचरति । २ धया वृक्षचितोपा, स्वाभिन्नश्च । ३ मदनो धत्तुः, दासश्च । ४ पापाऽपराध निन्दकं तारिष्यति,
धर्तुषि च । ५ पला दाका, राक्षसा, पलादाश्च ।

एतदप्यस्तु रे दैवं ! पूर्यन्तां ते मनोरथाः । इति दैवगुणालम्ब्य संबोध्यतामानमात्मना ॥ ७७५ ॥
यावत् किञ्चल्यतामूढो निविष्टोऽस्ति नृपः प्रगे । तावत्तत्र समायातः अस्मिन् श्रेष्ठिपुङ्गवः ॥ ७७६ ॥

(विशेषकम्)

स्वावटकमनुष्याणां तस्मिं कुर्वन्स्वमैक्षत । ऊचे चाद्य कथं भद्र ! सचिन्त इव लक्ष्यसे ? ॥ ७७७ ॥
लज्जाशोकभराक्रान्तः स यावन्नोत्तरं ददौ । तावज्ज्ञात्वा यथावृत्तमाख्यायि प्रातिबोद्धिमकैः ॥ ७७८ ॥
श्रेष्ठ्युवाच महाभाग ! कर्तव्या नाऽद्भुतिस्त्वया । भोजनाच्छादनाद्यं ते करिष्येऽहमतः परम् ॥ ७७९ ॥
मयाऽत्र कारिते चैत्ये त्रिकालं देवमर्चय । पुत्रौ च वाटिकापुष्पाण्यवचित्योपनेष्यतः ॥ ७८० ॥
प्रतिपद्य तथा कर्तुमारमे समुतो नृपः । पटहं वादयेद् दैवो यथा नृत्येत् तथा कृती ॥ ७८१ ॥
अतभिज्ञोऽप्यसौ दक्षस्तथाऽभूत्तत्र कर्मणि । अस्मिन् सारस्य यथा बाहं रञ्जयामास मानसम् ॥ ७८२ ॥
यथा लक्ष्म्या विदग्धत्वं विभ्रमं यौवनश्रिया । प्रेक्ष्यभावं तथा जीवः शिक्षयते दुरवस्थया ॥ ७८३ ॥
अपरेद्भुर्गतः श्रेष्ठो यावद्वाटीं निरीक्षितुम् । तावत्तदेकदेशस्थौ बद्धलक्ष्यौ च पश्विषु ॥ ७८४ ॥
धनुर्दिककाशरथप्रकरावाखेटचापलम् । कुर्वन्तौ सहसाऽद्राक्षीदुयावपि कुमारकौ ॥ ७८५ ॥ (युग्मम्)
पापकर्मक्षणाज्जातकोपाटोपाखणक्षणः । तौ भृशं ताडयामास वभञ्ज च धनुःशरान् ॥ ७८६ ॥
बाहिः कृत्वा च गत्वा च वभाषे तत्पितुः पुरः । क्षणमप्यत्र न स्थेयं त्वया यस्येदृशौ सुतौ ॥ ७८७ ॥

गनरागा सरागेऽपि मलिनेऽप्यमलाऽभवत् । तस्य चित्ते स्थिताऽप्येवा सत्याः शक्तिर्महाद्भुता ॥ ७६३ ॥
 अथ तस्याः स्वभावं तं विदित्वा सार्धनायकः । द्रुष्टोऽप्यन्तर्बहिर्हरया समयाभास सादरम् ॥ ७६५ ॥
 सार्धेशकथनात् तस्य स्त्रीभिर्विभ्वासिताऽधिकम् । तत्रायानि सदा राज्ञी कर्म कर्तुं ययान्ति ॥ ७६६ ॥
 अथ मयाणादिवसे मध्याह्नमपये पुनः । विशेषकायमुद्दिश्य संतोनित्रयुजनैः ॥ ७६७ ॥
 आकार्याऽलीककृत्येन दिनशेषं बिलम्बितम् । तां प्रपृष्ट स्वसाधेन प्रतस्ये स्वपुरोपरि ॥ ७६८ ॥

(युग्मम्)

गच्छता विविधोपायैः क्षोभ्यमाणाऽपि तेन सा । ध्यायन्ती स्वपतिं चित्ते मौनमेव समाश्रयन् ॥ ७६९ ॥
 दशैव कुर्या तस्याः स पाषाद्वितदुर्मतिः । न शक्नाक व्यलीकाय तत्रैवं यान्ति वातराः ॥ ७७० ॥
 इतश्च,

मदयागतायामद्यापि क्रमेणा मद्विराधिनी ? । अत्र स्थितवती तीव्रमत्सराद् नृपवह्निभाम् ॥ ७७१ ॥
 निष्कास्य दूरतः स्वरं विजृम्भितमवस्थया । गृहे राज्ञो गृहं येनारण्यामं गृहिणा विना ॥ ७७२ ॥

(युग्मम्)

अवस्थासंगमादेकमन्यद् राज्ञीविनिगमात् । पुटपाकसमं दुःखं नद्या ज्ञातं मदीपतेः ॥ ७७३ ॥
 सहित्ये सर्वमप्येतत्कठोरहृदयोऽस्म्यहम् । राज्ञी च मद्विरागान्ता भविष्यति कथं हदा ! ? ॥ ७७४ ॥

तत्र वप्रवहिर्भागे श्रीसागरश्रेष्ठिनाटके । श्रेष्ठिना कुपया दत्ते स्थितिमात्रेऽवसद् नृपः ॥ ७५१ ॥
 अनभिज्ञः स्वयं कर्मकरणे लघुकौ सुतौ । राज्ञी तु स्त्रीस्वभावेन कुशला गृहकर्मणि ॥ ७५२ ॥
 प्रातिवेद्दिमकेहेषु गोमयोत्सारणादिकम् । कर्म निर्माय सर्वेषां निर्वाहयति भोजनम् ॥ ७५३ ॥
 साधुत्वेन सुशीलेन तयोः सुवचनेन च । स्वल्पेऽपि विहिते कार्ये जनाः सुबहु कुर्वते ॥ ७५४ ॥
 स्थानभ्रंशाद् नीचसङ्गात् खण्डनाद् धर्षणादपि । अपरित्यक्तसौरभ्यं वन्द्यते चन्दनं जनैः ॥ ७५५ ॥
 चीवरं जीर्णमुत्तीर्णं भोजनं रुक्षशीतलम् । गौरवेण जनादासं बभूव पीतये तयोः ॥ ७५६ ॥

यतः—

किं कृतं विधिना यावत् सतां शीलमखण्डितम् । गतं तत्तु यदा कालं संपद्यपि विपत्तयः ? ॥ ७५७ ॥
 दूरदेशान्तरायातस्तत्स्थानाद् नातिदूरतः । बाणिज्यकारिणां सार्धो महानावासितोऽन्यदा ॥ ७५८ ॥
 तस्मिन् धृत-कणिक्रादि सुलभं, दुर्लभाः पुनः । कर्मकाराः, ततः स्वीयपुत्रशुष्टिभिस्सया ॥ ७५९ ॥
 राज्ञी कर्मकरीभावं करोति विनयान्विता । प्राज्यभोज्यादिना चिन्तां तेऽपि तुष्टाः प्रकुर्वते ॥ ७६० ॥
 अन्येभ्युः सोमदेवाख्यसार्धशस्य दृशोः पथि । पतिताऽन्तर्विकाराय निर्विकाराऽप्यजायत ॥ ७६१ ॥
 रूपे प्रस्तेऽपि दौःस्थ्येन तस्या लावण्यमुज्ज्वलम् । स्पष्टं बहुलमालायाः शुष्काया अपि सौरभम् ॥ ७६२ ॥
 ततः सा तेन शैथिल्यं गाढं च निजमानसैः । स्वगृहस्वामिनीभावे भणिता कुपिता भृशम् ॥ ७६३ ॥

पठन्नयकवज्जीवः कर्म दधत्पनेकधा । केवलं वायको देवः शाल्यापनिरिवातुगः ॥ ७३८ ॥
 वलादेवात्मजत्वेन सकाशात् पितुरात्मनः । दुष्कर्मोऽपि मुक्तमेव गृह्णीते भोगमायुषः ॥ ७३९ ॥
 वृद्धभावेऽपि मे देवि ! दृढेया भाविनी यदि । अधुनेव तदेषाऽस्तु न ज्ञोऽस्मि न विलम्ब्यताम् ॥ ७४० ॥
 इत्युक्त्वा देवता स्थानं जगाम निजमुन्मनाः । नृपोऽपि सहसा सांख्यप्रतिबन्धमगाहृत ॥ ७४१ ॥
 आपत्ति-मृत्यु-शत्रूणापवद्वयंभाविनां भद्रैः । संसृत्वरैव गन्तव्यं नश्यतां दिनमत्तवता ॥ ७४२ ॥
 सर्ता प्रेमवती भार्या भर्ता मुग्धमुखो सुतौ । कुटुम्बार्पदमात्मैव तत्तेन सह याम्यदम् ॥ ७४३ ॥
 निश्चित्येदममात्याय कथयामास यत् त्वया । मष्टत्तिमम नो कार्या राज्यं बालं यथाविधि ॥ ७४४ ॥
 देजान्नरमित्रो यास्ये कियत्कालमहं पुनः । ज्ञापितोऽन्नतया राज्या समं पुत्रद्वयेन च ॥ ७४५ ॥
 भान्वयस्थोचिने वेषमथ कृत्वा नराधिपः । विहाय वृणवत् सर्वप्रकचितो विनिययो ॥ ७४६ ॥
 शम्बलार्थं च संगोप्याऽहुन्नीयं यत् महाऽऽहृतम् । हृतं तदपि चोत्तेण सुप्तस्याऽस्य श्रमान ययि ॥ ७४७ ॥
 सुधा-वृणासमकलान्तो भक्त-नीरादितैकनात् । रुदन्तो वारयन् पुत्रौ चोदयंश्च पदे पदे ॥ ७४८ ॥
 एकमेव दिशा सुर्वीमुखीमुल्लङ्घ्य स क्रमात् । दिनेः कतिपयैः प्राप पुरं पृथ्वीपुराभिषयम् ॥ ७४९ ॥

(विजयकम्)

एकरात्रमपि प्रायेणाऽजिह्वब्रह्मचारिणः । पुराणमतिभिः पुण्यमुच्यते विगनोपमम् ॥ ७२५ ॥
 ब्रह्मव्रतरता ये च विरता वाऽन्ययोषितः । महातेजस्विनस्ते स्युर्वन्धा दिविषदामपि ॥ ७२६ ॥
 परित्यक्तान्यकान्तानां नराणामथ योषिताम् । विधिरप्यनुकूलाय दृष्टान्तोऽत्र निश्चम्यताम् ॥ ७२७ ॥
 अह्नदेशधराख्यातमास्ते धारापुरं पुरम् । तत्रासीत् सुन्दराह्वानराजा प्रकृतिमुन्दरः ॥ ७२८ ॥
 एकैव दयिता तस्य भाग्यसौभाग्यभूरभूत् । सतीजनशिरोरत्नं नाम्ना मदनवल्लभा ॥ ७२९ ॥
 तत्कुक्षिसरसीहंसौ वतंसौ स्वकुलश्रियः । कीर्तिपाल-महीपालाभिधौ जाताबुभौ सुतौ ॥ ७३० ॥
 न्यायधर्मैकनिष्ठस्य राज्ञो हृदि विशेषतः । परनारीषु सोदर्यव्रतं दृढमवस्थितम् ॥ ७३१ ॥
 तच्च लोकं च सत्त्वैकनिधेः पालतयो भृशम् । सुस्वामिलाभप्रीत्येव कीर्तिरुल्ललिता दिवि ॥ ७३२ ॥
 अन्यदा वासवेऽमस्यं तमभ्येत्य निशामरे । विषण्णवदना मन्दं जगाद कुलदेवता ॥ ७३३ ॥
 अहो ! राजन्ववस्था ते विषमा भविताऽधुना । तवाऽशक्यप्रतीकारो मयाऽपि, किमु मानवैः ? ॥ ७३४ ॥
 स्वप्रभावेण किन्त्वस्यास्त्वदीयवचनादहम् । तव नव्यं वयो यावत् कुर्वे कालविलम्बनम् ॥ ७३५ ॥
 तच्छ्रुत्वा तां नृपो नत्वा हृदि व्याकुलितः क्षणम् । स्वभावधीरतादत्तावष्टम्भ इदमब्रवीत् ॥ ७३६ ॥
 अर्जितं देवि ! जीवेन यत्पुरा कर्म दुष्कृतम् । तदेव भुञ्जतस्तस्य क्रियतेऽन्यैः किमन्तरा ? ७३७ ॥

न स प्रकारः कोऽप्यस्ति येन सा भवितव्यता । छायेव निजकायस्य लक्ष्यने ऽन्नः ! जन्तुभिः ॥ ७१८ ॥
 देहपुष्टिं मनस्तुष्टिं परा वृद्धिं यशः-प्रियोः । कुर्वन्नापि करोपि त्व न तद् येन त्वर्था भवेः ॥ ७१३ ॥
 आत्मनिनरादोपेय महालज्जा मनस्विनाम् । पुनर्जन्मपुनर्मुन्युमालया यन्नियन्त्रणम् ॥ ७१४ ॥
 तस्मादातिवदयेदं रम्भास्तम्भानिभं मनः । अज्ञानपवनं जित्वा श्रुत्यमाणं निवारय ॥ ७१५ ॥
 अस्तु वस्तुविवलं चित्तमतिवन्धस्तु दुःखदः । संवद्धेऽपि नखे मांमालम्बे नो वेदना भुवो ॥ ७१६ ॥
 वृद्धिस्तु योजाद् रागस्य परं तु सद्धारिणः । मनसा नयनस्येव गते रागे मुक्तं भवेत् ॥ ७१७ ॥
 पञ्चद्विचम्रायुणकान मागान विज्ञाय तत्कृते । को रागः कथं विद्वेषः को निजो वाऽथ कः परः ? ॥ ७१८ ॥
 अरण्यरुद्वितम्रायेदवैपात्मभनेः किमु । विकल्पकल्पनेः हि वास्मोविगाहनमनिभः ? ॥ ७१९ ॥
 आत्मनस्त्वं निरीक्षस्व किं तीता-ऽऽगामिभोचनैः ? । करभास्तद्वददृशं पश्यता न ज्ञाने भ्रमः ॥ ७२० ॥
 इत्यसौ गुरुणा भूषः संवोध्य पट्टवाचया । नीत्वा मध्यस्थमार्गेण मापिनः पट्टमव्ययम् ॥ ७२१ ॥
 इति श्रुत्वा विभाव्याऽथ महावल्लकथानकम् । सदा भाव्यं परद्रव्यपरिहारपरायणैः ॥ ७२२ ॥
 उक्तं च—

आत्मवत् परभूतानि परद्रव्याणि लोष्टवत् , मातृवत् परदारान्ध्रयः पश्यन्ति स पश्यन्ति ॥ ७२३ ॥
 तुषे ब्रह्मदत्तं नाम परमब्रह्मकारणम् । शोचानां परमं शौचं तपसां च परं तपः ॥ ७२४ ॥

यतः—

धातः शुन इवाऽज्ञस्य विस्मरेत क्रमान्तरे । सिंहस्येव न वीरस्य कदाप्यभिभवोद्भवः ॥ ७०० ॥
अन्यदा नन्दनोद्याने मुनिद्वन्द्वं समागतम् । ज्ञात्वा बोधाय मन्त्रीशा तृपं निन्मृस्तदन्तिके ॥ ७०१ ॥
ज्ञानादतीन्द्रियात् सोऽपि ज्ञात्वा भावं महीपतेः । उवाच चित्तकालुष्यगर्वसर्वकषं वचः ॥ ७०२ ॥
इह जीवः स्वभावेन संबद्धः कर्मणा समम् । शुभाशुभेन तेनाऽसौ सुखदुःखं समश्नुते ॥ ७०३ ॥
अतः सौख्यार्थिना कार्यश्चयश्च शुभकर्मणः । सर्वथा विगमस्त्वस्य शाश्वतं सुखमिच्छता ॥ ७०४ ॥
योगे स्वभावसिद्धेऽपि पार्थक्यं जीव-कर्मणोः । उपायेन भवत्येव स्वर्ण-पाषाणयोरिव ॥ ७०५ ॥
स चात्मा चेतनारूपः सन्नसंवेदनगोचरः । वियोज्यः कर्मणो नित्यं योज्यः क्लेशेषु नो बुधैः ॥ ७०६ ॥
पङ्कादिव कृती दुःखाल्लुटित्वा निस्सरेद् वहिः । अन्तस्तु मविशन् मूढः सुतरां तत्र मज्जति ॥ ७०७ ॥
अज्ञानामिष्टनाशे स्याद् मोहनिद्रा विशेषतः । जागरा तु सतामन्तः कर्मनिर्मूलने शुशम् ॥ ७०८ ॥
न बुद्धि-गुण विद्याभिर्न श्री-वल-कुलक्रमैः । भक्त्या युक्त्या च न त्रातुं शक्यते मृत्युतो जनः ॥ ७०९ ॥

उक्तं च—

यदभावि न तद्भावि भावि चेन्न तदन्यथा । इति चिन्ताविषद्रोऽयमगदः किं न पीयते ? ॥ ७१० ॥
अनित्यताकृतमतिमूर्खान्मालयो न शोचति । नित्यताकृतबुद्धिश्च भग्नभाण्डोऽपि शोचति ॥ ७११ ॥

शुन्वा तत्तादृशं तस्यावसानं कर्णश्रुत्कृत् । व्यावृत्त्यागत्य तं दृष्ट्वा चित्तलाप भूयं नृपः ॥ ६८६ ॥
 हा वन्त ! किमिदं जातं यदाप्र इव पुर्षितः ? । देवदावानलैर्नैवपक्वमाज्ज्वलितो भवान् ॥ ६८७ ॥
 किं मया वट एवाऽयं मूलादुन्मूलितो न हि । तस्यैव च्छेदिता ग्राया पुत्रमवाऽन्यथा न भिम् ॥ ६८८ ॥
 कथयन्नापि किं वा न स्थापितोऽन्यपुरे भवान् ? । सर्वथा मम देवेन मतिभ्रमः कृतो भूयम् ॥ ६८९ ॥
 दीर्घिरेव मतिस्तावद् द्योतेते हृदयाद्गणे । नृणां यावन्न दुरुक्तमप्ययी वात्सा विजृम्भिता ॥ ६९० ॥
 मयि सत्त्वपि रक्षार्थं नायं सबलबाहने । अनाथस्येव कष्टं च दया तंऽजनिर्कादर्या ? ॥ ६९१ ॥
 किञ्चेदं मम नाथत्वं का वा रक्षा मया भवेत् । मृत्योः परवशे लोके कथं मिथ्याभिमानिता ? ॥ ६९२ ॥
 आपद् व्यापादिता नैव जरा नो जनेरीकृता । न मृत्युर्निहतो जीव ! गर्व कुर्वन् न लज्जते ? ॥ ६९३ ॥
 अहं कर्ता च हर्ताऽहं समुणोऽहमहं धनी । कोऽहमीत्येव तावत् त्वं जीव ! नो वेन्मि नन्वनः । ॥ ६९४ ॥
 न केवलं कलत्रं मे पुत्रो वाऽयं त्यथा हृतः । मानं मे मर्दयन्नेवं विधे ! नापाऽप्यपाहनम् ॥ ६९५ ॥
 विधिः को वाऽयं किं दैवं कः कृतान्तोऽथवा जने ? । जीवैर्नामान्तरेणैदं निजं कथं भुज्यते ॥ ६९६ ॥
 तस्मात्तदेव रे ! जीव ! शुभं कर्म समाचरेः । इत्थं येनापमानस्ते कदापि न पुनर्भवेत् ॥ ६९७ ॥
 संबोधाऽभिमुखं नाथमित्थं ज्ञात्वाऽयं मन्त्रिणः । महाबलस्य संस्कारं श्रीयन्द्वाधैरकारयन् ॥ ६९८ ॥
 तद्दिनाच्च शुचा कृत्यचिन्तया चार्दिनो नृपः । जानद्रीदः क्षनक्रीदस्सर्था सौधान्तरेव हि ॥ ६९९ ॥

इत्युदित्वा महीपालो ग्रासवासादिदानतः । स्वपुत्रमिव तं तुष्टः पुष्टं चक्रे महाबलम् ॥ ६७३ ॥
 तर्जयामास दैवं हि रे हताश ! विधे ! तव । निधाय मस्तके पादं क्रीडत्येष महाबलः ॥ ६७४ ॥
 दृष्ट्वाऽपि तया सोऽथ हृदि शल्यायमानया । शाखयोद्वेजितोऽत्यन्तमिति राज्ञो व्यजिज्ञपत् ॥ ६७५ ॥
 यदि तुष्टोऽसि मे देव ! दूरं देशं तदादिश । यत्र पश्यामि नो शाखामिमां दृष्टिविषोरगीम् ॥ ६७६ ॥
 त्वमेवं वत्स ! मा भेषीर्दैवोऽपि तव किङ्करः । महुजापञ्जरस्थस्य शाखाऽसौ किं करिष्यति ? ॥ ६७७ ॥
 निःशङ्कमानसो भोगान् भुङ्क्ष्व सर्वोत्तमानिति । धीरयामास तं राज्ञा मन्वानो निर्जितं विधिम् ६७८
 सोऽन्यदा कृतशृङ्गारः स्वर्णशृङ्खलकादिभिः । अश्वारूढः समं राज्ञा राजपाटिकया व्रजन् ॥ ६७९ ॥
 प्रियया कार्यमुद्दिश्य व्याघुट्याऽऽकारितो गृहे । क्षणं स्थित्वाऽनु राजानं पचचाल पुनर्जवात् ॥ ६८० ॥
 गतस्तस्य वटस्याधः शङ्कया वेगवत्तरम् । प्रियासुस्ताडयामास निर्देयं कशया हयम् ॥ ६८१ ॥
 सहस्रोहलिते तस्मिन् महाबलगले स्थितम् । स्वर्णशृङ्खलकं पश्चाद्भ्रान्ते गत्वा समुच्छलत् ॥ ६८२ ॥
 तस्यैव वटदृक्षस्य शाखायास्तीक्ष्णकण्टके । स्थितं विलग्न वेगाच्चाऽधस्तादध्वो गतोऽग्रतः ॥ ६८३ ॥

(युगम्)

महाबलो गतबलः स्मृत्वा श्लोकं तपादिमम् । यावत्पठत्यसौ तावद् भुतः कण्ठग्रहादितः ॥ ६८४ ॥
 द्रुतं लोकैरधस्तस्योत्तारितस्य कृतोऽखिलः । प्रतीकारो दृष्ट्वा जज्ञे उपदेशो यथा जडे ॥ ६८५ ॥

रहस्यते नैव भूपालैर्न देवैर्न च दानवैः । नीयते वदशाखायां कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ ६६० ॥
 अरे ! लपसि किन्त्वेवं गलात् इव चक्रेरः । इत्युक्तः स तत्कारणैः पापघ्नीनि तदेव हि ॥ ६६१ ॥
 ततो नीत्वाऽथ ते राज्ञः सोऽपितो वस्तुना समम् । राजाऽपि संशयापन्नमानसस्तमनापन ॥ ६६२ ॥
 अहो ! सौम्यं वपुर्वपः पशस्यो ह्यनुज्जना । कुरुं च चौर्यकर्मदं सर्वमीक्ष तवाऽग्रदम् ॥ ६६३ ॥
 ऊचे महाबलः स्तामिन्नवदं सर्वमावयोः । देवस्य तु विचित्रस्य न किञ्चिदिदं दृश्यम् ॥ ६६४ ॥
 रहस्यते तपसा नैव न देवैर्न च दानवैः । नीयते वदशाखाया कर्मणाऽसौ महाबलः ॥ ६६५ ॥
 अहो ! कोऽसौ वदस्तस्य का ज्ञात्वा को महाबलः ? । राज्ञेऽपि पठति स्म तदेव हि ६६६ ॥
 समर्थं तद्वचो ज्ञान्वा महादक्षो नरेश्वरः । उन्माद्य वन्यादभयं दत्त्वा पप्रच्छ तं पुनः ॥ ६६७ ॥
 उन्मीलज्जीवितव्याऽऽश्वाः स भूपाय यथानथम् । स्वात्रपानाऽद्विदंशायं हृत्तान्तं सर्वमान्यन ॥ ६६८ ॥
 तच्छ्रुत्वा सपदप्राप्तमदयितुममृतिजनमना । रुपाऽरुणदशाऽस्काद्ये लक्ष्यं वदन्वा नृपाऽवदन् ॥ ६६९ ॥
 अरे रे देव ! निर्विघ्न ! बालस्त्रीदृढयातक ! कृत्याऽकृत्यविशेषाऽज्ञ ! चौरवाच्छिद्रर्वाक्षक ! ॥ ६७० ॥
 अज्ञानतस्तदा मे चेदपजरे प्रिया त्वया । अनयव तया शौर्यदृत्त्या मा सर्वमुद्वेहः ॥ ६७१ ॥
 अस्मिन् महाबले वाक्यं निजं तदधुना यदि । सत्यापयिष्यसे नहि जाम्भे त्वां मुषदं वरम् ॥ ६७२ ॥

स द्वितीयदिने सूत्रधारस्य मरणं तथा । हृन्नाऽभूद् भाविपञ्चत्वमयव्याकुलितो भृशम् ॥ ६४७ ॥
यत उक्तम्—

मस्तकस्यापिनं मृत्युं यदि पश्येदयं जनः । आहारोऽपि न रोचेत किमुताऽकृत्यकारिता ? ॥ ६४८ ॥
दूरं यास्याम्यतः शाखाभिर्मां पश्यामि नो यथा । करिष्ये च तपस्तीव्रं सर्वानर्थनिवारकम् ॥ ६४९ ॥
इति निश्चित्य स कापि ग्रामे दूरतरे ययौ । तदासन्नवने दीक्षां जगृहे तापसान्तिके ॥ ६५० ॥
विपन्ने च गुरौ देवायतने देवपूजनम् । कुर्वन् मठस्थितस्तीव्रमज्ञानं कुरुते तपः ॥ ६५१ ॥
इतश्च श्रीपुरे राजभवनान्द्रत्नपेटिकाम् । गृहीत्वा तस्करः कोऽपि राज्ञौ धृष्टः मनष्टवान् ॥ ६५२ ॥
स राजपुरुषैः पृष्ठे प्रेर्यमाणो भयद्रुतः । विवेशोपवने तत्र यत्राऽऽस्ते द्रस्युतापसः ॥ ६५३ ॥
मुक्त्वा तस्यान्तिके पेटां चौरौ दूरं पलायितः । तां वीक्ष्य तापसः प्रातर्जल्य मुदिताननः ॥ ६५४ ॥
अहो ! दैवेन मे तोषाद् दत्ता रत्नकरण्डिका । तपःप्रभावादथवा किं न संपद्यते तृणाम् ? ॥ ६५५ ॥
इति यावत् करेणैतां विषकन्यामिव स्मृशेत् । तावत् स बेष्टितोऽत्युग्रैरभितो राजपुरुषैः ॥ ६५६ ॥
अरे ! तापसवेषेण मुषितं श्रीपुरं पुरा । मुमूर्धुरधुना मूर्ख ! ढाकितो राजवस्तुनि ॥ ६५७ ॥
इत्युक्त्वा याष्टि-मुष्याद्यैर्हत्वा बद्ध्वा च ते दृढम् । पुरः कृत्वा च तं तुष्टाः श्रीपुरं प्रत्यचालयन् ६५८ ॥
तद्दीक्ष्य तापसो दध्यौ यत्नेन कथितं तदा । तदेतदुपतस्थे मां व्यक्तमेवं पपाठ च ॥ ६५९ ॥

ब्रह्मो ! मे भाग्यसंपत्तिर्पदयं सर्वकामदः । चिन्तामणिनिवेकान्ते चद्रितो भूषणैः करे ॥ ६३३ ॥
जिष्ठशुक्लनक्षत्रं यावदीक्षतेऽसावितस्ततः । तावत्कषाट्छिद्रेण विगन्तं सर्पपक्षत ॥ ६३४ ॥

भर्गः

अरेऽत्र किमयं कर्ता विरमयादिनि स क्षणम् । नितीय दीपच्छायाया तस्यां सागसिक्ताप्रणीः ? ॥ ६३५ ॥
सर्पोऽपि वासवेद्वमान्तर्गतत्वा क्षय्यावद्विःस्वितम् । करं राक्षसाः मयुष्मायाः दृष्ट्वा व्यापृश्य निश्चये ॥ ६३६ ॥
तं दृष्ट्वा कौतुकक्षेपविस्मृतात्मा स तस्करः । निःशब्दं द्वारमुद्घाट्य सर्वस्य तपन्यमान् ॥ ६३७ ॥
साधादधः समुत्तीर्य समभूमिं गतः फणी । स रूपं विभरांचक्रे महाकायवृषस्य तु ॥ ६३८ ॥
नर्दथ स हयो वृद्धं मतोर्लाट्वारयामिकम् । दण्डमुत्पत्य धावन्तमभित्य न्यपानयन् ॥ ६३९ ॥

चौरोऽथ निविडं पुच्छे गृहीत्वा पुच्छति स्म तम् । कस्तवं भोः ! किमिहायातः किमिदानीं करिष्यसि ? ॥ ६४० ॥
मत्स्यवाचाऽथ सोऽवोचत् किं करोऽहं यमस्य भोः । राज्ञिमाहुरिहो दन्तुं तस्मादेजादिदाऽज्जपम् ॥ ६४१ ॥
भ्वस्तने तु दिने नव्यराजमासादभ्युन्नतः । मूत्रधारवरस्तुन्नात् पतित्वा मृन्मृमेप्यनि ॥ ६४२ ॥

चौरोऽप्याह स्व यचेतत् तदा कथय संपति । भविष्यति कथं मृन्मृः कुतो वा मम मुन्दरः ? ॥ ६४३ ॥
स ऊचे भद्र मा प्राक्षीः पश्चात्तापकरं वचः । निर्वन्धेन पुनः पृष्ट्वा वृषोऽवोचदब्रह्मो ! शृणु ॥ ६४४ ॥
पुरेऽत्र राजमार्गस्थो वटवधोऽस्ति यो महान् । उद्धृद्धस्तस्य आवायां मृन्मृमासादविष्यसि ॥ ६४५ ॥
तच्छ्रुत्वाऽत्यन्तभीतेन तेन मुक्तो वृषः क्षणात् । निरोऽभूत् स पुनः कोऽपि तत्तत्कर्मरितो मुरः ॥ ६४६ ॥

॥६०॥

तावद्विशोषकस्याऽमेततो लेख्यके कलिम् । कुर्वन्तं दत्तमद्राक्षीत् तनयेन समं भृशम् ॥ ६२० ॥
 सुदक्षत्वादसौ चौरो व्यचारयदिदं हृदि । स्त्रोकव्यतिकरे स्वार्थभ्रंशकं धिनिमं हहा । ॥ ६२१ ॥
 प्रभूतार्जितवित्तेन विनीतेन सुतेन यः । एवं निशामरे निद्राविमुखः कुरुते कलिम् ॥ ६२२ ॥
 तस्य वित्तं हरिष्ये चेद् विदीर्णहृदयस्तदा । सद्यो विपत्स्यते तस्माद्यास्याम्यन्यत्र कुत्रचित् ॥ ६२३ ॥
 गतश्च कामसेनाया वेश्याया भवनं ततः । दस्युर्ददर्श तां रूपनिर्जिताऽनङ्गबल्लभाम् ॥ ६२४ ॥
 स्वयं स्नानाङ्गरागाद्यं कस्याऽप्यत्यन्तकुष्ठिनः । नानोपचारं परमं दैवतस्येव कुर्वतीम् ॥ ६२५ ॥ (युग्मम्)
 अचिन्तयच्च नैतस्या अपि मे कल्पयते धनम् । वीक्षते धनलोभेन स्मरवत् कुष्ठिनोऽपि या ॥ ६२६ ॥
 परिभ्रमन् पुनर्विपश्येदथागाद् भहाबलः । पर्यङ्के शयितं तं चाद्राक्षीत् स्वप्रिययाऽन्वितम् ॥ ६२७ ॥
 इतश्चोपरिसंस्थेन मूर्जिते तत्करे खुना । स्वस्तीति कथयित्वाऽसौ स संभ्रान्तः समुत्थितः ॥ ६२८ ॥
 चौरेण चिन्तितं लोभः स्वप्नेऽप्येतस्य विद्यते । एतावांस्तद् मया कार्यं चौर्यं नैवात्र निश्चितम् ॥ ६२९ ॥
 किमन्येरपि न क्षुद्रैर्मुषितैः पामरैर्जनैः । सर्वार्थसाधकं राजसौधमेव प्रयाम्यतः ॥ ६३० ॥
 इत्येकमानसो गत्वा तत्र खात्रं पपात्य च । वासवेश्मप्रविष्टोऽसौ तत्र पार्थिवमैक्षत ॥ ६३१ ॥
 पल्यङ्कस्थं समं राइया शयानं सुखनिद्रया । तं दृष्ट्वा मुदितोऽत्यन्तं चौरश्चिन्तितवानिदम् ॥ ६३२ ॥

धर्माऽसत्यं विशेषेण वर्जनीयं त्रिचक्षणैः । साधकः कायजो दोषः सर्वेणो वाचिरुः पुनः ॥ ६०७ ॥
 साधुनां सद्वदन्त्यानां सतीनां सत्यवादिनाम् । मादिमानमिव द्रष्टुं रशिरायाति निन्ययः ॥ ६०८ ॥
 वृतीयाऽणुव्रतं ज्ञेयं चौर्यवर्जनलक्षणम् । पालितं श्रेयसे यत्स्यादद्याऽमुत्राऽपि देहिनाम् ॥ ६०९ ॥
 यस्याऽयं निजदेहोऽपि महाकष्टे नियोज्यते । क्षिप्यन्ते सशये माणा जनेः प्रियतमा अपि ॥ ६१० ॥
 तत्परस्य धनं येन निस्त्रिणमतिना हनम् । मृतेरप्यधिका तस्य तेन जीवन्मृतिः कृता ॥ ६११ ॥
 आसतां परभवेऽत्रापि चौर्योपप्लुतचेतसः । नित्यं छलेक्षिणः कापि द्वाकिन्या न्य नो धृतिः ॥ ६१२ ॥
 परस्यादत्तं नादत्ते मुधीस्तृणमपि कचिन् । स्पृष्टाऽङ्गुल्याऽपि मानदः किं न मालिन्यकारकः ? ॥ ६१३ ॥
 वर-वैश्वानर-व्याधि-वाद-व्यसनलक्षणाः । महानर्थाय जायन्ते वकाराः पञ्च वार्यिताः ॥ ६१४ ॥
 तपस्यपि कृते प्रायः पापं चौर्यकृतं नृणाम् । अभुक्तं क्षीयते नैव दृष्टान्तोऽत्र महाबलः ॥ ६१५ ॥
 नगरे श्रीपुराभिख्ये पाथिवो मानमर्दनः । यथार्थनामधेयोऽभूच्छत्राणां मानमर्दनः ॥ ६१६ ॥
 बली महाबलो नाम तत्रैव कुलपुत्रकः । पितृभ्यां पाटितः किञ्चिदृच्छन्नस्सज्जनः क्रमान् ॥ ६१७ ॥
 निरङ्कुशतया स्वैरं भ्रमन् दुष्कर्मदोषतः । दृढव्यसनसञ्जातचौर्यदृष्टिरतोऽभ्यवत् ॥ ६१८ ॥
 सोऽन्यदा निशि चौर्याय दत्ताख्यधनिनो मृहे । गतो जालान्तरेणाऽसौ मृहमध्यमत्थोऽकृत ॥ ६१९ ॥

वसुर्वसुमतीनाथस्ततो वसुमतीतले । पपात सद्यो नरकपातं प्रस्तावयन्निव ॥ ५९४ ॥

कूटसाक्ष्यप्रदातुस्ते श्वपचस्येव को मुखम् । पश्येदिति वसुं निन्दन् नारदः स्वास्पदं ययौ ? ॥ ५९५ ॥
उच्चारुढैर्नैरात्मा रक्षणीयोऽतियत्नतः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातः सुदुःसहः ॥ ५९६ ॥

देवताभिरसत्योक्तिक्लृपिताभिर्निपातितः । जगाम नरकं घोरं नरनाथो वसुस्ततः ॥ ५९७ ॥

यो यः सन्नुरुपाविक्षद् राज्ये तस्याऽपराधिनः । प्रजध्नुर्देवतास्तं तं यावदष्टौ निपातितः ॥ ५९८ ॥

इति ज्ञात्वा महावीरमसत्यवचसः फलम् । स्वप्नेऽप्युक्तस्य कूटस्य प्रायश्चित्तयति प्रधीः ॥ ५९९ ॥

जलं गलनवस्त्रेण विवेकेन गुणव्रजः । सद्दानेन गृहारम्भो वचः सत्येन शुध्यति ॥ ६०० ॥

अस्ति बाह्येषु हेमाद्यमङ्गोपाङ्गेषु भूषणम् । नराणामन्तरङ्गाया जिह्वायाः सत्यमेव च ॥ ६०१ ॥

सत्योपयाचितत्वेन पूज्यन्ते देवता अपि । देवतेव मनुष्योऽपि भुवं सत्येन वीक्ष्यते ॥ ६०२ ॥

दूरेऽस्तु कूटसाक्ष्यादि सद्ध्यपरवातकम् । फल्गु वाक्यं परीवादं सत्यवादी विवर्जयेत् ॥ ६०३ ॥

तत्सत्यमपि नो सत्यं यत्परस्योपतापकम् । असत्यमपि तत्सत्यं यत्परस्योपकारकम् ॥ ६०४ ॥

परस्यार्थिकमारोप्यं हास्येनाऽपि न पण्डितैः । हर्षेण भाक्षितं किं न मारणाय विषं भवेत् ? ॥ ६०५ ॥

दोषं खालमिवान्यस्य चालयंस्तेन लिभ्यते । तज्ज्ञात्वा चतुरस्तेन मार्गे रुद्धुमुखो व्रजेत् ॥ ६०६ ॥

अन्यदप्यभिधातव्यं नाऽसत्य पापभीरणा । गुरुवागन्यथाकारं वृत्तमादये च का कथा ? ॥ ५८० ॥
 वहु कुरु गुरोः पुत्रं यद्वा सत्यव्रताग्रहम् । नया सरोपिपितृकुसलद्वयोऽप्यन्त पृथिव्यः ॥ ५८१ ॥
 ततः प्रमुदिता क्षीरकन्दम्वगृहिणी ययौ । आजगमनुभ विद्रासां तत्र नारद-पर्वतो ॥ ५८२ ॥
 सभायामभिलन् सभ्या माध्वरूपगुणशालिनः । वादिनोः सदगद्गादक्षीरनीरसितनूतनाः ॥ ५८३ ॥
 आकाशस्फटिकशिलात्रेदिर्महासनं वसुः । सभापतिरलंघ्यक्रे नभस्तलप्रियोदृपः ॥ ५८४ ॥
 ततो निजनिजव्याख्यापवं नारद-पर्वतो । कथयामासत् रात्रि सत्यं द्यूहीनि भाषिणो ॥ ५८५ ॥
 विप्रदृढः स ऊचेऽय विवादस्तत्रापि निष्ठिते । प्रमाणपनयोः साक्षी त्वं सौदस्योर्विचार्यमा ॥ ५८६ ॥
 घटप्रभृतिद्विव्यानि वक्तुंते देव ! सत्यतः । सत्याद्वपेति पर्जन्यः सत्यान्तप्यन्ति देवताः ॥ ५८७ ॥
 देव ! त्वं सत्यवादीति विल्यातां भुवनत्रये । सत्यमेव स्थिरं लोकं सर्वमन्यद् विनभ्वरम् ॥ ५८८ ॥
 त्वयैव सत्ये लोकोऽयं स्थाप्यते पृथिवीपते ! । त्वामिहाधे किमु द्रूपो दृष्टि सत्यव्रतोविचक्षम् ? ॥ ५८९ ॥
 अदृष्टाः सिद्धगन्धर्वा राज्याधिष्ठातृदेवताः । लोकपालाश्च शृणुयन्ति यद् सत्यं नरेभ्यः ! ॥ ५९० ॥
 यजुर्देति रत्रिः प्रत्यङ् मेरुश्चापि प्रकम्पते । तथाऽप्यमल्यं भाषन्ते नैव सत्यधना नराः ॥ ५९१ ॥
 वचोऽश्रुत्वैव तत् सत्यप्रसिद्धिं स्वां निरस्य च । अजान् मेपान् गुरुव्याख्यादिति साक्ष्यं वयुर्व्यभ्यात् ॥ ५९२ ॥
 असत्यवचसा तस्य क्रुद्धास्तत्रैव देवताः । दलयामासुराकाशस्फटिकामनवेदिकाम् ॥ ५९३ ॥

प्रमाणमुभयोरत्र सहाभ्यायी वसुर्दृषः । नारदः प्रतिपेदे तत्र क्षीमः सत्यभाषिणाम् ॥ ५६७ ॥
 रहः पर्वतमूचेऽम्बा गृहकर्मरताऽप्यहम् । अजात्रिगार्धिकं धान्यमित्यश्रौषं भवत्पितुः ॥ ५६८ ॥
 जिह्वाच्छेदं पणेऽकार्षीर्यद् दयात् तदसांप्रतम् । अविमृश्य विधातारो भवान्ति विपदां पदम् ॥ ५६९ ॥
 अवदत् पर्वतोऽप्येवं कृतं तावदिदं मया । यथा तथाकृतस्याऽस्य करणं नहि विद्यते ॥ ५७० ॥
 जीवः कण्टकमारूढः कृत्याऽकृत्यं न चेतयेत् । अतः प्रशस्तथावेऽसौ स्थापनीयः सदा बुधैः ॥ ५७१ ॥
 साऽथ पर्वतकाऽपायपीडया हृदि जाल्यता । वसुराजमुपेयाय पुत्रार्थं क्रियते न किम् ॥ ५७२ ॥
 दृष्टः क्षीरकदम्बोऽद्य यदम्ब ! भवतीक्षिता । किं करोमि प्रयच्छामि किञ्चेत्यभिदधे वसुः ? ॥ ५७३ ॥
 साऽवादीद् दीयतां पुत्र ! भिक्षा मह्यं महीपते ! । धनधान्यैः किमन्यमै विना पुत्रेण पुत्रक ! ॥ ५७४ ॥
 वसुराह स्व मे मातः ! पालयः पूज्यश्च पर्वतः । गुरुवद् गुरुपुत्रेऽपि वर्तितव्यमिति श्रुतेः ॥ ५७५ ॥
 कस्याद्य पत्रमुत्क्षिप्तं कालेनाऽकालरोषिणा । को जिघांसुर्भ्रातरं मे ब्रूहि मातः ! किमातुरा ? ॥ ५७६ ॥
 अजन्मयाख्यानवृत्तान्तं स्वपुत्रस्य पणं च तस्मै । त्वं प्रमाणीकृतश्चासीत्याख्यायाऽर्थयते स्व सा ॥ ५७७ ॥
 कुर्वाणो रक्षणं भ्रातुरजान् मेषानुदीरयेः । प्राणैरप्युपकुर्वन्ति महान्तः किं पुनर्गिरा ? ॥ ५७८ ॥
 अबोधत वसुमार्तमिथ्या वच्मि वचः कथम् ? । प्राणाल्ययेऽपि शंसन्ति नाऽसत्त्वं सत्यभाषिणः ॥ ५७९ ॥

रदो व्यज्ञपयद् राक्षे गन्ता तां मृगयुः धित्याम् । हृष्टो राजाऽपि जग्राह ददौ चास्मै गच्छन्तम् ॥ ५५४ ॥
 रा तया यदयामास च्छन्नं स्वासनवदिकाम् । तच्छित्तिपनोऽयानयच्च नान्मोषाः कृतपञ्चिद् नृपाः ॥ ५५५ ॥
 तस्यां सिंहासनं वेदो नरेन्द्रस्य निवेधितम् । सत्यप्रभावादाकाशस्थितमिन्यनुपज्जनः ॥ ५५६ ॥
 सत्याद्धि तुष्टाः साजिभ्यमस्य कुर्वन्ति देवताः । एवमूर्जस्विनी तस्य प्रमिद्विद्योन्नये द्विधाः ॥ ५५७ ॥
 तया प्रसिद्ध्या राजानो भीतास्तस्य वज्रं ययुः । सत्या वा यदि वा मिथ्या प्रमिद्विर्जेषिनी नृणाम् ॥ ५५८ ॥
 आगाच्च नारदोऽन्येजुस्तर्थाक्षिष्ट पर्वतम् । व्याख्यातयन्तमुरवेदं शिष्याणां नेमुर्पिचुपाम् ॥ ५५९ ॥
 अर्जयष्टयमित्यस्मिन् मेपरित्युपदेयकम् । वभाषे नारदो भ्रातर्भ्रातृत्वा किमिदमुत्तमम् ? ॥ ५६० ॥
 द्विवापिक्काणि धानयानि न हि जायन्त इत्यजाः । व्याख्याता मुरणाऽस्माकं व्यस्मार्याः केन देतुना ? ॥
 ततः पर्वतकोऽद्यादीदिदं तानेन नोदितम् । उदितः किल्वज्रा मेपास्तैर्योत्ता नियण्टुम् ॥ ५६१ ॥
 जगाद नारदोऽप्येवं शत्रुदानामर्थकल्पना । मुख्या गोर्णा च तत्रेह गोर्णा मुररर्चीकथन् ॥ ५६२ ॥
 मुरधर्मोपदेष्टुश्च श्रुतिधर्मस्मिन्नैव च । द्वयमप्यन्यथा कुर्वन् मित्र ! मा पापमर्जय ॥ ५६३ ॥
 साक्षेपं पर्वतोऽजलपदजान् मेपान् मुरर्जगा । मुरपतिदृशश्चाधोऽङ्घ्रिनाद् धर्ममर्जयि ? ॥ ५६४ ॥
 मिथ्याभिमानवाचो हि न स्पृहंश्चमयाद् नृणाम् । स्वपक्षस्थापने तेन जिह्वान्छेदः पणोऽस्तु नः ॥ ५६५ ॥

तज्जलं यत् तृष्णं छिन्नात्तदन्नं यत्क्षुत्रापहम् । बन्धुर्यो धीरयत्पार्ते स पुत्रो यत्र निर्दृतिः ॥ ५४० ॥
 तदधीतं श्रुतं येन नैवात्मा नरके पतेत् । क्लेशायासकरं शेषं सर्वमेव विदम्बना ॥ ५४१ ॥
 यदर्थप्रयमारम्भस्तयोरेवंविधा गतिः । तदधुवकृते कृत्यं हारयापि ध्रुवं कथम् ? ॥ ५४२ ॥
 गुरुपदेशो हि यथापात्रं परिणमोदिह । स्थानभेदेन मेघाम्भो मुक्ता-लवणतां ब्रजेत् ॥ ५४३ ॥
 प्रियः पर्वतकः पुत्रः पुत्रादप्यधिको वसुः । नरकं यास्यतस्तस्माद् गृहवासेन किं मम ? ॥ ५४४ ॥
 निर्वेदादित्युपाध्यायः प्रव्रज्यामग्रहीत्तदा । तत्पदं पर्वतोऽध्यास्त व्याख्याक्षणाविक्षणः ॥ ५४५ ॥
 गुरुप्रसादतो भूत्वा सर्वशास्त्रविशारदः । नारदः शारदान्मोदशुद्धधीः स्वां ध्रुवं ययौ ॥ ५४६ ॥
 नृपचन्द्रोऽभिचन्द्रोऽपि जग्राह समये व्रतम् । ततो वसुरभूद् राजा वासुदेवसमः श्रिया ॥ ५४७ ॥
 सत्यवादीति स प्राप प्रसिद्धिं दृथिवीतले । तां प्रसिद्धिमपि ज्ञातुं सत्यमेव जगाद् सः ॥ ५४८ ॥
 यः प्राप यादृशीं ख्यातिमनुभामयवा शुभाम् । तदाश्लिष्ट इव प्रायस्तल्लेश्यः स भवेत् सदा ॥ ५४९ ॥
 अर्थैकदा मृगयुणा मृगाय मृगयाजुषा । चिक्षिपे विशिखो विन्ध्यनितम्बे सोऽन्तराऽस्त्वलत् ॥ ५५० ॥
 बाणस्त्वलनहेतुं स ज्ञातुं तत्र ययौ ततः । आकाशरफटिकशिलामज्ञासीत् पाणिना स्पृशन् ॥ ५५१ ॥
 स दध्याविति मन्येऽस्यां संक्रान्तः परतश्चरन् । भूमिच्छायेव शीतांशौ दृढशे हरिणो मया ॥ ५५२ ॥
 पाणिरुपर्धौ विना नैषा सर्वथाऽप्युपलक्ष्यते । अवश्यं तदिदं योगया वसोर्वसुमतीपतेः ॥ ५५३ ॥

असौ पश्यत्यहं पश्याम्यमी पश्यन्ति जेचराः । लोकापालाय पश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानिनोऽपि न ॥५८७॥
नास्त्येवं स्थानमपि तत्र च कोऽपि न पश्यति । तत्पर्यं तद्गुरुगिरां न चरुः सत्तु कुरुटः ॥५८८॥
गुरुपादा दयावन्तः सदा हिंसापरादमुखाः । अस्मन्मत्तां परिज्ञातुमेतद् नियममादिशत ॥ ५८९ ॥
विमृश्यैवमहत्त्वं कुरुटं स समाययो । कुरुटान्मते देतु गुरोर्व्येक्षणपयञ्च नम् ॥ ३० ॥

सर्गः

स्य ग यास्त्यत्स तावदिति निश्चित मस्ये । गुरुणा नारदः स्नेहान् साधु साञ्चिनि मापिणा ॥५९१॥
अभीष्टः सुकृती युक्तं सतां धर्मपयं हि ते । मंविभागिमवादातुं तस्य कुर्यन्ति गोनवम् ॥ ५९२ ॥
महतां काऽपि नापेक्षा परकीये स्वकेऽपि वा । यत्रैव गुणमीक्षन्ते तत्त्वतस्तत्र ते रताः ॥ ५९३ ॥
वसु-पर्वतको पश्चादागत्यैवं जगत्सतुः । निहता कुरुटो नव यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५९४ ॥
अपश्यतं युवामादावपश्यन् स्वेचरादयः । कथं हता कुरुटो रे ! पापावित्सगपद् गुरुः ? ॥ ५९५ ॥
इत्थं च निर्णयं ज्ञात्वा महोद्वेगाकुला हृदि । इति द्रव्यवृषाध्यायो ज्ञानद्वयं विगिदं मम ॥५९६॥
आदयो दक्षिणोऽन्धस्य मन्त्रितं वधिराग्रतः । अरण्यं रुद्धितं चक्रे रोपिन क्रपलं न्यले ॥ ५९७ ॥
वापितं चोपरक्षेत्रे एतावन्ति दिनानि यत् । अनयोः पादनायासो मयाऽस्मादि निर्यरुः ॥ ५९८ ॥
तच्छ्रुतं यातु पातालं तच्चातुर्यं विर्लीयताम् । ते विद्यन्तु गुणा बहवो येषु मन्स्यभ्ययोगिनिः ॥ ५९९ ॥

भास्वता स्वकरौघेन यद्बहुद्वाटितेऽम्बुजे । नासिकाध्यायको गन्धः प्रसरत्येव सर्वतः ॥ ५१४ ॥
 तथा शाल्लेण गुरुणा नृणामुद्बोधिते हृदि । परमानन्दजनकं तत्त्वमुन्मीलति स्वयम् ॥ ५१५ ॥
 बुद्ध्येति ताजुपाध्यायोऽप्यध्यापयति सादरम् । गुरोर्मातृ-पितृभ्यां च कोऽन्योऽस्ति भुवने हितः ? ५१६
 रजन्यामन्यदा तेषां पठतां सौधमूर्धनि । जाग्रत्येव गुरौ निद्रा क्षणं श्रमवशादभूत् ॥ ५१७ ॥
 तदा च गगने यान्तौ चारणश्रमणाबुधौ । तान् निरूप्य विदित्वैवं परस्परमवोचताम् ॥ ५१८ ॥
 एषामेकतमः स्वर्गं गमिष्यत्यपरौ पुनः । नरकं यास्यतस्तच्चाऽश्रौषीत्क्षीरकदम्बकः ॥ ५१९ ॥
 तच्छ्रुत्वा सहसा जातविषादम्लानमानसः । अचिन्तयदुपाध्यायो दुःश्रवं धिगिदं वचः ॥ ५२० ॥
 मय्यध्यध्यापके शिष्यौ नरकं यास्यतो हहा ! । न चालीकमिदं येन केनापि ज्ञानिनोदितम् ॥ ५२१ ॥
 एभ्यः को यास्यति स्वर्गं नरकं कौ च यास्यतः ? । जिज्ञासुरित्यसौ शिष्यांस्त्रीनिष्याऽऽकारयत्समम् ॥ ५२२ ॥
 यावत्तूर्णं समर्थ्येषामेकैकं पिष्टकुर्कुटम् । स ऊचेऽमी तत्र बध्या यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५२३ ॥
 वसु-पर्वतकौ तत्र गत्वा शून्यप्रदेशयोः । शुभां गतिमिवात्मरिणां जघ्नतुः पिष्टकुर्कुटौ ॥ ५२४ ॥
 महात्मा नारदाख्यस्तु ब्रजित्वा नगराद् बाहिः । स्थित्वा च विजने देशे दिशः प्रेक्ष्येत्यवर्णयत् ॥ ५२५ ॥
 गुरुपादैरिदं तावदादिष्टं वत्स ! यन्वया । बध्योऽयं कुर्कुटस्तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५२६ ॥

आस्तां वचन-कायाभ्यां हिमा जीवव्ययकरी । चिन्तिता मनसाऽप्येषा नृणां नररुदयिनी ॥ ५०० ॥
 यथा केऽपि पुरा रक्त उद्यानवनयात्रया । गते लोकं पुरागन्तव्यभानगिरिमभिर्वा ॥ ५०१ ॥
 भिक्षापलभमानः सन्निजदुर्मर्षदोषतः । हृदि चिन्तिनयानेयमज्ञानाऽहिनदुर्मनः ॥ ५०२ ॥
 अहो ! कोऽपि न मे भिक्षां भक्षयमोज्येषु सन्त्यपि । ददन्ति, नष्टिमे मयं हनिष्यामीति क्रोषतः ॥ ५०३ ॥
 राद्रव्यानावशं यातो हृतमास्त्य पर्वतम् । एकं मष्टोपल मूलञ्चालयामास निर्देयम् ॥ ५०४ ॥
 तेनाथः पतता लोकः समस्तोऽपि मनष्टयान् । स पुनञ्चूर्णितो मुन्या द्रुमसो नरसं गतः ॥ ५०५ ॥
 आरुयातमित्थहिंसायां द्वितीयोऽपि द्रवतेऽधुना । आत्मानं यमुनाज्ञस्य कथ्यमानं निगमयताम् ॥ ५०६ ॥
 अस्ति शुक्तिमर्ता नाम नगरी नगरीषु या । शुक्तिमल्यारव्यया नद्या मुक्तावलयेन राजने ॥ ५०७ ॥
 अभूत् तस्यां स्वतेजोभिर्भस्त्रैस्त्वरितमोभरः । चूटामाणिममः श्रीमानभिचन्द्रो नरेभ्यः ॥ ५०८ ॥
 अजायत मुनस्तस्य वसुनामा महामतिः । चालकालादपि प्रायो यस्य सत्यन्नने रतिः ॥ ५०९ ॥
 पुरुषेषु नयाटार्येनियमप्रमुखगुणैः । वसुत्वं दधेता येन चक्रे सार्था वसुन्धरा ॥ ५१० ॥
 तत्र क्षीरकदम्बाढ्यः सद्यश्चास्त्रविशारदः । उपाध्यायोऽस्ति तस्याऽपि मुनः पवनकाभिधः ॥ ५११ ॥
 वसुः पर्वतकथं तथान्यो नारदस्त्रयः । पार्श्वे क्षीरकदम्बरस्य पटन्त्येते द्विचानिग्रह ॥ ५१२ ॥
 सत्तद्विरदसंकाशे योवनेऽनर्कारिणि । पुरुषस्याधिस्तस्य न जालादन्यदनुग्रहम् ॥ ५१३ ॥

नृपमुख्यैरथो पृष्ठं शिष्टं च मुनिनाऽखिलम् । तच्चरित्रं, ततः पर्षद् महासंवेगमागमत् ॥ ४८७ ॥
 देविन्य-रुणदेवौ तु जातजातिस्मृती मुनिम् । अयाचतामनशनं धर्मध्यानैकमानसौ ॥ ४८८ ॥
 मुनिराह महाभागविदं वां मुज्यतेऽधुना । ततो नृपादिसांमत्यात् ताभ्यामनशनं कृतम् ॥ ४८९ ॥
 विज्ञप्तं भूभुजा नाथ ! दुष्कृतादियतोऽपि चेत् । भवेदेवंविधावस्था मादृशां का गतिस्ततः ? ॥ ४९० ॥
 मुनिरुचेऽमुना भूम्ना तिर्यग्-नरकसंभयः । अतः शत्रु-विषाऽ-ग्निभ्यः प्रमादो ह्यधिकः स्मृतः ॥ ४९१ ॥
 राजाह क उपायः स्याद् दुःखस्यास्य निवारणे ? । मुनिराह प्रमादस्य रोधनं संयमेन यत् ॥ ४९२ ॥
 राज्ञाऽभाणि किमेताभ्यां ह्यप्रमादो न सेवितः ? । प्रचुरेण प्रमादेन नियतं दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४९३ ॥
 अप्रमादस्यातिशयात् सर्वदुःखक्षयो भुवम् । किञ्चाभ्यामप्रमादेन क्षपितं भूरि कर्म भोः ! ॥ ४९४ ॥
 शेषः कर्माणि एवाऽयं मुक्तो धन्याविमौ ततः । इयानेवानयोः क्लेशः शुभधीः कथमन्यथा ? ॥ ४९५ ॥
 प्रतिबुद्धस्ततो राजा जशादित्येध्वरान्वितः । दीक्षां जग्राह चौराऽपि तज्ज्ञात्वाऽनुतताप सः ॥ ४९६ ॥
 आगत्य च सनिर्वेदं निवेद्य निजदुष्कृतम् । अयाचत मुनेः पार्थात् संन्यासं मुनिरप्यदात् ॥ ४९७ ॥
 आत्तपञ्चनप्रस्कारो निदिदत्वारमानमुच्चकैः । तस्क्रोऽरुणदेवश्च देविणी च दिवं ययुः ॥ ४९८ ॥
 तदेवं वचनस्याऽपि हिंस्रस्य फलमीदृशम् । विज्ञायाऽऽक्रोशदानाद्यं वर्जनीयं प्रयत्नतः ॥ ४९९ ॥

किं कथ्यतेऽभुना हनन् ! न्यवर्तेन कथानकम् । अस्मै कुमारदेवस्य नापत्तिर्मानिनेः नूनः ॥ ४७४ ॥
 एतन्नगरवास्तव्यजसादित्यमुतापतिः । यानभद्रवशादित्यपयैवाऽत्र नमगन्तः ॥ ४७५ ॥
 इत्याद्यशेषवृत्तान्तं निवेद्यान्मानमीश्वरः । जितया हन्तुमास्तयो भूतश्च मेवकृतेनैः ॥ ४७६ ॥
 इमं व्यतिक्रमं श्रुत्वा जसादित्यो निजान्नजाम् । आद्याय देविणीमागादरुणं तं तथैवत ॥ ४७७ ॥
 तनस्त्वं मत्स्यभिजाय धिक् पापं मामिति ब्रुवन् । मृच्छिन्नः सह देविण्याऽऽन्नामिवश्च न चन्द्रार्थिभः ॥ ४७८ ॥
 बालिकान्तः समाकर्ण्यार्डुरुणदेवं स पूजनात् । काष्ठान्ययाचनं श्रुत्वा नद् नृपो दृगमागन्तः ॥ ४७९ ॥
 अन्नवीचं जसादित्य ! देवमन्नापराध्यति । नाहं तु यन्ममाऽप्येवं सहमाकान्तिनाऽभवन् ॥ ४८० ॥
 तदाप्रदामिमं मुञ्च हृदि कर्मस्थिति स्मर । अन्यथा चिन्तितं कार्यं कर्मणा क्रियतेऽन्यथा ॥ ४८१ ॥
 अत्रान्तरे चतुर्ज्ञानी मुनिर्नाम्नाऽमरेश्वरः । ज्ञात्वा तत्राययौ बोधोपकारं बहूदेहिनाम् ॥ ४८२ ॥
 तत्प्रभावाच्च सर्वेषां गलिताः बोक्कशङ्कवः । शान्तो देवोऽर्च्य इत्यस्माज्ज्ञाता यमभूतो मतिः ॥ ४८३ ॥
 देवगन्धान्बुसंसिक्तभून्यस्तेस्वर्णपद्मे । उपविश्य महान्माऽस्मै धर्ममाख्यातुमुद्यतः ॥ ४८४ ॥
 मुञ्चताऽहो ! मोहनिद्रां जाग्रत ज्ञानजागरेः । त्यजन् प्राणिवाताद्यं लात क्षान्त्यादिकान् गुणान् ॥ ४८५ ॥
 प्रमादमुज्ज्वलं द्विष्टं प्रमादादल्पतोऽपि यत् । वध्यते दारुणं कर्म देविन्य-रुणदेववन् ॥ ४८६ ॥

गतायाः क्रीडनोद्यानं देविण्याः कटकद्वयम् । गाढाविति करौ छित्त्वा द्रस्युना जगृहे रहः ॥ ४६० ॥
 क्लृप्तं वनपालिन्या ततश्चौरानुसारतः । दृष्ट्वा पलायमानं तं धाविता दण्डपाशिकाः ॥ ४६१ ॥
 क्षीणशक्तिरथो पूर्वं दृष्टं जीर्णसुरालयम् । प्रविष्टो यत्र सुप्तोऽस्त्यरुणदेवः सुनिर्भरम् ॥ ४६२ ॥
 अयमेवाधुनोपाय इति ध्यात्वा स तस्करः । तत्पार्श्वे कटकौ मुत्तवा शस्त्रिं च शिखरेऽविवेशत् ॥ ४६३ ॥
 उत्थितोऽरुणदेवोऽथ निरीक्ष्य कटकद्वयम् । दत्तं देव्येति संतोषाद् गृहीत्वाऽगोपयत् कटौ ॥ ४६४ ॥
 छुरिकां पुनरादाय किमेतदिति चिन्तयन् । यावदस्त्यरुणस्तावदागता दण्डपाशिकाः ॥ ४६५ ॥
 संक्षुब्धः सन् स तैरुक्तो रेऽधुना कुत्र यास्यासि ? । इत्युत्त्वा ताडयत्स्थेषु पपात कटकद्वयी ॥ ४६६ ॥
 ततो बद्ध्वाऽर्पितो राज्ञो वृत्तान्तश्च निवेदितः । नृपादेशाच्च शूलायां भिन्नो नीत्वा बहिः स तैः ॥ ४६७ ॥
 अत्रान्तरे भोज्यपाणिस्तत्रागादीश्वरः पुरात् । अदृष्ट्वाऽरुणदेवं च पप्रच्छारामपालकान् ॥ ४६८ ॥
 अहो ! एवंविधः कोऽपि दृष्टो देवकुलादितः । गच्छन् कुत्रापि शुष्मायिस्तैरुक्ते कोऽपि नेक्षितः ? ॥ ४६९ ॥
 किन्त्वेकः कोऽपि चौरोऽत्र धृत्वा व्यापादितोऽधुना । गतश्चेत् कौतुकात् तत्र न जानीमस्तदा वयम् ॥ ४७० ॥
 ततो व्याकुलितो यावद् वध्यस्थानं गतो द्रुतम् । अरुणं दारुणावस्थं शूलायां तावदैक्षत ॥ ४७१ ॥
 हा ! श्रेष्ठिपुत्र ! हा ! मित्र ! किं तवामीदिति ब्रुवन् । आराटिं भीषणां मुत्तवा मूर्छितो न्यपतत् क्षितौ ॥ ४७२ ॥
 सकौतुकोदयं तत्राश्वास्य प्रेक्षार्थैर्जनैः । आर्य ! श्रेष्ठिमुतः कोऽयमिति पृष्टः स्खलन् जगौ ? ॥ ४७३ ॥

वेलायामागतः सर्गो मुक्तं मुद्गेन्धनं ततः । अमंक्ष्य जननीं शुनृर्षीटया कृपितो भगम् ॥ ४४६ ॥
 जलमानीय चन्द्राऽपि व्यग्रत्वादिभ्यमानुषैः । दीना न केनाप्यहनयारा न्यगृहमाणता ॥ ४४७ ॥
 त्वां दृष्ट्वा त्वं कथं पापे ! श्रद्धायां तत्र रोपिता । स्थिता यदियर्तावेत्तां सर्ग इत्याह निन्दुरमः ॥ ४४८ ॥
 तत् श्रुत्वा साऽपि तापेन सहसोवाच किं करो । छिन्नो ते शिष्यकटवमुत्तार्य चुभुने न च न ? ॥ ४४९ ॥
 इत्युक्तिमत्ययं बद्धमुभाभ्यां कर्म दारुणम् । कालेन मुगुरार्योगात् श्राव्यमनमवापि च ॥ ४५० ॥
 प्रवर्धमानसर्वेगाद् यतिव्रतमपि क्रमात् । गृहीत्वा विधिनोऽऽज्ञां च मुरत्यां गताचुर्ध्व ॥ ४५१ ॥
 ततश्च्युत्वा सर्गजीवस्तामालित्यां धनेशितुः । ज्ञातः कुमारदेवस्याऽल्पादेवाभिधः मुनः ॥ ४५२ ॥
 चन्द्राजीवः पुनश्च्युत्वा समभूत् पाटलापुरे । जसादित्यमहंभ्यस्य देविणी नाम पुनिका ॥ ४५३ ॥
 सा दत्ताऽरुणदेवस्य किन्त्वनिपन्न एव सः । विवाहेऽगाद् वणिज्यायै कदाह जल्यनमना ॥ ४५४ ॥
 ततो व्यावर्तमानस्य देवाद् यानमभज्यत । महेश्वराख्यमित्रेण स तीर्त्वाऽल्विनदं गतः ॥ ४५५ ॥
 ततो गच्छन् क्रमेणासा पाटलापुरमागतः । ईश्वरेणोदितं मित्र ! श्वशुरस्थानमत्र ते ॥ ४५६ ॥
 तत्तत्र गम्यते, सोऽपि प्राह नैवंविधस्य मे । श्वशुरान्तर्देहति गन्तुमीश्वरः पुनरत्र गीत ॥ ४५७ ॥
 तत्तिष्ठ वहिरेव त्वं पुरान्तर्गम्यहं पुनः । आनतुं भोजनं तेनाऽनुजातः स तथाऽक्तान ॥ ४५८ ॥
 अरुणस्तु श्रमात्तत्र विश्रान्तो मिलितेऽक्षिणी । तदा चारुणदेविषयोः कर्मोदीर्णं वचमरुतम् ॥ ४५९ ॥

औचित्यमन्यलोक्रानामपि कृत्वा पितुर्गिरा । भीमो गजेन्द्रमारूढः पश्चादारोह्य मन्त्रिणम् ॥ ४३३ ॥
 समं पित्रा गतः सौधं मङ्गलैः स परश्वतैः । अशेषमङ्गलावासो यतो धर्मः श्रितोऽमुना ॥ ४३४ ॥
 भोजनानन्तरं पृष्टो भीमस्य मतिसागरः । चरित्रं यद्यथावृत्तमाचख्यौ भूभुजः पुरः ॥ ४३५ ॥
 बह्वी राजसुताः पुत्रः स पित्रा परिणायितः । निजराज्येऽभिषिक्तश्च जिनदीक्षाऽऽददे स्वयम् ॥ ४३६ ॥
 ततो भीमनरेन्द्रोऽपि जिनधर्मप्रभावकः । प्रान्ते प्राप्तपरिव्रज्यो जगाम परमं पदम् ॥ ४३७ ॥
 स्वयं प्राणिवधादेवं विनिवृत्तः परानपि । निवर्त्य परमां सिद्धिमाप लोकद्वयेऽपि सः ॥ ४३८ ॥
 वचोऽपि हिंसाविषयं महानर्थविधायकम् । अत्र मातृ-सुतौ चन्द्रा-सर्गाह्वानौ निदर्शनम् ॥ ४३९ ॥
 तथाहि—

अरत्यत्र भरतक्षेत्रे वर्धनागपुरं पुरम् । सदृढो नाम कोऽप्येकस्तत्रासीत् कुलपुत्रकः ॥ ४४० ॥
 तस्य चन्द्रामिथा पत्नी सुतः सर्गस्त्रयोऽप्यमी । अभाप्यवशतोऽभूवन् दारिद्र्यकुलमन्दिरम् ॥ ४४१ ॥
 विपन्ने सदृढे चन्द्रा तुन्दार्थं परवेष्टमसु । कुरुते कर्म, सर्गोऽपि वनादानयतीन्धनम् ॥ ४४२ ॥
 पूर्णश्रेष्ठिग्रहेऽन्येऽनुजर्मातरि समागते । जलमानेतुमाहूता चन्द्रा पुत्रे वनं गते ॥ ४४३ ॥
 सोऽपि पुत्रार्थमारोह्य भोजनं शिष्यकेऽद्भुतम् । ययौ कटिकया द्वारं पिधायेभ्यग्रहं मुदा ॥ ४४४ ॥
 चित्रं केऽपि पशुत्वेऽपि प्रतिवृद्धान्ति नो मतः । परमेष्ठ्यत्वमप्याप्य बाहं हृष्यन्ति केचन ॥ ४४५ ॥

निर्वापयन्ति नंसारपरस्परलपथस्थितम् । दृष्ट्वाऽप्याकस्मिकामभेदमोदतः परमेश्वर ! ॥ ५२० ॥
 ध्यातो येन जितेभ्य ! नयं विक्राधिरुपमलानन ! । नस्य विश्वोत्तमाननयोन्यलक्ष्मिनिरे ! प्रभो ! ॥ ५२१ ॥
 गुणैरेव त्वया देव ! प्ररञ्जनद्रूपभासितैः । अन्तर्बहिर्गणो वर्तन्यमपमोदितो मृदा ॥ ५२२ ॥
 नयद्वयभुजा पीनगात्रकाक्षा जनैः मुगा । तौम्य ! त्वदागमात्प्राप्तो निर्दोषिः शिवादि गमनि ॥ ५२३ ॥
 गुप्तकर्मक्रियं भक्ष्य भावेदव-भुनिस्तुत ! । क्षीणकर्मक्रियं नाथ ! देहि सर्वदा ! मे पदम् ॥ ५२४ ॥
 इति चित्रगुणं चित्ररत्नोत्रेण जगतां पतिम् । स्तुत्या कुमारो देवेभ्य नमस्कृतमदापयन् ॥ ५२५ ॥
 भेरी-नगमृक-द्वगभिर्मुदङ्ग-पट्टहादिभिः । आतोयैर्वाद्यमानैर्निर्घोष उच्छलितो भूतम् ॥ ५२६ ॥
 तपान्तर्यं निजास्थाने स्थितो नाद हनिवाहनः । पद्मच्छ मन्त्रिणः कोऽद्याकस्मिकोऽय मदाश्रयनिः ? ५२७
 तद् यात्राच्चिन्तयेद् मन्त्रिजनस्त्वावद् नराधिपम् । काननाधिकृतोऽभ्येत्य नरो वयोपयत्यदः ॥ ५२८ ॥
 देव ! देववनादानवने सुरपरिच्छदः । भीमः समगगतस्त्वानन्दवद्यैत्यमहान्ववः ॥ ५२९ ॥
 लुपस्तस्याद्गतं लब्धं दत्त्वाऽऽभरणमुद्धसन् । प्रतीक्षन् समादिद्वय पुनर्गोभापकानयन् ॥ ५३० ॥
 महद्ध्यौ स स्वयं दूरादागतं सुतपभ्यगान् । उल्लसन् बलितं कृष्णपद्मादिन्द्रमिवानुगुभिः ॥ ५३१ ॥
 आगच्छन् भूभुजं दृष्ट्वा पथि भीमो विमानतः । अवनीयं पितुर्मातुश्चरणौ प्रणमन्नतः ॥ ५३२ ॥

ततो ज्ञागिति सा मुक्त्वा विमानं हसितानना । भीमं नत्वा निविश्याग्रे विज्ञा विज्ञापयत्यदः ॥ ४०६ ॥
 सम्यक्त्वं भद्र ! दत्त्वा मे विन्ध्याचलगुहासदाशु । मुनीनां त्वं तदा पार्श्वे स्थितोऽहं च गता प्रगे ४०७॥
 ततो शुष्मत्पसादेन मया सपरिवारया । वन्दित्वा तान् मुनीन् भक्त्या स्वजन्म सफलकृतम् ॥ ४०८ ॥
 तत्र दूयं तु नो दृष्टाः पृष्टाश्च मुनयो न तैः । उत्तरं दत्तामित्यार्या प्रयुक्तो मयकाऽवधिः ॥ ४०९ ॥
 दृष्टा दूयमिह स्नानं कार्यमाणासतदुत्तुकाः । चलिताऽस्मि परं किञ्चिद् बृहत्कार्याद् विलम्बिता ॥ ४१० ॥
 सुविमानं विकुव्यार्थं यक्षेन्द्रो भीममब्रवीत् । अस्मिन्नास्म्यहतां शीघ्रं गन्तव्यं यत् पितुः पुरे ॥ ४११ ॥
 अथोत्थाय दृपं हेमरथं संबोध्य राजसूः । तं विमानं समास्व प्रतस्थे मन्त्रिसंयुतः ॥ ४१२ ॥
 देवास्तस्य पुरो गीतं नृत्यं कुञ्जरगर्जितम् । हयहेषां च कुर्वन्तो वल्गन्तश्च प्रतस्थिरे ॥ ४१३ ॥
 महता तूर्यनादेन पूर्यमाणे नभोऽङ्गणे । कुमारः प्राप कमलपुरस्यासन्नकाननम् ॥ ४१४ ॥
 तत्रस्थे जिनचैत्येऽसौ रक्षो-यक्षादिभिः सह । वन्दित्वा विधिना देवानथ स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ४१५ ॥
 मुनीन्द्रहृदयानन्दकन्दकन्दलनाम्बुद । विकल्पकल्पनापेतं वीतरागतत्वमेव मे ॥ ४१६ ॥
 पुण्यभाजितयाऽऽत्मीये जिन ! ध्यायन्ति ये हृदि । ध्यातारोऽपि परं ध्येया भुवनस्यापि ते मताः ४१७
 तैस्तैर्भुवनविलयातैश्चरितैरिन्दुसुन्दरैः । जिन ! ध्वस्ततमस्तोम ! त्वमेव परमं पदम् ॥ ४१८ ॥
 सत्पथप्रतिपन्थित्वानन्यवधीर्देव ! यः पुरा । ज्ञानैकसम्पदे रूपातीत ! तस्मै नमोऽस्तु ते ॥ ४१९ ॥

संभ्रान्तद्रुप लोकाणां पश्यतामेव च क्षणान् । ना विप्रनिभुजा मामा कार्त्तुं कापालि रान्तिरना ॥ ३०२ ॥
 कुमारप्रभिवन्द्यासावुषविष्टा तदन्तिरे । उवाच नृप-लोकाणा तन्वता भय विश्वाम् ॥ ३०३ ॥
 अहं ! भीष ! तदा तेऽत्राऽऽनीयमानम्य हस्तिना । मयेन्यवधिना ज्ञानं कुमारं यदभ्यो हितः ॥ ३०४ ॥
 अथ नव तथैवाऽस्यामहं स्यान्नेभुना पुनः । नव माता पिता पाल्यो स्यान्निवदुर्भितः ॥ ३०५ ॥
 कदन् निरन्तरं सौरभ्य ! स्मारं स्मार गुणस्त्वय । किञ्चित्कार्यवगात्तव गतया वीचिता मया ॥ ३०६ ॥
 विहिता च पुरस्तेषां प्रतिज्ञा यदिह भुवम् । भीषो दिनद्वयस्यान्नगनेतव्यो मया ननु ॥ ३०७ ॥
 कथितं च यथा भीमकुमारं वदन्तः । धर्मस्थापि, तथा भूयान् मार्यमाणोऽपि रक्षितः ॥ ३०८ ॥
 अस्मि हेमपुरे सार्य मतिसागरमन्त्रिणा । कुमारः कुशली तन्मा हर्षस्याने विपयनाम् ॥ ३०९ ॥
 इति श्रुत्वोत्सुकीभूय भीषां यावत् प्रतिष्ठते । भेरी-पट्ट-भम्भाना तामदुच्छलितो रवः ॥ ३१० ॥
 ततोऽनेकविमानानां विमाने मन्त्रगे स्थिता । तामहाराञ्चितोररका कुण्डलोद्दामितानना ॥ ३११ ॥
 गगनं देवता दृष्टा तेजःप्रमरभासुरा । ततः किमिदमित्याख्यन मालसः सहस्रोन्वितः ॥ ३१२ ॥
 यक्षोऽपि गार्जितं कुर्वन् करे धृत्योरुमुदरम् । उत्तस्थो, कालिकाऽर्कपन् कर्नात्यं कर्तरी करे ॥ ३१३ ॥
 असंभ्रान्तं कुमारस्तु यावत्तिष्ठति संमुखः । जय नन्देति जल्पन्वस्तावद् देवाः ममाययुः ॥ ३१४ ॥
 आख्यान्ति च कुमारस्य पुरः सरभसा इव । यक्षिण्याः कमलाख्यायाः समगमनमुत्तरे ॥ ३१५ ॥

नरेन्द्रादिभिरप्येवं प्रार्थिते मुनिपुंगवः । यक्ष-रक्षो-नृपादीनां सम्यक्त्वं विधिना व्यधात् ॥ ३७९ ॥
भीमेन तु कुपाखण्डिसंस्मर्त्वा शुद्धिरर्थात् । तस्य सा मुनिना दत्ता तुष्टाः सर्वेऽपि तेऽभवन् ॥ ३८० ॥
अथ मोह्रिरिषुं नत्वा राक्षसेन्द्रादिभिः सह । कुमारो नृपतेर्हेमरथस्य भवनं ययौ ॥ ३८१ ॥
श्रीमान् हेमरथोऽप्येनं सामन्ता-ऽमात्यसंयुतः । प्रणिपत्य कुमारेन्द्रं कृतज्ञात्मा व्यजिज्ञपत् ॥ ३८२ ॥
देव ! यज्जीव्यते यच्च भुज्यन्ते राज्यसंपदः । यदेव पुरलोकाश्चाऽशनपानमनोहरः ॥ ३८३ ॥
यच्च दुर्लभमप्यच्च रत्नलाभोऽयमद्भुतः । कुमार ! जगतीसार ! माहात्म्यं तत्तयाऽखिलम् ॥ ३८४ ॥
तदेव भवदादेशकारी नित्यं जनस्त्वया । प्रेर्यो यथोचिते कार्येऽनुद्यहीतो यथा भवेत् ॥ ३८५ ॥
कुमारः प्राह भो राजन् ! कस्य केन कृतं भवेत् ? । जन्म मृत्युः सुखं दुःखं सर्वं स्यात् स्वस्वकर्मतः ३८६ ॥
व्यापारस्त्वेव युष्माकं सर्वेषां कुलजन्मनाम् । प्रमादो नैव कर्तव्यो जिनधर्मं सुदुर्लभं ॥ ३८७ ॥
साधर्मिकेषु वात्सल्यं जिनधर्मप्रभावना । तथा निरपराधानां जीवानां बध्नवर्जितम् ॥ ३८८ ॥
अन्येष्वपि यथाज्ञक्यं निवृत्तिः पापकर्मसु । इदं कार्यं सदा येन नैव दुःखं पुनर्भवेत् ॥ ३८९ ॥
तैरभाणि कुमारेन्द्र ! दिनानीह कियन्त्यपि । स्वीयतां जिनधर्मं स्याद् यथाऽस्माकं प्रवीणता ॥ ३९० ॥
इति श्रुत्वा पुनर्दत्ते कुमारो यावदुत्तरम् । तावदुद्धामरो व्योम्नि जातो इमरकध्वनिः ॥ ३९१ ॥

स एव नाचिको विद्वान् स तपस्वी जितेन्द्रियः । येनाद्यु भ्रान्तिवर्गेन कोपग्रन्थिपातितः ॥३६८॥
 रसो लवणतुल्यो न न विज्ञानसमः सुहृन् । यर्मतुल्यो निविनोन्नि न नो मयदृशो रिपुः ॥ ३६९ ॥
 क्रोधवर्षाभिभूतस्य केनापि सट् संदतिः । मुखायते न जीवस्य तज्ज्याऽनो मरान्नतः ॥ ३७० ॥
 इत्यादिमुनिवाक्येन बुद्धः सर्वगोलोऽवदन् । अक्रुत्वाचरणान्नाथ ! निहृत्तोऽप्य मभूत्पुनरगम् ॥ ३७१ ॥
 कुमारस्यानुभावेन कोपः पुरजने मया । निजितस्वल्पभावेणाऽयुना हेमये पुनः । ॥३७२॥
 मुनिराहोदितः क्रोधविषाकस्त्वत्कृतं मया । अन्यथा मोहभेदेषु पिश्यान्मममतिभीषणम् ॥ ३७३ ॥
 एवंवाचि मुनौ गर्जस्तत्रायातो महागजः । क्षुभिता परिपन्नं तस्य दग्धेन सहमाऽभवन् ॥ ३७४ ॥
 भीमा धीरयेतुं तां तु सान्त्वयामास तं गजम् । मोऽपि जानमनाः साधुं यवन्दे त्रिःपदाक्षिणम् ॥३७५॥
 संहृत्य हस्तिरूपं च मलक्षो यक्ष एव सः । चलकुण्डलभूषाढ्यो वभूव कृतविस्रायः ॥ ३७६ ॥
 सोऽभाणि मुनिना किं भोः ! प्रति पुत्रं निज भवान् । अनुसत्यागतो हेमरथं भूत्या कर्माश्रयः ॥३७७॥
 अयं पूर्वमिदानीतः स्वयैवं राक्षितुं त्वया । भीमः सारप्रतमेतं तु स्वं पुरं नेतुमिच्छन्नि ॥ ३७८ ॥
 यक्षेण भणितं नाथ ! सत्यमेवं यतो मम । एष हेमरथो नसा वभूवान् प्राच्यजनमनि ॥ ३७९ ॥
 किञ्च,
 मयाहीकृत्य सम्यक्तवं कुसंसर्गेण दूषितम् । तेनाहं व्यन्तरो जातस्तदाऽऽनोपय मे पुनः ॥ ३८० ॥

तथा तवानुद्वयैष लोकः प्रकटितो मया । भीमेनालोकितं यावत् तावद् दृष्टोऽखिलो जनः ॥ ३५५ ॥
 अत्रान्तरे कुमारेण स्तूयमानः सुराऽसुरैः । आगच्छन् ददृशे व्योम्ना श्रीचारणमुनीश्वरः ॥ ३५६ ॥
 स्थितः पद्मासने देवनिर्मिते स पुरो बहिः । भीम ऊचे राक्षसेन्द्र ! ममायं गुरुरागतः ॥ ३५७ ॥
 अस्य पादाभ्युजं दृष्ट्वा करिष्ये सफलं भवम् । स्वस्येति भणितो रक्षोराजः प्रियममन्यत ॥ ३५८ ॥
 यत उच्यते—

देवतामणिधानेन गुरुणां वन्दनेन च । न तिष्ठति चिरं पापं छिद्रहस्ते यथोदक्रम् ॥ ३५९ ॥
 ततः कुमारो मन्त्री च रक्षो हेमरथस्तथा । ययुः सर्वेऽपि कल्याणीभक्तयो मुनिसन्निधौ ॥ ३६० ॥
 मुनिस्तैः प्रणतस्तोपाद् भूतलन्यस्तमस्तकैः । मुधासिक्तैरिवागत्य सर्वपौरजनैरपि ॥ ३६१ ॥
 मुनिनाऽथ समारब्धा देशना यदहो ! जनाः ! । कषाया इह चत्वारश्चतुर्गतिनिबन्धनम् ॥ ३६२ ॥
 तेषु क्रोधो विशेषेण दास्यो यः कृशानुवत् । सर्वं दहति जीवानामगणंश्च निजेतरम् ॥ ३६३ ॥
 अहो ! जडत्वं जन्तूनामन्यस्थानस्थितोऽपि यः । संतापं कुरुते क्रोधाद्भारः, स हृदि धार्यते ॥ ३६४ ॥
 परं प्रति विधाताय साहाय्यमिव देहिनः । कुर्वस्तमेव हन्त्युच्चैरहो ! कोपस्य कैतवम् ॥ ३६५ ॥
 अत उच्यते—

क्षणेन स्नानसामान्यामागतयां नभस्तत्पान । अभाणि दासपुत्रोभिर्भञ्जनं त्रियता त्रियोः । ॥ ३५८ ॥
 भीमः प्राह वयस्योऽस्ति वदितुं मतितागरः । आकारयन् तं, तामिः सोऽप्यानीतः वणादपि ॥ ३५९ ॥
 समिन्वः कारितो भीमः स्नानं द्वित्यं च भोजनम् । स्वापितो वनपत्न्यः यावदस्मिन् न त्रिस्त्रितः ॥ ३६० ॥
 तावदेव कुतोऽप्येव स्फुरन्मान्तिः मुरः पुरः । मोचे भीम ! वरं ब्रूहि तुष्टोऽस्मि तव मादयाम् ॥ ३६१ ॥
 भीमः मोचाच्च तुष्ट्वेन ततः कथय को भवान् । किमिदं पत्तनं किञ्च अन्यं देवन्नतोऽन्नयीन् ॥ ३६२ ॥
 इदं तेषामपुरं नाम पुरं देमरथो नृपः । पुरोधाराजस्य चण्डाल्यो द्विष्टः सर्वजने पुनः ॥ ३६३ ॥
 तेषांऽपि नृपतिः कुरः मकुत्सा कर्णदुचलः । ग्रहयाऽप्यपराधस्य कुलने दण्डमुत्तपाम् ॥ ३६४ ॥
 अथ केनापि चण्डस्य देव्यत्वादसहिष्णुता । अत्रिक कथितं राज्ञो यन्मानस्येप रिष्टुतः ॥ ३६५ ॥
 याचन्नेपि महादिदं यमविचायेव भुभुजा । वेष्टयित्वा सण्द्यष्टो ज्वालितस्तेलमस्त्रिभिः ॥ ३६६ ॥
 सोऽकामनिर्जराभावाद् मृत्या सर्वगित्वाभिधः । नाशसोऽभून्, स चाहं तु मृत्या वैरमिद्वाननः ॥ ३६७ ॥
 निरोहितः समग्राजोपि पुरल्लोको मया तथा । सिंहत्वं विकुट्येष न गृहीतो नरेन्द्रः ॥ ३६८ ॥
 करुणा-पौरुष-भक्त्यामकपोदधिता त्वया । इमं मोचयता चक्रे चमत्कारो मेराज पम ॥ ३६९ ॥
 अदृश्येन ततः सर्वोऽप्युपचारः कृतो मया । भक्त्या च दिव्ययक्त्या च भवतो मज्जनदिक्कः ॥ ३७० ॥

१ अनित्यतादिना शुचिमतदानं दिव्यम् । २ सदात्मना, एवमपि ।

सिंहोऽप्याह्यदिदं सत्यं किन्तु प्राच्यभवे मम । तथाऽनेन कृतं दुःखं यथा वक्तुं न पार्यते ॥ ३२९ ॥
 अतो भवशतंऽप्येनं द्रतः कोपो न याति मे । कृताश्च विविधाः पीडा मारयिष्यामि संप्रति ॥ ३३० ॥
 कुमारः प्राह चेत् कोपोऽपकारिणि तदा कथम् । कोपे एव न ते कोपः सुखसर्वस्वरारिणि ? ॥ ३३१ ॥
 अतो दीनमिमं मुञ्च कुरु धर्मं दयामयम् । येन पापं विनिर्भूय मोक्षमन्यभवे ब्रजेः ॥ ३३२ ॥

इत्यादिशुक्तिभिर्बाढं बोधितोऽपि यदा हरिः । न मुञ्चति नरं तावच्चिन्तयामास राजसूः ॥ ३३३ ॥
 कोपाविष्टस्य दुष्टस्य कोऽपि स्थान्त्वेन नो गुणः । उवरितस्य जलेनेव केवलं ताडनोचिता ॥ ३३४ ॥
 ततः प्रेर्य बलात् सिंहं नरमादाय स स्वके । पृष्ठे चिक्षेप सिंहोऽपि मुखं व्यादाय धावितः ॥ ३३५ ॥
 भीमेन स खुरे धृत्वोपरि भ्रमयितुं यदा । स्वस्यारेमे तदा मूक्ष्मीभूयाऽप्येयाय तत्करात् ॥ ३३६ ॥
 अदृश्योऽसौ स्थितस्तत्र कुमारगुणरञ्जितः । करे नरस्य भीमोऽपि लग्नो राजकुलेऽब्रिञ्जत् ॥ ३३७ ॥
 मन्दुरा-हस्तिशाला-न्तःपुराणि करणानि च । शून्यानि परितः पश्यन् विस्मयस्फारितेक्षणः ॥ ३३८ ॥
 विचित्ररूपकोष्ठोचे चित्रभित्तिविराजिते । आरुरोह शनैर्भीमस्तले सौधस्य सप्तमे ॥ ३३९ ॥ (युग्मम्)
 भीमस्य स्वागतं तत्र स्तम्भस्थाः शालभञ्जिकाः । योजयित्वा करावुच्चारयामासुर्मदुस्वरम् ॥ ३४० ॥
 अवतीर्योर्ध्वतश्चैताः सुवर्णमयमासनम् । ददुः सगौरवं भीमो निविष्टस्तत्र विस्मितः ॥ ३४१ ॥

कुमारो विस्मितोऽवादीदहं ! पित्राऽत्र युगले । किमिहा दृश्यते हस्मिन्नेति चेन्न समुत्पन्नं ॥३१॥
मन्त्री सर्वज्ञचनमानिनात्मा ततोऽत्रवीव । तं विधानं कुमारेन्द ! तत्र यत्र भवे भवेन ॥३२॥
किन्तु कोऽपि भवपुण्यभरितोऽयं नरः स्फुटम् । तद् यातु तत्र यत्रापि सर्वतः मुन्दरं हि नः ॥३३॥
क्षणेन स करी व्योम्नेऽवतीयेकत्र पत्तने । उदसे गोपुरद्वारे तौ विमुक्त्य गतः क्वचिन् ॥३४॥

कुमारो मन्त्रिणं मुक्तया वहिरेवाथ कौतुक्रान् । एकस्मिन् नगरस्यान्तः मन्त्रिवेग मुनिर्धमः ॥३५॥
वह्निपूर्णाथ अन्याथ पश्यन् दृष्टवृत्तानता । तत्रैकं सिंहप्रदासीद् मुत्पात्तनपुंगवम् ॥३६॥

तद् दृष्ट्वा सकृपो नृनं देवतं किञ्चिदित्यसौ । व्यान्या मन्त्रिनयं माह सिंहं मुञ्च पूरयम् ॥३७॥
उन्मील्य चक्षुषी भीमं दृष्ट्वा सिंहोऽपि तं नरम् । निजपादान्तरे क्षित्वा ज्ञातवाद् दवाऽन्वयान् ॥३८॥

अहो ! सत्पुरुषोत्तम ! मया भक्षयामिदं चिरात् । आसादितं शुभार्तेन मुञ्चापि नदिदं कथम् ? ॥३९॥

कुमारः माह नन्वेतद् वैक्रियं रूपमुद्वहन् । मुरस्त्वं कोऽपि, देवाथ कवत्याहारिणो न हि ॥४०॥
किञ्च ।

विशुभस्यापि ते हिसामपुत्रस्येव कुर्वतः । यदि नाम न गदाऽभून् तदा नृज्जापि किं नदि ? ॥४१॥

अथवा ते यदि स्वेच्छा मातुषामपि भक्षणं । तदाहं स्वाद्वतो मांसान्यप्येयं नाति भक्षय ॥४२॥

नीतः पाखण्डिना स्वस्म्योत्तरसाधककैतवात् । शिरो ग्रहीतुं पुत्रस्ते यक्षिणी तं ततोऽनयत् ॥ ३०४ ॥
 इत्यादि कथयित्वाऽन्ते सुतः कतिपयैर्दिनैः । तवैष्यति महर्द्ध्येति नृपस्याऽऽख्याय सा गता ॥ ३०५ ॥
 इदं च वचनं तस्याः संवादयितुमुत्सुकः । अन्वेष्टुं शकुनान् प्रातः पुराद् बहिरहं गतः ॥ ३०६ ॥
 तित्तिरीतोरणे तावत् सहसा चक्रतुः स्वरम् । वामे गत्वा शुनः शीर्षमस्माक्षीद् दक्षिणाऽंह्रिणा ॥ ३०७ ॥
 दक्षिणाद् वाममायातो वायसो मधुरं रसम् । चापेण दर्शनं दत्तं मयूरेणाऽप्यनृत्यत ॥ ३०८ ॥
 दुर्गाऽपि पार्थिवं कृत्वा वामे चिलिचिलिस्वरम् । ताराभक्ष्यमुर्वा भेजे क्षीरद्वक्षं प्रियान्विता ॥ ३०९ ॥
 इत्यादिशकुनान् भावस्थानचेष्टागतिस्वरैः । प्रशान्तान् वीक्ष्य संतुष्टो यावच्चलितुमुद्यतः ॥ ३१० ॥
 तावदेत्याऽम्बरादेष उत्क्षिप्य मामिहाऽऽनयत् । दृष्ट्वा पुण्ययोगेन मया त्वमधुना विभो ! ॥ ३११ ॥
 तत्त्वादित्यपकार्येष तत्संप्रत्यनुग्रहाताम् । धर्मोपदेशदानेन ततः कापालिकोऽब्रवीत् ॥ ३१२ ॥
 कालिकां प्रत्यहो ! मन्त्रिन् ! स्वधर्मं दिशताऽमुना । ममोपदिष्ट एवाऽयं क्षरणं तत् स मेऽधुना ॥ ३१३ ॥
 किञ्च,
 मित्र ! त्वच्चरितं वन्देऽपकारेऽप्युपकारिणः । गुणमाणिक्यरत्नाद्रेः कुमारस्य तु किं स्तुवे ? ॥ ३१४ ॥
 यावदेवं प्रजल्पन्ति ते तावदुदिते रवौ । महानेकः करी तत्राऽऽगात् सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः ॥ ३१५ ॥
 कुमारं स करे कृत्वा निजपुष्टे समन्त्रिणम् । संस्थाप्य कालिकाचैत्याहुत्पपात नमस्तलम् ॥ ३१६ ॥

धर्मस्य च दया दीनं युज्यते तत्तयायसौ । तपःशीलविवर्तिनायाः कोऽन्यथमं भवेत्तव ॥ २८२ ॥
ये कार्येणपि निद्वन्ति जीवानां तेऽपि पापिनः । ये तु कार्यं विना नरेवं नेपा पापं किमुत्पन्नं ॥ २८३ ॥
रि ते कावलिकाहारविकल्पाया महाभिषेपः । वीभर्त्सस्तिज्जिनादिष्ट दयायमं मदा न्यय ॥ २८४ ॥
शुद्धधर्मं च लीनानां सानिध्यं कुरु भवदा । मुनरन्तं मुद्रेयन्त माप्य येनाऽऽद्यु तिम्यमि ॥ २८५ ॥
ततस्तद्दामसंबुद्धा दभ्यो देवी मुलज्जिता । अस्यादो ! मातुपन्वेऽपि मोनेः कीदृगं महाधर्मेः ॥ २८६ ॥
अद्यमभ्रति सर्वोऽपि जीवराशिः स्वजीवयन् । रलितव्यो मयेत्पुनन्या कालिस्ताऽमुददभ्यन्ता ॥ २८७ ॥
अथ लब्धक्षणा भीमं ननाम मतितगारः । सोऽव्यश्रुजलपूर्णासां मित्रमालिङ्ग्य पूष्टगान् ॥ २८८ ॥
अनेन पापिना तत्त्वं जानन्नपि कथं भवान । पापिनो दारुणावरुध्यामिमा सज्जनभोत्तर ! ॥ २८९ ॥
मन्त्री प्राह मयो ! रात्रिप्रथममदरे तव । वानोऽकनि प्रिया याता तावत्त्या तव नेन्नव ॥ २९० ॥
ततः संभ्रान्तया पूष्टा यामिनास्तेऽपि सर्वतः । निर्माह्य द्यामपदयन्तो गन्वा राज्ञे न्यवेदयन् ॥ २९१ ॥
केनाऽप्यपहता वन्ता निःसंशयमिति ब्रुवन् । द्रुपः सिंहात्मनान सद्यः पयान गतचेननः ॥ २९२ ॥
सुसुह्र मातृवर्गोऽपि मालतीममुर्वोऽनिलः । श्रीखण्डरससंसिक्तः कथमप्याऽऽप चेतनाम् ॥ २९३ ॥
ततो विलपितुं लम्बा राजा राज्ञ्यथ मन्त्रिणः । एका मन्धवयास्तावन्नायिका यदृत्ताऽऽययो ॥ २९४ ॥
तयाऽऽदिष्टं द्रुपतिष्ट मम पुत्रां कुरु द्रुतम् । आगता तव पुत्रास्तो येनाहं कुलदेवता ॥ २९५ ॥

अथ नंद्ना गतः कापि मत्करात् तदिहायुना । त्वमानीतोऽसि, तत्तेन निःसत्त्वेन स्मृतेन किम् ? ॥२७७॥
किञ्च रे ! स तव स्वामी देव्या मे कथितः पुरः । विन्ध्याचलशुहासन्नश्वेतिभक्ष्वनितके स्थितः ॥२७८॥
तस्य सल्लक्षणत्वेन खड्गोऽभ्येष मया हतः । ततः कथमिहागत्य स हि त्वां मूर्ख ! रक्षिता ? ॥२७९॥
भीमः श्रुत्वा तदालापं दुःखा-ऽमर्षातिपूरितः । दध्यौ मे मन्त्रिणं पापो विदम्बयति हा कथम् ? ॥२८०॥
हकिन्त्वा चाह रे ! पाप ! सोऽहं सर्वेषु जन्तुषु । सौम्योऽपि भीम एवाऽयं त्वयि संहारकारणात् ॥२८१॥
ततोऽसौ मन्त्रिणं मुक्त्वा बलितो भीमसन्मुखम् । भीमेनापि छलित्वाऽऽशु पद्भ्यां धृत्वा स पातितः २८२
धृत्वा केशेषु दत्त्वाऽङ्घ्रिं हृदि कृत्वा करे त्वसिम् । भीमो भीमोऽभवद् यावत् तावद् देव्याऽऽकुलाऽवदत् ॥
मा भो मा मारयस्वैनं कुमार ! मम वत्सलम् । नृशार्षिकमलैर्नित्यं यः करोति मदीप्सितम् ॥ २८४ ॥
अनेन शिरसा यावददृष्टोत्तराशिरःशते । पूर्णेऽस्य किल सेत्स्यामि प्रत्यक्षीभूय सम्प्रति ॥ २८५ ॥
तावत् त्वमागतो वत्स ! पौरुषेण तवाऽमुना । तुष्टाऽस्मि यद्भीष्टं ते प्रार्थयस्व तदद्य माम् ॥ २८६ ॥
यतः—

अस्थिध्वर्थाः सुखं मांसे त्वचि भागोः स्त्रियोऽक्षिषु । गतौ यानं स्वरे चाज्ञा सर्वं सत्त्वे प्रतिष्ठितम् ॥२८७॥
ततो भीमोऽवदद् देवि ! यदि तुष्टाऽसि मे प्रियम् । दत्से तच्चित्त-वाक्-कायैर्जाबहिंसां परित्यज ॥२८८॥
सिद्धिः कष्टमयी सर्वा रौद्रहोमादिकर्मभिः । सदा सुखमयी सिद्धिः पुनर्धर्मेण, नान्यथा ॥ २८९ ॥

तस्य मध्ये च भीषेन मुष्टमालान्वयारिणी । कुराही मदिषान्ता कालिकायुर्निर्गमिना ॥ २६५ ॥
 पुररतन्याद्य पावण्टी स एवं दृष्टे गटः । वामहस्तेन केनोषु विश्राणः मुग्धं ननम् ॥ २६६ ॥
 आरुहस्त्रागतो यस्यां भुजायां नृपनन्दनः । कापालिकस्य नरयेव नार्पि वामेनरा भजा ॥ २६७ ॥
 करात्तपुरुषस्यायं पापात्मा किं करिष्यति ? । प्रच्छन्नोभूय तर्द्धाक्षे पथान कुर्वे यथोर्जनम् ॥ २६८ ॥
 दाने संचिन्त्य नस्यान्तो भुजादूर्ताय सत्वरम् । तस्येव पृष्टद्वेष्टस्थाद् निभूर्नाभूय नाजगम् ॥ २६९ ॥

मगः

(युगपम्)

भीमस्य खट्वापाटाय भुजा यावन् समागता । ततः कापालिको वामकरात् नमपन्नवर्तिन ॥ २७० ॥
 रे ! वराक ! स्मराऽपीष्टदेवमापाशु यत्तव । शिरोऽनेनात्तिना शित्त्वा पूजयेत्प्यामि देवताम् ॥ २७१ ॥
 स माह त्रिजगज्जीववान्वयो जितपुंगवः । सर्वोयन्थास्त्रपि न्येयः शरणं मेऽस्तु सम्भनि ॥ २७२ ॥
 तथा यस्तत्पदान्मर्भोजभृङ्गतः स्वापी क्रमागः । परार्थेव्यसर्नो यद्य यस्याहं जीवितायिकः ॥ २७३ ॥
 कापालिकस्य विश्वस्तो यद्य वारयतोऽपि मे । गतस्तेन समं कापि यो ममास्ति सदा हृदि ॥ २७४ ॥
 स एव सुहृदीताडो हरिवाहननन्दनः । भामनामा कुमारेन्द्रः स्मृतः कुरु यथेष्टिकनम् ॥ २७५ ॥

(त्रिभिर्विज्ञेयम्)

पावण्टी ग्राह रे ! पूर्वमयं लक्षणवानिति । देवीपूजार्थमारब्धा मया तस्य शिरश्छिदा ॥ २७६ ॥

॥४६॥

धन्या धर्मधनैर्धर्मगर्जितोर्जितवृत्तयः । इमे यैर्दर्पदुष्प्रेक्षा धनिनो नावल्लेकिताः ॥ २५६ ॥

यतः—

भक्ते द्वेषो जडे प्रीतिः प्रवृत्तिर्गुरुलङ्घने । मुखे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥ २५४ ॥
भीमोऽनुमोदनामेवं कुर्वन् गत्वान्तिके गुरुम् । अवनन्दत गहाभक्त्या शेषसाधूनापि क्रमात् ॥ २५५ ॥
लब्धाशीर्यावदस्त्येष शृण्वन् धर्मं तदन्तिके । गगनात् तावदाशान्तीं ददन्तैकां महाशुजाम् ॥ २५६ ॥
कालदण्ड इवाकस्मात् कोऽयमित्याहुलं जनैः ? । वीक्षिता सा कुमारस्य सन्निधौ सहसाऽगतत् ॥ २५७ ॥
किं करिष्यत्यसावेवं ध्यायन् भीमोऽपि धीरधीः । प्रेक्षते तावदेतस्य खड्गमादाय साऽवलत् ॥ २५८ ॥
दीर्घा कृष्णा च कश्यपेयं शुजा याति क चेति सः ? । कुमारः कौतुकं द्रष्टुं द्रागुत्प्लुत्यारुरोह ताम् २५९
उत्पत्य गगनं तस्यां व्रजन्त्यां स नृपात्मजः । रराज कालियव्यालपृष्ठारूढ इवाच्युतः ॥ २६० ॥
तथा पोतपतिर्भिन्नपोतः फलकमाश्रितः । दुस्तरं गगनाभ्योधिं तितीर्थुरिव सोऽरुचत् ॥ २६१ ॥
गच्छंश्च नभसाऽनेकनदी-कानन-पर्वतान् । प्रेक्षमाणो भुवि प्राप कालिकाभवनं क्रमात् ॥ २६२ ॥
नानाऽस्त्रिमयमित्तिस्थनुमुण्डकपिशोर्षकम् । कङ्कालकलिपतद्वारं दन्तिदन्तोस्तोरणम् ॥ २६३ ॥
केशपाशपताकाढ्यं लम्बिताऽसितचामरम् । व्याघ्रकृत्तिकृतोल्लोचं रुधिरारूपाभूतलम् ॥ २६४ ॥

(आदि विशेषकम्)

मोहान्धानां युवायनं विपया दुःखदा अपि । लोहं धत्तुनिनानां हि कथं न कलकायने ॥ २२६ ॥
तद्विभाज्येति कन्दर्पदपसुनधविषापहम् । मन्नागारुद्रमन्त्राभं जिनमेव हदि स्मर ॥ २२७ ॥
तुष्टान्ध यात्रिणी माह चित्रं मन्त्राक्षरादिव । न्यद्राक्याद् मम नचाहम् गनं मोहनिप अगान् ॥ २२८ ॥
ममेव किमिदं भाग्यं क्रिया तं तिसिद्धिरीदृशी ? । भाल-पिण्ड-वचो-हस्त-तिष्ठयः नृपुत्रतः यत्नाम् ॥ २२९ ॥
तन्मम त्वत्प्रसादेनान्यभयेऽपि न दुर्लभः । सर्वदुःखक्षयो मोक्षो विषयाऽप्यास्तत्रैततः ॥ २३० ॥
इत्थं तत्त्रोषदेन पूज्यस्तावत्प्रमत्र मे । यस्तु पूज्यस्तत्राप्येप जिनां मे जारणं सदा ॥ २३१ ॥
संलापं यायदित्येवं कमलाक्षा करोति सा । भीमेन शुश्रुवे तावत् कुतोऽपि मधुन-रनिः ॥ २३२ ॥
पृष्ठं च सुन्दरि ! ध्यानः श्रूयते कस्य साऽत्रवीत् ? । सन्त्यत्र मुनयो विन्ये चतुर्मासीमुपोषिताः ॥ २३३ ॥
तेऽधुना कुर्वन् धन्या स्वाध्यायं कृत्यतत्पराः । ततो भीमोऽवदन् मोऽयमनन्त्रा दृष्टिभ्य मे ॥ २३४ ॥
यदेवंविधसाधूनामचिन्त्योऽत्र समागमः । रात्रिजेपं तनस्तत्र गत्या निर्गमयाम्यहम् ॥ २३५ ॥
इत्युदित्वा स यक्षिण्या दक्षिताध्या ततोऽगमत् । कृतनानागमाभ्यासा यत्र सन्ति तपोधनाः ॥ २३६ ॥
पुनः सपरिवाराऽहं मुनीनेष्यामि यन्दिदुम् । इत्युत्वा साऽप्यगाद्राप स्मरन्ती भीमजाननम् ॥ २३७ ॥
भीमसेनकुमारोऽपि धर्मध्यानसमाहितान् । मुनीस्तत्र गुरुं चाऽपि दृष्ट्वा हृष्ट-मचिन्तयन् ॥ २३८ ॥
अहो ! भूपालसत्कार-भोगाभावेऽप्यवन्यनात् । साधूनां सिन्धुराणां च वनवासं मत्तामुत्तम् ॥ २३९ ॥

तं गजेन्द्रमिवाख्यो नखतीक्ष्णः कुशोदरः । करवालललजिह्वो भीमः सिंह इवाऽशुभत् ॥ २२५ ॥
 दध्यौ च मारयामयेनं किंत्वेष च्छन्ननापि मे । सेवां चक्रे तथा जीवन् यदि धर्मेऽपि रज्यति ॥ २२६ ॥
 ध्यायन्निति कुमारेन्द्रः कथञ्चिदपि लाघवात् धृत्वा चरणयोः कापालिकेनोच्छालितोऽम्बरे ॥ २२७ ॥
 स पतन् याक्षिणीदेव्या दैवयोगादवाप्यत । करयोः संपुटीकृत्य नीतश्च निजमनिदरे ॥ २२८ ॥
 उत्तुङ्गचङ्गाविस्तीर्णे पुण्यरागाविवोज्ज्वले । तत्र भीमः स्वमैक्षिष्ट दिव्यसिंहासनास्थितम् ॥ २२९ ॥
 सार्धत्रिभङ्गादितमिव रूपं दधत्यथ । माञ्जलिः पुरतो भूत्वा याक्षिणी वदति स्म सा ॥ २३० ॥
 अयं विन्ध्याचलौ भद्र ! ममेदं वैक्रियं गृहम् । क्रीडार्थं निवसाम्यत्र कमलाक्षाऽस्मि याक्षिणी ॥ २३१ ॥
 निजदेवपरीवारवृता स्वैरमिहानिशम् । तिष्ठाम्यद्य पुनः शैलमष्टापदमहं गता ॥ २३२ ॥
 ततो बलन्त्या दृष्टोऽसि मक्षिप्तस्त्वं नभोऽङ्गणे । कापालिकेन तस्माच्च पतन् यत्नाद्धृतो मया ॥ २३३ ॥
 अधुना मारदुर्वारशरघातनिपीडिता । शरणं त्वां प्रपन्नास्मि रक्ष मां पुरुषोत्तम ! ॥ २३४ ॥
 परिवारा मदीयोऽयं सर्वोऽपि तव किङ्करः । भविता तद्विधयाऽत्र प्रसादं, संप्रहाण माम् ॥ २३५ ॥
 याक्षिण्यास्तद्वचः श्रुत्वा हसित्वेपद् नृपाङ्गजः । वभाण यदहो ! काचित् परा काष्ठा मनोभुवः ॥ २३६ ॥
 दूरेऽस्तु मादृशस्तावदुभयो भूमिगोचरः ? । इत्थं विबुधलोकोऽपि मदनेन विडम्ब्यते ॥ २३७ ॥
 अन्तेनाभिद्रुता जीवाः कृत्याकृत्यं हिताहितम् । न जानन्ति न शृण्वन्ति नेक्षन्तेऽप्यशोमपीम् ॥ २३८ ॥

हीनोर्नारनिधेर्जनमत्याभाद्रिय सदृष्णनाम् । करोति मत्तमातङ्गसंगाद्रिय पदान्यनाम् ॥ ९१ ॥
 रजोवद्वलता पद्मसन्नवासाद्रिवाडधिकाम् । तन्नोति कुत्रना नीहणाऽमिशाराजगणाद्रिय ॥ ९२ ॥

(त्रिविधविशेषकम्)

नेव सूखे न विद्रुपि न श्रे न च कातरं । न कुरूपे न सदस्ये न दुर्द्धे नरणे न वा ॥ ९३ ॥
 प्रकाश्य विविधान् भावानमतांऽपि सतां यथा । रज्जुयन्ती जगन्मयं नेव श्रीः फाऽपि नश्येत् ॥ ९४ ॥
 पण्यं पण्यान्नैवाऽसौ कंचनं पुण्यमीक्षते । नराणां तेन तैर्मित्यमर्जेनीय नद्वेव हि ॥ ९५ ॥
 भवेद् नैकान्ततस्तच्च व्यसनाऽऽमक्तचेतसाम् । तदेवं भण्यते जान ! भवान्निन्द्यं पुनः पुनः ॥ ९६ ॥
 एष यद्यपि ते दानगुणः सर्वगुणोत्तमः । तथाऽपि नियतं तत्राऽप्यत्याऽऽत्मकिन्तं नोभवा ॥ ९७ ॥
 सर्वथा सर्वकार्येषु माध्यस्थ्यं शस्यते नृणाम् । दन्तपातः कथं न न्यादतिरूपमवशान् ? ॥ ९८ ॥

तथा—

तरुदाहोऽतिशीतेन दुर्भिक्षमनिवर्पणान् । अतिस्यागादनौचित्यमजतिः कुत्राऽपि नेष्यते ॥ ९९ ॥
 एतदेव हि पाण्डित्यं यदाऽऽद्यादल्पक्रो व्ययः । अत्रोदाहरणं दृष्टं स्पष्टं श्रुतिरपठ्युः ॥ १०० ॥
 नित्यं कृतवध्यः स्वरं मेहरप्यपचीयते । तेजसीव गते वित्ते नरोऽङ्गारममो भवेत् ॥ १०१ ॥
 वन्धुवन्धुरधीरुनावत् तावद् भार्या मनोऽनुगा । मयः कलकलः तावद् यावद् द्रव्यममागमः ॥ १०२ ॥

तदभावे पुनः शान्तध्वनिं तमनुजीविनः । मुञ्चन्ति विहगाः सद्यस्तडागमिव निर्जलम् ॥१०७॥
 विशुद्धोऽपि गुणवातो विना लक्ष्मीं न शोभते । उन्मीलति यथा चित्रं न विना कृष्णतूलिकाम् ॥१०८॥
 मलरूपाऽपि तेनैषा सज्जनैरपि काङ्क्ष्यते । अतो नार्थव्ययः कार्यस्त्वया वत्स ! यदृच्छया ॥१०९॥
 अद्य भवो वा तवैवाऽयं राज्यभारोऽवतिष्ठते । तन्निर्वाहक्षमं विद्वन् ! साधारणगुणं श्रय ॥११०॥
 ललिताङ्गकुमारस्तदुपदेशाऽमृतं पितुः । कर्णाञ्जलिगतं पीत्वा मुदितो हृद्यञ्चितयत् ॥१११॥
 धन्योऽहं यस्य मे तातः प्रत्यक्षमिति शंसति । गुरुवत् तत्त्वमेकान्तं तदिदं स्वर्णसारभम् ॥११२॥
 मातापित्रोर्गुरुणां च शिक्षणादपरं जने । अमृतं नास्ति, नास्त्येव तदुपेक्षासमं विषम् ॥११३॥
 पूज्याऽऽदेशः प्रमाणं मे इत्यानन्द्य गुरुं गिरा । भक्त्या कृतनमस्कारः कुमारः स्वगृहं ययौ ॥११४॥
 अथ स्तोक्तमं तस्य यच्छतः पितुराज्ञया । अपवादः प्रवहते याचकानां मुखमिति ॥११५॥
 कुमार ! किमिदं विश्वदानेश्वरशिरोमणे ! । आकस्मिकमिहाऽऽरेभे वैलोर्मयाऽऽचरणं त्वया ? ॥११६॥
 चिन्तामणिसमो भूत्वा देव ! दानेन भूतले । पाषाण इव संहतः तदिदानीं कथं भवान् ? ॥११७॥
 कलामिन्दुः, करं दाता, धारां धाराधरो यदि । संकोचयिष्यते तर्हि जीविष्यति कथं जगत् ? ॥११८॥
 व्यञ्जनं यद्वदन्नस्य यथा चाऽङ्गस्य भूषणम् । दानस्याऽन्ये गुणास्तद्वत् परीवाराय केवलम् ॥ ११९ ॥

१ इयामकृत्तिकाम् । २ विपरीतताचरणम् ।

दानप्रेमः नतः श्रेष्ठम्, महद्भिरपि पानयः । तेन हीनो विना क्षीरं लघुत्वा गौरिव नाद्वैतः ॥ १२० ॥
 धर्म-शौर्यादिकं दीपि-मोलादिष्वपि दृश्यते । दानं तु महतामेव गजेन्द्राणां प्रवर्तेत ॥ १२१ ॥
 कीटिकानामनर्त्तनामापि संग्रहशीलता । दानं पुनर्न देयातामापि निर्निषेधोन्नताम् ॥ १२२ ॥
 संग्रहकपरः प्राप समुद्रोऽपि रमानलम् । दाना तु जलदः पश्य भुवनोपरि गजर्त्तेन ॥ १२३ ॥
 धनाङ्गपरिवराद्यं सर्वमेव विनश्यति । दानेन जनिता लोके कीर्तिरक्रेव निर्गुण ॥ १२४ ॥
 अदानेन चरं जातमृतपुत्रादपुत्रवत् । दानेन जनयित्वाऽऽशां न तु तस्मान्न न्यूनः पुमान् ॥ १२५ ॥
 महत्स्य सर्वतः कीर्तिं निषन्द्य भ्रष्टमर्थिनः । द्वारं पिदयतो देव ! कस्मे यातुविषययः ? ॥ १२६ ॥
 चित्रं दानुर्गरो मुक्तद्विषोऽपि गुल्ममेवेत् । अर्थिनः पुनस्त्यन्नलघुवनयतोऽप्ययो ॥ १२७ ॥
 दातुनाऽप्येवमा वनधुभारमादाय यः परान् । लक्ष्मीरूपाऽऽद्याद गतं निस्सारयति न ननु ॥ १२८ ॥
 तस्मिन् मदुत्तमव इयाऽऽगते तुष्यति पण्डितः । सुखंस्तु दृश्यते दीर्घरागीय हि चिह्नितमकं ॥ १२९ ॥
 समुद्राः स्थितिमुञ्चन्ति चलन्ति कुलपर्वताः । मलयोऽपि न मुञ्चन्ति महान्तोऽर्द्धाकृतं वनम् ॥ १३० ॥
 पालयित्वा चिरं दानगुणं पावनमुन्नतम् । मा नाशय निर्दयन शिवावन्येन दम्भय ॥ १३१ ॥
 ललिताङ्गो निशमयेवं हृदये पीडितो भ्रष्टम् । अचिन्तयद्विदेहं हन्त ! विषमं समुपस्थितम् ॥ १३२ ॥

एकतः पितुराज्ञा मे परिवादस्तथाऽन्यतः । सैष व्याघ्रतटिन्यायः किं करोमि द्वायाश्रयः ? ॥ १३३ ॥
 उच्चैरारोहतां किं वा ममाऽज्ञाभङ्गदूषणम् । सर्वतः प्रसरन्नेषोऽवर्णवादस्तु दुस्तरः ॥ १३४ ॥
 इति कृत्वा तथैवाऽसौ दातुं प्रवहते पुनः । उष्णकिंतमपि स्वीयं शैत्यं याति यतः पयः ॥ १३५ ॥
 तद् ज्ञात्वा कुपितः कामं कुमारस्य नराधिपः । द्वारं निवारयामास सेवाहेवाकिनोऽपि हि ॥ १३६ ॥
 अथाऽगावऽपमानेन बाढमापूरितो हृदि । नदीपुर इवाऽऽवर्त्तवद्धृगतिर्गतः ॥ १३७ ॥
 अहो ! मे व्यसनं नैव तावद् द्यूतादि किञ्चन । नैव राज्यस्पृहा नैवाऽविनयः कोऽपि नाऽनयः ॥ १३८ ॥
 जन्तुप्रीतिकरं दानं यदेवं दोषतां गतम् । तदत्र युज्यते नैव मम स्थातुमतः परम् ॥ १३९ ॥
 व्याधि-मालिन्य-दारिद्र्या-ऽपमान-व्यसनाऽऽगमैः । परदेशं विना नाऽन्यदिह श्रेयो मनस्विनाम् ॥ १४० ॥
 इति निश्चित्य निर्गूढं कुमारो निशि निर्जने । वरं तुरङ्गमारुह्य चचालैकां दिशं प्रति ॥ १४१ ॥
 इङ्गितज्ञस्तु तद् ज्ञात्वा निजदौर्जन्यदोषतः । तत्र स्थातुमशक्तः सन् सज्जनोऽपि तमन्वगात् ॥ १४२ ॥
 आत्मवत् कर्मणा तेनाऽनुगतः श्रितवत्सलः । कुमारः प्राह भो भृत्य ! वद किञ्चिद् विनोदकृत् ॥ १४३ ॥
 तेनोचे देव ! किं श्रेष्ठं कथ्यतां पुण्य-पापयोः ? । सोऽप्यवादीदरे ! सूर्य ! किमिदं गदितं त्वया ? ॥ १४४ ॥
 अबला-बाल-गोपाल-हालिकानामपि स्फुटम् । इदं हि यद् जयो धर्माद्धर्मेण पुनः क्षयः ॥ १४५ ॥
 देव ! सत्यमहं सूर्यः परं कथय कीदृशो । धर्माऽधर्मौ, कुमारेण भणितं शृणु सज्जन ! ? ॥ १४६ ॥

वचः सत्त्वं गुरो भक्तिः प्रकृत्या दानं न्याजिते । धर्मोऽयमिष्टमेयोगसरोऽनिष्टनिवारकः ॥ १५७ ॥
 अथमः पुनरेतस्माद् विपरीतोऽथ सोऽवदत् । नेत्रम्, नमय एवाऽत्र कारणं सपद्यापदोः ॥ १५८ ॥
 दिवा बलक्षये गुरोऽप्यस्नमेति गल्दयुतिः । निद्राबलवदानं शुद्रा अपि नाताः स्फुरन्त्यसुः ॥ १५९ ॥
 सपयस्य बले तृणामयमोऽपि सुखावहः । पुनस्तस्य वक्त्याऽभावे न यमोऽपि नृत्वावहः ॥ १६० ॥
 यदिदानीं तत्राऽवस्था धर्मिणोऽर्पादधी नतः । अथमसमयोऽयं नृधने चोपादिनाऽन्नेय ॥ १६१ ॥
 हुमानाऽप्याह रे ! पापिन् ! न श्रोनव्यमिदं वचः । मा वार्ताः सयदा येन धर्मोऽयं जयो भूयम् ॥ १६२ ॥
 यस्तु कोऽप्यजयस्तत्राऽन्तरायं कर्म कारणम् । धर्मेतामश्नता दन्तव्यथायं किं न कर्तव्यः ? ॥ १६३ ॥
 अन्यायेन तु या लक्ष्मीः स उद्भूतः प्रदीपनात् । अणं प्रकाश्य वस्तुनि निर्वाहं कृत्य राज्ञः ॥ १६४ ॥
 अरण्यस्तिर्लैः किं वा गुरो ग्राधं जगन्तराः ? । जयं चक्षयन्ति चेद् यस्मात् न दान्त्रं किं तस्मिन्निधिः ॥ १६५ ॥
 तेनोच्च भृत्यभावं न करिष्ये जीवितावधि । एणवन्तं हुमारेऽपि तमेव धर्मिपक्षयान ॥ १६६ ॥
 तावेवं कृतमयादौ वेगाद् ग्राधं गर्ता ततः । परिपन्थ्यानुपागत्य भृत्यः प्रणतिपुनरुक्तम् ॥ १६७ ॥
 दृढान प्रपन्नं यदहो ! संहरश्चिरमावयोः । जयो धर्मोऽयमिदं वा ममयग निर्णाय कथ्यताम् ? ॥ १६८ ॥

तैस्तु दैवादसंभाव्यनवीनप्रश्वित्स्मितैः । रभसादिदमाचख्ये यदधर्माद् जयोऽधुना ॥ १५९ ॥
ततः पुनः पुरो यान्तं कुमारं सज्जनोऽब्रुत् । सोपहासं यथा देव ! सत्यैकधनधार्मिक ! ॥ १६० ॥
मुञ्चेमं तुरगं शीघ्रं भृत्यभावं कुरुष्व मे । तेनोचे वचनं मे स्यात् प्रलयेऽपि किमन्यथा ॥ १६१ ॥
गृहाण तुरगं भृत्य ! पृष्ठचारी सदाऽस्मि ते । सर्वं यातु ममाऽसारं सारं सत्यं तु तिष्ठतु ॥ १६२ ॥
सोऽश्वारूढो ब्रजन् वेगात् सहर्षमवलोकते । कुमारमनुधावन्तं श्रमस्येदमल्लोविलम् ॥ १६३ ॥
अब्रवीच्च त्वया धर्मेपक्षपातभवं फलम् । कुमार ! ददृशे साक्षात् तदथाऽपि तटाग्रहम् ॥ १६४ ॥
मुञ्च वञ्चय भोः ! लोकं वधवन्धादिके कृणाम् । मा कर्षीर्जीवनोपायः कोऽपि नान्यस्तवाऽधुना ॥ १६५ ॥
(युग्मम्)

कुमारोऽब्रुवच्चदाः ! पाप ! वृथा ते सज्जनाभिधा । मधुराख्या विषस्येव त्वत्समो यन्न दुर्जनः ॥ १६६ ॥
किंचैवं दुर्मतिं यच्छन् व्याधादप्यधिकोऽभवः । अतिनिन्द्योऽहि पापस्य कारकादुपदेशकः ॥ १६७ ॥
यथा कोऽपि वने व्याधः कर्णान्ताऽऽकृष्टकर्मुकः । घाताग्रगतया मृग्या सदैन्यमिदमर्थितः ॥ १६८ ॥
प्रतीक्षस्व क्षणं व्याध ! बाध्यमानानि मे क्षुधा । अवतिष्ठन्तेऽपत्यानि मदीयागमनाऽऽशया ॥ १६९ ॥
स्तन्यपानमहं तानि कारयित्वा तवाऽनितकम् । यावदायामि तेनोचे नैषि चेत् तव किं ततः ? ॥ १७० ॥

१ न एषि आगच्छसि ।

ब्रह्महत्या सुराणानं स्तेयं गुरव्द्रनाऽऽपमः । मद्यानि पानशान्याहस्तनंगमश्व पञ्चमम् ॥ १७६ ॥
 ब्राम्हत्यादिपञ्चाऽनिपातकान्नीकृतावपि । यदा न मत्स्यस्तस्य तदाऽभार्णि पुनस्तथा ॥ १७७ ॥
 कुषियं पृच्छतो दत्ते विभस्तस्य च दूर्पतिम् । तस्य पापेन गुरोऽहं यदि नाऽऽयामि नन्ममम् ॥ १७८ ॥
 तेन मुक्ता तथा कृत्वा पुनरागत्य तत्र सा । पमह्य वद भो व्याध । तव याणप्रदानः ॥ १७९ ॥
 कथं दृष्ट्ये ततस्तेन चिन्तितं हन्त । सर्वथा । पञ्चानामपि निर्भन्मया कथं गच्छामि दूर्पतिम् ? ॥ १८० ॥
 कथितं चेति भेदः । मां दक्षिणे न प्रयामि चेत् । तथैव वचसा तस्य मा जगाम जिज्ञासु च ॥ १८१ ॥
 तदेवं कथ्यते तं यन्मा पापमतिमातथाः । येनाऽक्षत्रकृतां वाहं जीविताद् मरण वरम् ॥ १८२ ॥
 एकस्य निजजीवस्य कृते जीवाननङ्गः । दुःखे क्षिपन्ति ये मूढाः तेषां किं जीविन स्थिरम् ? ॥ १८३ ॥
 विषयापि गताः सन्तः पापकर्म न कुर्वते । हंसः कुर्वुद्वत् क्रीडानसि किं क्षुयितोऽप्यत्यम् ? ॥ १८४ ॥
 किञ्च क्षेत्रेषु जीवानामुपवा वीजं वधादिकम् । समीहन्ते दृढाः । मूर्खाः कथं मारुत्योदयं नतः ? ॥ १८५ ॥
 निर्युणस्य शरीरस्य प्रतिक्षणविनाशिनः । गुणोऽस्ति सुमहानङ्कः परापङ्गणामिभ्यः ॥ १८६ ॥
 तेष्वप्यन्याः पशुमायाः परार्थे य उदासते । तेषां त्वजननिर्ययाद् ये परद्रविकारिणः ॥ १८७ ॥
 यदि ग्राम्यैरजानिद्रियैर्षो न बहुमानितः । किमेतेन सतामिष्टा न प्रमाणं भवेदयो ? ॥ १८८ ॥

१ मा न प्रयासि न प्राप्नोषि, इत्यन्विति । २ 'तनूया विह्वार' अद्यतन्यामाहृद्वयं धामि नयम् । ३ दृष्ट्ये 'दृष्टव्ये' ।

स्वादुस्वादाऽनभिज्ञश्चेद् द्राक्षासु करभौ मुखम् । वक्रौकुर्यात्, ततस्तासां मायुर्यं काऽपि किं गतम् ॥ १८४ ॥
 एक एव सुहृद् धर्मस्तस्माच्च विमुखीभवन् । न भावी भाविभद्राणां कदाऽप्यभिमुखो भवान् ॥ १८५ ॥
 सज्जनः प्राह भद्राणि दृश्यन्ते त्वयि कोविद ! । इयता ते किमद्याऽपि न पूर्यन्ते मनोरथाः ? ॥ १८६ ॥
 यथा कोऽपि पुरा ग्राम्यो जनन्याऽभाणि यत्त्वया । गृहीतोऽर्थो न मोक्तव्यः कुलपुत्र ! कथंचन ॥ १८७ ॥
 अन्यदा दृषभं पुच्छे स जग्राह महाबलम् । तेनाऽसौ हन्यमानोऽथ कृष्यमाणो विसंशुलम् ॥ १८८ ॥
 मुञ्च मुञ्चेति लोकेन प्रोच्यमानोऽपि नो जडः । पुच्छं मुमोच भोस्तद्वदेकग्राहो भवानपि ॥ १८९ ॥
 पुच्छयते तर्हि भूयोऽपि कोऽपि किं तु पणस्त्वव ? । इदानीं विद्यते नान्यश्चक्षुरुत्पादनं विना ॥ १९० ॥
 अमर्षाच्च कुमारेण तदप्यङ्गीकृतं वचः । ततः शालापुरे गत्वा काऽपि पप्रच्छिरे जनाः ॥ १९१ ॥
 तैरपि प्राणिवाऽऽख्यातं भवितव्यनियोगतः । अथ तं प्रस्थितो मार्गे सज्जनः पुनरुचिवान् ॥ १९२ ॥
 सत्यशौण्ड ! कुमारेन्द्र ! परोपकृतिकर्मठ ! । धर्मकर्मनिधे ! ब्रूहि किमिदानीं करिष्यसि ? ॥ १९३ ॥
 सोऽलुण्ठवचनेस्तस्य शाण्डहृष्टकृपाणवत् । भृशमुत्तेजितस्त्वान्तो गत्वाऽरण्ये वटादधः ॥ १९४ ॥
 शृण्वन्तु वनदेव्यो मे लोकपालाश्च साक्षिणः । एक एव जयी धर्मः, एष ऊर्ध्वीकृतो भुजः ॥ १९५ ॥
 न भयान्न तमोभावान्न च धर्मपराजयात् । केवलं वचनं स्वीयं कर्तुं सत्यं करोम्यदः ॥ १९६ ॥
 इत्युदित्वा मुदोऽस्मिरसिरोमाश्चैराञ्चितां तनुम् । तत्सत्त्वतुष्टदेवीभिः पुष्पकोशैरिवाऽर्चिताम् ॥ १९७ ॥

यच्च त्वयोद्दिनं कष्टान् सौख्यं न स्यात्तदप्यमन् । कुरुतादौपधादत्र किमप्येतेषु न जायते ? ॥ ८७ ॥
 किञ्च लोके स्फुरन्तीतिः मद्गतिन्यस्तघेनमः । धर्मोद्यमस्य ज्ञानस्य स्वर्गादप्यधिकं सुखम् ॥ ८८ ॥
 तथा—येन चारु कुलं रूपं बलं ज्ञानं धनं यशः । आनिन्द्ये तस्य धर्मस्यानुयक्युर्वजरोऽयमः ॥ ८९ ॥
 उक्तं च—

नीयते येन धर्मेण लक्षसम्पत्तिर्योग्यताम् । नरः शर इत्येतम्पाद् विप्रुवः पतति निर्मो ॥ ९० ॥
 अतो धर्मकुरुम्वस्य धर्मस्थानस्य चानिद्राम् । एषपुं कुर्वता भाव्यं कृतज्ञेन मर्नापिणा ॥ ९१ ॥
 दया माताऽस्य सत्कर्मविनिर्माणः पुनः पितृ । प्रिया श्रद्धा गुणाः पुत्रा धर्मस्येदं कुरुम्वस्य ॥ ९२ ॥
 सद्बन्धुविविधो विभवं चैतत् चाप्यागमाद्वैताम् । सप्ताप्येतानि धर्मस्य स्थानानि विद्वद्भुवाः ॥ ९३ ॥
 धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः । अतो धर्मो न मोक्तव्यः श्रयणीया गुणाः नताम् ॥ ९४ ॥
 किञ्च—

संदिग्धेऽपि परे लोके त्याज्यमेवाद्युभं दुष्टैः । यदि नास्ति ततः किं स्यादस्मिन् चेन्नस्मिन्को हनः ॥ ९५ ॥
 इत्थं संद्वेषक्षेऽपि लोकिर्करापि कथ्यते । प्रमाणनिश्चितं त्वस्मिन् कथं धर्मो निषिध्यते ? ॥ ९६ ॥
 गुरुणां विनतैर्भाव्यं कर्तव्या साधुसद्गतिः । सविवेकं मनो धार्यं न न्याज्यं तत्स्वमुत्तमम् ॥ ९७ ॥
 विनयश्च विवेकश्च सुसद्गश्च सुसत्त्वता । लोकिक्ता अप्यपी श्लाघ्या गुणा लोकोत्तराभ्यन्तम् ॥ ९८ ॥

भूषणानीव भूषणै गुणा बाधाकरा अपि । कथ्यते तत्फलं साक्षाल्लोकेऽपि तव सङ्गते' ॥ ९९ ॥

तथाहि—

विनयादेव सौभाग्यं भाग्यं विद्यार्थसंपदः । लोकद्वयसुखस्याऽपि भाजनं विनयाद् नरः ॥ १०० ॥
ध्रुवं नम्रतया लोके गुरुत्वं लभते नरः । छन्दोवर्णे इव स्तब्धः पुनर्लघुरिति प्रथाम् ॥ १०१ ॥
यथा यथा प्रकृष्टानां पात्रं भवति संपदाम् । शाखीव फलभारेण नम्रः साधुस्तथा तथा ॥ १०२ ॥
सुवंशसंभवः कोटिलाभयुक्तोऽपि कोविदः । कोदण्ड इव नम्रत्वादात्मन्यारोपयेद् गुणः ॥ १०३ ॥
श्रूयते विनये याऽद्य विक्रमस्य कथा किल । लोकाग्रविनयस्याङ्गमिति सैव निगद्यते ॥ १०४ ॥

तथाहि—

भरतेऽवन्तिदेशेऽस्ति नानादेशान्तरागतैः । नरै रत्नैश्च रोचिष्णुरवन्ती नामतः पुरी ॥ १०५ ॥
अद्वैतविक्रमोऽप्युच्चैस्त्रिविक्रमकलां दधत् । तत्रोदारचरित्रोऽभूद् विक्रमो नाम भूपतिः ॥ १०६ ॥
विसृष्टार्थोऽपि यः श्रीमान् शक्तियुक्तोऽपि यः क्षमी । दधानोऽपि स दौन्नत्यं पूज्येषु विनतो भृशम् १०७ ॥
ओजः-प्रसाद माधुर्य-सौकुमार्यादिसद्गुणा । सुकवेः कवितेवास्य प्रियांऽऽसीत् कमलावती ॥ १०८ ॥
अन्यदाऽसौ निजस्थानमिन्द्रस्थानसमं नृपः । दृष्ट्वा प्रमुदितोऽत्यन्तं पप्रच्छेदं सभासदः ॥ १०९ ॥

१. संमते, इत्यपि । २. विष्णुस्त्रिविक्रमः ।

भद्रो ! वृत्त कला-विद्या-वस्तुविज्ञानमद्भुतम् । तन् क्रियमप्यस्ति कुत्रापि यन्मे राज्ञ्ये न विद्यते ? ॥ ११० ॥
 ननः पाद कलाविज्ञः कोऽपि देशान्तर्गो नरः । ह्योत्कृष्टमुद्यमभोजः प्राप्यावसरमुच्चकैः ॥ १११ ॥
 भान्नोऽस्मि वदन्नायां पृथिव्यां मुनिं परम् । त्वत्तमो न मया दृष्टः श्रीविद्यानेषिसदृशः ॥ ११२ ॥
 पानाञ्जलं सानुहिह्वय ! दिनं शक्र उभाषिषो । अदृष्टानपि मन्येते पृथिवीन्द्र ! तव श्रिया ॥ ११३ ॥
 मद्रापागः स्यापिन ! गगनं कथ्यते वृषैः । तत्रायंकः कलावैस्ते त्वद्राज्ञ्ये तु मद्रसृजः ॥ ११४ ॥
 असन्नेर हि तदन्तु निष्कला या कला विभो ! । अज्ञानं तत्र विज्ञानं यन्निलीनं नहि त्वयि ॥ ११५ ॥
 ययः संभाग्यगुरभिर्विष्णुपाक्रान्तभूतलः । अकार उव वर्णानां न्यं राज्ञां धुरि संपति ॥ ११६ ॥
 सान्मपनिषतिमयी तत्राज्ञाजीविता ननाः । सहस्रप्रणताः सर्वे प्रयाना मण्डलेश्वराः ॥ ११७ ॥
 सान्ने द्विपतां रीरा न गन्धं गन्तवस्तितान । अनन्तभग्भुव्राह्मचर्योऽयं कृपिनीजनः ॥ ११८ ॥
 यस्मि सौवृकनिर्गन्तुजात्यादयदपि प्रभो ! । परस्मादप्रवेशाख्या किन्तु विद्या न विद्यते ॥ ११९ ॥
 सधंभमं नृपः नार कृतान्वेज्जो तदाऽऽद्यु मे ? । सोऽप्याह श्रीपिसौ देव ! सिद्धेश्वरान्निहे ॥ १२० ॥
 विमृश्याथ सभां गता राज्ञ्यसौर्वै स्वमन्त्रिणम् । न्यासेण नगराद् विद्याकौतुकी निजि निर्ययो १२१ ॥
 नादगराज्यमुनं दिव्या दुःखान्यगणयन पथि । ननाथेगमिकः मत्तसहायो याल्मसौ मुदा ॥ १२२ ॥

यतः-नीचाः शरीरसौख्यार्थमृद्धिव्यापाय मध्यमाः । कस्मैचिदद्भुतार्थाय यतन्ते पुनरुत्तमाः ॥ १२३ ॥
 एवं च ब्रजतो नित्यं मानसोत्साहरश्मिभिः । आकृष्ट इव यस्याऽऽशु श्रीगिरिनिर्निकटोऽभवत् ॥ १२४ ॥
 सिद्धेश्वराभिधं विद्यासिद्धं तत्रैकदेशगम् । प्रसन्नास्यं नृपो दृष्ट्वा तुष्टो नत्वा ततोऽवदत् ॥ १२५ ॥
 त्वन्मूर्तिदर्शनेनैव कृतार्थोऽहं मुनीश्वर ! । अयच्छन्नब्रुवाणोऽपि जगदाढ्यादेयच्छशी ॥ १२६ ॥
 अतस्तव पदाम्भोजद्वयं दुर्लभसङ्गमम् । संसेविष्येऽनुजानीहीत्यनिषिद्धस्तथाऽकरोत् ॥ १२७ ॥
 तत्रैको ब्राह्मणोऽग्रेऽपि विद्यायै तिष्ठते चिरात् । तत्कृतो विनयोऽप्यस्य दुःखाय मुहुरर्थनात् ॥ १२८ ॥
 बीजमुत्तं शुभक्षेत्रे स्वयमेव यथोदयेत् । यथाऽन्यदपि सत्कर्म दैन्यं क्लेशाय केवलम् ॥ १२९ ॥
 आसनन्यास-चरणक्षालनाद्यैर्मनोऽनुगैः । नृपस्य विनयैर्याच्चारहितैर्मुमुदे गुरुः ॥ १३० ॥
 एकाग्रमनसा ध्याता देवाः शैलमया अपि । अचिरैरेणव तुष्यन्ति किं पुनश्चेतनो जनः ? ॥ १३१ ॥
 अब्रवीच्च महाभाग ! सदाचारेण ते मया । ज्ञानं कोऽपि नरोत्तंसस्त्वं देशान्तरकौतुकी ॥ १३२ ॥
 विनयात् तव तुष्टोऽस्मि तत् त्वं विद्यां गृहाण मे । परकायप्रवेशाख्यां यद् भक्तेः स्यां यथाऽनृणः १३३ ॥
 तत् श्रुत्वा विक्रमः स्वार्थशिथिलोऽग्रेतनं नरम् । चिरकालागतं दीनं दृष्ट्वा दध्यौ लसद्दयः ॥ १३४ ॥
 अस्मिन् पुरास्थितं हन्त ! निराशे गुरुवान्धवे । लब्धविद्यः कथं यामि तदेतामस्य दापये ॥ १३५ ॥

१ : व्यापो विस्तारः । २ : मनोगतैरित्यपि ।

रभापे न प्रभो ! पूज्य ! मेवाहेवाकिनश्चिरान् । अस्मै विद्याप्रदानेन प्रसादो मेऽस्तु तावकः ॥ १३६ ॥
 मरिपादं गुरुः प्राह मा दुग्धं पाययोगम् । अयोग्योऽयमपात्रे हि विद्याऽनर्थकरी भृशम् ॥ १३७ ॥
 यथा होऽपि पुग विद्यामिदः सिंहास्थिदृर्गनान् । सिंहाङ्गं सकलं कृत्वा सजीवं कर्तुमुद्यतः ॥ १३८ ॥
 चारिणो बन्धुना किन्तु मजीवमरुगेन्प्रदान् । ह्नोऽमौ तेन मिहेन त्वमप्येवं विभावय ॥ १३९ ॥
 परमुक्तोऽपि सिद्धस्य परार्थव्यमनी नृपः । लगिन्वा पादयोर्वाहं तस्मै विद्यामदापयन् ॥ १४० ॥
 गुरोर्देवोपगोभेन जगृहे न स्वयं नृपः । विधिश्च साधने तस्याः सिद्धेन कथितः स्फुटम् ॥ १४१ ॥
 अस्मिष्टोऽपि गुरुणा दिजोऽभूद् गन्तुमुत्सुकः । न तु राजा विस्मृष्टोऽपि गुरुवान्सल्यभागिनः ॥ १४२ ॥
 यतः—

कञ्चारुन्वापरमंपन्था उपरुतुः परादमुयाः । न भवन्ति महान्मानः सरमः शिम्बिनो यथा ॥ १४३ ॥
 त्वं स्मरुन्वापरो भावी यमः शानपरा वयम् । अनिच्छन्तमपीन्वृत्तवा विमसजे नृपे गुरुः ॥ १४४ ॥
 स्वयं विषाय विप्रान्न विद्याप्य विधिगाऽनम् । सिद्धविद्यो नृपस्तेनानुगतः स्वपुत्रं ययौ ॥ १४५ ॥
 दिनापान्धीयतृजान्नं महीदेन न्यवेदयन् । स्वच्छन्नेन गभीरं गंऽपि दशैयन्मुदधिर्षणीन ॥ १४६ ॥
 गुप्तगुप्त्या दिनं स्थित्वा चट्टिमुत्तवा दिनं निशि । निजराज्यस्थितिं दृष्टुमेकाकी प्राविशन् पुरम् ॥ १४७ ॥

पूर्ववद् देवहर्म्येषु सङ्गीतोत्सवनाटकैः । सुरम्यव्यवहारार्थं सधर्माचारधार्मिकम् ॥१४८॥

धृत-स्खलित-शङ्कादौ चिरं जीवतु विक्रमः । इत्युचानं जनं हृष्टो वीक्षते सर्वतः पुरीम् ॥१४९॥
(युग्मम्)

तदा च नृपसौधान्तः पट्टकुञ्जरमृत्युना । तल्लोकमाकुलं दृष्ट्वा ययौ राजा द्विजान्तिके ॥१५०॥
उवाच मित्रं भो विद्याविलासरसिको गजे । प्रविश्य चरितं किञ्चिद् वीक्षे प्रासादमध्यगम् ॥१५१॥
एकान्ते मम कायस्य तत् त्वं प्राहरिको भव । ज्ञातस्वरूपप्रकटो भविष्यामि त्वया सह ॥१५२॥
इति स्वं तत्र मुत्तवाङ्गं राजा गजकलेवरम् । प्रविवेश करीन्द्रोऽपि पूर्ववद् विलसत्यलम् ॥१५३॥
न केवलं गजो राज्ञा सजीवो विहितो निजः । राजवर्गोऽपि तन्मृत्युमृतः सर्वोऽपि जीवितः ॥१५४॥
प्रावर्तन्त गजेन्द्रस्य विविधा मङ्गलोत्सवाः । कायान्तरगतस्यापि राज्ञो भोगप्रदो विधिः ॥१५५॥
इतथ दुर्जनात्माऽसौ तनुप्राहरिको नरः । विश्वासघातको मित्रद्रोही लोभादचिन्तयत् ॥१५६॥
महादारिद्र्यदग्धेन किमेनानङ्गकेन मे ? । प्रविश्य विक्रमस्याङ्गे कुर्वे राज्यं निराकुलः ॥१५७॥
तथा कृत्वा स सौधान्तः प्रविष्टः कृत्रिमो नृपः । योग्यभूमिमजानानश्चकितोऽरण्यजीववत् ॥१५८॥
ससंभ्रमागतमात्यबाहुलयः सदःस्थितम् । सिंहासनमलंचक्रे प्रणतो राजपूरुषैः ॥१५९॥
करीन्द्रो जीवितो दिष्ट्या नरेन्द्रोऽपि समागतः । दुग्धेऽसौ शर्करापात इत्युचानोऽमिलज्जनः ॥१६०॥

नेपां यथोचितालापप्रसादमभिवाञ्छताम् । नापकर्माद्यजनानो न करोति किमप्यसौ ॥ १६१ ॥
 सद्गर्पपागता देव्याः प्रियसख्योऽपि तादृशम् । लीलाविलासलालित्यरसं नासादयन्त्यतः ॥ १६२ ॥
 अप्रान्यः पालिनपाड्यराज्यः संभाषणं नहि । मानं प्रधानसामन्ता लभन्ते नापि नागराः ॥ १६३ ॥
 ते तादृशं नृपं दृष्ट्वा चिन्तयन्त्येव किं सुरः । दैत्यो वा राजरूपेण शून्यराज्यमधिष्ठितः ? ॥ १६४ ॥
 नैनच यदने पादौ येनास्य लगतः धितौ । निमेषश्च दृशस्तेन चित्तचालः कुतोऽप्यसौ ॥ १६५ ॥
 निचं विरहमंतपं कमलावचनामृतैः । निर्वोषं चेदित्यमात्यस्तं चेष्टाऽऽनाययत् ततः ॥ १६६ ॥
 म कृत्विपनृपो दध्यावहो ! मे सुपता विधिः । येनानीत इमां भूमिं मनसोऽपि सुदुर्लभाम् ॥ १६७ ॥
 रत्नी भंभ्रान्तमुन्धाय मण्डयत्वामनादिकम् । दृष्ट्वा च तं पुनर्भूषं मूर्च्छितेव पतत्यथः ॥ १६८ ॥
 इक्ता चेद्रीभिरुन्धाय किमिदं देवि ! कथ्यताम् । नृपोऽप्याह कथं देवि ! मूर्च्छायातो मद्रागमे ? ॥ १६९ ॥
 तदनःश्रमणाः जानपदानिः माऽप्यचिन्तयन् । एव प्रिय इवेत्येत दाहं दत्ते तु वैरिवन् ॥ १७० ॥
 लब्धोपायाऽऽदद् देवी देव ! यावासगे मया । शुभागमाय वश्रण्ड्या उपयार्चितकं कुतम् ॥ १७१ ॥
 यथा देति ! प्रणय न्वां यीक्षि दृष्ट्वाऽपि बल्लभम् । तदक्रुन्त्येसमाणा त्वां चण्ड्याऽहं पानिता भुवि १७२
 नन्ननाममये देव ! कथयिष्याम्यहं स्वयम् । अति दत्तेत्तरो रादया भवनाद् निधयो नृपः ॥ १७३ ॥
 इत्यथ नं गतं मनीं राननाद्यं उपभूयन् । नुचिरादागतं येन स्वापिनं वीक्षते जनः ॥ १७४ ॥

यथा राजाऽपि नगरं दृष्ट्वा मुदितनागरम् । स्वस्थीभूतमनाः सर्वमालापयति पूर्ववत् ॥ १७५ ॥
 अन्योऽन्यमथ जल्पन्ति हस्तिशृङ्गारकारकाः । अहो ! शून्य इव स्वामी देशान्तरगमादभूत् ॥ १७६ ॥
 इत्याकर्ण्य सः दन्तीन्द्रोऽत्याकुलश्चिन्तयत्यहो ! । किमिदं हा ! द्विजो राज्ये मन्मूर्ख्यो ललति ध्रुवम् १७७
 गुरुणा वारितेनाऽपि यद्विद्या दापिता मया । विप्राधमस्य तस्येदं शीघ्रमासादितं फलम् ॥ १७८ ॥
 अविश्वासमयीं नीतिमभ्यस्तां बाल्यतोऽस्मि यत् । विस्मयं तस्य विश्वस्तस्तत् किञ्चिद् दैवतं ध्रुवम् १७९
 नीचोऽप्युच्चैर्भवेद् दैवादुच्चोऽपि हि लघुर्भवेत् । सैव विद्या श्रियं तस्य कुरुते हरते मम ॥ १८० ॥
 कलभपरिवाराद्यं वस्तु कायानुगं भुवि । काये व्रजति तत्सर्वं परकीयं ममाऽभवत् ॥ १८१ ॥
 यथेहाध्यक्षतो दृष्टं तथाऽमुत्राऽपि देहिनः । कर्मेव सहगं तेन मुकृतं कुर्वते बुधाः ॥ १८२ ॥
 भवतु मातृकालीनं कुर्वे तावत् पलायनम् । मा ममाऽस्तु तदारोहे पापस्योपरि चूलिका ॥ १८३ ॥
 संप्रधार्येदमुत्कर्णो व्याकुञ्चितकरः करी । वेगेन गन्तुमारब्धो जज्ञे कलकलो महान् ॥ १८४ ॥
 पादचारा-ऽश्ववाराद्यैर्दधावेऽनु सहस्रशः । अधिकाधिकगत्याऽस्य निर्विण्णस्तु न्यवर्तत ॥ १८५ ॥
 दूरारण्ये करी गत्वा श्रान्तो दध्यौ विषण्णधीः । क्व भ्रूसंज्ञाभवत्कार्यं राज्यं क्वेदं पलायनम् ? १८६ ॥
 किंवा स्तोकिमिदं पुंसो दुर्बुद्धेः खलसज्जिनः । इति चिन्ताब्धिधुत्-तृष्णा-तापैराचक्रमे नृपः ॥ १८७ ॥
 संप्राप्य वटवृक्षस्य च्छायां विधुरबन्धुवत् । स्वस्थीभूतः क्षणं तत्र नरमेकं ददर्श सः ॥ १८८ ॥

यद् ददाति यदक्षति तदेव रानिनो धनम् । जेयं को वेत्ति कुत्राऽपि कस्याऽप्युपरिष्यति ? ॥ ९४८ ॥

उक्ते च—

मन्युः नरीमोक्षारं रक्षितारं धनं धरा । दृष्टारिणीव हसति स्वपतिं पुत्रवत्सलम् ॥ ९४९ ॥

एतच्छ्रोत्रो भवेद् भुक्ते दत्ते परभवः शुभः । अभुक्ताऽदत्ते वित्ते तु वद कोऽत्र गुणो नृणाम् ? ॥ ९५० ॥

यस्यैतन्मात्रं ये नृदंष्ट्री न धर्मस्योपकुर्वते । कृतघ्नानां परं तेषां गृहीते नाम को भुवि ? ॥ ९५१ ॥

पुत्राणां निधिते नागं यथा देवार्चने फलम् । तथा ज्ञानयनादीनां परोपकृतिं च हि ॥ ९५२ ॥

लक्ष्मोभयवचनागीर रुस्यापि यदि वेडपनि । भूयोचिततृणाऽपत्यं वन्यनाद् भजति स्थितिम् ॥ ९५३ ॥

नास्तीनिमनवान्यामाद् भवेत् सर्वं सदायमन । शून्येन गुणितो येन लक्षाद्ऽप्येति शून्यताम् ॥ ९५४ ॥

नदागम्भोऽपि दानेन स्याऽनुमानेन शून्यति । न्यायपूर्वं यथा तेन बहुधापि कयाणरुम् ॥ ९५५ ॥

नानीनमुक्तानाममंभवायाः खलु श्रियः । गुणोऽयमेव यद्दानं पात्रायागण्यपुण्यकृत् ॥ ९५६ ॥

आम्नां पात्रगनं दानमस्मान् माध्याग्नादपि । तद्भवेऽप्यद्भुतं भाग्यं कुर्वस्वेव जायते ॥ ९५७ ॥

रुः कुर्वस्वः स्वयं चामीनस्य भाग्यमिहाद्भुतम् ? । इति पृष्टो मुनिस्तेन कथयामासिवानिदम् ॥ ९५८ ॥

श्रीविनायकं राज्ञा गुणाऽन्येऽथ विधूतिभिः । कुर्वस्व नवामीन् कुर्वस्वो धनाधिपः ॥ ९५९ ॥

श्रीदेवाऽन्यदा दिव्यरूपेण विभूषणा । तामोक्तमि तमभ्येत्य निशि गुप्तमभाषत ॥ ९६० ॥

अहो ! जागर्षि शेषे वा तच्छ्रुत्वोत्थाय संभ्रमात् । देवि ! जागर्षि काऽसि त्वमित्युक्ता तेन साऽवदत् ॥
 श्रीरहं सप्त पर्यायान् यावत्तव गृहे स्थिता । इदानीं गन्तुकामा तु त्वामाप्रष्टुमिहागता ॥ ९६२ ॥
 तन्निशम्य महाशोकसङ्कुलः सोऽवदत् पुनः । कथं त्यजसि मां देवि ! त्वयैव सकलं जगत् ॥ ९६३ ॥
 श्रीरुवाच महाभाग ! ममावस्थानकारणम् । भाग्यमेकं क्षयं तच्च जगाम तव याम्यतः ॥ ९६४ ॥
 सहस्रोत्पन्नबुद्धित्वादसौ हृष्टोऽभ्यधादथ । प्रसद्य तर्हि मे देवि ! तिष्ठ घस्रचतुष्टयम् ॥ ९६५ ॥
 ओमेति प्रतिपद्याऽस्यां प्रयातायां यथागतम् । कुबेरो द्रुतमुत्थाप्य समस्तगृहमानुषान् ॥ ९६६ ॥
 निखातं प्रकटं द्रव्यं स्वर्णं रूपायं तथाऽखिलम् । कांस्यदूष्यादि चाकृष्याऽचीकरत् सुमहोत्करान् ॥ ९६७ ॥
 प्रातरुद्धोषणापूर्वं सर्वेषामर्थिनां धनम् । अनाथ दुःस्थ-दीनानां स्वजनानामपीच्छताम् ॥ ९६८ ॥
 सर्वज्ञभवनादौ च धर्मकृत्ये तथाऽसुना । चतुर्भिर्दिवसैर्दत्तं भक्तशेषोऽभवद् यथा ॥ ९६९ ॥
 चतुर्थीहे मुदा जाग्रच्छयानं जीर्णमश्वके । निशि श्रीदेवताऽगत्य विलक्षा तमभाषत ॥ ९७० ॥
 अहो ! जागर्षि शेषे वा यावन्नैवोत्तरं ददौ । तया तावदुपालब्धः स संभ्रान्त इवोत्थितः ॥ ९७१ ॥
 क्षम्यतां देवि ! न ज्ञाता दिनानामियतां यतः । निश्चिन्तस्य धनाभावात्सुखनिद्राऽद्य मेऽभवत् ॥ ९७२ ॥
 किं करोमीति जल्पन्तं श्रीरुचे ननु संप्रति । किं कार्यं येन वद्धाऽहं गत्वयपि त्वया दृढम् ॥ ९७३ ॥
 कुबेरोऽप्यब्रवीद् देवि ! कुर्वे कस्याऽपि वन्धनम् । नान्यस्याऽपि विशेषात् ते व्रजस्थानं यथेप्सितम् ॥ ९७४ ॥

देवता माह भो भद्र ! स्वेच्छया गमनं कृतः ? । पुण्यैः परब्रह्माया मे तानि तु त्वयि संप्रति ॥ ९७१ ॥
 तेन त्वमेव मे स्यात्तं सोऽथ हृष्टोऽप्यनृतया । अत्रवीदितमप्यस्तु किन्तु त्वं कथमेष्यसि ? ॥ ९७६ ॥
 श्रीगोचिदपायेन सोऽसौ भद्र ! निगम्यताम् ? । श्रीदेव्या भवनेऽत्रावधुतवेपेण यो भवेत् ॥ ९७७ ॥
 निमग्न्य भोजयित्वा नो मध्यापवर्गके त्वया । सुपुत्रयो लङ्घेन्नादौ भविता स्वर्णपुरुषः ॥ ९७८ ॥

(युगम्)

तथा विविना तेन देव्यादेजे कृते सति । सुवर्णपुरुषो जातः सण्डितोऽप्यधयो दि यः ॥ ९७९ ॥
 गता नचागतः पादभालभायं कृत्वापितः । चञ्चद्दृष्टिनया सर्वं वृत्तान्तं तमुद्देशत ॥ ९८० ॥
 परंऽपीपा गृहे लक्ष्मीरित्येव प्रजायते । नन्मरिष्येऽहमप्येतदिति ध्रुव्या हृदि स्थितः ॥ ९८१ ॥
 सो न्यदा नादं वीक्ष्य नरं देवकुलस्थितम् । निमग्न्य भोजयित्वा तं जवान लङ्घेन्न तम् ॥ ९८२ ॥
 परमं पान्मुचैः न चत्तद तथा नरः । यथा ध्रुव्या नन्मरिष्येऽहमस्तत्राऽऽजसृक्तदायुः ॥ ९८३ ॥
 नन्मरिष्ये नापि सो यद्वा नैः स राजो निरेदितः । पृष्टो गता च वृत्तान्तं सर्वमाख्यातवानसौ ॥ ९८४ ॥
 हेतुस्य गृहे देव ! यथा स्वर्णनरोऽजनि । मयाऽपि नादं चक्रे कलमन्यादं न्यभत् ॥ ९८५ ॥
 तथाऽऽज्ञाय हेतुस्तत्र पृष्टो भवेन कौतुहान । सोऽपि सर्वपिदं मूलादानचक्षे निनक्षणः ॥ ९८६ ॥
 नो गताऽजन्तु गोपाद्व्याऽहं यस्य मे पुरे । देव्याः सन्नि दानारः पुण्याख्याः सत्यभाणिनः ॥ ९८७ ॥

राज्ञेति सत्कृतो वाढं मोचयित्वा च चण्डिलम् । कुबेरः स्वगृहे गत्वा धर्मकृत्यपरोऽभवत् ॥ ९८८ ॥
 ज्ञात्वा साधारणस्यांऽपि दानस्य महिमामिति । भाव्यं यथाल्पसंतुष्टैः पात्रदानपरैर्नरैः ॥ ९८९ ॥
 धनसार इति श्रुत्वा संविग्नः स्माऽऽह सुप्रभो ! । यद्येवं तन्ममाऽप्येतत्परिश्रहनियन्त्रणम् ॥ ९९० ॥
 वित्तं यदर्जयिष्येऽंशं चतुर्थं तस्य धारयन् । यावज्जीविमहं शेषं प्रदास्ये धर्मकर्मणि ॥ ९९१ ॥
 अनाभोगादिवर्जं च कथञ्चिज्ज्ञानता मया । अद्यप्रभृति न ग्राह्यो दोषः कस्याऽपि सन्नसन् ॥ ९९२ ॥
 प्रपन्नस्तेन चान्योऽपि गृहिधर्मो जिनोदितः । जन्मानन्तरापराधं च केवली क्षामितो भृशम् ॥ ९९३ ॥
 अन्यत्र विहृते तस्मिन् सोऽपि श्रेष्ठी परिभ्रमन् । तामलिप्त्यां गतः पुर्यां वाणिज्यं कुरुते कृती ॥ ९९४ ॥
 भाषितादधिकं धर्मे व्ययन् वित्तमुपाजितम् । जिनपूजादिना तत्र कञ्चित्कालं निनाय सः ॥ ९९५ ॥
 अन्यदा गृहमस्त्येकं व्यन्तरेणोद्वसीकृतम् । तत्र प्रतिमया तस्थौ धनसारः कथञ्चन ॥ ९९६ ॥
 देवोऽथ कुपितो नानारूपैस्तस्याऽतिभीषणैः । उपसर्गं व्यधात् तावद् यावत् सूरः समुद्रतः ॥ ९९७ ॥
 विकाशिकमलच्छायं शमश्रीशोभितं मुखम् । मेरुधीरं मनश्चाऽस्य दृष्ट्वा हृष्टः सुरोऽवदत् ॥ ९९८ ॥
 धन्योऽसि त्वं महाभाग ! धन्या च जननी तव । यस्यैवं गृहिणोऽप्यासीद् विकारोऽन्तर्वह्निर्न हि ॥ ९९९ ॥
 तुष्टोऽस्मि किञ्चिद्याचस्व पुनः पुनरितीरिते । स यावन्नोत्तरं दत्ते तावद् भूयः सुरो जगौ ॥ १००० ॥

ययपि न्वं निर्गदोगमि तथाऽपि वचमा मम । मथुरां गच्छ तत्र न्वं प्राग्वद्धावी महद्विक्रः ॥ १००१ ॥
 रथुन्ना अमायित्वा च जगामाऽऽर्जनं मुरः । प्रतिमां पारयित्वा च श्रेष्ठो चिन्तितवानिदम् ॥ १००२ ॥
 'अनेन मम किं तेनाऽथवा भवतु येन तम् । दानतः स्वस्य कर्पण्यरुलङ्घं मांजयाम्यहम् ? ॥ १००३ ॥
 इति कृत्वा गतः पुर्या मथुरायां निजं गृहम् । यावत्तत्र निधानेषु तन्सर्वं द्रव्यमीक्षते ॥ १००४ ॥
 देवान्नरं गत चाऽपि प्रत्यायाति दिने दिने । जनेन भक्षितं यच्च तद्रप्यासादयेत् सुखात् ॥ १००५ ॥
 परं च भित्तिनाम्नस्य पट्पट्टिगपि कोटयः । मयः फलन्ति पुण्यानि शुभभावकृतानि यन् ॥ १००६ ॥
 नरं याचयामुं दृष्ट्वा लक्ष्मीर्भातेन नटयति । नस्यागमुभयं तोषात् प्रौढस्त्रीवाऽतिरज्यते ॥ १००७ ॥
 तत्र तुदं नवमेवेन क्षात्रिनं जितपट्टिरम् । यत्पताकाऽस्य कालुष्यं हत्वा गद्रेव राजते ॥ १००८ ॥
 रीर्णोद्गरे च दत्तानि रिक्तानि वदन्तो गृढा । मामयं यज्ज्ञानपुण्यस्य नाम्भायिनभसोरिव ॥ १००९ ॥
 मये सन्मल्यं यत्कं मयेधर्मोपमं स्मृतम् । दयादानं च दीनदौ सर्वत्रोचित्यगालिना ॥ १०१० ॥
 अन्याय न्यायभेदेन चतुर्भेदी धने तवः । मत्तां सर्वेचित्तो भद्रो न्यायार्जितस्य सचयान् ॥ १०११ ॥
 इति संतोषतो दानान् क्षीनिधर्मो ममज्यं मः । स्थापयित्वा गुप्तं गेहे पर्यन्तेऽनगनं व्यथान् ॥ १०१२ ॥
 गृढता रिपय मीमे रिमाने चाऽऽरणमभे । चतुर्गल्योपमायुक्तो बभूव मममत्तमः ॥ १०१३ ॥
 वाऽऽपृन्ना विदेहात्मभेते मुहुलममपदम् । प्राप्य रुक्ले तपः कृत्वा मोक्षमौल्यं समेप्यति ॥ १०१४ ॥

फलं परिग्रहस्यैवं ग्रहे मोक्षे च वर्णितम् । दोषरूपं गुणमयं तद् द्वयं हृदि धार्यताम् ॥ १०१५ ॥
 आस्तां बाह्यगतोऽयं यत् क्लेशहेतुः परिग्रहः । अस्यातिलौल्यताध्यानादप्यनर्थः प्रजायते ॥ १०१६ ॥
 यथा कार्पटिकः कोऽपि भिक्षासक्तुभृतं घटम् । विमुच्य निजपादान्ते शून्यदेवकुलेऽस्वपीत् ॥ १०१७ ॥
 तत्र जाग्रदिदं दध्याविमान् विक्रीय सक्तुकान् । यन्मूल्येन ग्रहीष्येऽहमजां सापत्यया तथा ॥ १०१८ ॥
 धेनुं धेन्वा च महिषीं तयाऽपि वरवाजिनीम् । तस्याः किशोरकैर्दिव्यैर्बहु द्रव्यं भविष्यति ॥ १०१९ ॥
 तेनाऽथ कारयिष्यामि सौधमुच्चं मनोहरम् । सचित्रशालिकालिन्दमत्तवारणजालकम् ॥ १०२० ॥
 तत्र शय्यासनाद्यं च संस्थाप्य सदुपस्करम् । मेलयित्वा परीवारं निमन्त्र्य स्वजनं जनम् ॥ १०२१ ॥
 सुतामुत्तमविप्रस्य परिणेष्यामि सुन्दरीम् । सर्वलक्षणसंपूर्णस्तस्याश्च भविता सुतः ॥ १०२२ ॥
 बहुद्रव्यागमे जाते कृते वर्धापनोत्सवे । मनोरथशतैः सार्धं वृद्धिं यास्यति स क्रमात् ॥ ११२३ ॥
 अन्यदा बहिरायातः सुतं दृष्ट्वा गृहाङ्गणे । रुदन्तं कुपितो भार्यामाहनिष्येऽहमंहिणा ॥ १०२४ ॥
 इत्यावेशगतो दृष्ट्वा साक्षात्पादप्रहारतः । घटं भग्नं गतान् सक्तून् शुशीच स भृशं बटुः ॥ १०२५ ॥
 विवेकिभिरिति ज्ञात्वा परिग्रहनियन्त्रणम् । कार्यं येन लघुर्जीवस्तरत्येव भवोदधिम् ॥ १०२६ ॥
 एवमुक्तानि पञ्चाऽप्यणुव्रतानि निदर्शनैः । राजमार्गसमान्येभिः शनैर्याति शिवं गृही ॥ १०२७ ॥
 स्थूलसूक्ष्मविभेदेन सर्वथा पालितानि तु । स्युरेतान्येव हि महाव्रतानि यतिनामिह ॥ १०२८ ॥

त्रयीभिः ग्रीडपामन्नपार्गतुल्यैर्यनिवेजेत् । मिद्धि तत्र यथाशक्ति यनिवह्यं ननो बुधैः ॥ १०२९ ॥
 उनि नस्य मुनेरौचोऽगृध्यन्त वहवो जनाः । नियमाभिग्रहं देवचिरनि च प्रपदिरे ॥ १०३० ॥
 राज्ञा हिरण्यैरगम्यु निरुक्तान्पा सुमोच्यरुः । देहायै निमुखीभूय परमायैमना अभूत् ॥ १०३१ ॥
 नानापट्टे भस्ते गुल्फा गान्धगयनः । निजे रात्र्यं यथानेन व्याप्तमत्पा प्रपठयति ॥ १०३२ ॥
 नच द्रुपे कथाध्याय कहेयं स विमानयन । क्षणमेकं महानन्दार्ज्जविन्मुक्त उवाऽभवत् ॥ १०३३ ॥

(युग्मम्)

पाया गोरु-भय-क्रोश-चोष-मोह-मटाऽन्निनाः । ये चाञ्छन्ति कथामर्थं ताममास्ते नरायमाः ॥ १०३४ ॥
 ये रागगन्धमनसो विपेक्षयिषुः नराः । कथामिच्छन्ति कापस्य राजमास्ते विमध्यमाः ॥ १०३५ ॥
 ये चोदयसोऽधाः क्षिप्रिन्मरचयुता नराः । कथामिच्छन्ति संकीर्णा जेयास्ते त्रसध्यमाः ॥ १०३६ ॥
 मोषहोऽहनानेन नेनमाग्रिप्लयन्ति ये । शुद्धां भर्मेकथामेकां साचिकास्ते नरोत्तमाः ॥ १०३७ ॥
 तथा

तयोऽनादयैः पयोऽज्ञानाध्यायैरुच्छिद्युः । रजोऽनादयैः गगनं मत्ताद्वये मतिः स्थिरा ॥ १०३८ ॥
 दशाय तात्तुतिर्यममृतान यनमभिपः । चाहं तरोपदेगेनाऽनुगुणैऽहं नया मुने ! ॥ १०३९ ॥

निमित्तमात्रतां योऽपि धर्मं सर्वज्ञभाषिते । प्रतिपद्येत जीवस्य सोऽपि धर्मगुरुर्मतः ॥ १०४० ॥
 भवानिव विशेषेण हेतूदाहरणैर्युतम् । क इदं तत्त्वमाख्याति तत् त्वं मे शरणं मुने ! ? ॥ १०४१ ॥
 इत्युक्त्वा भवने गत्वा कृत्यमाख्याय मन्त्रिणाम् । संबोध्य नन्दने राज्यभारमारोपयद् नृपः ॥ १०४२ ॥
 स्वयं सुरगुरोः पार्श्वे परिव्रज्यामुपाददे । दुष्कर्मशस्त्रमुद्धर्तुमयस्कान्तमणिप्रभाम् ॥ १०४३ ॥
 ज्ञानात्मा विदितोत्सर्गाऽपवादविधिरागमात् । गीतार्थश्च क्रमाज्ज्ञे श्रुतस्कन्ध इवाङ्गवान् ॥ १०४४ ॥
 गुरोरनुज्ञयैकाकिविहारं प्रतिपद्य सः । आकाशगमनेनागात् पुष्करद्वीपमन्यदा ॥ १०४५ ॥
 शाश्वतानर्हतस्तत्र नत्वा वैताल्यसन्निधौ । प्रदेशे हिमशैलस्य स तस्थौ प्रतिमाधरः ॥ १०४६ ॥
 तप्यमानस्तपस्तीव्रं सहमानः परीषहान् । साम्यमग्रमनाः कालं स तत्रागमयन्मुनिः ॥ १०४७ ॥
 सोऽपि जीवः कुर्कुटाहेरुदृष्ट्य नरकात् ततः । हेमाद्रेर्गङ्गरे तस्य महाहिरुदपद्यत ॥ १०४८ ॥
 दोर्दण्ड इव कालस्य जन्तून् कवलयन् बहून् । आहारार्थं स वभ्राम वने तस्मिन्नहर्निशम् ॥ १०४९ ॥
 अन्यदा पर्यटन् सोऽहिर्निकुञ्जस्थमुदैक्षत । ध्यानैकतानं किरणवेगार्षिं स्तम्भवत् स्थितम् ॥ १०५० ॥
 सद्यः प्रागजन्मवैरेण सोऽतिकोपारुणेक्षणः । भोगेनावेष्टयत् साधुं चन्दनदुमिवाथ तम् ॥ १०५१ ॥
 दण्डाभिर्विषभीष्माभिर्दन्दशूको दंश सः । मुनिं स्थानेषु भूयस्सु देशेषु प्रक्षरन् विषम् ॥ १०५२ ॥

दृग्गोचरं स मृतिरोदयं रूपधराय मे । मुद्रयस्वानी नेनाहिनीपस्वानी मनागपि ॥ १०५३ ॥
 जीर्णित्वागपि चिरं रूपधराः तावो यथा मनु । सोऽयं च विहितोऽनेन कृतकृत्योऽस्मि सर्वथा ॥ १०५४ ॥
 यान्येव्याहृतं नना रुन्ना अपयिन्नाऽगिलं जगत् । नमस्कारं स्मरन् धर्मध्यानी मोक्षजनं व्ययान् ॥ १०५५ ॥
 देवराजिपुरुषोऽस्यान् सायन्त मनसाऽपि च । अच्युतस्थितियोग्यानां शीलमच्युतमेव तन् ॥ १०५६ ॥
 गुन्ना स द्राष्टव्यं रूपं दार्पित्यर्णवस्थितिः । अभूजन्मुद्रमात्रं च विधाने प्रसरः सुरः ॥ १०५७ ॥
 सुगमयस्वदा नच भिलसन् विपिरिद्धिभिः । मन्त्रयमानः सुरस्यारम्भ कालमपि वादयन् ॥ १०५८ ॥
 रूपाद्रिस्तटे भ्राम्यन् मोक्षयदितरेवार्चना । दग्धो धुपप्रभां प्राप सप्तदशार्णवस्थितिः ॥ १०५९ ॥
 सप्तदशाने पिच्छगो यत्र कृत्यन्ते वत्सपुद्गुरैः । पच्यन्ते कृण्डकुम्भीषु छिद्यन्ते निजिनाऽसिभिः ॥ १०६० ॥
 कर्मविनिर्दिष्टाने भद्राने सोऽन्तर्हरेः । महायन्त्रेषु पीड्यन्ते पादयन्ते गलिते त्रपु ॥ १०६१ ॥
 भयोदयेषु योऽयन्ते आम्नात्त्यन्ते शिखानन्दे । छिद्यन्ते चरितुण्डेषु स्थायन्ते तप्तपुच्छिषु ॥ १०६२ ॥
 सौन्दर्याभावं नित्यपद्मोऽन्याभ्यां कृतं च यत् । वेदयन्ते महादुःखं नागका गाढपद्मगाः ॥ १०६३ ॥
 माहिना ननाऽन्तीया नागहरेदनाः । स तनानुपर्वन्स्त्वस्यो गुलागिनाऽव्यच्युम्बितः ॥ १०६४ ॥
 विपि माऽगन्तव्यः पद्मपद्मं रत्नरूपो जगन्नेत्राणामपमृतपपाऽनिनिननत्रेयोलनापट्टपः ।

प्रत्यक्षश्च शिवैकपूर्णकलशश्चित्रं व्ययेऽप्यक्षयः श्रेयः पार्श्वजिनस्तनोतु भवतां भावैकगम्यो विभुः॥१०६५॥
इति श्रीकालिकाचार्यसन्तानीयश्रीभावदेवसूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथचरित्रे महाकाव्ये भावाङ्केऽष्टसर्गे श्रीपार्श्वनाथचतुर्थ-
पञ्चमभववर्णनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

—००५०५०—

अर्हम्

अथ तृतीयः सर्गः ।

इतश्च जम्बूद्वीपेऽस्मिन् प्रत्यग्विदेहभूषणे । सुगन्धे विजयेऽस्त्युच्चैः पुरी नाम्ना शुभंकरा ॥ १ ॥
कल्पद्रुमसमदर्शितनैर्या देवमन्दिरैः । अपसरस्तुल्यनारीभिः सुमनोभिर्मनोरमा ॥ २ ॥
अमृतैः स्वच्छमधुरैर्मणिभिः स्फुरदंशुभिः । न्यासीकृतमिव स्वस्याः पुरः सारं विडौजसां ॥ ३ ॥
मणीमयगृहोल्लासिप्रभाजालजलाशये । यस्यां निशि विराजन्ते कुमुदानीव तारकाः ॥ ४ ॥
तत्राद्भुतगुणो वज्रवीर्यनामा नृपोऽभवत् । रञ्जयामास यो विश्वं कीर्त्या धवलयन्नापि ॥ ५ ॥
प्रतापदहनज्वालाकलापग्लपिता भृशम् । सौम्यतां दधिरे यस्य वने वृक्षा इवाऽरयः ॥ ६ ॥

१ इन्द्रेण ।

तस्य लक्ष्मीवती नाम प्रिया सौभाग्ययोगतः । समस्तयुवतीमध्ये या श्रीरिव धुरि स्थिता ॥ ७ ॥
 लज्जा-विनय-माधुर्यप्रमुखैर्विचित्रैर्गुणैः । शुशुभे या सदाभोजैः सरसीवाऽमलाशया ॥ ८ ॥
 जीवः किरणवेगस्य च्युत्वा पूर्णयुरच्युतात् । देव्या अवातरत् तस्याः कुक्षितीरे मरालवत् ॥ ९ ॥
 साऽऽमृत समये पुत्रमुत्तमस्वसमूचितम् । धरणीभूषणं विश्वदृक्चक्रोरसुधाकरम् ॥ १० ॥
 निवृत्ते सूतके जाने वर्धपिनमहोत्सवे । वज्रनाभ इति स्पष्टं तस्य नाम प्रतिष्ठितम् ॥ ११ ॥
 आनन्देन समं पित्रोर्विधिषुः पुण्यपुद्गलैः । वर्त्तमानः स कौमार्ये ग्राहितः सकलाः कलाः ॥ १२ ॥
 कलाकलापसम्पन्नः शशवि स न केवलम् । कुलव्योमोज्ज्वलं चक्रे हर्षं कुवलयेऽप्यध्यात् ॥ १३ ॥
 स क्रमादुदयन्नेवं प्रापत्तारुण्यमुज्ज्वलम् । प्रवलतरुणीनेत्रविश्रान्तिवहुलदुमम् ॥ १४ ॥
 तद्रशेन च विस्तीर्णां तस्य दृष्ट्या समं मतिः । विक्रमेण समं वक्षःस्थलं चोपचयं ययौ ॥ १५ ॥
 कृशत्वमुदरं प्राप क्रोधलोभादिभिः सह । सदाचारविचारेण प्रससार भुजाबलम् ॥ १६ ॥
 शस्त्र-शस्त्रिविनेदेन कलाकाव्यरसेन च । अतुच्छस्वच्छभीः क्रीडन् स न कस्य हृदि स्थितः ? ॥ १७ ॥
 अन्यदा वङ्गदेशेन्द्रकान्तो निजाङ्गजाम् । प्रदातुं वज्रनाभाय वज्रवीर्यमुपारुहत् ॥ १८ ॥
 तामथोदवहत् कन्यां कुमारो विजयाभिधाम् । रूपेण जितकामत्वाद् दिव्यास्त्रमिव मान्मथम् ॥ १९ ॥
 सद्वितीयोऽप्यसावेवमद्वितीयोऽभवद् ध्रुवम् । बुद्धौ धर्मविधौ दाने माने च विनये नये ॥ २० ॥

अन्यदा स्वपितुर्द्विष्टस्तस्य मातुलनन्दनः । तत्रागत्य कुत्रेगाख्यः कुमारस्यान्तिके स्थितः ॥ २१ ॥
 नास्तिवादी स च प्रायः कुमारं धर्मसादरम् । वीक्ष्यावादीदिहो ! मुग्ध ! क्रियेषा कष्टकल्पना ? ॥ २२ ॥
 केन त्वं विप्रलब्धोऽसि यद् धर्मात् सुगतिर्भवेत् ? । तदेव हि सुखं दुःखं यत् साक्षादिह दृश्यते ॥ २३ ॥
 मनो-वचन-कायानां ततस्त्वं पूरयेत्सितम् । गुणधर्माऽवाधयेत्थं लब्धं मा हारयेः सुखम् ॥ २४ ॥
 इत्यादि राजसूः श्रुत्वा दधौ तूष्णीमिहोत्तरम् । मतिभ्रंशाय संवादः कुग्रहग्रहिलैः सह ॥ २५ ॥
 अस्याऽकल्याणमित्रत्वं मद्गन्धोरपि धिक् कथम् ? । तदेनं बोधयिष्यामि कुतोऽपि ज्ञानिनो मुनेः ॥ २६ ॥
 अन्यदा लोकचन्द्राख्यः सूरिर्भूगिमुनिश्रितः । बहिस्तत्रागत्यौ ज्ञानतपःश्रीवैणिसङ्गमः ॥ २७ ॥
 तमुद्यानस्थितं श्रुत्वा कुमारः सपरिच्छदः । कुर्वरसहितोऽगच्छदत्तुच्छान्माऽभिवन्दिताम् ॥ २८ ॥
 विधिना शुद्धभावेन ववन्दे स मुनीश्वरम् । कुमारस्योपरोधेन कुर्वरोऽपि ननाम तम् ॥ २९ ॥
 उपविष्टे यथास्थानं कुमारप्रमुखे जने । धर्मोद्यानसुधाकुल्यां प्रारभे देशनां मुनिः ॥ ३० ॥
 इह प्रकृत्या स्वच्छोऽपि जीवः कर्ममलावृतः । लभते विविधं दुःखं भ्राम्यन् गतिचतुष्टये ॥ ३१ ॥
 तच्च कर्माऽपृथा ज्ञान दर्शनावरणे तथा । मोहनीयं वेद्यमायुर्नामगोत्राऽन्तरायकम् ॥ ३२ ॥
 मति श्रुताऽवधि-मनःपर्यायं केवलतात्मकम् । ज्ञानं पञ्चविधं तस्यावरणं चापि पञ्चधा ॥ ३३ ॥
 अचक्षु-श्चक्षु-रवधि-केवलं दर्शनावृति । निद्रा पञ्चेति नवधा दर्शनावरणं भवेत् ॥ ३४ ॥

कषायाः षोडशभिदास्त्रिके मिथ्यात्व-वेदयोः । हास्यादिषट्कं मोहः स्यादऽष्टाविंशतिनिर्मितः ॥ ३५ ॥
 सुखे दुःखे द्विधा वेद्यमायुः कर्म चतुर्विधम् । तिर्यग्-नारक-गर्वाण-मनुष्यगतिभेदनः ॥ ३६ ॥
 अप्यनेकविधं नाम शुभाशुभविभेदतः । द्विविधं गोत्रमध्युच्चैर्नीचैर्भेदाद् द्विधा भवेत् ॥ ३७ ॥
 दान-लाभयोर्वीर्यस्य तथा भोगो-पभोगयोः । प्रत्यूहकरणात् पञ्चविधं कर्मान्तरायकम् ॥ ३८ ॥
 प्रतिकूलतया द्वेषादन्तरायादपह्नुवात् । ज्ञान-दर्शनयोर्जीवो ब्रह्मात्यावरणद्वयम् ॥ ३९ ॥
 अनुकम्पा-व्रतोद्योग-गुरुभक्ति क्षमादिभिः । सुवेद्यं बध्यते कर्म दुःखवेद्यं तथेतैरः ॥ ४० ॥
 सर्वज्ञ गुरुसङ्घादौ मत्प्रीतिकतया भृशम् । दर्शनमोहनीयं स्यादनन्तभवकारकम् ॥ ४१ ॥
 राग-द्वेष-महामोहयुतस्तीव्रकषायभृत् । देश-सर्वचरित्राख्यमोहनीयस्य बन्धकः ॥ ४२ ॥
 मिथ्यादृष्टिः कुशीलश्च महारम्भपरिश्रहः । पापः क्रूरपरीणामो नारकायुर्निबन्धकः ॥ ४३ ॥
 उन्मार्गदेशको मार्गनाशको बहुमायिकः । शठदृष्टिः सशल्यश्च तिर्यग्योन्यायुरर्जयेत् ॥ ४४ ॥
 प्रकृत्याऽल्पकषायो यः शील-संयमवर्जितः । दानशीलो मनुष्यायुर्गुणैर्वद्नाति मध्यमैः ॥ ४५ ॥
 अकामनिर्जरा-बालतपो-ऽणुव्रत-सुव्रतैः । जीवो ब्रह्माति देवायुः सम्यग्दृष्टिश्च यो भवेत् ॥ ४६ ॥
 मनो-वचन-कायेषु वक्रो गौरवलम्पटः । अशुभं नाम ब्रह्माति शुभं तदितैरः पुनः ॥ ४७ ॥
 गुणैषी निर्मदो भक्तो ह्यर्हदाद्यागमप्रियः । उच्चैर्गोत्रं निब्रह्माति नीचैस्तु तद्विपर्ययात् ॥ ४८ ॥

हिंसाद्यभिरतो मोक्ष-जिनपूजादिविघ्नकृत् । अर्जयत्यन्तरायाख्यं कर्माभीष्टार्थवाधकम् ॥ ४९ ॥
 कोटाकोट्यः सागराणां मोहनीयस्य सप्ततिः । चतुर्णां ताः पुनस्त्रिंशद् विंशतिर्नाम-गोत्रयोः ॥ ५० ॥
 आयुषस्तु त्रयस्त्रिंशत् सागरा एव केवलाः । उत्कृष्टा स्थितिरित्येवमष्टानामपि कर्मणाम् ॥ ५१ ॥
 जग्न्या सा तु वेद्यस्य मुहूर्तो द्वादश स्मृताः । नाम्नो गोत्रस्य चाष्टान्तमुहूर्तं शेषकर्मणाम् ॥ ५२ ॥
 यथाप्रवृत्तिकरणात् कर्माण्यान्माऽखिलान्यपि । अस्यैककोटाकोट्यन्तः स्थितीनि कुरुते सदा ॥ ५३ ॥
 अपूर्वकरणात् तेषां तदा ग्रन्थिं भिनत्त्यसौ । प्राप्यानिवृत्तिकरणं सम्यक्त्वं लभते ततः ॥ ५४ ॥
 तेन प्राप्यामृतेनैव सच्चैतन्यं सुखीभवेत् । लब्ध्वास्वाद इवाधत्ते जिनधर्मे मनः शनैः ॥ ५५ ॥
 ग्रहस्थ-यतिधर्मं च प्रवृज्या प्राप्नुवन्नथ । धौतकर्ममलस्तेन लभते परमं पदम् ॥ ५६ ॥
 अतो धन्यः स सम्यक्तत्वरत्नं स्फुरति यद्बुद्धि । स तु धन्यतमो यस्तदुत्तरोत्तरतां नयेत् ॥ ५७ ॥
 स एव पुरुषः सार्थनामा शेषास्तु विभ्रति । स्वाख्यां छित्थ-डवित्थादिशब्दा इव निरर्थिकाम् ॥ ५८ ॥
 श्रुत्वा कुबेरस्तर्पणं स्फुरदोष्ठपुटो जगौ । आचार्य ! सर्वमप्येतदसंबद्धं तत्रोदितम् ॥ ५९ ॥
 यत्रासौ धर्मकर्मादिगुणौघः स्थाप्यते त्वया । तावत् स एव नास्यात्मा निराधारा हता गुणाः ६० ॥
 यतस्तदेव सदस्तु यः स्यादिन्द्रियगोचरः । न चायमिन्द्रियग्राह्यो जीवस्तस्मान्न विद्यते ॥ ६१ ॥
 तथा चोक्तम्--

समस्तवस्तुविस्तारग्राहिभिश्चक्षुरादिभिः । यन्न संवेद्यते तन्न विद्यते विद्यदब्जवत् ॥ ६२ ॥
 चेतनाव्यवहारस्तु तथा देहादिसंस्थितिः । पृथ्व्यादिभूतसङ्घातपरिणामो हि केवलम् ॥ ६३ ॥
 तस्माद्धर्मक्रिया व्यर्थमावाधाकारिणो गुणाः । न च तेषां फलं साक्षादक्षियते ह्यत्र किंचन ॥ ६४ ॥
 किञ्च कष्टात् तपस्यादेः कथङ्कारं सुखं भवेत् ? । कारणैः सदृशं कार्यं फलं बीजानुगं च यत् ॥ ६५ ॥
 ज्ञानतात्मा मुनिरप्युचै देवानांप्रिय ! यत्त्वया । उक्तं स्वोक्तिविरुद्धं तद् माता वन्द्यादिवाक्यवत् ॥ ६६ ॥
 यतो येन प्रमाणेन जीवाऽभावस्त्वयोरुच्यते । तदस्ति नास्ति वा तत्रास्तित्वं तावत्तवाऽघटम् ॥ ६७ ॥
 ज्ञानरूपप्रमाणं हि न स्यादिन्द्रियगोचरः । नास्तिपक्षे तु तदकिञ्चित्करं शशशृङ्गवत् ॥ ६८ ॥

किञ्च,

सन्ति रूपादयो भावा यथान्ध-बधिरादिभिः । अनुपलब्ध्या अप्येते तदन्यैरुपलम्भतः ॥ ६९ ॥
 तथात्मा चर्मदृष्टीनामदृष्टोऽप्येष विद्यते । प्रत्यक्षत्वात् त्रिकालेऽपि परमज्ञानचक्षुषाम् ॥ ७० ॥

यत उक्तम्—

अनिन्द्रियगुणं जीवमग्राह्यं मांसचक्षुषाम् । सिद्धाः पश्यन्ति सर्वज्ञा ज्ञानसिद्धाश्च साधवः ॥ ७१ ॥
 यच्च पृथ्व्यादिसङ्घाताच्चेतना गदिता त्वया । तेषां प्रत्येकचैतन्यात् समुदायेऽपि सा भवेत् ॥ ७२ ॥
 बालुकायामसत् तैलं बालुकाघाणकेऽपि न । अत एकेन्द्रिया जीवाः सिद्धाः पृथ्व्यादयः स्फुटम् ॥ ७३ ॥

तस्माज्ज्ञानादिधर्मभ्यो भिन्नाभिन्नविवृत्तिमान् । यथोक्तकर्मणः कर्त्ता भोक्ता कर्मफलस्य च ॥ ७४ ॥
 चैतन्यलक्षणो जीवो मन्तव्यः सर्वथा बुधैः । सति तस्मिन् गुणाधारे धर्मकर्मद्वयसिद्ध्यत ॥ ७५ ॥
 गत्यादिचेष्टयाऽप्येष देही देहेऽनुमीयते । अन्वय-व्यतिरेकाभ्यां ध्वजाक्षोभेन वातवत् ॥ ७६ ॥
 यथा भूभिगतं बीजमङ्कुरादनुमीयते । सुख-दुःखात् तथा प्राच्यधर्माऽ-धर्मविनिश्चयः ॥ ७७ ॥
 तथाहि—सच्चित्रशालिकारम्ये विचित्रमणिकुट्टिमे । दिव्योल्लोचे वसन्त्येके सौधे सद्गन्धवासिते ॥ ७८ ॥
 अन्ये विलरजःकीर्णे लताजालसमाकुले । दृश्यन्ते दुःस्थिताः संसर्कलिञ्जगृहके सदा ॥ ७९ ॥
 एके मृष्टान्नपकान्नद्राक्षापानादिभोजिनः । कर्पूरमिश्रनाम्बूलमुखा भुञ्जन्त्यहो ! सुखम् ॥ ८० ॥
 अन्ये परमुखापेक्षा बुभुक्षाक्षामकुक्षयः । अकाले कष्टसंप्राप्तं कदन्नं कापि भुञ्जते ॥ ८१ ॥
 एकेऽत्युदारशृङ्गाराः सारमालयविलेपनाः । दिव्ययानपरीवाराः क्रीडन्ति स्मरमूर्त्तयः ॥ ८२ ॥
 अन्ये तु दीनवदना धनस्वजनवर्जिताः । दुर्दशा मलदुर्गन्धा भ्रमन्ति किल नारकाः ॥ ८३ ॥
 सुगीतैस्तूलिकास्वेके वीणानादमनोहरैः । लब्धनिद्रासुखाः प्रातः शङ्खनादेन जाग्रति ॥ ८४ ॥
 शृण्वन्तो जम्बूकोलूकध्वनिमन्ये खरावनौ । स्वापित्वा गतनिद्राः स्रुः क्षुधाचर्चिशुक्लस्वरैः ॥ ८५ ॥
 धर्माऽ-धर्मफलं वीक्ष्य साक्षादिति शुभाशुभम् । कष्टसाध्योऽपि कर्त्तव्यः सद्धर्मोऽनन्तशर्मणे ॥ ८६ ॥

१. तत्सत्त्वे तत्तत्त्वमन्वयः, तदभावे तदभावो व्यतिरेकः । २. कलिञ्जः कटः ।

तयोज्येष्टोऽवदद् देव ! रात्रावद्य मया लघोः । सोदरस्य पुरः ख्यातं स्वचरित्रकथानकम् ॥८४७॥
तच्छ्रुत्वा काऽपि सार्थस्त्री दुःतमागत्य सन्निधौ । युवां पुत्रौ ममेत्युत्त्वाऽस्मत्कण्ठलिताऽरुदत् ॥८४८॥
सार्थेश ! वद भोः ! सत्यं कैषा किंवा करोति ते ? । पृष्टे राज्ञेति सोऽवादीद् देव ! पृथ्वीपुरान्मया ८४९
आनीता सत्यमेवैतद्गृहे कर्म करोति मे । कुलं तु विमलं तस्याः सतीत्वेनाऽनुभीकते ॥८५०॥

(युग्मम्)

ततः प्रेमीन्नरानेषा संवोध्यानियतामिह । बलात्कारस्तु नो कार्यः शिक्षयित्वेति भूषतिः ॥८५१॥
तेऽपि गत्वा बलित्वा च शशंसुर्देव ! नैति सा । केवलं काऽपि नैष्यामीत्युदित्वाऽभूदधोमुखी ॥८५२॥
अथ सद्यः स्वयं राजा राजपाटीमिषाद् बहिः । गत्वा व्याघ्रुख्य सार्थान्तः सार्थेशावासमागतः ॥८५३॥
भद्रासनोपविष्टस्य तस्य हृगोचरं गता । राज्ञी तत्रैकदेशस्था कुचेलाऽतीवदुर्वला ॥ ८५४ ॥
असंस्कृतवपुर्दाना तद्दिने तु विशेषतः । अपास्ताऽशेषकर्तव्या पुत्रग्रहमहार्तितः ॥ ८५५ ॥

(युग्मम्)

चिरात् तत्तादृशावस्थां दृष्ट्वा मदनवल्लभाम् । लज्जया यदि नाक्रन्दं चकार धरणीधवः ॥ ८५६ ॥
उवाच मद्ने ! देवि ! किं मां त्वं नोपलक्षसे । इत्युक्ता प्रत्यभिज्ञाय स्वपतिं सहसैव सा ? ॥ ८५७ ॥
हर्षो-त्सुक्य-त्रपा-जाड्य-वितर्कादिरसैर्भृशम् । संकीर्णमानसा तस्थौ पत्युः पादापितेक्षणा ॥ ८५८ ॥

निपत्य पादयोः सोमदेवोऽप्यमलमानसः । क्षमयामास तां भीतो गर्हयन् निजदुष्कृतम् ॥ ८५९ ॥
 ययाचे चाऽभयं देवीं साऽप्यनल्पस्वभावतः । तत्तस्मै दापयामास कुपितादपि भूपतेः ॥ ८६० ॥
 अथ राजा विधाप्यैनां चारुनेपथ्यभूषिताम् । पुरो न्यस्य करिस्कन्धारुहस्तूर्यमहारवैः ॥ ८६१ ॥
 राजचिह्नाश्रितो नव्यपरिणीत इवोच्चकैः । वक्ष्यमाणः पुरस्त्रीभिरगाद्धवलमन्दिरम् ॥ ८६२ ॥

(युग्मम्)

कीर्तिपाल-महीपालावप्याकार्य सुताबुधौ । सस्नेहं दृढमालिङ्ग्य चकार विषयाधिपौ ॥ ८६३ ॥
 मिलितानां चिरात्तेषामेकत्र स्वस्थचेतसाम् । आत्मीयाऽऽत्मीयवृत्तान्तप्रश्नाख्यानविधायिनाम् ॥ ८६४ ॥
 अनुभूतमहादुःखादसंख्यं यदभूत् सुखम् । तत्त एव स्म जानन्ति केवली वा न चाऽपरः ॥ ८६५ ॥
 प्राचीनदुष्कृतेनैव वियुक्तमखिलं पुनः । शीलसत्त्वप्रभावेण मिलितं च कुटुम्बकम् ॥ ८६६ ॥

इतश्च—

न्यस्य सिंहासने स्वामिपादुके तत्तदाज्ञया । मन्त्री धारापुरे राज्यं तथैव निरवाहयत् ॥ ८६७ ॥
 ज्ञात्वाऽथ नाथवृत्तान्तं सुबुद्धिः श्रीपुराभिधे । पुरे समर्प्य विज्ञप्तिं प्राहिणोद् निजपूरुषम् ॥ ८६८ ॥
 निर्विलम्बमसौ गत्वा तत्र वेत्रिनिवेदितः । नृपमानम्य विज्ञप्तिं सुमोच पादयोः पुरः ॥ ८६९ ॥
 तामुद्वेष्ट्य नृपादेशाद् निदेशकरणोद्यतः । प्रकाशं वाचयामास सुविद्वानङ्गलेखकः ॥ ८७० ॥

यद्यथा—

स्वस्तिश्रीश्रीपुराभिरुये पुरे भाण्यैकचेष्टमनः । प्रतापाक्रान्तिविक्रान्तप्रत्यार्थिपृथिवीभुजः ॥ ८७१ ॥

दिक्कन्याश्रवणोत्तंसीकृतकीर्तिसरोरुहः । महाराजाधिराजस्य श्रीसुन्दरमहाप्रभोः ॥ ८७२ ॥

चरणाम्भोरुहौ धारापुरादादेशकारकः । सुबुद्धिः सादरोत्कण्ठं नत्वा विज्ञपयत्यदः ॥ ८७३ ॥

(विशेषकम्)

स्वामिपादद्वयरीरेणुकुणेन मयकाऽपि यत् । यथादेशेन निर्व्यूढं प्रभावः प्राभवो हि सः ॥ ८७४ ॥

चक्रोर इव चन्द्रस्य रथाङ्ग इव भास्वतः । चातको जलदस्येव वसन्तस्येव कोकिलः ॥ ८७५ ॥

उत्कण्ठितः समस्तोऽपि जनो देवस्य दर्शनम् । वाञ्छत्यत्र प्रसद्येतः शीघ्रं पादोऽवधार्यताम् ॥ ८७६ ॥

(युग्मम्)

इत्याकर्ण्य स्वलोकस्य रक्तिं भक्तिं च मन्त्रिणः । चिरात् स्मृत्वा नृपः प्रीतोऽकथयत्साधु साधु भोः ॥ ८७७

बुद्धिः सिद्धिः परा भक्तिर्येषामेषा गुणत्रयी । त एव सेवका राज्ञः, कलत्रमितरे पुनः ॥ ८७८ ॥

अथ ज्येष्ठसुतं तत्र स्थापयित्वा निजे पदे । राजवर्गं समादिश्य पौरानापृच्छच्च सादरम् ॥ ८७९ ॥

सकलत्रसुतो भूरिपरिवारसमन्वितः । प्रयाणैरनवच्छिन्नैर्ययौ धारापुरं नृपः ॥ ८८० ॥

प्रवेशाद्युत्सवं तत्र मन्त्रिसामन्तनागराः । कृत्वा निवेद्य सर्वस्वं मुदितास्तं सिषेविरे ॥ ८८१ ॥

अन्येद्युर्वहिरुद्याने ज्ञानिनं मुनिमागतम् । श्रुत्वा गत्वा च नत्वा च स्वं प्राच्यं कर्म पृष्टवान् ॥८८३॥
 मुनिज्ञानाद् विदित्वोचे महाभाग ! पुरा भवे । इभ्यो बभूव चम्पायां शङ्खाख्यः श्रीश्च तत्प्रिया ॥८८३॥
 तद्युतः सततं चक्रे स चैत्येषु जिनाचनम् । तारुण्ये त्वागते दैवाद्धर्मे ध्वस्ता मतिर्भृशम् ॥ ८८४ ॥
 विपद्याऽथ तयोर्जीवावजायेतां युवां क्रमात् । तेनादौ राज्यमासाद्य पञ्चाज्जातौ सुदुःखितौ ॥ ८८५ ॥
 निजबुद्ध्याऽपि यच्छीलं युवाभ्यां पालितं ततः । भूयोऽप्यासादितं राज्यं सौख्यमत्रैव जन्मनि ॥८८६॥
 ततः संवेगरङ्गेन तरङ्गितमना दृषः । धर्मकृत्यं पुनः श्रुत्वा गृहीत्वाऽणुव्रतानि च ॥ ८८७ ॥
 कारयामास सर्वज्ञभवनानि जिलेश्वरान् । स्थापयित्वाऽर्चयामास विधिना तत्र भक्तितः ॥ ८८८ ॥

(युग्मम्)

दयाद्रिचित्तः सत्यात्मा परवित्तपराङ्मुखः । शुद्धशीलः सुसंतोषः परोपकृतिकर्मठः ॥ ८८९ ॥
 पालयित्वा समं राश्या गृहीत्रतमस्त्राण्डितम् । अवसाने शुभध्यानं कृत्वा भव्यो दिवं ययौ ॥८९०॥
 ब्रह्मव्रतस्य माहात्म्यमित्थं ते वर्णितं मया । परिग्रहप्रमाणोत्थसंतोषस्य प्ररूप्यते ॥ ८९१ ॥
 अस्त्यत्र भरते विश्वविरूपाता मथुरा पुरी । सरसीव सदा योच्चैः राजहंसनिवासभूः ॥ ८९२ ॥
 तस्यां निवसति श्रेष्ठी धनसार इति श्रुतः । षट्षष्टिद्वयकोटीनामाधिपत्यं प्रपालयन् ॥ ८९३ ॥
 निखाते व्यवहारे च देशान्तर्वणिज्यया । सन्ति द्वाविंशतिस्तस्य प्रत्येकं धनकोटयः ॥ ८९४ ॥

अतस्तस्य तथाऽप्यस्य काऽपि नैवोपयुज्यते । वित्तलेशोऽपि दीनादौ विन्दुः क्षाराम्बुधेरिव ॥ ८९५ ॥
 दृष्टेऽर्थेनि दृशो रोगः क्षिरोऽतिगृहमगते । याचमाने पुनर्दाहो हृदये तस्य जायते ॥ ८९६ ॥
 दृष्ट्वा तु स्तोकमप्यस्त्रै ददानं गृहमानुषम् । निर्मल्य सहसा नेत्रे मूर्च्छितः पतति क्षितौ ॥ ८९७ ॥
 स प्रातिवेशिमकादीनामपि दानं न वीक्षते । वार्तयाऽपि हि दानस्य दूरादेव पलायते ॥ ८९८ ॥
 देवादिधर्मकार्येषु केनाऽपि भणितो भृशम् । स दन्तशकटं बध्ना निश्रेष्ठीभूय तिष्ठति ॥ ८९९ ॥
 किंवाऽथ बहुना गेहाभिर्गते तत्र दीयते । अपि कर्मछतां दृत्तिगृहभर्त्याश्च भुञ्जते ॥ ९०० ॥
 महामूढो न वेत्तीदं मन्त्रार्थैवोपकारकः । य एकशुण्णमादाय दत्तेऽधुत्र सहस्रशः ॥ ९०१ ॥
 प्रतिकूलो विधिस्तावत्तेषां ये निर्धनीकृताः । प्रतिकूलमतस्त्वेव सतोऽर्थान् ददते न ये ॥ ९०२ ॥
 विद्यैव मदो येषां दारिद्र्यं विधवेऽप्यहो ! । तेषां दैवहतानां हि सलिलादग्निरुत्थितः ॥ ९०३ ॥
 धने हसति दारिद्र्यदोष एव हि केवलः । महान् कार्पण्यदोषस्तु सति यस्मिन्नयच्छतः ॥ ९०४ ॥
 दानशब्दादुदारेण गृहीते प्रथमाक्षरे । कृपणैः स्पृधयेवाऽस्य न इत्येवाऽक्षरं कृतम् ॥ ९०५ ॥
 कृपणत्वेन तस्यैवमपशब्दस्तथा जने । प्रससार यथा कोऽपि नामाऽप्युच्चरतेऽस्य न ॥ ९०६ ॥
 कियत्यपि गते काले खनित्वा भुवमेकदा । संभालयत्यसौ यावद् निधिमकं रहःस्थितः ॥ ९०७ ॥ (युग्मम्)
 अपश्यत्तावद्द्वारानेन तत्र न चाऽपरम् । शक्तितोऽथ निर्धनीन्यानपि सर्वानलोकयत् ॥ ९०८ ॥

तत्राऽपि मत्कोटका-ऽहि-वृश्चिकादीनि वीक्ष्य सः । हृदयं ताडयित्वाच्चैर्यावदस्ति सुदुःखितः ॥ ९०९ ॥
तावत्तस्याम्बुनौयानभङ्गादि कथितं नरैः । गले शोकाम्बुस्रस्य शिलावन्य इवाऽभवत् ॥ ९१० ॥

यतः—

अधः स्वं सारमाधाय तुच्छा इव बहिःस्थिताः । समूलमेवोन्मूल्यन्ते ते बाला बालका इव ॥ ९११ ॥
जलस्थलगतं नष्टं वणिक्पुत्रैश्च भक्षितम् । धनं श्रुत्वा मुहुः स्मृत्वा सर्वशून्यो भ्रमत्यसौ ॥ ९१२ ॥
अन्यदाऽचिन्तयद्यावद्याप्युत्पाणिको जने । न भवामि गृहेऽद्यापि भाण्डमूल्यमवाप्यते ॥ ९१३ ॥
तावज्जलधिमार्गेण वणिज्यार्यै व्रजाम्यतः । लाभश्चेत्सुन्दरं भावि देशान्तरगमोऽन्यथा ॥ ९१४ ॥
महाकृपण इत्याख्या पुराऽप्यासादिता मया । अधुना निर्धनस्त्वन्न भृशं यास्यामि हास्यताम् ॥ ९१५ ॥
ततोऽमेयपरिच्छेद्य-गण्य-धार्यक्रयाणकम् । संगृह्य दशलक्षाणां पोतमारुह्य सत्वरम् ॥ ९१६ ॥
भृत्वा कण-कणिका-ऽऽज्य-भोज्यतीरेन्धनैः क्षमः । समं सांयात्रिकैर्लोकैः प्रतस्थे मध्यमम्बुधेः ॥ ९१७ ॥

(युग्मम्)

कियद्दूरं गतेऽकस्माद् घनेन रुरुधे नभः । यमास्येनेव भीमेन कटाक्षसमविद्युता ॥ ९१८ ॥
तत्र क्षेप्तुमिवोदण्डवातोद्धृतोर्मिबाहुभिः । ग्रासपिण्डमिवाऽम्भोधिस्तं पोतमुदलालयत् ॥ ९१९ ॥
स्पर्धयेव मिथोऽत्युग्रौ गर्जतः स्म घनाम्बुधी । दोलते स्म प्रवहणं तत्स्थलोकहृदा समम् ॥ ९२० ॥

ततो निर्यामके मुक्तयै भूरिभयाकुलः । गरण्यरहितो लोकः कथं कोऽपि तदाऽभवत् ॥ ९२१ ॥
देवताः कोऽपि सस्मार कोऽपि स्वगृहमानुषान् । कोऽपि तस्यौ निपत्याऽथः कोऽपि जम्पामदाज्जले ॥ ९२२ ॥
कोऽपि मां रक्ष रक्षेति पूत्कुल्य चिरमृन्वगः । आसेनाऽऽपूर्णहृदयो मुखं व्यादाय तस्थिवान् ॥ ९२३ ॥
इत्याश्रितजनस्याऽऽर्तकारणान् जातपातकः । स नूनं सहसा पोतः शतखण्डमभज्यत ॥ ९२४ ॥
धनसारस्तु लब्धैकफलको वार्धिर्वीचिभिः । बहिः क्षितौ गतोऽव्यामिति दीनमचिन्तयत् ॥ ९२५ ॥
अहो ! मम क तदेहं क धनं क परिच्छदः । विधिना काहमानीतः पवनेनाऽर्कतूलवद् ॥ ९२६ ॥
यिग् मां येन धनं मोहात् प्रभूतमपि संचितम् । न धर्मं व्ययितं नाङ्गे परस्योपकृतौ नवा ॥ ९२७ ॥
इत्यादि भावयन्स्तत्राऽपश्यदाम्नतरोस्तले । मुनिमेकं तदोत्पन्नैकवलज्जानभासुरम् ॥ ९२८ ॥
तन्महिम्नाऽऽगतैर्देवैर्निमिते स्वर्णपङ्कजे । तमासीनं मुदा नत्वा धनसारोऽप्युपाविशत् ॥ ९२९ ॥
श्रुत्वा धर्ममथो लब्धाऽवसरः पृच्छति स्म सः । कृपणोऽहं कथं नाथ ! नष्टश्च विभवः कथम् ? ॥ ९३० ॥
केवली प्राह भो भद्र ! धातकीखण्डभारते । धनाढ्यगृहसंभूतानभूतां आतराबुभौ ॥ ९३१ ॥
मृतेऽय पितरि ज्येष्ठो गृहनेताऽभवत् स च । गम्भीरः सरलो दाता कनिष्ठः कृपणः पुनः ॥ ९३२ ॥
ततो ज्येष्ठो यदा दानं दीनादिभ्यः प्रयच्छति । तदाऽतीव लघुस्तत्र प्रद्वेषं वहते हृदि ॥ ९३३ ॥
वारयेच्च भृशं दानान् ज्येष्ठस्तु विरमेद् नहि । प्रदिष्टः सुतरां तस्माद् विभिन्नो लघुकः स्थितः ॥ ९३४ ॥

ज्येष्ठस्य ददतोऽपि श्रीर्वर्धते पुण्यसेवनात् । इतरस्त्वदानोऽपि पुण्यते सुतरां तथा ॥ ९३५ ॥

अत उक्तम्—

दीयमानं हि नपैति भूय एवाऽभिवर्धते । कूपाऽऽराग-गवादीनां ददतामेव संपदः ॥ ९३६ ॥
 सुस्थानन्यासहृष्टेव दातारं श्रीः पुनः श्रेयत् । निर्गता गुप्तिर्भातेव कृपणं नैति सा पुनः ॥ ९३७ ॥
 मत्सरेणाऽथ सोऽलीकपैशून्यं दृषतेः पुरः । प्रकाश्य ग्राहयामास सर्वस्वं ज्येष्ठवान्यवात् ॥ ९३८ ॥
 क्षुद्रस्याहो ! गतिः कष्टा मरूपादपि ध्रुवम् । अददानः स्वयं यत् स्वमितरानपि रक्षति ॥ ९३९ ॥
 स वैराग्येण तेनाऽथ सुसाधुचरणान्तिके । परिब्रज्यां गृहीत्वाऽभूत् सौधर्मे प्रवरः सुरः ॥ ९४० ॥
 लघुभ्राताऽपि लोकेन निन्द्यमानो निरन्तरम् । कृत्वा बालतपो मृत्वा चासुरेषूदपयत् ॥ ९४१ ॥
 उद्वर्त्याऽसुरयोनिभ्यः स जातस्त्वमिहाऽधुना । च्युत्वा सौधर्मतो ज्येष्ठत्वामलिप्त्यामजायत ॥ ९४२ ॥
 महेभ्यस्य सुतः काले मतिषन्नजिनव्रतः । उत्पन्नकैवलज्ञानो विहरत्यहमेव सः ॥ ९४३ ॥
 दानप्रदेषतस्तस्मादन्तरायं यदर्जितम् । कर्मणोऽस्य विपाकेन कृपणत्वं तवाऽभवत् ॥ ९४४ ॥
 ऋद्धिः पैशून्यतो यत्तु ज्येष्ठस्य आहिता त्वया । तद्विपाकादिदानीं ते नष्टमेकपदे धनम् ॥ ९४५ ॥
 गहिंत्वा दुष्कृतं भद्र ! तदद्यापि यथार्जितम् । धनं पात्रेऽभियोक्तव्यं मूर्खामत्र विमुच्य भोः ! ॥ ९४६ ॥
 मलपूर्णे यथा देहे मृतिः स्पृष्टा न जायते । तथा द्रव्यमलस्याऽप्याबन्धतो न गतिर्भवेत् ॥ ९४७ ॥

तत्र वप्रवहिर्भागे श्रीसारश्रेष्ठिवाटके । श्रेष्ठिना कृपया दत्ते स्थितिमात्रेऽवसद् नृपः ॥७५१॥
 अनभिज्ञः स्वयं कर्मकरणे लघुकौ सुतौ । राज्ञी तु स्त्रीस्वभावेन कुशला गृहकर्मणि ॥ ७५२ ॥
 प्रातिवेदिप्रकगेहेषु गोमयोत्सारणादिकम् । कर्म निर्माय सर्वेषां निर्वाहयति भोजनम् ॥ ७५३ ॥
 साधुत्वेन सुशीलेन तयोः सुवचनेन च । स्वल्पेऽपि विहिते कार्ये जनाः सुबहु कुर्वते ॥ ७५४ ॥
 स्थानभ्रंशाद् नीचसंगात् खण्डनाद् घर्षणादपि । अपरित्यक्तसौरभ्यं वन्द्यते चन्दनं जनैः ॥ ७५५ ॥
 चीवरं जर्णिमुत्तीर्णं भोजनं रुक्षशीतलम् । गौरवेण जनादाप्तं बभूव प्रीतये तयोः ॥ ७५६ ॥

यतः—

किं कृतं विधिना यावत् सतां शीलमखण्डितम् । गतं तत्तु यदा कालं संपद्यपि विपत्तयः ? ॥७५७॥
 दूरदेशान्तरायातस्तत्स्थानाद् नातिदूरतः । वाणिज्यकारिणां सार्थो महानावासितोऽन्यदा ॥ ७५८ ॥
 तस्मिन् घृत-कणिकादि सुलभं, दुर्लभाः पुनः । कर्मकाराः, ततः स्वीयपुत्रपुष्टिविधित्सया ॥ ७५९ ॥
 राज्ञी कर्मकरीभावं करोति विनयान्विता । प्राज्यभोज्यादिना चिन्तां तेऽपि तुष्टाः प्रकुर्वते ॥७६०॥
 अन्येद्युः सोमदेवाख्यसार्थेशस्य दृशोः पथि । पतिताऽन्तर्विकाराय निर्विकाराऽप्यजायत ॥ ७६१ ॥
 रूपे ग्रस्तेऽपि दौःस्थ्येन तस्या लावण्यमुज्ज्वलम् । स्पष्टं वकुलमालायाः शुष्काया अपि सौरभम् ॥७६२॥
 ततः सा तेन शैथिल्यं गाढं च निजमानसैः । स्वगृहस्वामिनीभावे भणिता कुपिता मृशम् ॥ ७६३ ॥

गतरागा सरागेऽपि मलितेऽप्यमलाऽभवत् । तस्य चित्ते स्थिताऽप्येषा सत्याः शक्तिर्भहाद्भुता ॥७६४॥
 अथ तस्याः स्वभावं तं विदित्वा सार्थनायकः । दुष्टोऽप्यन्तर्बहिर्वृत्त्या क्षमयामास सादरम् ॥ ७६५ ॥
 सार्थेशकथनात् तस्य स्त्रीभिर्विश्वासिताऽधिकम् । तत्रायाति सदा राज्ञी कर्म कर्तुं यथास्थिति ॥ ७६६ ॥
 अथ प्रयाणदिवसे मध्याह्नममये पुनः । विशेषकार्यमुद्दिश्य संकेतितवधूजनैः ॥ ७६७ ॥
 आकार्याऽलीककृत्येन दिनशेषं विलाम्बितम् । तां प्रवृत्त स्वसार्थेन प्रतस्थे स्वपुरोपरि ॥ ७६८ ॥

(युग्मम्)

गच्छता विविधोपायैः क्षोभ्यमाणाऽपि तेन सा । ध्यायन्ती स्वपतिं चित्ते मौनमेव समाश्रयत् ॥७६९॥
 दृशैव क्रूरया तस्याः स पापाहितदुर्मतिः । न शशाक व्यलीकाय तत्रैवं यान्ति नासराः ॥७७०॥
 इतश्च,

मय्यागतायामद्यापि किमेषा मद्विरोधिनी ? । अत्र स्थितवती तीव्रमत्सराद् नृपवृद्धभाम् ॥७७१॥
 निष्कास्य दूरतः स्वैरं विजृम्भितमवस्थया । गृहे राज्ञो गृहं येनारण्याभं गृहिणीं विना ॥७७२॥

(युग्मम्)

अवस्थासंगमादेकमन्यद् राज्ञीविनिर्गमात् । पुटपाकसमं दुःखं तदा जातं महीपतेः ॥७७३॥
 साहिष्ये सर्वमप्येतत्कठोरहृदयोऽस्म्यहम् । राज्ञी च मद्वियोगार्ता भविष्यति कथं हहा ! ? ॥ ७७४ ॥

एतदप्यस्तु रे दैव ! पूर्यन्तां ते मनोरथाः । इति दैवमुपालम्भ्य संवोऽध्यात्मानमात्मना ॥ ७७५ ॥
यावत् किंकृत्यतामृद्धो निविष्टोऽस्ति नृपः प्रगे । तावत्तत्र समायातः श्रीसारः श्रेष्ठिपुङ्गवः ॥ ७७६ ॥

(विशेषकम्)

स्ववाटकमनुष्याणां तस्मिं कुर्वस्तमैक्षत । ऊचे चाद्य कथं भद्र ! सचिन्त इव लक्ष्यसे ? ॥ ७७७ ॥
लज्जागोकभराक्रान्तः स यावन्नोत्तरं ददौ । तावज् ज्ञात्वा यथावृत्तमाख्यायि प्रातिवेद्भिर्मकैः ॥ ७७८ ॥
श्रेष्ठ्युवाच महाभाग ! कर्तव्या नाऽदृतिस्त्वया । भोजनाच्छादनाद्यं ते करिष्येऽहमतः परम् ॥ ७७९ ॥
मयाऽत्र कारिते चैत्ये त्रिकालं देवमर्चय । पुत्रौ च वाटिकापुष्पाण्यवचित्योपनेष्यतः ॥ ७८० ॥
मतिपद्य तथा कर्तुमारेभे समुतो नृपः । पटहं वादयेद् दैवो यथा वृत्तेत् तथा कृती ॥ ७८१ ॥
अनभिज्ञोऽप्यसौ दक्षस्तथाऽभूत्तत्र कर्मणि । श्रीसारस्य यथा बाहं रञ्जयामास मानसम् ॥ ७८२ ॥
यथा लक्ष्म्या विदग्धत्वं विभ्रमं यौवनश्रिया । प्रेक्ष्यभावं तथा जीवः शिष्यते दुरवस्थया ॥ ७८३ ॥
अपरेद्युर्गतः श्रेष्ठी यावद्वाटीं निरीक्षितुम् । तावत्तदेकदेशस्थौ वद्धलक्ष्यौ च पक्षिषु ॥ ७८४ ॥
धनुष्किंशरव्यग्रकरावाखेटचापलम् । कुर्वन्तौ सहसाऽद्राक्षीदुभावपि कुमारकौ ॥ ७८५ ॥ (युग्मम्)
पापकर्मक्षणाज्जातकोपाटोपारुणेक्षणः । तौ भृशं ताडयामास वभञ्ज च धनुःशरान् ॥ ७८६ ॥
वहिः कृत्वा च गत्वा च वभाषे तत्पितुः पुरः । क्षणमप्यत्र न स्थेयं त्वया यस्येदृशौ सुतौ ॥ ७८७ ॥

साक्षेपमिति कृत्वाऽस्मिन् निजं धाम गतै नृपः । आगच्छन्तौ सुतावश्रुत्वा वैषत दुःखितः ॥ ७८८ ॥
 न्यवारयच्च मा वत्सौ ! रुदितं किं करोम्यहम् ? । दोषः कस्याऽपि नान्यस्य स्वकर्मेवाऽपराध्यति ७८९
 संवृत्य वहिराकारं, कृतं तनयबोधनम् । अन्तस्तु दुःखसंघट्टः कोऽप्यवाच्यस्तदाऽभवत् ॥ ७९० ॥
 कस्याग्रे कथ्यते हन्त ! श्रेष्ठो तत्सादृशोऽपि यत् । इत्थमेकपदेनैव पुत्रौ मे निरकाशयत् ॥ ७९१ ॥
 प्रतिकूले विभौ किंवा सुधाऽपि हि विषायते । रज्जुः सर्पीभवेदाशुबिलं पातालतां व्रजेत् ॥ ७९२ ॥
 तर्मायते प्रकाशोऽपि गोष्पदं सागरायते । सत्यं कूटायते मित्रं शत्रुत्वेन निवर्तते ॥ ७९३ ॥
 यद्भावि तद्भवत्येव विचिन्त्यैषोऽचलत्ततः । पुरस्कृत्य सुतौ शून्यमुखोऽन्यनगरं प्रति ॥ ७९४ ॥

(कलापकम्)

कापि कन्दफलाहारैः काऽपि भैक्ष्यान्नभोजनैः । भिक्षामप्यलभमानो निन्द्यमानश्च कुत्रचित् ॥ ७९५ ॥
 प्रायः स्वं शोचयन् सिञ्चन् यथालब्धेन नन्दनौ । अनवस्थं परिभ्राम्यन् शयानो देशवेक्ष्मसु ॥ ७९६ ॥
 इति कष्टेन महता बहुमुल्लङ्घ्य सोऽवनीम् । प्रापेदेकामरण्यानीं यमस्याऽपि भयङ्कराम् ॥ ७९७ ॥
 स्वैरिणीव बहुधर्वा मत्तेव मदनधिकौ । बाणा-ऽसनाद्या सेनेव लङ्केव सपल्लोशका ॥ ७९८ ॥

१ तम इव आचरति । २ धत्ताः वृक्षविशेषाः, स्वामिनश्च । ३ मदनाः धसूराः कामश्च । ४ बाणा-ऽसनौ चित्रक-जीरकवृक्षौ, धन्तृपि च । ५ पलाशकाः राक्षसाः पलाशाश्च ।

अगण्यमत्तमातङ्गसङ्गमा म्लेच्छभूरिव । वैरिघाटीव दुर्दृश्याऽनेकरक्ताक्षभीषणा ॥ ७९९ ॥
किंवाऽथ बहुना बालविधवर्त्ताव या सदा । विविधश्वापदावासस्तथा शबरसंभृता ॥ ८०० ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

कथञ्चित्तामपि क्रान्त्वा यावदग्रे व्रजत्यसौ । आजगाम नदी तावद् दुस्तराऽऽपदिवापरा ॥ ८०१ ॥
अस्यां न स्यात्समुत्तारः कथमेवं वितर्कयन् । लब्धोपायः सुतं स्कन्धे कृत्वोत्तार्य परे तटे ॥ ८०२ ॥
मुमोचैकं द्वितीयं त्वानेतुं भूयाऽविशद् नदीम् । अन्तराले गतस्तावदतिपूरेण पातितः ॥ ८०३ ॥
कुर्वन्नितस्ततो बाहू प्राप्तकाष्ठैकवण्डकः । पञ्चरात्रेण तत्तीरमासमाद विषादभाक् ॥ ८०४ ॥
दध्यौ चेति हताशस्य ही विपाकः कथं विधेः । क तन्मे मुदितं राज्यं कैषाऽनर्थपरम्परा ? ॥ ८०५ ॥
राज्यभ्रंशेऽपि चैव ! कृतं कान्तावियोजनम् । ततः किं जीवितः, किंवा ज्ञातं पुत्रार्तिमीक्षितम् ? ८०६
भ्रुवं दुष्कृतिनां दैवो दत्ते दुःखाय जीवितम् । कुमिरागकृतां देशे मर्त्यानामिव पोषणम् ८०७ ॥

अथवा,

कस्य वक्तव्यता नास्ति सोपायं को न जीवति । व्यसनं केन न प्राप्तं कस्य सौख्यं निरन्तरम् ? ॥ ८०८ ॥
मृत्यावपि कृतेऽवश्यं निजपापं विशेषतः । भवान्तरेऽपि भोक्तव्यं तस्मादत्रैव भुज्यते ॥ ८०९ ॥

१ मातङ्गौ हस्तिनश्चाण्डालाश्च । २ रक्ताक्षा महिषाः, लोहितनेत्रा म्लेच्छाश्च ।

किञ्च,

अप्रार्थितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् । सुखान्यपि तथा मन्ये दैन्यमत्राऽतिरिच्यते ॥ ८१० ॥
 स निर्वापितसन्ताप इति सूक्तसुधारसैः । स्वसंवेद्येन योगीव स्वं चकार दृढं मनः ॥ ८११ ॥
 लब्ध्वा परपदो दीनो हीनत्वं नैव मुञ्चति । शिरश्छेदेऽपि धीरस्तु वीरत्वं नैव मुञ्चति ? ॥ ८१२ ॥

तथा,

न तानि फलसंपत्तौ तुङ्गानि विगते फले । शिखराणि महादूणां मनांसि च मनस्विनाम् ॥ ८१३ ॥
 ततो गत्वा तदासन्नग्रामे कस्याऽपि वेद्मनि । कौटुम्बिकस्य भिक्षार्थं प्रविष्टस्तेन वीक्षितः ॥ ८१४ ॥
 संभाषितश्च कस्त्वं भोः ! क्षत्रियोऽहमिति ब्रुवन् । गृहकर्मकरत्वेऽसौ पृष्टो भूयः कुटुम्बिना ? ॥ ८१५ ॥
 आमेति कथयंस्तत्र कर्मकृत्ये नियोजितः । सुन्दरो भक्तवस्त्रादिसाराकरणपूर्वकम् ॥ ८१६ ॥
 विनीतत्वेन तस्याऽथ धृतभक्तादिलाभतः । बहुलोपचयात् कान्तिः प्रत्यावृत्ता तनौ क्रमात् ॥ ८१७ ॥
 कौटुम्बिकप्रियाऽन्येद्युस्तं वीक्ष्य मदनातुरा । असतीजनयोग्यानि वचांसि बहुधाऽभ्यधात् ॥ ८१८ ॥
 तच्छ्रुत्वा चकितो राजाऽचिन्तयद् ध्रुवमत्र मे । विधिः सुस्थानमानाद्यं शीलभङ्गाय निर्ममे ॥ ८१९ ॥
 अरे दैव ! त्वदायत्तं कामं विच्चादि गच्छतु । ममायत्तं पुनर्वृत्तं हर्तुं कस्याऽस्ति योग्यता ? ॥ ८२० ॥
 यत्किञ्चिदुत्तरं दत्त्वा ज्ञात्वा तस्या महाग्रहम् । विरुद्धा भूः परिलज्जयेति कृत्वा निर्ययौ ततः ॥ ८२१ ॥

यतः, ये न स्वलान्ति ते दक्षाः कृष्णकेशतमोभरै । वार्धके तु सदर्द्व्योतः गिरःस्थपलितेन्दुना ॥ ८२२ ॥
 स्वजनस्वर्णशाकानामापत्तापच्छिदास्वपि । दधतामन्तरौज्ज्वल्यं सकारो धुरि शोभते ॥ ८२३ ॥
 गच्छन् स्वल्पदिनैरेवं सुन्दरः श्रीपुराऽभिधम् । पुरं प्राप्य तडासन्नोपवनाम्रतरोरधः ॥ ८२४ ॥
 स्वजनस्येव तस्यैव कृताहारोऽमलैः फलैः । विश्राम श्रमायातनिद्रालब्धसुखः क्षणम् ॥ ८२५ ॥
 तदा तत्र पुरे राज्ञि विपन्ने पुत्रवर्जिते । हस्त्यश्वचामरच्छत्रकुम्भाख्यमधिवासितम् ॥ ८२६ ॥
 पृश्नशब्दनिनादेन राजलोकपुरस्कृतम् । भ्रमत् तत्राययौ दिव्यपञ्चकं यत्र सुन्दरः ॥ ८२७ ॥ (युग्मम्)
 शीलेन सुन्दरं शीघ्रमुपनिष्ठं विलोक्य तम् । हृयेन हेषितं हस्तिपतिना दृहितं कृतम् ॥ ८२८ ॥
 दुरितक्षालनायेवाऽपतत् कुम्भाम्बु मस्तके । उपरिष्ठात् स्थितं छत्रं लुलितं चामरद्वयम् ॥ ८२९ ॥
 स करीन्द्रमथाऽऽरुह्य दिव्यवेषधरो निशि । मन्त्र्यादिभिर्नतो नीत्या प्रविष्टः पुरमुत्सवैः ॥ ८३० ॥
 विधिना कुर्वतो राज्यं तस्य भाग्यप्रभावतः । ययुः सर्वेऽपि सामन्ता अनम्रा अपि नम्रताम् ॥ ८३१ ॥
 निपत्य पादयोः किन्तु प्रधानैर्भणितोऽध्यसौ । निजप्रियतमादुःखाद् न मेने दारसंग्रहम् ॥ ८३२ ॥
 वरं कारागृहे क्षिप्तो वरं देशान्तरभ्रमी । वरं नरकसंचारी न द्विभार्यः पुनः पुमान् ॥ ८३३ ॥
 अभोजनो गृहाद् याति नामोत्थम्बुच्छटामपि । अक्षालितपदः शेते भार्याद्वययुतो नरः ॥ ८३४ ॥
 अथाऽन्योन्यं विद्युक्तौ तौ कुमारवत्यवस्थया । बहु भ्रान्त्वा क्रमाच्चत्राऽऽगत्याऽऽरक्षान्तिके स्थितौ ॥ ८३५ ॥

अन्यदा दैवभोगेन सोमदेवोऽपि सार्धपः । वणिज्यार्थं पुरे तस्मिन्नागत्याऽऽवासितो बहिः ॥८३६॥
 गृहीत्वोपायनं श्रेष्ठं गत्वा च नृपसन्निधौ । ययाचे निजसार्धस्य रक्षार्थं निशि यामिकान् ॥ ८३७ ॥
 राज्ञादिष्टस्तलारक्षः प्रेषयंस्तानथाऽन्यदा । तावुभौ भ्रातरौ प्रैषादिकस्यां दिशि रक्षितुम् ॥ ८३८ ॥
 तयोस्तत्रस्थयो रात्रिविनोदाय कनीयसा । ज्येष्ठः पृष्ठः कथां तेन स्वमेवाऽऽख्यायि वृत्तकम् ॥ ८३९॥
 तत्र कर्मकरी मध्यस्थिता सार्धे सहागता । प्रायेण जाग्रती दुःखात् तत्तदासन्नभावतः ॥ ८४० ॥
 श्रुत्वा समूलपर्यन्तं राज्ञी मदनवल्लभा । उद्भिद्यत्स्नेहशोकाभ्यां विह्वलीभूतमानसा ॥ ८४१ ॥
 चिरान्मे मन्दभाग्याया हा ! वत्सौ मिलितौ युवाम् । इत्यागत्य तयोः कण्ठग्रहं कृत्वाऽरुदत्तराम् ॥ ८४२ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

तज् ज्ञात्वा कुपितः सार्धपतिश्चैटैर्हठेन ताम् । दूरमुत्सार्य तौ धृत्वा भूपतेः प्रातरापयत् ॥ ८४३ ॥
 सोपालम्भमवादीच्च देवाऽऽरक्षेण सुन्दरौ । यामिकौ प्रहितावस्मन्मर्त्यधूर्तत्वकारिणौ ॥ ८४४ ॥
 नृपोऽवोचत्तलारक्षं काविमौ सोऽप्यचीकथत् ? । देव ! जानामि नो सम्यक् कियत्कालादिहागतौ ८४५
 निरीक्षमाणस्तौ सम्यगुपलभ्य सुतौ नृपः । दुःखात्त्रातुमिवात्मानं रोमाञ्चकवचं दधौ ॥ ८४६ ॥
 तथाऽपि गुरुगाम्भीर्याद् विधायाकारगोपनम् । अवोचदिति साक्षेपं युवाभ्यां किमु रे ! कृतम् ? ॥ ८४७ ॥
 आप्रष्टुमिव तौ दुःखभयेनाऽऽल्लिङ्गितौ ततः । सत्यमाभाणकं जातं यतो रक्षस्ततो भयम् ॥ ८४८ ॥

तज्जलं यत् तृपां छिन्द्यात्तदन्नं यत्क्षुधापहम् । वन्धुर्यो धीरयत्यार्तं स पुत्रो यत्र निवृत्तिः ॥ ५४० ॥
 तदधीतं श्रुतं येन नैवात्मा नरके पतेत् । क्लेशायासकरं शेषं सर्वमेव त्रिडम्बना ॥ ५४१ ॥
 यदर्थमयमारम्भस्तयोरैवंविधा गतिः । तदश्रुवकृते कृत्यं हारयापि ध्रुवं कथम् ? ॥ ५४२ ॥
 गुरुरूपदेशो हि यथापात्रं परिणमोदिह । स्थानभेदेन मेयाम्भो मुक्ता-लवणतां व्रजेत् ॥ ५४३ ॥
 प्रियः पर्वतकः पुत्रः पुत्रादप्यधिको वसुः । नरकं यास्यतस्तस्माद् गृहवासैन किं मम ? ॥ ५४४ ॥
 निर्वेदादित्युपाध्यायः प्रव्रज्यामग्रहीत्तदा । तत्पदं पर्वतोऽध्यास्त व्याख्याक्षणविचक्षणः ॥ ५४५ ॥
 गुरुप्रसादतो भूत्वा सर्वशास्त्रविशारदः । नारदः शारदाम्भोदशुद्धधीः स्वां भुवं ययौ ॥ ५४६ ॥
 नृपचन्द्रोऽभिचन्द्रोऽपि जग्राह समये व्रतम् । ततो वसुरभूद् राजा वासुदेवसमः श्रिया ॥ ५४७ ॥
 सत्यवादीति स प्राप प्रसिद्धिं पृथिवीतले । तां प्रसिद्धिमपि त्रातुं सत्यमेव जगाद सः ॥ ५४८ ॥
 यः प्राप यादृशीं ख्यातिमशुभामथवा शुभाम् । तदाश्लिष्ट इव प्रायस्तल्लेश्यः स भवेत् सदा ॥ ५४९ ॥
 अथैकदा मृगयुणा मृगाय मृगयानुषा । चिक्षिपे विशिखो विन्ध्यनितम्बे सोऽन्तरास्खलत् ॥ ५५० ॥
 चाणस्खलनेहेतुं स ज्ञातुं तत्र ययौ ततः । आकाशस्फटिकशिलामज्ञासीत् पाणिना स्पृशन् ॥ ५५१ ॥
 स दध्याविति मन्येऽस्यां संक्रान्तः परतश्चरन् । भूमिच्छायेव शीतांशौ ददृशे हरिणो मया ॥ ५५२ ॥
 पाणिस्पर्शं विना नैषा सर्वथाऽप्युपलक्ष्यते । अवश्यं तदिदं योग्या वसोर्विसुमतीपतेः ॥ ५५३ ॥

रहौ व्यज्ञपयद् राज्ञे गत्वा तां मृगयुः शिलाम् । हृष्टो राजाऽपि जग्राह ददौ चास्मै महद्धनम् ॥ ५५४ ॥
 स तथा घटयामास च्छन्नं स्वासनवेदिकाम् । तच्छिलिपिनोऽघातयच्च नात्मीयाः कस्यचिद् नृपाः ॥ ५५५ ॥
 तस्यां सिंहासनं वेदौ नरेन्द्रस्य निवेशितम् । सत्यप्रभावादाकाशस्थितमित्यबुधजनः ॥ ५५६ ॥
 संत्याद्धि तुष्टाः साविध्यमस्य कुर्वन्ति देवताः । एवमूर्जस्विनी तस्य प्रसिद्धिव्यानशे दिशः ॥ ५५७ ॥
 तथा प्रसिद्ध्या राजानो भीतास्तस्य वशं ययुः । सत्या वा यदि वा मिथ्या प्रसिद्धिर्जयिनी नृणाम् ५५८
 आगाच्च नारदोऽन्येद्युस्ततश्चैक्षिष्ट पर्वतम् । व्याख्यानयन्तमृगवेदं शिष्याणां श्रेष्ठुषीजुषाम् ॥ ५५९ ॥
 अजैर्यष्टव्यमित्यस्मिन् मेषैरित्युपदेशकम् । बभाषे नारदो भ्रातर्भ्रान्त्या किमिदमुच्यते ? ॥ ५६० ॥
 त्रिवार्षिकाणि धान्यानि न हि जायन्त इत्यजाः । व्याख्याता गुरुणाऽस्माकं व्यस्मार्षीः केन हेतुना ? ॥
 ततः पर्वतकोऽवादीदिदं तातेन नोदितम् । उदिताः किन्त्वजा मेषास्तथैवोक्ता निघण्टुषु ॥ ५६२ ॥
 जगाद नारदोऽप्येवं शब्दानामर्थकल्पनां । मुख्या गौणी च तत्रेह गौणीं गुरुरचीकथत् ॥ ५६३ ॥
 गुरुरर्धमोपदेष्टुव श्रुतिर्धर्मोत्तिकैव च । द्वयमप्यन्यथा कुर्वन् मित्र ! मा पापमर्जय ॥ ५६४ ॥
 साक्षेपं पर्वतोऽजल्पदजान् मेषान् गुरुर्जगौ । गुरुपदिष्टशब्दार्थोल्लङ्घनाद् धर्ममर्जसि ? ॥ ५६५ ॥
 मिथ्याभिमानवाचो हि न स्युर्दण्डभयाद् नृणाम् । स्वपक्षस्थापने तेन जिह्वाच्छेदः पर्णोऽस्तु नः ॥ ५६६ ॥

प्रमाणमुभयोरत्र सहाध्यायी वसुनृपः । नारदः प्रतिपेदे तन्न क्षीभः सत्यभाषिणाम् ॥ ५६७ ॥
 रहः पर्वतसूचेऽम्बा गृहकर्म्मरताऽप्यहम् । अजाल्लिवापि कं धान्यमित्यश्रौषं भवतिपतुः ॥ ५६८ ॥
 जिह्वाच्छेदं पणेऽकार्षीर्यद् दर्पात् तदसंप्रतम् । अविमृश्य विधातारो भवन्ति विपदां पदम् ॥ ५६९ ॥
 अवदत् पर्वतोऽप्येवं कृतं तावदिदं मया । यथा तथाकृतस्याऽस्य करणं नहि विद्यते ॥ ५७० ॥
 जीवः कण्टकमारूढः कृत्याऽकृत्यं न चेतयेत् । अतः प्रशस्तभानेऽसौ स्थापनीयः सदा बुधैः ॥ ५७१ ॥
 साऽथ पर्वतकाऽपायपीडया हृदि शल्यिता । वसुराजसुपेयाय पुत्रार्थे क्रियते न किम् ? ॥ ५७२ ॥
 दृष्टः क्षीरकदम्बोऽद्य यद्भवं ! भवतीक्षिता । किं करोमि प्रयच्छामि किञ्चेत्यभिदधे वसुः ? ॥ ५७३ ॥
 साऽवादीद् दीयतां पुत्र ! भिक्षा महं महीषते ! । धनधान्यैः किमन्यैर्मे विना पुत्रेण पुत्रक ! ॥ ५७४ ॥
 वसुराह स्म मे मातः ! पालयः पूज्यश्च पर्वतः । गुरुवद् गुरुपुत्रेऽपि वर्तितव्यमिति श्रुतेः ॥ ५७५ ॥
 कस्याद्य पत्रमुत्क्षिप्तं कालेनाऽकालरोषिणा । को जिघांसुर्भ्रातरं मे ब्रूहि मानः ! किमातुरा ? ॥ ५७६ ॥
 अजव्याख्यानवृत्तान्तं स्वपुत्रस्य पणं च तम् । त्वं प्रमाणीकृतश्चासीत्याख्यायाऽर्थयते स्म सा ॥ ५७७ ॥
 कुर्वाणो रक्षणं भ्रातुरजान् मेषानुदीरयेः । प्राणैरप्युपकुर्वन्ति महान्तः किं पुनर्गिरा ? ॥ ५७८ ॥
 अवोचत वसुर्मातर्मिथ्या वच्मि वचः कथम् ? । प्राणात्ययेऽपि शंसन्ति नाऽसत्यं सत्यभाषिणः ॥ ५७९ ॥

अन्यदप्यभिधातव्यं नाऽसत्यं पापभीरुणा । गुरुवागन्यथाकारे कूटसाक्ष्ये च का कथा ? ॥ ५८० ॥
 बहु कुरु गुरोः पुत्रं यद्वा सत्यव्रताग्रहम् । तथा सरोषमित्युक्तस्तद्वचोऽभंस्त पार्थिवः ॥ ५८१ ॥
 ततः प्रमुदिता क्षीरकदम्बगृहिणी ययौ । आजगमतुश्च विद्वांसौ तत्र नारद-पर्वतौ ॥ ५८२ ॥
 सभायाममिलन् सभ्या माध्यस्थ्यगुणशालिनः । वादिनोः सदसद्वादक्षीरनीरसितच्छदाः ॥ ५८३ ॥
 आकाशस्फटिकशिलावेदिमिहासनं वसुः । सभापतिरलंचक्रे नभस्तलमिवोडुपः ॥ ५८४ ॥
 ततो निजनिजव्याख्यापक्षं नारद-पर्वतौ । कथयामासतू राज्ञि सत्यं ब्रूहीति भाषिणौ ॥ ५८५ ॥
 विप्रवृद्धैः स ऊचेऽथ विवादस्त्वयि तिष्ठते । प्रमाणमनयोः साक्षी त्वं रोदस्योरिवार्यमा ॥ ५८६ ॥
 घटप्रभृतिदिव्यानि वर्तन्ते देव ! सत्यतः । सत्याद्वर्षति पर्जन्यः सत्यालुष्यन्ति देवताः ॥ ५८७ ॥
 देव ! त्वं सत्यवादीति विख्यातोऽभुवनत्रये । सत्यमेव स्थिरं लोकैः सर्वमन्यद् विनश्वरम् ॥ ५८८ ॥
 त्वयैव सत्ये लोकोऽयं स्थाप्यते पृथिवीपते ! । त्वामिहार्थे किमु ब्रूमो ब्रूहि सत्यव्रतोचितम् ? ॥ ५८९ ॥
 अदृष्टाः सिद्धगन्धर्वा राज्याधिष्ठातृदेवताः । लोकपालाश्च शृण्वन्ति वद सत्यं नरेश्वर ! ॥ ५९० ॥
 यद्युदेति रविः प्रत्यङ् मेरुश्चापि प्रक्रमते । तथाऽप्यसत्यं भाषन्ते नैव सत्यधना नराः ॥ ५९१ ॥
 वचोऽश्रुत्वैव तत् सत्यप्रसिद्धिं स्वां निरस्य च । अजान् मेपान् गुरुर्व्याख्यदिति साक्ष्यं वसुर्व्यधात् ॥ ५९२ ॥
 असत्यवचसा तस्य क्रुद्धास्तत्रैव देवताः । दलयामासुराकाशस्फटिकासनवेदिकाम् ॥ ५९३ ॥

वसुर्वसुमतीनाथस्ततो वसुमतीतले । पपात सद्यो नरकपातं प्रस्तावयन्निव ॥ ५९४ ॥
 कूटसाक्षप्रदातुस्ते श्वपचस्येव को मुखम् । पश्येदिति वसुं निन्दन् नारदः स्वास्पदं ययौ ? ॥ ५९५ ॥
 उच्चारुद्धैर्नरैरात्मा रक्षणीयोऽतियवतः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातः सुदुःसहः ॥ ५९६ ॥
 देवताभिरसत्योक्तिक्लृपिताभिर्निपातितः । जगाम नरकं घोरं नरनाथो वसुस्ततः ॥ ५९७ ॥
 यो यः स्रुतुरुपाविक्षड् राज्ये तस्याऽपराधिनः । प्रजघ्नुर्देवतास्तं तं यावदष्टौ निपातिताः ॥ ५९८ ॥
 इति ज्ञात्वा महाघोरमसत्यवचसः फलम् । स्वमेऽप्युक्तस्य कूटस्य प्रायश्चित्तयति प्रधीः ॥ ५९९ ॥
 जलं गलनवत्क्षेण विवेकेन गुणव्रजः । सहानेन गृहारम्भो वचः सत्येन शुध्यति ॥ ६०० ॥
 अस्ति बाह्येषु हेमाद्यमङ्गोपाङ्गेषु भूषणम् । नराणामन्तरङ्गाया जिह्वायाः सत्यमेव च ॥ ६०१ ॥
 सत्योपयाचितत्वेन पूज्यन्ते देवता अपि । देवतेव मनुष्योऽपि ध्रुवं सत्येन वीक्ष्यते ॥ ६०२ ॥
 दूरेऽस्तु कूटसाक्ष्यादि सदप्यपरधातकम् । फल्गु वाक्यं परीवादं सत्यवादी विवर्जयेत् ॥ ६०३ ॥
 तत्सत्यमपि नो सत्यं यत्परस्योपतापकम् । असत्यमपि तत्सत्यं यत्परस्योपकारकम् ॥ ६०४ ॥
 परस्यालीकमारोप्यं हास्येनाऽपि न पण्डितैः । हर्षेण भक्षितं किं न मारणाय विषं भवेत् ? ॥ ६०५ ॥
 दोषं खालमिवान्यस्य चालयंस्तेन लिप्यते । तज्ज्ञात्वा चतुरस्तेन मार्गे रुद्धमुखो व्रजेत् ॥ ६०६ ॥

श्रीपार्श्व०

॥५९॥

धर्माऽसत्यं विशेषेण वर्जनीयं विचक्षणैः । सामकः कायजो दोषः सर्वगो वाचिकः पुनः ॥ ६०७
 साधूनां सद्वदान्यानां सतीनां सत्यवादिनाम् । महिमानमिव द्रष्टुं रविरायाति नित्यशः ॥ ६०८ ॥
 तृतीयाऽणुव्रतं ज्ञेयं चौर्यवर्जनलक्षणम् । पालितं श्रेयसे यत्स्यादत्राऽमुत्राऽपि देहिनाम् ॥ ६०९ ॥
 यस्याऽर्थे निजदेहोऽपि महाकष्टे नियोज्यते । क्षिप्यन्ते संशये प्राणा जनैः प्रियतमा अपि ॥ ६१० ॥
 तत्परस्य धनं येन निखिंशमतिना हुतम् । मृतेरप्यधिका तस्य तेन जीवन्मृतिः कृता ॥ ६११ ॥
 आस्तां परभवेऽत्रापि चौर्योपप्लुतचेतसः । नित्यं छलेक्षिणः कापि शाकिन्या इव नो धृतिः ॥ ६१२ ॥
 परस्यादत्तं नादत्ते सुधीस्तृणमपि कचिन् । स्पृष्टोऽङ्गुल्याऽपि मातङ्गः किं न मालिन्यकारकः ? ॥ ६१३ ॥
 वैर-वैश्वानर-व्याधि-वाद-व्यसनलक्षणाः । महानर्थाय जायन्ते वक्त्राः पञ्च वर्धिताः ॥ ६१४ ॥
 तपस्यपि कृते प्रायः पापं चौर्यकृतं नृणाम् । अभुक्तं क्षीयते नैव दृष्टान्तोऽत्र महाबलः ॥ ६१५ ॥
 नगरे श्रीपुराभिख्ये पार्थिवो मानमर्दनः । यथार्थेनामधेयोऽभूच्छत्रूणां मानमर्दनः ॥ ६१६ ॥
 बली महाबलो नाम तत्रैव कुलपुत्रकः । पितृभ्यां पाठितः किञ्चिदुच्छन्नस्वजनः क्रमात् ॥ ६१७ ॥
 निरङ्कुशतया स्वैरं भ्रमन् दुष्कर्मदोषतः । दूतव्यसनसञ्जातचौर्यवृत्तिरतोऽभवत् ॥ ६१८ ॥
 सोऽन्यदा निशि चौर्याय दत्ताख्यधनिनो गृहे । गतो जालान्तरेणाऽसौ गृहमध्यमलोक्त ॥ ६१९ ॥

तावद्विशोपकैकस्याऽपेलतो लेख्यके कलिम् । कुर्वन्तं दत्तमद्राक्षीत् तनयेन समं भृशम् ॥ ६२० ॥
 सुदक्षत्वाद्सौ चौरौ व्यचारयदिदं हृदि । स्तोत्रकव्यतिकरे स्वार्थभ्रंशकं धिगिमं हहा ! ॥ ६२१ ॥
 प्रभृताजितवित्तेन विनीतेन सुतेन यः । एवं निशाभरे निद्राविप्लवः कुरुते कलिम् ॥ ६२२ ॥
 तस्य वित्तं हरिष्ये चेद् विदीर्णहृदयस्तदा । सद्यो विपत्स्यते तस्माद्यास्याम्यन्यत्र कुत्रचित् ॥ ६२३ ॥
 गतश्च कामसेनाया वेश्याया भवनं ततः । दस्युर्ददर्श तां रूपनिर्जिताऽनङ्गवल्लभाम् ॥ ६२४ ॥
 स्वयं स्नानाङ्गरागाद्यं कस्याऽप्यत्यन्तकुष्ठिनः । नानोपचारं परमं दैवतस्येव कुर्वतीम् ॥ ६२५ ॥ (युग्मम्)
 अचिन्तयच्च नैतस्या अपि मे कल्पयते धनम् । वीक्षते धनलोभेन स्मरवत् कुष्ठिनोऽपि या ॥ ६२६ ॥
 परिभ्रमन् पुनर्विप्रगृहेऽथागाद् महाबलः । पर्यङ्के शयितं तं चाद्राक्षीत् स्वप्रिययाऽन्वितम् ॥ ६२७ ॥
 इतश्चोपरिसंस्थेन मूर्त्रिते तत्करे खुना । स्वस्तीति कथयित्वाऽसौ स संभ्रान्तः समुत्थितः ॥ ६२८ ॥
 चौरैरेण चिन्तितं लोभः स्वप्नेऽप्येतस्य विद्यते । एतावांस्तद् मया कार्यं चौर्यं नैवात्र निश्चितम् ॥ ६२९ ॥
 किमन्यैरपि न क्षुद्रैर्मुषितैः पामरैर्जनैः । सर्वार्थसाधकं राजसौधमेव प्रयाम्यतः ॥ ६३० ॥
 इत्येकमानसो गत्वा तत्र खात्रं प्रपात्य च । वासेवेश्मप्रविष्टोऽसौ तत्र पार्थिवमैक्षत ॥ ६३१ ॥
 पल्यङ्कस्थं समं राश्या शयानं सुखनिद्रया । तं दृष्ट्वा मुदितोऽत्यन्तं चौराश्चिन्तितवानिदम् ॥ ६३२ ॥

अहो ! मे भाण्यसंपत्तिर्यदयं सर्वकामदः । चिन्तामणिरिवैकान्तं चटितौ भूपतिः करे ॥ ६३३ ॥
 जिघृक्षुस्तत्करं यावदीक्षतेऽसावितस्ततः । तावत्कपाटच्छिद्रेण विशन्तं सर्पमैक्षत ॥ ६३४ ॥
 अरेऽत्र किमयं कर्तो विस्मयादिति स क्षणम् । निर्लीय दीपच्छायायां तस्थौ साहसिकाग्रणीः ॥ ६३५ ॥
 सर्पोऽपि वासवेऽश्मान्तर्गत्वा शय्यावहिःस्थितम् । करं राश्याः प्रसुप्तायाः दृष्ट्वा व्याघ्रुख्य निर्ययौ ॥ ६३६ ॥
 तं दृष्ट्वा कौतुकाक्षेपविस्मृतात्मा स तस्करः । निःशब्दं द्वारमुद्घाट्य सहसैव तमन्वगात् ॥ ६३७ ॥
 सौधादधः समुत्तीर्य समभूमिं गतः फणी । स रूपं विभरांचक्रं महाकायवृषस्य तु ॥ ६३८ ॥
 नर्दंश्च स वृषो वृद्धं प्रतोलीद्वारयामिकम् । दण्डमुत्पाट्य धावन्तमभिहत्य न्यपातयत् ॥ ६३९ ॥
 चौरोऽथ निविडं पुच्छे गृहीत्वा पृच्छति स्म तम् । कस्त्वं भोः ! किमिहायातः किमिदानीं करिष्यसि ? ॥ ६४० ॥
 मर्त्यवाचाऽथ सोऽवोचत् किं करोऽहं यमस्य भोः । राज्ञीप्राहरिकौ हन्तुं तस्यादेशादिहाऽऽगमम् ॥ ६४१ ॥
 भ्वस्तने तु दिने नव्यराजप्रासादशृङ्गतः । सूत्रधारवरस्तुङ्गात् पतित्वा मृत्युमेण्यति ॥ ६४२ ॥
 चौरोऽप्याह स्म यद्येतत् तदा कथय संप्रति । भविष्यति कथं मृत्युः कुतो वा मम सुन्दर ! ? ॥ ६४३ ॥
 स ऊचे भद्र मा प्राक्षीः पश्चात्तापकरं वचः । निर्वन्धेन पुनः पृष्ठो वृषोऽवोचदहो ! शृणु ॥ ६४४ ॥
 पुरेऽत्र राजमार्गस्थो वटवृक्षोऽस्ति यो महान् । उद्भ्रजस्तस्य शाखायां मृत्युमासादयिष्यसि ॥ ६४५ ॥
 तच्छ्रुत्वाऽत्यन्तभीतेन तेन मुक्तो वृषः क्षणात् । तिरोऽभूत् स पुनः कोऽपि तत्तत्कर्मरितो सुरः ॥ ६४६ ॥

असौ पश्यत्यहं पश्याम्यमी पश्यन्ति खेचराः । लोकपालाश्च पश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानिनोऽपि च ॥५२७॥
नास्त्वेवं स्थानमपि तत्र न कोऽपि न पश्यति । तात्पर्यं तद्गुरुगिरां न बध्यः खलु कुर्कुटः ॥५२८॥
गुरुपादा दयावन्तः सदा हिंसापराङ्मुखाः । असमत्पज्ञां परिज्ञातुमेतद् नियतमादिशन् ॥ ५२९ ॥
विमृश्यैवमहत्त्वैव कुर्कुटं स समाययौ । कुर्कुटाऽहन्ने हेतुं गुरोर्व्यज्ञपयच्च तम् ॥ ३० ॥
स्वर्गं यास्यत्यसौ तादादिति निश्चित्य सस्वजे । गुरुणा नारदः स्नेहात् साधु साधिवति भाषिणा ॥५३१॥

अभीष्टः सुकृती युक्तं सतां धर्ममयं हि ते । संविभागमिवादातुं तस्य कुर्वन्ति गौरवम् ॥ ५३२ ॥
महतां काऽपि नापेक्षा परकीये स्वकेऽपि वा । यत्रैव गुणमीक्षन्ते तत्त्वतस्तत्र ते रताः ॥ ५३३ ॥
वसु-पर्वतकौ पश्चाद्गत्स्यैवं ज्ञांसतुः । निहतौ कुर्कुटौ तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५३४ ॥
अपश्यतं युवामादावपश्यन् खेचरादयः । कथं हतौ कुर्कुटौ रे ! प्राणावित्यशपद् गुरुः ? ॥ ५३५ ॥
इत्थं च निर्णयं ज्ञात्वा महोद्वेगाकुलो हृदि । इति दध्यधुपाध्यायो ज्ञातव्यं धिगिदं मम ॥५३६॥
आदर्शो दर्शितोऽन्धस्य मन्त्रितं बधिराश्रितः । अरण्ये रुदितं चक्रे रोपितं क्रमलं स्थले ॥ ५३७ ॥
वर्षितं चोषरक्षेत्रे एतावन्ति दिनानि यत् । अनयोः पाठनायासो मयाऽकारि निरर्थकः ॥ ५३८ ॥
तच्छ्रुतं यातु पातालं तच्चातुर्यं विलीयताम् । तै विशन्तु गुणा बहौ येषु सत्स्वप्यधोगतिः ॥ ५३९ ॥

भास्वता स्वकरौघेन यद्बहुद्वादितेऽम्बुजे । नासिकाभ्यायंको गन्धः प्रसरत्येव सर्वतः ॥ ५१४ ॥
 तथा शाल्वेण गुरुणा नृणामुद्धोधिते हृदि । परमानन्दजनकं तत्स्वमुन्मीलति स्वयम् ॥ ५१५ ॥
 बुद्ध्येति तानुपाध्यायोऽप्यध्यापयति सादरम् । गुरोर्मातृ-पितृभ्यां च कोऽन्योऽस्ति भुवने हितः ? ५१६
 रजन्यामन्यदा तेषां पठतां सौधमूर्धनि । जाग्रत्येव गुरौ निद्रा क्षणं श्रमवशाद्भूत् ॥ ५१७ ॥
 तदा च गगने यान्तौ चारणश्रमणाबुभौ । तान् निरुप्य विदित्वैवं परस्परमवोचताम् ॥ ५१८ ॥
 एषामेकतमः स्वर्गं गमिष्यत्यपरौ पुनः । नरकं यास्यतस्तच्चाऽश्रौषीत्क्षीरकदम्बकः ॥ ५१९ ॥
 तच्छ्रुत्वा सहसा जातविषादम्लानमानसः । अचिन्तयदुपाध्यायो दुःश्रवं धिगिदं वचः ॥ ५२० ॥
 मय्यप्यध्यापके शिष्यौ नरकं यास्यतो हहा ! । न चालीकमिदं येन केनापि ज्ञानिनोदितम् ॥ ५२१ ॥
 एभ्यः को यास्यति स्वर्गं नरकं कौ च यास्यतः ? । जिज्ञासुरित्यसौ शिष्यांस्त्रीनभ्याऽऽकारयत्समम् ॥ ५२२ ॥
 यावत्तूर्णं समर्थैषामेकैकं पिष्टकुर्कुटम् । स ऊचेऽमी तत्र बध्या यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५२३ ॥
 वसु-पर्वतकौ तत्र गत्वा शून्यप्रदेशयोः । शुभां गतिमिवात्मीयां जघ्नतुः पिष्टकुर्कुटौ ॥ ५२४ ॥
 महात्मा नारदाख्यस्तु ब्रजित्वा नगराद् बहिः । स्थित्वा च विजने देवो दिशः प्रेक्ष्येत्यवर्णयत् ॥ ५२५ ॥
 गुरुपादैरिदं तावदादिष्टं वत्स ! यन्वया । बध्योऽयं कुर्कुटस्तत्र यत्र कोऽपि न पश्यति ॥ ५२६ ॥

आस्तां वचन-कायाभ्यां हिंसा जीवव्यथाकरी । चिन्तिता मनसाऽप्येषा नृणां नरकदायिनी ॥ ५०० ॥
 यथा केऽपि पुरा रङ्ग उद्यानवनयात्रया । गते लोके पुरासन्नवैभारगिरिसन्निधौ ॥ ५०१ ॥
 भिक्षामलभमानः सन्निजदुष्कर्मदोषतः । हृदि चिन्तितवानेवमज्ञानाऽऽहितदुर्मतिः ॥ ५०२ ॥
 अहो ! कोऽपि न मे भिक्षां भक्ष्यभोज्येषु सत्स्थपि । ददाति, तदिमं सर्वं हनिष्यामीति कोपतः ॥ ५०३ ॥
 रौद्रध्यानवशं यातो द्रुतमाख्य पर्वतम् । एकं महोपलं मूलाञ्छालयामास निर्दयम् ॥ ५०४ ॥
 तेनाथः पतता लोकः समस्तोऽपि प्रनष्टवान् । स पुनश्चूर्णितो मृत्वा द्रमको नरकं गतः ॥ ५०५ ॥
 आख्यातमित्यहिंसायां द्वितीयेऽपि व्रतेऽधुना । आख्यानं वसुराजस्य कथ्यमानं निशम्यताम् ॥ ५०६ ॥
 अस्ति शुक्तिमती नाम नगरी नगरीषु या । शुक्तिप्रत्याख्यया नद्या मुक्तावल्येव राजते ॥ ५०७ ॥
 अभूत् तस्यां स्वतेजोभिर्ध्वस्तवैरितमोभरः । चूडामणिसमः श्रीमानभिचन्द्रो नरेश्वरः ॥ ५०८ ॥
 अजायत सुतस्तस्य वसुनामा महामतिः । बालकालादपि प्रायो यस्य सत्यव्रते रतिः ॥ ५०९ ॥
 पुरुषेषु नयोदार्यविनयमसुखैर्गुणैः । वसुत्वं दधता येन चक्रे सार्था वसुन्धरा ॥ ५१० ॥
 तत्र क्षीरकदम्बाख्यः सर्वशास्त्रविशारदः । उपाध्यायोऽस्ति तस्याऽपि सुतः पर्वतकाभिधः ॥ ५११ ॥
 वसुः पर्वतकश्चैव तथान्यो नारदस्त्रयः । पार्श्वे क्षीरकदम्बस्य पठन्त्येते दिवानिशम् ॥ ५१२ ॥
 मत्तद्विरदसंकाशे यौवनेऽनर्थकारिणि । पुरुषस्याधिरूढस्य न शास्त्रादन्यदङ्कुशम् ॥ ५१३ ॥

नृपमुख्यैरथो पृष्टं शिष्टं च मुनिनाऽखिलम् । तच्चरित्रं, ततः पर्वद् महासंवेगमागमत् ॥ ४८७ ॥
 देविन्य-रुणदेवौ तु जातजातिस्मृती मुनिम् । अयाचतामनशनं धर्मध्यानैकमानसौ ॥ ४८८ ॥
 मुनिराह महाभागाविदं वां युज्यतेऽयुना । तुलो नृपादिसांमत्यात् ताभ्यामनशनं कृतम् ॥ ४८९ ॥
 विज्ञप्तं भूभुजा नाथ ! दुष्कृतादियतोऽपि चेत् । भवेदेवंविधावस्था मादृशां का गतिस्ततः ? ॥ ४९० ॥
 मुनिरुच्येऽमुना भूम्ना तिर्यग्-नरकसंभवः । अतः शत्रु-विषाऽग्निभ्यः प्रमादो ह्यधिकः स्मृतः ॥ ४९१ ॥
 राजाह क उपायः स्याद् दुःखस्यास्य निवारणे ? । मुनिराह प्रमादस्य रोधनं संयमेन यत् ॥ ४९२ ॥
 राजाऽभाणि किमेताभ्यां ह्यप्रमादो न सेवितः ? । प्रचुरेण प्रमादेन नियतं दुर्गतिर्भवेत् ॥ ४९३ ॥
 अपमादस्यातिशयात् सर्वदुःखक्षयो भुवम् । किञ्चाभ्यामप्रमादेन क्षपितं भूरि कर्म भोः ! ॥ ४९४ ॥
 शेषः कर्मोद्य एवाऽयं मुक्तो धन्याविमो ततः । इयानेवानयोः क्लेशः शुभधीः कथमन्यथा ? ॥ ४९५ ॥
 प्रतिबुद्धस्ततो राजा जयादित्येध्वरान्वितः । दीक्षां जग्राह चौरोऽपि तज्ज्ञात्वाऽनुतताप सः ॥ ४९६ ॥
 आगत्य च सनिर्वेदं निवेद्य निजदुष्कृतम् । अयाचत मुनेः पार्थात् संन्यासं मुनिरप्यदात् ॥ ४९७ ॥
 आत्तपञ्चनमस्कारो निन्दित्वात्मानमुच्चकैः । तस्करोऽरुणदेवश्च देविणी च दिवं ययुः ॥ ४९८ ॥
 तदेवं वचनस्याऽपि हिंस्रस्य फलमीदृशम् । विज्ञायाऽऽक्रोशदानाद्यं वर्जनीयं प्रयत्नतः ॥ ४९९ ॥

किं कथ्यतेऽयुना हन्त ! न्यवर्तत कथानकम् । असौ कुमारदेवस्य तामलिमीनिधेः सुतः ॥ ४७४ ॥
 एतन्नगरवास्तव्यजसादित्यसुतापतिः । यानभङ्गवशादित्थमद्यैवाऽत्र नमगतः ॥ ४७५ ॥
 इत्याद्यशेषवृत्तान्तं निवेद्यात्मानमीश्वरः । शिलया हन्तुमारब्धो धृतश्च प्रेक्षकैर्जनैः ॥ ४७६ ॥
 इमं व्यतिकरं श्रुत्वा जसादित्यो निजाङ्गनाम् । आदाय देविणीमागादरुणं तं तथैक्षत ॥ ४७७ ॥
 ततस्तं पत्युभिश्चाय धिक् पापं मामिति ब्रुवन् । मूर्च्छितः सह देविण्याऽऽश्वासितश्च स वन्द्युभिः ॥ ४७८ ॥
 शूलिकान्तः सबाह्वर्षाऽरुणदेवं स पूज्जनात् । काष्ठान्ययाचत श्रुत्वा तद् नृपो द्रुतमागतः ॥ ४७९ ॥
 अब्रवीच्च जसादित्य ! दैवमन्त्रापराध्यति । नाहं तु यन्ममाऽप्येवं सहसाकारिताऽभवत् ॥ ४८० ॥
 तदाग्रहमिमं सुञ्च हृदि कर्मस्थितिं स्मर । अन्यथा चिन्तितं कार्यं कर्मणा क्रियतेऽन्यथा ॥ ४८१ ॥
 अत्रान्तरे चतुर्हानी मुनिर्नाम्नाऽमरेश्वरः । ज्ञात्वा तन्नाययौ बोधोपकारं बहुदेहिनाम् ॥ ४८२ ॥
 तत्प्रभावाच्च सर्वेषां गलिताः शोकशङ्कवः । शान्तो दैवोऽर्च्य इत्यस्माज्जाता धर्मश्रुतौ मतिः ॥ ४८३ ॥
 देवैर्गन्धाम्बुशंसिक्तभून्यस्तस्वर्णपङ्कजे । उपविश्य महात्माऽसौ धर्ममाख्यातुमुद्यतः ॥ ४८४ ॥
 सुञ्चताऽहो ! मोहनिद्रां जाग्रत ज्ञानजागरैः । त्यजत प्राणिधाताद्यं लात क्षान्त्यादिकान् गुणान् ॥ ४८५ ॥
 प्रमादमुज्झत द्विष्टं प्रमादादल्पतोऽपि यत् । वध्यते दारुणं कर्म देविन्य-रुणदेववत् ॥ ४८६ ॥

गतायाः क्रीडनोद्यानं देविण्याः कटकद्वयम् । गाढाविति करौ छित्रा दस्युना जगृहे रहः ॥ ४६० ॥
 कृजितं वनपालिन्या ततश्चौरानुसारतः । दृष्ट्वा पलायमानं तं धाविता दण्डपाशिकाः ॥ ४६१ ॥
 क्षीणशक्तिरथो पूर्वं दृष्टं जीर्णसुरालयम् । प्रविष्टो यत्र सुप्तोऽस्त्यरुणदेवः सुनिर्भरम् ॥ ४६२ ॥
 अयमेवाधुनोपाय इति ध्यात्वा स तस्करः । तत्पार्श्वे कटकौ मुत्तवा शस्त्रीं च शिखरेऽविशत् ॥ ४६३ ॥
 उत्थितोऽरुणदेवोऽथ निरीक्ष्य कटकद्वयम् । दत्तं देव्येति संतोषाद् गृहीत्वाऽगोपयत् कटौ ॥ ४६४ ॥
 छुरिकां पुनरादाय किमेतदिति चिन्तयन् । यावदस्त्यरुणस्तावदागता दण्डपाशिकाः ॥ ४६५ ॥
 संक्षुब्धः सन् स तैरुक्तो रेऽधुना कुत्र यास्यासि ? । इत्युत्तवा ताडयत्स्वेषु पपात कटकद्वयी ॥ ४६६ ॥
 ततो बद्ध्वाऽर्पितो राज्ञो वृत्तान्तश्च निवेदितः । नृपादेशाच्च शूलायां भिन्नो नीत्वा बहिः स तैः ॥ ४६७ ॥
 अत्रान्तरे भोज्यपाणिस्तत्रागादीश्वरः पुरात् । अदृष्ट्वाऽरुणदेवं च पप्रच्छारामपालकान् ॥ ४६८ ॥
 अहो ! एवंविधः कोऽपि दृष्टो देवकुलादितः । गच्छन् कुत्रापि शुष्माभिस्तैरुचे कोऽपि नोक्षितः ? ॥ ४६९ ॥
 किन्तुवेकः कोऽपि चौरोऽत्र धृत्वा व्यापादितोऽधुना । गतश्चेत् कौतुकात् तत्र न जानीमस्तदा वयम् ॥ ४७० ॥
 ततो व्याकुलितो यावद् वध्यस्थानं गतो द्रुतम् । अरुणं दारुणावस्थं शूलायां तावदैक्षत ॥ ४७१ ॥
 हा ! श्रेष्ठिपुत्र ! हा ! मित्र ! किं तवासीदिति ब्रुवन् । आरादिं भीषणां मुत्तवा मूर्च्छितो न्यपतत् क्षितौ ॥ ४७२ ॥
 सकौतुकोदयं तत्राश्वास्य प्रेक्षार्थकैर्जनैः । आर्य ! श्रेष्ठिसुतः कोऽयमिति पृष्टः स्वल्पन् जगौ ? ॥ ४७३ ॥

वेलायामागतः सर्गो मुक्तं मुद्गेन्धनं ततः । अप्रेक्ष्य जननीं क्षुत्तृप्तीडया कुपितो भृशम् ॥ ४४६ ॥
 जलमानीय चन्द्राऽपि व्यग्रत्वादिभ्यमानुषैः । दीना न केनाप्यकृतसारा स्वयदहमागता ॥ ४४७ ॥
 त्वां दृष्ट्वा त्वं कथं पापे ! शूलायां तत्र रोपिता । स्थिता यदियतीं वेलं सर्ग इत्याह निष्ठुरम् ? ॥ ४४८ ॥
 तत् श्रुत्वा साऽपि तापेन सहसोवाच किं करौ । छिन्नौ ते शिक्क्यकादन्नमुत्तार्य बुभुजे न यत् ? ॥ ४४९ ॥
 इत्युक्तिमत्ययं बद्धमुभाभ्यां कर्म दारुणम् । कालेन सुगुरोर्योगात् श्रावकत्वमवापि च ॥ ४५० ॥
 प्रवर्धमानसर्वेगाद् यतिव्रतमपि क्रमात् । गृहीत्वा विधिनाऽऽराध्य सुरलोकं गताबुभौ ॥ ४५१ ॥
 ततश्च्युत्वा सर्गजीवस्तांमालिण्यां धनेशितुः । जातः कुमारदेवस्याऽरुणदेवाभिधः सुतः ॥ ४५२ ॥
 चन्द्राजीवः पुनश्च्युत्वा समभूत् पाटलापुरे । जसादित्यमहेभ्यस्य देविणी नाम पुत्रिका ॥ ४५३ ॥
 सा दत्ताऽरुणदेवस्य किन्त्वनिष्यन्न एव सः । विवाहेऽगाद् वणिज्यायै कटाहे जलवर्त्मना ॥ ४५४ ॥
 ततो व्यावर्तमानस्य दैवाद् यानमभज्यत । महेश्वराख्यमित्रेण स तीर्त्वाऽब्धिवतदं गतः ॥ ४५५ ॥
 ततो गच्छन् क्रमेणासौ पाटलापुरमागतः । ईश्वरेणोदितं मित्र ! श्वशुरस्थानमत्र ते ॥ ४५६ ॥
 तत्तत्र गम्यते, सोऽपि माह नैवंविधस्य मे । श्वशुरान्तेऽर्हति गन्तुमीश्वरः पुनरञ्जवीत् ॥ ४५७ ॥
 तत्तिष्ठ बहिरेव त्वं पुरान्तयाम्यहं पुनः । आनेतुं भोजनं तेनाऽञ्जुज्ञातः स तथाऽकरोत् ॥ ४५८ ॥
 अरुणस्तु श्रमात्तत्र विश्रान्तो मिलितेऽक्षिणी । तदा चारुण-देविण्योः कर्मोदीर्णं वच्सकृतम् ॥ ४५९ ॥

औचित्यमन्यलोकानामपि कृत्वा पितुर्गिरा । भीमो गजेन्द्रमारुहः पश्चादारोप्य मन्त्रिणम् ॥ ४३३ ॥
 समं पित्रा गतः सौधं मङ्गलैः स परश्वतैः । अशेषमङ्गलावाप्तो यतो धर्मः श्रितोऽमुना ॥ ४३४ ॥
 भोजनानन्तरं पृष्टो भीमस्य मतिसागरः । चरित्रं यद्यथावृत्तमाचख्यौ भूभुजः पुरः ॥ ४३५ ॥
 बद्धौ राजसुताः पुत्रः स पित्रा परिणायितः । निजराज्येऽभिषिक्तश्च जिनदीक्षाऽऽददे स्खयम् ॥ ४३६ ॥
 ततो भीमनरेन्द्रोऽपि जिनधर्मप्रभावकः । मान्ते प्राप्तपरिव्रज्यो जगाम परमं पदम् ॥ ४३७ ॥
 स्रव्यं प्राणिवधादेवं विनिवृत्तः परानपि । निवर्त्य परमां सिद्धिं प्राप लोकद्वयेऽपि स्वः ॥ ४३८ ॥
 वचोऽपि हिंसाविषयं महानर्थविधायकम् । अत्र मातु-सुतौ चन्द्रा-सर्गाह्वानौ निदर्शनम् ॥ ४३९ ॥
 तथाहि—

अस्त्वत्र भरतक्षेत्रे वर्धनागपुरं पुरम् । सद्बुद्धौ नाम कोऽप्येकस्तत्रासीत् कुलपुत्रकः ॥ ४४० ॥
 तस्य चन्द्राभिधा पत्नी सुतः सर्गस्त्रयोऽप्यमी । अभाण्यवशतोऽभूवन् दारिद्र्यकुलमन्दिरम् ॥ ४४१ ॥
 विपक्षे सद्बुद्धे चन्द्रा तुन्दार्थं परवेशमसु । कुरुते कर्म, सर्गोऽपि वनादानयतीन्धनम् ॥ ४४२ ॥
 पूर्णश्रेष्ठिद्वहेऽन्येऽहुर्जाभातरि समागते । जलमानेतुमाहूता चन्द्रा पुञ्जे वनं गते ॥ ४४३ ॥
 सोऽपि पुत्रार्थमारोप्य भोजनं शिष्यकेऽद्भुतम् । ययौ कटिकया द्वारं पिधायेभ्यगृहं मुदा ॥ ४४४ ॥
 चित्रं केऽपि प्रभुत्वेऽपि प्रतिवदन्ति नो मनः । परमेष्ठ्यत्वमप्याप्य बाढं हृष्यन्ति केचन ॥ ४४५ ॥

निर्वापयसि संसारमरुस्थलपथस्थितम् । दृष्टोऽप्याकस्मिकाम्भोदसोदरः परमेश्वर ! ॥ ४२० ॥
 ध्यातो येन जिनेश ! त्वं विकाशिकमलानन ! । तस्य विधोत्तमानन्तसौख्यलक्ष्मीनिधे ! प्रभो ! ॥ ४२१ ॥
 गुणैरेव त्वया देव ! शरच्चन्द्रप्रभासितैः । अन्तर्धैरिगणो वीरधर्ममविदा मुदा ॥ ४२२ ॥
 नयद्वयभुजा पीनगात्रकाङ्क्षा जनैः सुगा । सौम्य ! त्वदागमारुह्याऽसौ निश्रेणिः सिद्धिधामनि ॥ ४२३ ॥
 गुप्तकर्मक्रियं भव्य भावेदेव मुनिस्तुत ! । क्षीणकर्मक्रियं नाथ ! देहि सर्वज्ञ ! मे पदम् ॥ ४२४ ॥
 इति चित्रगुणं चित्रस्तोत्रेण जगतां पतिम् । स्तुत्वा कुमारो देवेभ्यः समहस्तमदापयत् ॥ ४२५ ॥
 भेरी-शम्भूक-दक्काभिर्मुदङ्ग-पटहादिभिः । आतोद्यैर्वाद्यमानैर्निर्वोप उच्छलितो भृशम् ॥ ४२६ ॥
 तमाकर्ण्य निजास्थाने स्थितो राट् हरिवाहनः । पप्रच्छ मन्त्रिणः कोऽद्याकस्मिकोऽयं महाध्वनिः ? ४२७ ॥
 तद् यावच्चिन्तयेद् मन्त्रिजनस्तावद् नराधिपम् । काननाधिकृतोऽभ्येत्य नरो वर्धापयत्यदः ॥ ४२८ ॥
 देव ! देववनाद्वातवने सुरपरिच्छदः । भीमः समागतस्तत्रारब्धश्चैत्यमहोत्सवः ॥ ४२९ ॥
 नृपस्तस्याङ्गसंलग्नं दत्त्वाऽभरणमुद्धसन् । प्रतीहारं समादिश्य पुरशोभामकारयत् ॥ ४३० ॥
 महद्ध्यर्था स स्वयं दूरादागतं सुतमभ्यगात् । उल्लसन् वलितं कृष्णपक्षादिन्दुमिवाभ्युधिः ॥ ४३१ ॥
 आगच्छन् भूभुजं दृष्ट्वा पथि भीमो विमानतः । अवतीर्य पितृमार्तुश्चरणो प्रणमन्नतः ॥ ४३२ ॥

ततो ज्ञापिति सा मुत्तवा विमानं हसितानना । भीमं नत्वा निविश्याग्रे विज्ञा विज्ञापयत्यदिः ॥ ४०६ ॥
 सम्यक्त्वं भद्र ! दत्त्वा मे विन्ध्याचलगुहासदाम् । मुनीनां त्वं तदा पार्श्वे स्थितोऽहं च गता प्रगे ४०७ ॥
 ततो युष्मत्प्रसादेन मया सपरिवारया । वन्दित्वा तान् मुनीन् भक्त्या स्वर्जन्म सफलीकृतम् ॥ ४०८ ॥
 तत्र यूयं तु नो दृष्टाः पृष्टाश्च मुनयो न तैः । उत्तरं दत्तामित्याह्या प्रयुक्तो मयकाऽवधिः ॥ ४०९ ॥
 दृष्टा यूयमिह स्नानं कार्यमाणास्वदुत्सुकाः । चलिताऽस्मि परं किञ्चिद् बृहत्कार्याद् विलम्बिता ॥ ४१० ॥
 सुविमानं विक्रव्यार्थं यक्षेन्द्रो भीममब्रवीत् । अस्मिन्नाह्वतां शीघ्रं गन्तव्यं यत् पितुः पुरे ॥ ४११ ॥
 अथेत्याय नृपं हेमरथं संबोध्य राजसूः । तं विमानं समारुह्य प्रतस्थे मन्त्रिसंयुतः ॥ ४१२ ॥
 देवास्तस्य पुरो गीतं नृत्यं कुञ्जरगर्जितम् । हयहेपां च कुर्वन्तो बलगन्तश्च प्रतस्थिरे ॥ ४१३ ॥
 महता तूर्यनादेन पूर्यमाणे नभोऽङ्गणे । कुमारः प्राप कमलपुरस्यासन्नकान्तनम् ॥ ४१४ ॥
 तत्रस्थे जिनचैत्येऽसौ रक्षो-यक्षादिभिः सह । वन्दित्वा विधिना देवानथ स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ ४१५ ॥
 मुनीन्द्रहृदयानन्दकन्दकन्दलनाम्बुद ! । विकल्पकल्पनापेतं वीतरागतत्वमेव मे ॥ ४१६ ॥
 पुण्यभाजितयाऽऽत्मीये जिन ! ध्यायन्ति ये हृदि । ध्यातारोऽपि परं ध्येया भुवनस्यापि तै मताः ४१७ ॥
 तैस्तैर्भुवनविख्यातैश्चरितैरिन्दुमुन्दरैः । जिन ! ध्वस्ततमस्तोम ! त्वमेव परमं पदम् ॥ ४१८ ॥
 सत्पथप्रतिपथित्वान्न्यवधीर्देव ! यः पुरा । ज्ञानैकसम्पदे रूपातीत ! तस्मै नमोऽस्तु ते ॥ ४१९ ॥

संभ्रान्तनृप-लोकानां पश्यतामेव च क्षणात् । सा विंशतिश्रुजा प्राप्ता काली कापालिकान्विता ॥३९२॥
 कुमारमभिवन्ध्यासावुपविष्टा तदनतिके । उवाच नृप-लोकानां तन्वतां भय-विस्मयम् ॥ ३९३ ॥
 अहो ! भीम ! तदा तेऽग्राऽऽनीयमानस्य हस्तिना । मयेत्यवधिना ज्ञातं कुमारं यदसौ हितः ॥ ३९४ ॥
 अथ तत्र तथैवाऽस्थामहं स्थानेऽधुना पुनः । तव माता पिता पौरलोकश्चातीवदुःखितः ॥ ३९५ ॥
 रुदन् निरन्तरं सौम्य ! स्मरं स्मरं गुणस्तव । किञ्चित्कार्यवशात्तत्र गतया बाधिता मया ॥ ३९६ ॥
 विहिता च पुरस्तेषां प्रतिज्ञा यदिह ध्रुवम् । भीमो दिनद्वयस्यानन्तरानेतव्यो मया ननु ॥ ३९७ ॥
 कथितं च यथा भीमकुमारेण बहुर्जनः । धर्मोऽस्यापि, तथा भूयान् मार्यमाणोऽपि रक्षितः ॥ ३९८ ॥
 अस्ति हेमपुरे सार्धं मतिसागरमन्त्रिणा । कुमारः कुशली तन्मा हर्षस्थाने विषयताम् ॥ ३९९ ॥
 इति श्रुत्वोत्सुश्रीभूय भीमो यावत् प्रतिष्ठते । भेरी-पटह-भग्मनां तावदुच्छलितो रवः ॥ ४०० ॥
 ततोऽनेकविमानानां विमाने मध्यगे स्थिता । तारहाराश्चितोरस्का कुण्डलोह्यमितानना ॥ ४०१ ॥
 गगने देवता दृष्टा तेजःप्रसरभासुरा । ततः किमिदमित्याख्यन् राक्षसः सहस्रोत्थितः ॥ ४०२ ॥
 यक्षोऽपि गर्जितं कुर्वन् करे धृत्योत्सुह्ररम् । उत्तस्थौ, कालिकाऽऽकर्षत् करालां कर्तरीं करे ॥ ४०३ ॥
 असंभ्रान्तं कुमारस्तु यावत्तिष्ठति संमुखः । जय नन्देति जल्पन्तस्तावद् देवाः समाययुः ॥ ४०४ ॥
 आख्यान्ति च कुमारस्य पुरः सरभसा इव । याक्षिण्याः कमलाख्यायाः समानगमनमुच्चकैः ॥ ४०५ ॥

नरेन्द्रादिभिरप्येवं प्रार्थिते मुनिपुंगवः । यक्ष-रक्षो-नृपादीनां सम्यक्तवं विधिना व्यधात् ॥ ३७९ ॥
भीमेन तु कृपाखण्डिसंसर्गात् शुद्धिरर्थात् । तस्य सा मुनिना दत्ता तुष्टाः सर्वेऽपि तेऽभवन् ॥ ३८० ॥
अथ मोह्रिरिपुं नत्वा राक्षसेन्द्रादिभिः सह । कुमारो नृपतेर्हेमरथस्य भवनं ययौ ॥ ३८१ ॥

श्रीमान् हेमरथोऽप्येनं सामन्ता-ऽमात्यसंयुतः । प्रणिपत्य कुमारेन्द्रं कृतज्ञात्मा व्यजिज्ञपत् ॥ ३८२ ॥
देव ! यज्जीव्यते यच्च भुज्यन्ते राज्यसंपदः । यदेष पुरलोकश्चाऽशनपानमनोहरः ॥ ३८३ ॥

यच्च दुर्लभसम्पच्च रत्नलाभोऽयमद्भुतः । कुमार ! जगतीसार ! माहात्म्यं तत्तत्राऽखिलम् ॥ ३८४ ॥

तदेष भवदादेशकारी नित्यं जनस्त्वया । प्रेर्यो यथोचिते कार्येऽनुग्रहीतो यथा भवेत् ॥ ३८५ ॥

कुमारः प्राह भो राजन् ! कस्य केन कृतं भवेत् ? । जन्म मृत्युः सुखं दुःखं सर्वं स्यात् स्वस्वकर्मतः ३८६

व्यापारस्त्वेप शुष्माकं सर्वेषां कुलजन्मनाम् । प्रमादो नैव कर्तव्यो जिनधर्मे सुदुर्लभे ॥ ३८७ ॥

साधार्मिकेषु वात्सल्यं जिनधर्मप्रभावना । तथा निरपराधानां जीवानां वधवर्जनम् ॥ ३८८ ॥

अन्येष्वपि यथाशक्यं निवृत्तिः पापकर्मसु । इदं कार्यं सदा येन नैव दुःखं पुनर्भवेत् ॥ ३८९ ॥

तैरभाषि कुमारेन्द्र ! दिनानीह कियन्त्यपि । स्थीयतां जिनधर्मे स्याद् यथाऽस्माकं प्रवीणता ॥ ३९० ॥

इति श्रुत्वा पुनर्दत्ते कुमारो यावदुत्तरम् । तावदुद्धामरो व्योम्नि जातो इमरकध्वनिः ॥ ३९१ ॥

स एव सात्त्विको विद्वान् स तपस्वी जितेन्द्रियः । येनाशु क्षान्तिखट्वेन क्रोधशत्रुनिपातितः ॥३६६॥
 रसो लवणतुल्यो न न विज्ञानसमः सुहृत् । धर्मतुल्यो निधिनस्ति न क्रोधसदृशो रिपुः ॥ ३६७ ॥
 क्रोधयमभिभूतस्य केनापि सह संहतिः । सुखायते न जीवस्य तज्जयाऽसौ महाग्रहः ॥ ३६८ ॥
 इत्यादिमुनिवाक्येन बुद्धः सर्वगिर्लोऽब्रुवत् । अकृत्याचरणान्नाथ ! निवृत्तोऽयं प्रभृत्यहम् ॥ ३६९ ॥
 कुमारस्यानुभावेन कोपः पुरजने मया । निर्जितस्त्वत्प्रभावेणाऽधुना हेमरथे पुनः ॥ ३७० ॥
 मुनिराहोदितः क्रोधविषाकस्त्वत्कृते मया । अन्यथा मोहभेदेषु मिथ्यात्वमतिभीषणम् ॥ ३७१ ॥
 एवंवाचि मुनौ गर्जस्त्रयायातो महागजः । क्षुभिता परिषत् तस्य दर्शने सहसाऽभवत् ॥ ३७२ ॥
 भीमो धीरयितुं तां तु सान्त्वयामास तं गजम् । सोऽपि शान्तमनाः साधुं ववन्दे त्रिःप्रदक्षिणम् ॥ ३७३ ॥
 संहृत्य हस्तिरूपं च प्रत्यक्षो यक्ष एव सः । चलकुण्डलभूषाढ्यो वभूव कृतविस्मयः ॥ ३७४ ॥
 सोऽथाणि मुनिना हिं भोः ! प्रति पुत्रं निजं भवान् । अनुसृत्यागतो हेमरथं भूत्वा करीश्वरः ॥ ३७५ ॥
 अयं पूर्वमिहानीतः स्वर्णौत्रं राक्षितुं त्वया । भीमः साम्प्रतमेतं तु स्वं पुरं नेतुमिच्छसि ॥ ३७६ ॥
 यक्षेण भणितं नाथ ! सत्यमेवं यतो मम । एष हेमरथो नम्रा बभूवान् प्राच्यजनमनि ॥ ३७७ ॥
 किञ्च,
 मयाङ्गीकृत्य सम्यक्तवं कुसंसर्गेण दूषितम् । तेनाहं व्यन्तरो जानस्तदाऽऽरोपय मे पुनः ॥ ३७८ ॥

तथा तवानुवृत्त्यैष लोकः प्रकटितो मया । भीमनालोकितं धावत् तावद् दृष्टोऽस्त्रिखो जनः ॥ ३५५ ॥
 अत्रान्तरे कुमारेण स्तूयमानः सुराऽसुरैः । आगच्छन् ददृशे व्योम्ना श्रीचारणमुनीश्वरः ॥ ३५६ ॥
 स्थितः पद्मासने देवनिधिते स पुरो बहिः । भीम ऊचे राक्षसेन्द्र ! ममायं गुरुरागतः ॥ ३५७ ॥
 अस्य पादाभ्युजं दृष्ट्वा करिष्ये सफलं भवम् । स्वस्येति भणितो रक्षोराजः प्रियममन्यत ॥ ३५८ ॥
 यत उच्यते—

देवताप्रणिधानेन गुरुणां बन्धनेन च । न तिष्ठति चिरं पापं छिद्रहस्ते यथोदकम् ॥ ३५९ ॥
 ततः कुमारो मन्त्री च रक्षो हेमरथस्तथा । ययुः सर्वेऽपि कल्याणीभक्तयो मुनिसन्निधौ ॥ ३६० ॥
 मुनिस्तैः प्रणतस्तोषाद् भूतलन्यस्तमस्तकैः । सुधासिक्तैरिवागत्य सर्वपौरजनैरपि ॥ ३६१ ॥
 मुनिनाऽथ समारब्ध्वा देशना यदहो ! जनाः ! । कपाया इह चत्वारश्चतुर्गतिनिबन्धनम् ॥ ३६२ ॥
 तेषु क्रोधो विरोधेण दाहणो यः कृशानुवत् । सर्वं दहति जीवानामगणंश्च निजेतरम् ॥ ३६३ ॥
 अहो ! जडत्वं जन्तूनामन्यस्थानस्थितोऽपि यः । संतापं कुरुते क्रोधाङ्गारः, स हृदि धार्यते ॥ ३६४ ॥
 परं प्राति विधाताय साहाय्यमिव दंhinः । कुर्वन्तमेव हन्त्युच्चैरहो ! कोपस्य केतवम् ॥ ३६५ ॥
 अत उच्यते—

क्षणेन स्नानसामान्यामागतौयां नभस्तलात् । अभाणि दासुषुत्रीभिर्मज्जनं क्रियतां विभो ! ॥ ३४२ ॥
भीमः प्राह वयस्योऽस्ति बहिर्मे मलिसागरः । आकारयत तं, तामिः सोऽप्यानीतः क्षणादपि ॥ ३४३ ॥
समिन्नः कारितो भीमः स्नानं दिव्यं च भोजनम् । स्वापितो वरपत्यङ्के यावदस्ति स विस्मितः ॥ ३४४ ॥
तावदेव कुतोऽप्येत्य स्फुरत्कान्तिः सुरः पुरः । प्रोचे भीम ! वरं ब्रूहि तुष्टोऽस्मि तव साहसात् ॥ ३४५ ॥
भीमः प्रोवाच तुष्टश्चेत् ततः कथय को भवान् । किमिदं पत्तनं किंच शून्यं देवस्ततोऽब्रवीत् ? ॥ ३४६ ॥
इदं हेमपुरं नाम पुरं हेमरथो नृपः । पुरोधस्तस्य चण्डाल्यो द्विष्टः सर्वजने पुनः ॥ ३४७ ॥
एषोऽपि नृपतिः क्रूरः प्रकृत्वा कर्णदुर्वलः । शङ्कयाऽप्यपराधस्य कुरुते दण्डमुलवणम् ॥ ३४८ ॥
अथ केनापि चण्डस्य द्वेष्यत्वादसहिष्णुना । अलिक कथितं राज्ञो यन्मातङ्ग्येष विप्लुतः ॥ ३४९ ॥
याचन्नपि महादिव्यमविचर्यैव भूभुजा । वेष्टयित्वा सर्पैश्चण्डो ज्वालितस्त्रैलोक्यैः ॥ ३५० ॥
सोऽकामतिर्जराभावाद् मृत्वा सर्वगिलाभिधः । राक्षसोऽभूत्, स चाहं तु स्मृत्वा वैरमिहागतः ॥ ३५१ ॥
तिरोहितः समग्नोऽपि पुरलोको मया तथा । सिंहरूपं विकुन्वैष स गृहीतो नरेश्वरः ॥ ३५२ ॥
करुणा-पौरुष-भज्ञापकर्षोदाधिना त्वया । इमं मोचयता चक्रे चमत्कारो मेहान् मम ॥ ३५३ ॥
अदृश्येन ततः सर्वोऽभ्युपचारः कृतो मया । भक्त्या च दिव्यशक्त्या च भवतो मज्जनादिकः ॥ ३५४ ॥

१ अनितपातादिना ह्युद्धिमदर्शनं दिव्यम् । २ महात्मना, एवमपि ।

सिंहोऽप्याख्यदिदं सत्यं किन्तु मात्त्र्यभवे मम । तथाऽनेन कृतं दुःखं यथा वक्तुं न पार्यते ॥ ३२९ ॥
 अतो भवशतेऽप्येनं द्रवतः कोपो न याति मे । कृताश्च विविधाः पीडा मारयिष्यामि संभति ॥ ३३० ॥
 कुमारः माह चेत् कोपोऽपकारिणि तदा कथम् । कोपे एव न ते कोपः सुखसर्वस्वहारिणि ? ॥ ३३१ ॥
 अतो दीनमिमं मुञ्च कुरु धर्मं दयामयम् । येन पापं विनिर्दूय मोक्षमन्यभवे व्रजेः ॥ ३३२ ॥
 इत्यादियुक्तिभिर्बाहं बोधितोऽपि यदा हरिः । न मुञ्चति नरं तावच्चिन्तयामास राजसूः ॥ ३३३ ॥
 कोपाविष्टस्य दुष्टस्य कोऽपि स्थान्त्वेन नो गुणः । ज्वरितस्य जलेनेव केवलं ताडनोचिता ॥ ३३४ ॥
 ततः प्रेर्य बलात् सिंहं नरमादाय स स्वके । पृष्ठे चिक्षेप सिंहोऽपि मुखं व्यादाय धावितः ॥ ३३५ ॥
 भीमेन स सुरे धृत्वोपरि भ्रमयितुं यदा । स्वस्यारभे तदा सूक्ष्मीभूयाऽपेयाय तत्करात् ॥ ३३६ ॥
 अदृश्योऽसौ स्थितस्तत्र कुमारगुणरञ्जितः । करे नरस्य भीमोऽपि लज्जो राजकुलेऽविशत् ॥ ३३७ ॥
 मन्दुरा-हस्तिशाला-न्तःपुराणि करणानि च । शून्यानि परितः पश्यन् विस्मयरफारितेक्षणः ॥ ३३८ ॥
 विचित्ररूपकोष्ठोचं चित्राभित्तिधिराजिते । आररोह शनैर्भीमस्तले सौधस्य सप्तमे ॥ ३३९ ॥ (युगमम्)
 भीमस्य स्थानगतं तत्र स्तम्भस्थाः शालभञ्जिकाः । योजयित्वा करावुच्चारयामासुर्मुदुस्वरम् ॥ ३४० ॥
 अवतीर्योऽर्धवतश्चैताः सुवर्णमयमासनम् । ददुः सगौरवं भीमो निविष्टस्तत्र विस्मितः ॥ ३४१ ॥

१ अपेतः । २ स्थानानि । ३ मूले, इत्यपि ।

कुमारो विस्मितोऽवादीदहो ! मित्राऽत्र भूतले । किमीदृग् दृश्यते हस्तिरत्नं किं चेत् समुत्पतेत् ? ॥३१७॥
मन्त्री सर्वज्ञवचनभावितात्मा ततोऽब्रवीत् । संविधानं कुमारेन्द्र ! तन्न यन्न भवे भवेत् ॥ ३१८ ॥
किन्तु कोऽपि भवत्पुण्यमेरितोऽयं सुरः स्फुटम् । तद् यातु तत्र यत्रापि सर्वतः सुन्दरं हि नः ॥३१९॥
क्षणेन स करी व्योम्नोऽवतीर्थैकत्र पत्तने । उदसे गोपुरद्वारे तौ विमुच्य गतः क्वचित् ॥ ३२० ॥

कुमारो मन्त्रिणं मुक्त्वा बहिरेवाथ कौतुकात् । एकाकी नगरस्यान्तः पवित्रेश सुनिर्भयः । ॥ ३२१ ॥
ऋद्धिपूर्णाश्च शून्याश्च पश्यन् हृदयहानसौ । तत्रैकं सिंहमद्राक्षीद् मुखात्तनरपुंगवम् ॥ ३२२ ॥

तद् दृष्ट्वा सकृपो नूनं दैवतं किञ्चिदित्यसौ । ध्यात्वा सविनयं माह सिंहं मुञ्च पूरुषम् ॥ ३२३ ॥

उन्मील्य चक्षुषी भीमं दृष्ट्वा सिंहोऽपि तं नरम् । निजपादान्तरे क्षित्वा जातशङ्क इवाऽब्रवीत् ॥ ३२४ ॥

अहो ! सत्पुरुषोत्तम ! मया भक्ष्यमिदं चिरात् । आसादितं क्षुधार्तेन मुञ्चामि तदिदं कथम् ? ॥ ३२५ ॥
कुमारः प्राह नन्वेतद् वैक्रियं रूपमुद्बहन् । सुरस्त्वं कोऽपि, देवाश्च कवलहाहारिणो न हि ॥ ३२६ ॥

किञ्च,

विबुधस्यापि ते हिंसामबुधस्येव कुर्वतः । यदि नाम न शङ्काऽभूत् तदा लज्जापि किं नहि ? ॥ ३२७ ॥
अथवा ते यदि स्वेच्छा मानुषामिषभक्षणे । तदाहं स्वाङ्गतो मांसान्यर्पयं तानि भक्षय ॥ ३२८ ॥

नीतः पाखाण्डिना स्वस्योत्तरसाधककैतवात् । शिरो ग्रहीतुं पुत्रस्तै यक्षिणी तं ततोऽनयत् ॥ ३०४ ॥
 इत्यादि कथयित्वाऽन्ते सुतः कतिपयैर्दिनैः । तवैष्यति महर्द्ध्येति नृपस्याऽऽख्याय सा गता ॥ ३०५ ॥
 इदं च वचनं तस्याः संवादयितुमुत्सुकः । अन्वेष्टुं शकुनान् प्रातः पुराद् बहिरहं गतः ॥ ३०६ ॥
 तित्तिरीतोरणे तावत् सहसा चक्रतुः स्वरम् । वामे गत्वा शुनः शीर्षमस्माक्षीद् दक्षिणाऽहिणा ॥ ३०७ ॥
 दक्षिणाद् वाममायातो वायसो मधुरं रसन् । चाषेण दर्शनं दत्तं मयूरेणाऽप्यवृत्यत ॥ ३०८ ॥
 दुर्गाऽपि पार्थिवं कृत्वा वामे चिलिचिलिस्वरम् । ताराभक्ष्यमुखी भेजे क्षीरवृक्षं प्रियान्विता ॥ ३०९ ॥
 इत्यादिशकुनान् भावस्थानचेष्टागतिस्वरैः । प्रज्ञानतान् वीक्ष्य संतुष्टो यावच्चलितुमुद्यतः ॥ ३१० ॥
 तावदेत्याऽम्बरदेष्टु उत्क्षिप्य मामिहाऽनयत् । दृष्टश्च पुण्ययोगेन मया त्वमयुना विभो ! ॥ ३११ ॥
 तत्त्वादित्यपकार्येष तत्संप्रत्यनुग्रहाताम् । धर्मोपदेशदानेन ततः कापालिकोऽब्रवीत् ॥ ३१२ ॥
 कालिकां प्रत्यहो ! मन्त्रिन् ! स्वधर्मं दिशताऽमुना । ममोपदिष्ट एवाऽयं शरणं तत् स मेऽयुता ॥ ३१३ ॥
 किञ्च,
 मित्र ! त्वच्चरितं वन्देऽपकारेऽप्युपकारिणः । गुणमणित्रयरत्नाद्रेः कुमारस्य तु किं स्तुवे ? ॥ ३१४ ॥
 यावदेवं प्रजल्पन्ति ते तावदुदिते रवौ । मंहोनेकः करी तत्राऽग्नात् सप्ताङ्गप्रतिष्ठितः ॥ ३१५ ॥
 कुमारं स करे कृत्वा निजपृष्ठे समन्त्रिणम् । संस्थाप्य कालिकाचैत्याहुत्पपात नभस्तलम् ॥ ३१६ ॥

धर्मस्य च दया बीजं युज्यते तत्तवाप्यसौ । तपः-शीलविहीनायाः कोऽन्यधर्मो भवेत्तव ? ॥ २९० ॥
 ये कार्येणापि निघ्नन्ति जीवानां तेऽपि पापिनः । ये तु कार्यं विना त्वेवं तेषां पापं किमुच्यते ? ॥ २९१ ॥
 किं ते कावलिकाहारविकलाया महाभिषैः । वीभर्तसैस्तल्लिनादिष्टं दयाधर्मं सदा श्रय ? ॥ २९२ ॥
 शुद्धधर्मं च लीनानां सांनिध्यं कुरु सर्वदा । सुनरत्वं सुदेवत्वं प्राप्य येनाऽऽहु सिध्यसि ॥ २९३ ॥
 ततस्तद्वाक्यसंबुद्धा दध्यौ देवी सुलज्जिता । अस्याहो ! मातुषत्वेऽपि मतिः कीदृग् महामतेः ॥ २९४ ॥
 अद्यप्रभृति सर्वोऽपि जीवराशिः स्वजीववत् । रक्षितव्यो मयेत्युक्त्वा कालिकाऽभूददर्शना ॥ २९५ ॥
 अथ लब्धक्षणे भीमं ननाम मतिसागरः । सोऽप्यश्रुजलपूर्णाक्षो मित्रमालिङ्ग्य पृष्ठवान् ॥ २९६ ॥
 अनेन पापिना तत्त्वं जानन्नपि कथं भवान् । प्रापितो दाहणावस्थामिमां सज्जनशेखर ! ॥ २९७ ॥
 मन्त्री ग्राह प्रभो ! रात्रिप्रथमप्रहरे तव । वासौकसि प्रिया याता तावत्त्वां तत्र नैक्षत ॥ २९८ ॥
 ततः संभ्रान्तया पृष्टा यामिकास्तेऽपि सर्वतः । निरीक्ष्य त्वामपश्यन्तो गत्वा राज्ञे न्यवेदयन् ॥ २९९ ॥
 केनाऽप्यपहतो वत्सो निःसंशयमिति ब्रुवन् । नृपः सिंहासनात् सद्यः पपात गतचेतनः ॥ ३०० ॥
 मुमूर्छं मातृवर्गोऽपि मालतीप्रमुखोऽखिलः । श्रीखण्डरससंसिक्तः कथमप्याऽऽप्य चेतनाम् ॥ ३०१ ॥
 ततो विलपितुं लज्जा राजा राज्ञ्यश्च मन्त्रिणः । एका मध्यवयास्तावन्नपिका सहसाऽऽपयौ ॥ ३०२ ॥
 तयाऽऽदिष्टं दृषोत्तिष्ठ मम पूजां कुरु द्रुतम् । आगता तव पुत्राल्या येनाहं कुलदेवता ॥ ३०३ ॥

अथ नंष्ट्रा गतः कापि मत्क्रात् तदिहाधुना । त्वमानीतोऽसि, तत्तेन निःसत्त्वेन स्मृतेन किम् ? ॥२७७॥
 किञ्च रे ! स तव स्वामी देव्या मे कथितः पुरः । विन्ध्याचलगुहासन्नेश्वताभिक्षान्तके स्थितः ॥२७८॥
 तस्य सल्लक्षणत्वेन खड्गोऽप्येव मया हृतः । ततः कथमिहागत्य स हि त्वां मूर्ख ! रक्षिता ? ॥२७९॥
 भीमः श्रुत्वा तदालापं दुःखा-ऽमर्षातिपूरितः । दध्यौ मे मन्त्रिणं पापो विदम्बयति हा कथम् ? ॥२८०॥
 हकिन्त्वा चाह रे ! पाप ! सोऽहं सर्वेषु जन्तुषु । सौम्योऽपि भीम एवाऽद्य त्वयि संहारकारणात् ॥२८१॥
 ततोऽसौ मन्त्रिणं मुक्त्वा बलितो भीमसम्मुखम् । भीमेनापि लुलित्वाऽऽशु पदभ्यां धृत्वा स पातितः ॥२८२॥
 धृत्वा केशेषु दत्त्वाऽहिं हृदि कृत्वा करे त्वमिम् । भीमो भीषोऽभवद् यावत् तावद् देव्याऽऽकुलाऽवदत् ॥
 मा भो मा मारयस्वैनं कुमार ! मम वत्सलम् । नृशीर्षकमलैर्नित्यं यः करोति मदीप्सितम् ॥ २८४ ॥
 अनेन शिरसा यावदष्टोत्तरशिरःशतै । पूर्णोऽस्य किल सेतस्यापि प्रत्यक्षीभूय सम्प्रति ॥ २८५ ॥
 तावत् त्वमागतो वरस ! पौरुषेण तवाऽमुना । तुष्टाऽस्मि यद्भीष्टं ते प्रार्थयस्व तदद्य माम् ॥ २८६ ॥

यतः—

अस्थिष्वर्थाः सुखं मांसं त्वचि भागोः स्त्रियोऽक्षिषु । गतौ यानं स्वरे चाज्ञा सर्वं सद्भवे प्रतिष्ठितम् ॥२८७॥
 ततो भीमोऽवदद् देवि ! यदि तुष्टाऽसि मे प्रियम् । दत्से तच्चित्त-वाक्-कायैर्जावहिंसां परित्यज ॥२८८॥
 सिद्धिः कष्टमयी सर्वा रौद्रहोमादिकर्मभिः । सदा सुखमयी सिद्धिः पुनर्धर्मेण, नान्यथा ॥ २८९ ॥

तस्य मध्ये च भीमेन मुण्डमालास्त्रधारिणी । क्रूराक्षी महिषारूढा कालिकामूर्तिरीक्षिता ॥ २६५ ॥
पुरस्तस्याश्च पाखण्डी स एवं दृश्ये शठः । वामहस्तेन केशेषु विभ्राणः सुन्दरं नरम् ॥ २६६ ॥
आरूढस्त्रागतो यस्यां भुजायां नृपनन्दनः । कापालिकस्य तस्यैव सापि वामेतरा भुजा ॥ २६७ ॥
करात्तपुरुषस्यायं पापात्मा किं करिष्यति ? । प्रच्छन्नीभूय तद्दीक्षे पश्चात् कुर्वे यथोचितम् ॥ २६८ ॥
इति संचिन्त्य तस्यासाँ भुजादुत्तीर्य सत्वरम् । तस्यैव पृष्ठदेशेऽस्थाद् निभृतीभूय राजस्त्रः ॥ २६९ ॥

(युग्मम्)

भीमस्य खड्गमादाय भुजा यावत् समागता । ततः कापालिको वामकरात्तं नरमव्ययीत् ॥ २७० ॥
रे ! वराक ! स्मराऽभीष्टदेवतामाशु यत्तव । शिरोऽनेनासिना छित्त्वा पूजयिष्यामि देवताम् ॥ २७१ ॥
स प्राह त्रिजगज्जीववान्धवो जिनपुंगवः । सर्ववस्थास्त्रापि ध्येयः शरणं मेऽस्तु सन्मति ॥ २७२ ॥
तथा यस्तत्पदाम्भोजभृङ्गतः स्वामी क्रमागः । परार्थव्यसनी यश्च यस्याहं जीविताधिकः ॥ २७३ ॥
कापालिकस्य विश्वस्तो यश्च वारयतोऽपि मे । गतस्तेन समं कापि यो ममास्ति सदा हृदि ॥ २७४ ॥
स एव सुगृहीताहो हरिवाहननन्दनः । भीमनामा कुमारेन्द्रः स्मृतः कुरु यथेप्सितम् ॥ २७५ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

पाखण्डी प्राह रे ! पूर्वमयं लक्षणवानिति । देवीपूजार्थमारब्धा मया तस्य शिरश्छिदा ॥ २७६ ॥

धन्या धर्मधनैश्वर्यगर्जितोर्जितवृत्तयः । इमे यैर्दर्पदुष्पेक्षा धनिनो नावलैकिताः ॥ २५३ ॥

यतः—

भक्ते द्वेषो जडे गीतिः प्रवृत्तिर्मुखलङ्घने । मुखे कटुकता नित्यं धनिनां ज्वरिणामिव ॥ २५४ ॥
भीमोऽनुमोदनामेवं कुर्वन् गत्वान्तिके गुरुम् । अयन्दत महाभक्तया शेषसाधूनापि क्रमात् ॥ २५५ ॥
लब्धशरीर्यावदस्त्येष शृण्वन् धर्मं तदन्तिके । गगनात् तावदायान्तो ददर्शैकां महाशुजाम् ॥ २५६ ॥
कालदण्ड इवाकस्मात् कोऽयमित्याकुलं जनैः ? । वीक्षिता सा कुमारस्य सन्निधौ सहसाऽप्रतत् ॥ २५७ ॥
किं करिष्यत्यसावेवं ध्यायन् भीमोऽपि धीरधीः । प्रेक्षते तावदेतस्य खड्गमादाय साऽवलत् ॥ २५८ ॥
दीर्घा कृष्णा च कस्येयं भुजा याति क्व चेति सः ? । कुमारः कौतुकं द्रष्टुं द्रागुत्थित्यारोह ताम् २५९
उत्पत्य गगनं तस्यां व्रजन्त्यां स नृपात्मजः । रराज कालियव्यालपृष्ठारूढ इवाच्युतः ॥ २६० ॥
तथा पोतपतिर्भिन्नपोतः फलकमाश्रितः । दुस्तरं गगनाभोधिं तितीर्षुरिव सोऽश्चत् ॥ २६१ ॥
गच्छंश्च नभसाऽनेकनदी-कानन-पर्वतान् । प्रेक्षमाणो भुवि प्राप कालिकाभवनं क्रमात् ॥ २६२ ॥
नानाऽस्त्रिमयभित्तिस्थनृमुण्डकपिशिर्षकम् । कङ्कालकलिपतद्वारं दन्तिदन्तोस्तोरणम् ॥ २६३ ॥
केशपाशपताकाढ्यं लम्बिताऽसितचामरम् । व्याघ्रकृत्तिकृतोष्ठोच्चं रुधिरारुणभूतलम् ॥ २६४ ॥

(आदि विशेषकम्)

मोहान्धानां सुखायन्ते विषया दुःखदा अपि । लोहं धत्तूरितानां हि कथं न कनकायते ? ॥ २३९ ॥
तद्विभाव्येति कन्दर्पदर्पसर्पविषापहम् । महागारुडमन्त्राभं जिनमेव हृदि स्मर ॥ २४० ॥
तुष्टाश्च यक्षिणी प्राह चित्रं मन्त्राक्षरादिव । त्वद्वाक्याद् मम तत्तादृग् गतं मोहविवं क्षणात् ॥ २४१ ॥
ममैव किमिदं भाग्यं किंवा ते सिद्धिरीदृशी ? । भाल-पिण्ड-वचो-हस्तसिद्धयः स्युर्यतः सताम् ॥ २४२ ॥
तन्मम त्वत्प्रसादनान्यभवेऽपि न दुर्लभः । सर्वदुःखक्षयो मोक्षो विषयाऽपास्तचेतसः ॥ २४३ ॥
इत्थं तत्त्वोपदेशेन पूज्यस्त्वावन्मम मे । यस्तु पूज्यस्तवाप्येष जिनो मे शरणं सदा ॥ २४४ ॥
शंलापं यावदित्येवं कमलाक्षा करोति सा । भीमेन शुश्रुवे तावत् कृतोऽपि मधुरञ्चनिः ॥ २४५ ॥
पृष्ठं च सुन्दरि ! ध्यानः श्रूयते कस्य साऽब्रवीत् ? । सन्त्यत्र मुनयो विन्ध्ये चतुर्मासीमुपोषिताः ॥ २४६ ॥
तेऽधुना कुर्वते धन्या स्वाध्यायं कृत्यतत्पराः । ततो भीमोऽब्रवत् सोऽयमनन्धा वृष्टिरद्य मे ॥ २४७ ॥
यदेवंविधसाधूनामचिन्त्योऽत्र समागमः । रात्रिशेषं ततस्तत्र गत्वा निर्गमयाम्यहम् ॥ २४८ ॥
इत्युदित्वा स यक्षिणा दर्शिताञ्चा ततोऽगमत् । कृतानानागमाभ्यासा यत्र सन्ति तपोधनाः ॥ २४९ ॥
पुनः सपरिवाराऽहं मुनीनेभ्यापि वन्दितुम् । इत्युत्तवा साऽप्यगाद्धाम स्मरन्ती भीमशासनम् ॥ २५० ॥
भीमसेनकुमारोऽपि धर्मध्यानसमाहितान् । मुनींस्त्रिभुसं चाऽपि दृष्ट्वा हृष्टानचिन्तयत् ॥ २५१ ॥
अहो ! भूपालसत्कार-भोगाभावेऽप्यवन्धनात् । साधूनां सिन्धूराणां च वनवासं महासुखम् ॥ २५२ ॥

तं गजेन्द्रमिवाख्यो नखतीक्ष्णः कुशोदरः । करवालललज्जिह्वो भीमः सिंह इवाऽशुभत् ॥ २२५ ॥
 'दध्यौ च मारयाम्येनं किंत्वेष च्छन्नानपि मे । सेवां चक्रे तथा जीवन् यदि धर्मोऽपि रज्यति ॥ २२६ ॥
 ध्यायन्निति कुमारेन्द्रः कथञ्चिदपि लाघवात् भुत्वा चरणयोः कापालिकेनोच्छालितोऽम्बरे ॥ २२७ ॥
 स पतन् यक्षिणीदेव्या दैवयोगादवाप्यत । करयोः संपुटीकृत्य नीतश्च निजमन्दिरे ॥ २२८ ॥
 उत्तुङ्गचङ्गविस्तीर्णं पुण्यराशाविवोज्ज्वले । तत्र भीमः स्वमैक्षिष्ट दिव्यसिंहासनस्थितम् ॥ २२९ ॥
 सार्धत्रिभङ्गवादितमिव रूपं दधत्यथ । माञ्जलिः पुरतो भूत्वा यक्षिणी वदति स्म सा ॥ २३० ॥
 अयं विन्द्याचलो भद्र ! ममेदं वैक्रियं गृहम् । क्रीडार्थं निवसाम्यत्र कमलाक्ष्णाऽस्मि यक्षिणी ॥ २३१ ॥
 निजदेवपरीवारवृता स्वैरमिहानिशम् । तिष्ठाम्यद्य पुनः शैलमष्टापदमहं गता ॥ २३२ ॥
 ततो बलन्त्या दृष्टोऽसि पक्षिसत्त्वं नभोऽङ्गणे । कापालिकेन तस्माच्च पतन् यत्नाद्गृतो मया ॥ २३३ ॥
 अधुना मारदुर्वारशरघातनिपीडिता । शरणं त्वां प्रपन्नास्मि रक्ष मां पुरुषोत्तम ! ॥ २३४ ॥
 परिवारो मदीयोऽयं सर्वोऽपि तव किङ्करः । भविता तद्विधायान्न प्रसादं, संप्रहाण माम् ॥ २३५ ॥
 यक्षिण्यास्तद्वचः श्रुत्वा हसित्वेषू नृपाङ्गजः । वभाण यदहो ! काचित् परा काष्ठा मनोभुवः ॥ २३६ ॥
 दूरेऽस्तु मादृशस्तावदबुधो भूमिगोचरः ? । इत्थं विबुधलोकोऽपि मदनेन विडम्ब्यते ॥ २३७ ॥
 अनेनाभिदृता जीवाः कृत्याकृत्यं हिताहितम् । न जानन्ति न शृण्वन्ति नेक्षन्तेऽप्यशोमर्षीम् ॥ २३८ ॥

पुनर्मन्त्रिसुतः प्राह दृष्टान्तोऽयं न किंचन । यज्जीवो भावुकं द्रव्यं मणिः पुनरभावुकम् ॥ २१२ ॥
तेनातिमणितोऽप्येवं भीमो नामुश्चदाग्रहम् । क्रमेण च समायाता सैव कृष्णचतुर्दशी ॥ २१३ ॥
तस्यां कपालिना सार्धं वीरवेषधरो निशि । सखद्भश्चालितो भीमः इमशानं प्रति निर्भयः ॥ २१४ ॥
आलिख्य मण्डलं तत्राऽर्चित्वा कामपि देवताम् । कुमारस्य शिखावन्यं पाखण्डी कर्तुमुद्यतः ॥ २१५ ॥
तावद्भीमो जगौ भद्र ! मा शङ्किष्ठा यतो मम । सरस्वमेव शिखावन्यः प्रकृतं क्रियतां त्वया ॥ २१६ ॥
आकृष्टासिललज्जिह्वाभीमो भीमस्तदनितके । पञ्चानन इवात्पुग्रः साहसैकरसः स्थितः ॥ २१७ ॥
शिखावन्यच्छलं व्यर्थं जातमस्य ततः शिरः । पराक्रमेण मे ग्राहामिति निश्चित्य चेतसि ॥ २१८ ॥
कर्तनीयुत्करो रूपं कृत्वा व्योमममं निजम् । कूपाकारश्रवज्जिह्वो विकटं गर्जति स्म सः ॥ २१९ ॥
ततश्च मलयान्मोदगर्जितादिव दारुणः । विश्वक्षोभः क्षणं जज्ञे संभ्रान्तसुरदानवः ॥ २२० ॥
भीमस्तच्चेष्टितं दृष्ट्वा यमजिह्वानिभं करे । कृपाणं कम्पयामास निष्प्रक्रमयः क्रुधं दधत् ॥ २२१ ॥
प्राह कापालिको-रे ! रे ! बाल ! मृल्लामि ते शिरः । स्वयं चेदर्पयस्येत्तत् स्यात्सर्वदन्यभवे सुखी ॥ २२२ ॥
भीमेनाऽभाणि चण्डाल ! रे ! कृपाखण्ड ! मायिक ! । हत्वा मृत्पुमिवाद्य त्वां करोमि सुखिनं जनम् २२३ ॥
शस्त्रीयातस्ततस्तेन मुक्तस्तं नृपनन्दनः । स्वलयित्वाऽसिनोरप्लुत्य तत्स्कन्धमधिरूढवान् ॥ २२४ ॥

अन्यदा निजधामस्थं कुमारं मित्रसंयुतम् । एकः कापालिकोऽभ्यागात् प्रतीहारनिवेदितः ॥१९९॥

आशीर्वादवचःपूर्वमुपविश्य नृपाङ्गजम् । याचित्वैकान्तमित्याह पाखण्डी प्रणयान्वितम् ॥२००॥

शुवनक्षोभिनी नाम वरविद्यास्ति भीम ! मे । तस्या द्वादश वर्षाणि पूर्वसेवा कृता मया ॥ २०१ ॥

अधुनोत्तरसेवां तु गत्वा प्रेतवनान्तरे । एष्यत्कृष्णचतुर्दश्यां चिकीर्षुर्हमस्मि भोः ! ॥२०२॥

अतस्त्वं चेद् महासत्त्व ! भवस्युत्तरसाधकः । तदा सिध्यति मे विद्या तत् श्रुत्वोवाच राजसूः ॥२०३॥

असारेण शरीरेण यद्यनेन विनाशिना । गुणः कस्यापि कोऽपि स्यात्तन्तु किं नाजितं मया ? ॥२०४॥

प्रतिपद्येति भीमेन विस्मष्टः सोऽब्रवीदिदम् । कुमार ! दशभिर्घसैरायास्यति चतुर्दशी ॥ २०५ ॥

तावन्त्यहानि ते पार्श्वे स्थास्येऽथ नृपजनमना । अनुज्ञातः, स्थितस्तत्र स कुर्वन् भोजनं सह ॥ २०६ ॥

ततो मन्त्रिसुतोऽब्रवीत् पाखण्डी किमिह प्रभो ! ? । कुमारः प्राह कार्येण पुनर्मन्त्रिसुतोऽब्रवीत् ॥२०७॥

कार्यं किममुनाऽऽलापोऽभ्यनेन सह नोचितः । कुसंसर्गेण माऽऽत्मीये सत्सम्यक्त्वे मलं कुरु ॥ २०८ ॥

किंच दुर्जनसंसर्गो मधुरोऽपि सुखे सखे ! । निर्वाहे मारयत्येव कालकूट इव ध्रुवम् ॥ २०९ ॥

कुमारः प्राह सत्यं भोः ! किंतु दाक्षिण्यतो मया । प्रतिपन्नमिदं तेन श्रेयान् निर्वाह एव मे ॥ २१० ॥

अथवा—

किं करोति कुसंसर्गो निजधर्मदृढात्मनः ? । सर्पशीर्षोपितः किं न हरतेऽहिबिषं मणिः ? ॥ २११ ॥

तदेवं यस्य धर्मस्य योग्यताऽस्ति मम प्रभो ! । आदेशो दीयतां तत्र ततो मुनिपतिर्जगौ ॥ १८६ ॥
 अहन् देवो गुरुः साधुः श्रद्धानं च जिनागमे । शङ्खादिदोषनिर्मुक्तं सम्यक्तत्वमिति पालय ॥ १८७ ॥
 ततोऽसौ मन्त्रिणा सार्धं तत्पथ्य पुनर्मुनिम् । पप्रच्छ भगवन् ! कोऽयं मुनो मे शुभकारणम् ॥ १८८ ॥
 मुनिराख्यदयं प्राच्यभवे विप्रोऽभवत् तव । मित्रमज्ञानतपसा मृत्वा यक्ष इहाजनि ॥ १८९ ॥
 प्राप्नो भद्रकभावं च नित्यमास्माकदर्शनात् । तत्त्वां पूर्वभवमीत्या मुनो भूत्वेत्यवोधयत् ॥ १९० ॥
 प्रत्यक्षीभूय यक्षोऽपि मह्यन्नित्यभाषत । मयापि तव पादान्ते प्रभो ! सम्यक्त्वमाहृतम् ॥ १९१ ॥
 शिक्षामन्यामपि प्राप्य मुनीन्द्राह् धर्मगोचरास् । नत्वा यक्षो निजस्थानं ययौ नलदृपोऽपि हि ॥ १९२ ॥
 अथ राजा विधाप्यार्हाद्विभवं तस्यार्चनं सदा । कुर्वन् प्रभावतां धर्मं स महाश्रावकोऽजनि ॥ १९३ ॥
 प्रतिपद्य परिद्वज्यां प्रान्ते चानञ्जनक्रमात् । सर्वार्थमगत् तस्मादिहैवागत्य सेत्स्यति ॥ १९४ ॥
 इति श्रुत्वा नलाख्यानं भीमसेन ! त्वया स्वयम् । प्रतिपन्नव्रते भाव्यं दृढेनान्योऽपि बोध्यताम् ॥ १९५ ॥
 भीमोऽप्याह तवादेशः प्रमाणं मे मुनीश्वर ! । धन्योऽहं यस्य मे पूज्यैर्विशिष्टोऽनुग्रहः कृतः ॥ १९६ ॥
 क्रोधव्याघ्रे मानशैले मायावंशालिसंकुले । लोभगते भवारण्ये यद्येकः सार्धपो गुरुः ॥ १९७ ॥
 अथ नत्वा मुनिं पर्वद् निजस्थानं गताऽखिला । भीमोऽपि कुरुते धर्मं देवपूजादिना सुखी ॥ १९८ ॥

१ त्वत्पदोपान्ते, एवमपि ।

इन्द्रजालमिदं देव ! पुरस्ते दर्शितं मया । ततस्तोषाद्बहु द्रव्यं दत्त्वा राज्ञा व्यसर्जितं सः ॥ १७३ ॥
 राज्ञीं मन्त्रिजनानेवं विरक्तो नृपतिर्जगौ । इन्द्रजालमहो ! दष्टं, तैरुचे त्वत्प्रसादतः ॥ १७४ ॥
 नृपोऽवोचदिदं यादृगिन्द्रजालविजृम्भितम् । तादृशं रूपतारुण्यस्नेहायुर्विभवादिक्म् ॥ १७५ ॥

तथाहि—

येऽनङ्गुल्यरूपेण कामिनीनयनोत्सवाः । कुष्ठरोगदबध्रुष्टाः शक्यन्ते ते न वीक्षितुम् ॥ १७६ ॥
 कृतास्त्वारुण्यचैर्त्रेण ये स्फुरन्नावपल्लवाः । शटत्पत्रदुमायन्ते जरसा फाल्गुनेन ते ॥ १७७ ॥
 नखमांससमा प्रीतिर्जाता येषां परस्परम् । तेऽप्येकत्रानवस्थाना दष्टा दीपान्वकारवत् ॥ १७८ ॥
 आयुः सच्छिद्रकुम्भस्थजलवद् गलनात्मकम् । श्रीस्तु वातस्फुरद्दीपकालिकेव चलाचला ॥ १७९ ॥
 इत्यनित्ये जगद्दृते नात्मा मे रज्यतेऽधुना । मोक्षाय पूर्वजाचीर्णं चरित्रायामि यतिव्रतम् ॥ १८० ॥
 इत्युत्तवा स्वपदे न्यस्य कुमारं हरिविक्रमम् । दत्त्वा धर्मं धनं जातः श्रमणः सोऽहमेव तु ॥ १८१ ॥
 स्वदृत्तं यद्यपि स्वेन कथ्यमानं लघुत्वकृत् । तथापि नृपतेर्पुष्पादृशां स्याद् गुणकारणम् ॥ १८२ ॥
 इति श्रुत्वा बहून्मीलन्मना नलनृपोऽब्रवीत् । महासत्त्व ! नृपत्येवं वन्दनानि भवादृशाम् ॥ १८३ ॥
 मादृशां तु महामोहशृङ्खलाबद्धचेतसाम् । कषायायातिरुद्धानां मोक्षवार्ताऽपि दुर्लभा ॥ १८४ ॥
 मन्ये प्राच्यभवे पुण्यं पापं चाऽलं मयाऽर्जितम् । यत्ते पादयुगं दष्टं यन्न शक्नोमि सेवितुम् ॥ १८५ ॥

नृपप्रभृतिलोकानां पश्यतां भीतिविस्मितम् । वनो मुसलधारामिरारिभे वर्षितुं ततः ॥१५९॥
 क्षणेनैव पयःपुरे प्लावनयोद्यते भुवः । पुरःक्षोभोऽजनि, क्षमापः प्रलयं तमन्यत ॥ १६० ॥
 अथाऽगाद् नीरमास्थानं ततः सप्तमभूतले । आरुरोह नृपः सार्धं मन्त्रिणा बहुनापि च ॥ १६१ ॥
 तत्र पौरजनाक्रन्दं शृण्वानो विविधं नृपः । यावदस्ति जलं प्राप्तं तावत् सप्तमभूमिकाम् ॥ १६२ ॥
 तद् वीक्ष्य नृपतिः प्राह पश्य मन्त्रीश ! कीदृशम् । आगादकृतधर्माणामस्याकमतिसङ्कटम् ॥ १६३ ॥
 न कृतं सुकृतं क्षीणमायुर्वीक्ष्याधुना पदम् । तुङ्गशृङ्गपताकेव हृदयं मम वेपते ॥ १६४ ॥
 श्रावकं कुलमायापि विषयासक्तचेतसा । जिनेन्द्रधर्मो नो चक्रे हारितं जन्म हा ! मया ॥ १६५ ॥
 स्तुर्हाविक्षेप कल्पदुर्घावणा चिन्तामणिः पुनः । वैदूर्यं काचखण्डेन मया सूदेन हारितम् ॥ १६६ ॥
 किं कुर्वे कं स्सरान्येवं सङ्कटे पतितोऽधुना । इत्थं प्रलयतो नीरं राज्ञो निकटमागतम् ॥ १६७ ॥
 ततो हृदि नमस्कारं यावच्चिन्तयते नृपः । तावत् संमुखमायान्तं पोतमेकं प्रपश्यति ॥ १६८ ॥
 सप्तमे भूतले लग्नं तं दृष्ट्वा सचिवोऽब्रवीत् । नाथेह रत्नतां कोऽपि सुरस्ते ढौक्यत्यमुम् ॥ १६९ ॥
 तन्नारोढुं नृपः सौधाद् यावदुत्तिष्ठति क्रमम् । तावन्नो वारि नो मेघो न पोतो न च गर्जितम् ॥ १७० ॥
 स्वच्छावस्थं तथैव स्वं पश्यति स्वपुरे नृपः । सर्वं च मुदितं लोकं गीतवृत्त्योत्सवादिभिः ॥ १७१ ॥
 अहो ! किमिदमाश्चर्यं दैवज्ञ ! वद भूभुजा ? । इति पृष्टे बटुः प्राह दैवज्ञो न भवान्यहम् ॥ १७२ ॥

गीतमुरसमाप्तौ च स राज्ञा भाषितो यथा । कुशलं भो निमित्तज्ञ ! वदुर्दानमथाब्रवीत् ॥१४७॥
 कुशलं तादृशं देव ! यादृग् वक्तुं न शक्यते । क्षुभितेनोदितं राज्ञा किमभ्रं भोः ! पतिष्यति ? ॥१४८॥
 स प्राह सत्यमेवेदं यत् त्वया गदितं विभो ! । निमित्तेन मया ज्ञातं मा कोपं कुरु भूपते ! ॥१४९॥
 सशङ्केन ततो राज्ञा भणितं पुनरादरात् । निःशङ्कं ब्रूहि यज् ज्ञातं त्वया ज्ञानेन सुन्दर ! ॥१५०॥
 सोऽप्याह देव ! किं तेनाशिवेन कथितेन यत् । निरोद्धुं शक्यते नैव तथापि तव कथ्यते ॥१५१॥
 मुहूर्तानन्तरं धाराधरोऽथ धरिणीतले । मुसलाकारधारानभिर्वाषिष्यति तथा कथम् ? ॥१५२॥
 यथा ह्यकलितस्थूलस्थलप्रासादमन्दिरम् । सर्वमेकार्णवाकारं पुरमेतद् भविष्यति ॥१५३॥

(युगम्)

ब्रुवाणस्यैव तस्यैवं आन्त्वाऽभूदुत्तरोऽनिलः । कञ्चोर्लमुखमात्रं च मेघखण्डं समुन्नतम् ॥१५४॥
 बटुः पटुरथ ब्रूते प्रेक्ष्यतामभ्रकं जनाः ! । उत्तरस्यामिदं व्योम सर्वं पच्छादयिष्यति ॥१५५॥
 व्योम गन्तुमिवाऽस्थानलोकः सर्वोऽप्युद्देशत । अभ्रखण्डं तु तं रोद्धुमिव प्रसृतमम्बरे ॥१५६॥
 तस्य स्तनितनादेन भीतेव कुरुते मही । प्रतिशब्दमिषाद् बुभ्यारवं गिरिगुहामुखैः ॥१५७॥
 उद्वण्डाश्च तडिद्वण्डाः स्फुरन्ति स्म घनान्तरे । जिह्वा कालमुखस्येव चञ्चला ग्रसितुं महीम् ॥१५८॥

निविष्टौ तत्र तौ यावत् तावत् सैन्यमपि क्षणात् । अन्वगाद् मुनिरध्याख्यद् ध्यानान्ते धर्मदेशनाम् १२
 मूर्त्या वचःपरिमलेनापि चम्पकपुष्पवत् । तस्यातिशायिना भूपो विस्मितः पृष्ठवानिदम् ॥१३४॥
 सर्वोत्तमं कुलं नाथ ! ज्ञातं मूर्त्यैव ते मया । ईदृग्वयसि वैराग्यकारणं किन्तु कथ्यताम् ? ॥१३५॥
 मुनिरुवे महाभाग ! चातुर्गतिकदुःखदः । कारणं भव एवात्र विशेषस्तु निशम्यताम् ॥१३६॥
 अस्ति सिद्धपुरं नाम नगरं तत्र पार्थिवः । भुवनसार इत्याख्यस्तस्यामात्यो महामतिः । १३७॥
 अन्यदा दक्षिणात्यानां चङ्गसंगीतकारिणाम् । आययौ समुद्रायोऽदात् स तस्यावसरं नृपः ॥ १३८॥
 समतालमुदङ्गाद्यातोद्यनादमनोहरम् । तालच्छन्दानुगारब्धनर्तकीनृत्यवन्धुरम् ॥१३९॥
 समञ्जतिगतैः शुद्धस्वरैरालापसुन्दरैः । गीतध्वनिमुधासारैः पूरितञ्जुतिकोटरम् ॥१४०॥
 आरब्धं प्रेक्षणीयं तैर्वारनारीभिरादृतः । आस्थानस्थो नृपो द्रष्टुं लयलीनः प्रवृत्तवान् ॥१४१॥
 अथो व्यङ्ग्यपयद् वेत्री प्रभोऽष्टाङ्गनिमित्तवित् । बहुरस्त्रागतो देवं दिदृक्षुर्मुच्यतां न वा ॥१४२॥
 नृपतिः पाह मा मुञ्च को हस्यावसरोऽधुना ? । सति प्रेक्षाक्षणेऽत्रैवं देवानामपि दुर्लभे ॥१४३॥
 मन्त्र्यूचे भैवमाचक्ष्व यत् प्रेक्षाकौतुकं विभो ! । सुलभं दुर्लभोऽष्टाङ्गनिमित्तज्ञः पुनः पुमान् ॥१४४॥
 ततो राज्ञः समादेशाद् मुक्तोऽसौ वेत्रिणा बद्धः । आगतः पुस्तिकाहस्तः श्वेतवस्त्रः सदाकृतिः ॥१४५॥
 मन्त्रोच्चारणपूर्वं च नरेन्द्राय सिताक्षतान् । अर्पयित्वापस्रत्यासौ मथास्थानमुपाविशत् ॥१४६॥

पुनर्निरपराधानां पशूनां तृणमश्वताम् । प्रहरन्ति गतास्त्राणां ये तेषां क्षत्रता कुतः ? ॥ १२२ ॥
 वैरिणोऽपि हि मुच्यन्ते प्राणान्ते तृणमक्षणात् । तृणाहाराः सदैवैते हन्यन्ते पशवः कथम् ? ॥ १२३ ॥
 क्षुक्तिर्तस्त्व किं कोशेऽन्तःपुरे नगरेऽपि वा ? दीनानशरणानेवं यदस्मान् हंसि भूपते ! ॥ १२४ ॥
 अत उच्यते—

मीन-रङ्कु-सतां नीर-तृण-सन्तोषवर्तिनाम् । धीवरा लुब्धकाः क्षुद्रा हा ! निष्कारणवैरिणः ॥ १२५ ॥
 इति श्रुत्वा तृणोऽमात्यमुवाच महद्भुतम् । मर्त्यवाचा मज्जलपन्ति निर्भयाः पशवोऽपि यत् ॥ १२६ ॥
 मन्त्रिणा भणितं देव ! देवोऽयं दानवोऽथवा । केनापि हेतुना क्लृप्तमृगवेषोऽजतीर्णवान् ॥ १२७ ॥
 तद् गच्छ त्वरितं मुञ्च वाजिनं मुक्तकं करात् । प्रेक्षस्य किं करोत्येष ततो भूपस्तथाऽकरोत् ॥ १२८ ॥
 उच्चोच्चक्षमपया याति मृगो राजाऽपि पृष्ठतः । तावद् दूरे वनस्यान्तः प्रेक्षते मुनिपुङ्गवम् ॥ १२९ ॥
 मलम्बमुजमुत्तप्तस्वर्णवर्णं सुदर्शनम् । द्विधापि जितकन्दर्पं देहेन मनसापि च ॥ १३० ॥
 निरुद्धवचनं मुक्तचेष्टमेकाग्रमानसम् । नासाग्रन्यस्तदृष्टिं च ध्यायन्तं ब्रह्म किञ्चन ॥ १३१ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

ततोऽवोचद् मृगो भो भोः ! नमतेषं महामुनिम् । अवनदेतां च तं बाहादुत्तीर्य तृण-मन्त्रिणौ ॥ १३२ ॥

सर्वं हन्तव्यमेवात्र द्विपदं वा चतुष्पदम् । अन्यः प्राह मनुष्याणां वधोऽस्तु पशुभिः किम् ? ॥१०८॥
 तृतीयः प्राह हन्तव्या नरा एव न हि स्त्रियः । तुर्येणाऽभाणि हन्यन्तां पुरुषेष्वपि सायुधाः ॥ १०९ ॥
 पञ्चमोऽप्याह ये दान्ति ते वध्याः सायुषेष्वपि । षष्ठस्त्वाह विना शत्रून्धातः कार्यो न कस्यचित् ॥११०॥
 इति भिन्नं मनस्तेषामभूद्धेर्याविशेषतः । ताः कृष्ण-नील-कापोत-तेजः-पद्म-सिताभिधाः ॥१११॥
 तदेवं तारतम्येन विशुद्धपरिणामतः । येन सर्वे रिपुभ्योऽन्ये रक्षिताः सोऽपि सत्तमः ॥११२॥

किञ्च, उत्तमा लघुकर्माणः स्तोकादध्युपदेशतः । कुप्रवृत्तेर्निवर्तन्ते नलधर्मो यथा नृपः ॥ ११३ ॥

कोऽयं कथमयं बुद्धो नलधर्मनृपः प्रभो ! ? । इति पृष्टे कुमारेण गुरुः प्राह निशम्यताम् ॥ ११४ ॥
 विजयाख्ये पुरे पूर्वं नलधर्माभिधोऽभवत् । राजा राजेव यः पूर्णकलया प्रिययाऽन्वितः ॥११५॥
 तस्याऽऽसीत् तिलको मन्त्री मन्त्रिणां तिलकोपमः । बुद्ध्या लोकस्य राज्ञश्च रज्जधाम्नास यो मनः ॥११६॥
 अन्यदा मृगयार्थं सोऽश्वारूढः प्रस्थितो नृपः । गतोऽरण्यं क्रमात् तत्र प्रसृतं सर्वतो वलम् ॥११७॥
 स्वयं तु मन्त्रिणा सार्धं यावदग्रतरं ब्रजेत् । तावदेकं मृगं दीर्घदृढशृङ्गं ददर्श सः ॥ ११८ ॥
 चापमारोप्य बाणेन तं जिघांसुं मृगोऽब्रवीत् । क्षत्रस्य युज्यते किं ने यन्मां बाणेन विध्यसि ? ॥११९॥
 नो क्षत्रशब्दस्याऽर्थं त्वं जानासि यदहो ! क्षतात् ? । त्रायन्ते सकलं लोकं कश्यन्ते क्षत्रियास्ततः ॥१२०॥
 कुलद्वयविशुद्धा ये क्षत्रियाः सत्त्वशालिनः । नैव तेऽपगताऽस्यस्य प्रहरन्ति रिपोरपि ॥ १२१ ॥

भुजो शमदमौ पृष्ठं पश्चात्तापो गलं क्षमा । साम्यसौम्येऽधिणी नासा सन्तोषो विनयो मुखम् ॥९७॥
 प्रिय-सत्ये श्रुती भालं सम्यक्त्वं वासना शिरः । तदाज्ञा चारुधन्मिलः प्रबोधः श्मश्रु सुन्दरम् ॥ ९८ ॥
 इत्यङ्गिस्त्रिषु लोकेषु धर्मनामा प्रतिष्ठितः । योऽयं राजास्ति तस्यान्तरात्मा जीवदयाभिधः ॥ ९९ ॥

(कलापकम्)

कुमार ! तदियं कार्या विशेषेण त्वयाऽधुना । ततो हृष्टः समिन्नोऽपि भीमः सम्यक्त्वमाश्रयत् ॥१००॥
 तथा निरपराधानां जीवानां वधकर्मणि । यावज्जीवं निवृत्तिं च मृगयादौ तु सर्वथा ॥ १०१ ॥
 ततो हृष्टेन गुरुणा भीमो नववयस्त्वतः । प्रतिपन्नव्रतस्थैर्यं कर्तुं प्रत्युपहृंहितः ॥ १०२ ॥

अहो ! धन्यतमः कोऽन्यः कुमार ! भवता समः । नवे वयसि यस्मैवं पुराणवयसो मतिः ॥ १०३ ॥
 यत उच्यते—

पूर्वं मनः ततः कायं सतामालिङ्गते जरा । असतां च पुनः कायं कालेनापि न मानसम् ॥ १०४ ॥
 रम्यो द्राक्षेव कोऽप्यन्तरिन्द्रधारणवत् परः । बहिः संपूर्णभाग्यस्तु द्विधापि सहकारवत् ॥ १०५ ॥
 गतापराधजीवानामपि हिंसानिषेधतः । कथ्यते हुत्तमा लेख्या तन्नोदाहरणं शृणु ॥ १०६ ॥

तथाहि—

वैरिग्रामविघाताय केऽपि षट् पुरुषाः पुरा । चलिताः समुदायेन तेष्वेक इदमब्रवीत् ॥ १०७ ॥

वातेनैव पुनस्तत्राऽवकाशो नीलिपूरिते । कूर्मस्येन्दुरापोऽभूद् मनुष्यत्वं तथाङ्गिनः ॥ ८४ ॥
 प्राप्यते हि प्रयत्नाद् यदनुत्तरसुरैरपि । तदिदं प्राप्य मानुष्यं यतितव्यं शिवाऽञ्चति ॥ ८५ ॥
 स च द्वेधास्ति तत्रैक ऋजुर्वक्रोऽपरः पुनः । ऋजुमार्गो यत्तैर्मः तेनाशु शिवमाप्यते ॥ ८६ ॥
 रागद्वेषाभिधौ तत्र सिंहव्याधौ तु तिष्ठतः । क्रोधनामा महादावो मानो विषमपर्वतः ॥ ८७ ॥
 मायागुपिलवंशाली लोभो गर्तोऽतिविस्तृतः । विषया विषवृक्षाश्च धूर्ताः पाखण्डिकादयः ॥ ८८ ॥
 वेतालाश्च पुनर्वोरा द्वाविंशतिपरीषदाः । सावधानैरविश्रान्तैर्गन्तव्यं तत्र सर्वदा ॥ ८९ ॥
 ततो यद्यस्ति ते शक्तिरेताञ्जेतुं तदाश्रय । ऋजुमार्गं यतः श्रेष्ठं यतिधर्मात् परं न हि ॥ ९० ॥
 अन्यथा वक्रमार्गोऽस्ति गृहिधर्मापराभिधः । चिरात् तेनाप्यते सिद्धिः किन्त्वेष न हि दुर्गमः ॥ ९१ ॥
 ततो भालतलन्यस्तकरपङ्कजकुञ्जलः । नत्वा विज्ञपयामास गुरुं गुरुमुदा नृपः ॥ ९२ ॥
 नाद्यापि यतिधर्मोऽहं समर्थः सुप्रभो ! ततः । प्रसद्य गृहिधर्मो मे दीयतां यदि योग्यता ॥ ९३ ॥
 गुरुणा गृहिधर्मोऽथ भूभुजेऽणुजतादिकः । दत्तः सम्यक्तवमूलस्तं नृपः सम्यक् प्रपन्नवान् ॥ ९४ ॥
 जातश्रद्धः कुमारोऽपि तं प्रपित्सुविशेषतः । प्रसादितः स योग्यत्वाद् गुरुणैव हितैषिणा ॥ ९५ ॥
 प्रवृत्त्याख्य-निवृत्त्याख्यनियमौ यस्य सुक्रमौ । सत्सङ्गः कटिरास्तिव्यमुदरं हृद्विवेचनम् ॥ ९६ ॥

तस्य क्रमेण वधिष्णोः सुतो बुद्धिः पन्निः । अश्वत् तुल्यवया मित्रं मन्त्री च मतिः सागरः ॥ ७२ ॥
 अन्यदा स्नेहतो भीमः प्रातर्यातो नृपान्तिकम् । प्रणमन् भूभुजालिङ्ग्य निजोत्सङ्गे निवेशितः ॥ ७३ ॥
 अथोचितासनासीनः स्वाङ्गे पादयुगं पितुः । कृत्वा संवाहयंस्तस्य आसनं यावदिच्छति ॥ ७४ ॥
 तावदारामिकेणैत्य विज्ञप्तं देव ! दिव्यवाक् । अभिनन्दमुनीन्द्रोऽथ चम्पकोद्यानमागतः ॥ ७५ ॥
 तत् श्रुत्वा हर्षरोमाञ्चैरसंमादिव भूषणम् । स्वाङ्गादुत्तार्य मुकुटवर्जं तस्मै ददौ नृपः ॥ ७६ ॥
 कुमार-मन्त्रि-सामन्तसहितो वन्दिदुं नृपः । गतो भुवन्तिके पञ्चविधमिगमपूर्वकम् ॥ ७७ ॥
 सचिन्ताचितयोस्त्यागात्यागौ तदर्थेनैऽञ्जलिः । चित्तैक्यमुत्तरासङ्गोऽभिगमः पञ्चधा गुरोः ॥ ७८ ॥
 तत्रार्कवत् तपस्तेजोदीप्तं तापहरं पुनः । सोमवच्छीतलं किन्तु वक्रतामलवर्जितम् ॥ ७९ ॥
 ज्ञानादिगुणरत्नाढ्यं गम्भीरं च समुद्रवत् । न तु क्षारत्वदोषेण जडत्वेन च दूषितम् ॥ ८० ॥
 गुरुं दृष्ट्वा भुवं तुल्यन्नवन्दन् नरेश्वरः । धर्मलाभाशिषं सोऽपि ददौ दुरितहारिणीम् ॥ ८१ ॥
 (विशेषकम्)
 नासन्ने नातिदूरे च निविष्टो नृपतिः पुरः । स्मरिणापि समारमे विशुद्धा धर्मदेशना ॥ ८२ ॥
 अहो ! कोऽपि यथा कूर्मो वसन्निर्गर्धपल्वले । वातोत्सारितशेवालावकाशेनेन्दुमैक्षत ॥ ८३ ॥

आरोहो गो-वृषे वृक्ष-शैल-प्रासाद-हस्तिषु । रोदनाऽगम्यगमने स्वप्ने मृत्युश्च शस्यते ॥ ५८ ॥
 वस्त्रा-ऽन्न-फल-ताम्बूल-गुण्य-दीप-दधि-ध्वजाः । सद्गन्ध-चापर-च्छन्न-मन्त्रा लब्धा धनप्रदाः ॥ ५९ ॥
 आसनं शयनं यानं शरीरं वाहनं गृहम् । यो ज्वलद्दीक्ष्य जागर्ति तस्य लक्ष्मीः समन्ततः ॥ ६० ॥
 चन्द्रग्रासेऽम्बुधेः पाने निजान्नैर्विष्टिते पुरे । राज्यलामः सरो-नद्योस्तरणे च शुभोदयः ॥ ६१ ॥
 देवस्य दर्शनं धन्यमर्चनं च विशेषतः । आज्यलामः पयःपानं श्रिये चार्केन्दुदर्शनम् ॥ ६२ ॥
 तैलकुङ्कुमालिप्तं स्वं गीतवत्सपरं तथा । हसनतं वीक्ष्य दुःखाय व्यापदोपद्रवो भिये ॥ ६३ ॥
 शय्या-द्वारा-गैलाभङ्गे भार्याया जायते मृतिः । अङ्गच्छेद् पुनर्दृष्टे पितृमातृसुतव्ययः ॥ ६४ ॥
 रक्तकृष्णाम्बरभृता स्त्रिया श्लिष्टस्य स्या मृतिः । शुक्लमात्यंशुकभृता पुनः श्रीः सर्वतोमुखी ॥ ६५ ॥
 निगडे पाशबन्धे च प्रतिष्ठा स्यात् सुतोऽथवा । शुरुदेवपितृक्षमापैरादिष्टं यत् तथैव तत् ॥ ६६ ॥
 शस्तं शुक्लं शुभं सर्वं निन्द्यं कृष्णं त्वशोभनम् । इत्यादि बहुधा देव ! स्वमशास्त्रे निगद्यते ॥ ६७ ॥
 पुनः पप्रच्छ भूपात्रो राह्या स्वप्नेऽव वीक्षितः । प्रशान्तः सिंह उत्सङ्गे किं फलं तस्य भो द्विज ! ॥ ६८ ॥
 सोऽवदद् देव ! सत्पुत्रत्वाभावात् स्त्रीभिरीक्षिताः । स्वप्ने कलश-सूर्ये-न्दु-गज-सिंह-महावृषाः ॥ ६९ ॥
 ततो भूपोऽतिसंतुष्टः संमान्य व्यसृजद् द्विजम् । आशंसाऽपि सुपुत्रस्य कस्य नोह्लासयेद् मनः ? ॥ ७० ॥
 अथ स्वसमये राह्याः प्राजयतेजाः सुतोऽजनि । पूर्वक्रमगतं भीम इति नामाऽस्य निर्ममे ॥ ७१ ॥

तत्र—अहिंसा नाम यद्भोके स्वस्वभावप्रवर्तिनाम् । जीवितव्यैकसारणां प्राणिनां प्राणरक्षणम् ॥ ४७ ॥
जीवितव्यं ददानेन दत्तं त्रिभुवनं ततः । हरता तत् तु सर्वस्वं हृतं शून्यीकृतं जगत् ॥ ४८ ॥

ग्रन्थातरेऽप्युक्तम्—

‘सर्वे वेदा न तत् कुर्युः सर्वे’ यज्ञाश्च भारत ! । सर्वतीर्थाभिषेकाश्च, यत् कुर्यात् प्राणिनां दया ॥ ४९ ॥
कुमिकीटपतङ्गेषु तृणवृक्षादिकेष्वपि । दयां सर्वत्र कुर्वीत यथात्मनि तथा परे ॥ ५० ॥
स्वयं रक्षति यो जीवान् रक्षयत्यपरानपि । इहापि सोऽद्भुतामृद्धिमेति भीमकुमारवत् ॥ ५१ ॥

तथाहि—

पुरमस्त्वत्र कमलपुरं यद् भूमिपत्वर्त्तले । श्रिया नित्यकृतावासं विकाशि कमलायते ॥ ५२ ॥
तत्र प्रजापतिर्न्यायसष्टाऽऽसीद् हरिवाहनः । तत्प्रिया मालती नाम मालतीव गुणोज्ज्वला ॥ ५३ ॥
साऽन्यदा सिंहमङ्कस्थं स्वप्ने दृष्ट्वा न्यवेदयत् । राज्ञः, राजापि सानन्दं निशम्याऽभिननन्द तम् ॥ ५४ ॥
अथ प्रभातकुल्यानि कृत्वाऽऽस्थानगतो नृपः । द्विजमाकारयामास स्वप्नशास्त्रविशारदम् ॥ ५५ ॥
तत्र दत्तासनासीनं तं पप्रच्छ नृपो ननु । पूर्वं कथय मे तावत् कस्य स्वप्नस्य किं फलम् ? ॥ ५६ ॥
द्विजः प्राह शृणु स्वामिन् ! दृष्टचिन्तितवर्जितः । स्वच्छदेहैश्च यो दृष्टः स स्वप्नः फलदोऽखिलः ॥ ५७ ॥

नरकान्तं तदा राज्यं यदि राजा न धार्मिकः । धार्मिके तु परं तस्मिन् सौख्यमत्र परत्र च ॥ ३३ ॥
 अनुशिष्टिं विधायैवं क्षमयित्वाऽखिलं जनम् । श्रुतसागरमुर्वन्तेऽग्रहीद् विबुधतिर्व्रतम् ॥ ३४ ॥
 राजाथ किरणवेगः पैत्रिकीं राज्यसम्पदम् । अगृधुः पालयामास नीतिशास्त्रानुसारतः ॥ ३५ ॥
 अनासक्तमनाः सौख्यं सिधेवे विषयोद्भवम् । इत्यर्थकामौ तस्याऽऽस्तां धर्मायैव महात्मनः ॥ ३६ ॥
 पद्मावतीकुक्षिभवः तस्यापि तनयोऽभवत् । नामतः किरणतेजास्तेजसामेकमास्पदम् ॥ ३७ ॥
 क्रमाच्च कवचहरः सिद्धविद्यश्च सोऽभवत् । मूर्तिः किरणवेगस्य द्वितीयेव महामताः ॥ ३८ ॥
 अन्यदा वहिरुद्याने तत्रैत्य समवासरत् । मुनिः सुरगुरुर्नाम नास्त्रैव ध्वस्तकल्मषः ॥ ३९ ॥
 गत्वा किरणवेगस्तं नमश्चक्रेऽतिभक्तितः । पुरीलोकश्च सर्वोऽपि मुनिं वन्दितुमागमत् ॥ ४० ॥
 ततो राज्ञो जनस्याऽपि यथास्थानं निषेदुषः । अनुग्रहाय विदधे स साधुधर्मदेशनाम् ॥ ४१ ॥
 आसाद्यते भवान्भोधौ भ्रमद्भिः यत् कथञ्चन । मूढैः तत् पाप्य मानुष्यं हा ! रत्नमिव हार्यते ॥ ४२ ॥
 नराणां कीटकानां च दैवदत्ताऽश्नायुषाम् । आर्तध्यानकृतोऽभेदो यदि धर्मं न कुर्वते ॥ ४३ ॥
 नरके पातनायैव विषयाः सेविताश्चिरम् । सेव्यो मोक्षफलस्तस्माद् धर्मः सर्वज्ञभाषितः ॥ ४४ ॥
 स च द्वेधा भवेदत्र गृहस्थ-यतिभेदतः । अणुव्रतानि मुख्यानि गृहिणां पञ्च तद् यथा ॥ ४५ ॥
 अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्याऽपरिग्रहौ । धर्मस्त्वाख्यायि सर्वज्ञैरेष पञ्चव्रतात्मकः ॥ ४६ ॥

कार्यो ज्ञानावयोद्विदग्धैः सह सङ्गमः । द्यूतादिव्यसनं वार्यं कृत्यः षट्शत्रुनिग्रहः ॥ २० ॥
 आराम इव लोकोऽयं पालनीयः प्रयत्नतः । येनाप्तोषि यशःपुण्यं सौख्यपुण्यमयं फलम् ॥ २१ ॥
 तथा-गुणैवनादरं वत्स ! भूरिश्रीरपि मा कृथाः । संपूर्णोऽपि घटः कूपे गुणच्छेदात् पतत्यधः ॥ २२ ॥
 स्वाम्यमात्यश्च राष्ट्रं च दुर्गः कोशो बलं सुहृत् । राज्यं सप्तान्नभ्येतत् सद्गुणैरेव धार्यते ॥ २३ ॥
 मा जात ! संपदामग्रमाल्लोऽस्मीति विश्वमीः । दूरारोहपरिभ्रंशविनिपातः सुदुःसहः ॥ २४ ॥
 किञ्च-कुलजस्यापि ते वत्स ! भूयो भूयः प्रचक्ष्यते । येनेदं यौवनं नव्यं दावपावकसंनिभम् ॥ २५ ॥
 दग्ध्वा गुणवनं तच्च विस्त्रेप्तातः प्रशामयति । धन्यास्ते तु शमाम्भोधिः प्रागेव शमयन्ति ये ॥ २६ ॥
 निःस्वानामपि तारुण्यं विकाराय भवत्यलम् । विद्यारूपवलैश्वर्योद्धतानां किं नु कश्यते ? ॥ २७ ॥
 यौवनस्यावतारे हि बाल्येनैव सह व्रजेत् । स्नेहो गुरुजने, वाञ्छा वक्षसा सह वर्धते ॥ २८ ॥
 वयसेव सहारोहत्यहो ! प्रीतिर्नवा नवा । वलेनैव सह स्फीतिं मदो याति दिने दिने ॥ २९ ॥
 दोर्द्ध्येन सह स्थूलभावमापद्यते मतिः । मध्येनैव सहात्यन्तकृशतां भजति श्रुतम् ॥ ३० ॥
 हृदयं च सहोहभ्यां दुर्नयेरुपचीयते । मोहो मालिन्यहेतुश्चोर्जुनभते श्मश्रुणा सह ॥ ३१ ॥
 आकारमनुवर्तन्ते विकारा अपि पुत्रक ! । तदिदं यौवनारण्यं कोऽपि क्षेमेण लङ्घयेत् ॥ ३२ ॥

नम्रस्वेचरकोटीरगाणिकयमकरी सदा । यस्य पादनखश्रेणिप्रभाजालजलेऽवसत् ॥ ६ ॥

निजाचारेण लोकानां मानसानि हरन्नापि । न्यायनिष्ठ इति ख्यातिमवाप स्वेचरेषु यः ॥ ७ ॥

रूपलावण्यसौभाग्यैः तिलकन्वेन योषिताम् । अभूत् सार्थाऽभिधा तस्य दयितां तिलकावली ॥ ८ ॥

शुञ्जानस्य तथा सार्धं तस्य वैषयिकं सुखम् । क्रियानपि ययौ कालो विद्भुद्वितिमहीपतेः ॥ ९ ॥

इतश्च सोऽष्टमात् कल्पाद् गजजीवः परिच्युतः । देव्याः श्रीतिलकावल्या उदरे समवातरत् ॥ १० ॥

सा काले सुषुवे सन्नमनूननरलक्षणम् । पित्रा च किरणवेग इति नामाऽस्य निर्गमे ॥ ११ ॥

स्त्रीभिर्लाल्यमानः सन् व्यवधिष्ठ क्रमेण सः । विद्याकल्पनिधिश्चाभूदासरोह च यौवनम् ॥ १२ ॥

सर्वलक्षणसंपूर्णं दधानोऽप्यङ्गमुज्ज्वलम् । यत्रासौ हरिणाक्षीभिरनङ्ग इव दृश्यते ॥ १३ ॥

विद्भुद्वतिरथो एनं महासामन्तवंशजाम् । पद्मावतीं राजपुत्रीं महर्घ्या पर्यणाययत् ॥ १४ ॥

परत्रहितसद्धर्मक्रियावसरमात्मनः । हात्वा दत्त्वा च पुत्रस्य राज्यं राजेत्यभाषत ॥ १५ ॥

भोः ! प्रधानाः ! यतः स्वामी चक्षुश्च भवतामयम् । अर्पितः किरणवेगो द्रष्टव्योऽहमिवातिशमम् ॥ १६ ॥

स्वप्नेऽप्याज्ञा न लङ्घ्याऽस्य प्रतिकूलकृतोऽपि हि । विकारः कुलनध्वेव दर्शनीयो न जातुचित् ॥ १७ ॥

त्वयाप्येष महाराज ! राजलोको मयेव भोः ! । अनुवर्त्योऽपरान्तेऽपि भाव्यं बाह्यरूपैव हि ॥ १८ ॥

हृदयान्तः पुनः पितृशिशुन्यायेन सुन्दरम् । चिन्तनीयं, न मर्यादा लङ्घनीया समुद्रवत् ॥ १९ ॥

दानादिर्धान् निखिलजन्तुगुरुः प्रधानंयानद्वयीदशनवानुरुकीर्तिशुण्डः ।

पार्श्वः करी शपवनैकविहारभावो गीर्दिनतः शमयताज्जगतीरजांसि ॥ ८८५ ॥

इति श्रीकालिकाचार्यसंतानीयश्रीभावदेवमूरिविरचिते श्रीपार्श्वनाथचरित्रे महाकाव्येऽष्टसर्गे भावाङ्के श्रीपार्श्वनाथप्रथम-
द्वितीय-तृतीयभववर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ।

अर्हम्

अथ द्वितीयः सर्गः ।

अथ पूर्वविदेहेषु सुकच्छे विजये गिरौ । वैताल्येऽस्ति धनैराढ्या तिलका नामतः पुरी ॥ १ ॥
उत्तुङ्गचङ्गधवलप्रासादच्छन्नानाऽनिशम् । पुरीप्रभुतया यस्या यशोरगिशरिवोच्छ्रितः ॥ २ ॥
सर्वदाऽनेकविद्याभिर्यत्र विद्याधरा नराः । आश्लुष्टा अपि मुच्यन्ते नैव क्षणमपि श्रिया ॥ ३ ॥
मुखैश्चन्द्रमसं, नेत्रैः कमलं, कोकिलं स्वरैः । गमनै राजहंसं च जिग्युर्गजाऽबला अपि ॥ ४ ॥
तत्र विदुर्द्वतिर्नाम राजा विद्याधरेश्वरः । बभूव स्वयशोदुग्धक्षालिताशेषदिग्मुखः ॥ ५ ॥

देवादेशय यत् कृत्यं किंकरा वयमास्महे । इयं च श्रीस्तवायता याद्विभाति कुरुष्व तत् ॥ ८७२ ॥
ततः स विहितज्ञानः कल्पपुस्तकवाचनः । सिद्धालयस्थप्रतिमाः स्तुत्वाऽऽस्थानीमिश्रियत् ॥ ८७३ ॥
देवदेवीगणैरेवं विहिते मङ्गलकमे । संगीताऽमृतमयात्मा दिव्यभोगानशुक्त सः ॥ ८७४ ॥
वरुणा करिणी साऽपि तपस्त्रये सुदुस्तपम् । तथा यथा विपद्याभूद् देवी कल्पे द्वितीयके ॥ ८७५ ॥
स कोऽपि देवो नैवाभूदीशाने यन्मनस्तया । न ह्यहारि मनोहारिरूपलावण्यसंपदा ॥ ८७६ ॥
देवे कापि मनश्चक्रे न मनागपि सा पुनः । गजेन्द्रजीवदेवस्य संगमध्यानतत्परा ॥ ८७७ ॥
गजेन्द्रजीवदेवोऽपि यस्यामत्यनुरागवान् । रक्तां तां चावधेर्ज्ञात्वा सहस्रारमुपानयत् ॥ ८७८ ॥
चक्रे स देवो देवीं तामन्तःपुरशिरमणिम् । पूर्वजन्माभिसंबद्धः स्नेहो हि बलवत्तरः ॥ ८७९ ॥
नन्दीश्वरे शाश्वताहर्त्पतिमानां महार्चनैः । संगीतेन पुरस्तासां मुनीनां पर्युपासनैः ॥ ८८० ॥
कदाचिन्नन्दनोद्यानदीर्घिकाजलकेलिभिः । कदाचिद् गीतवादित्रनित्योत्सवमहारसैः ॥ ८८१ ॥
स्वच्छन्दक्रीडया तत्र सुखं वैषयिकं परम् । मुञ्जानोऽगमपत्कालं स गजेन्द्रपुरो दिवि ॥ ८८२ ॥
कालेन कियता सोऽपि कुर्बुटाहिविपन्नवान् । नारकोऽभूत् समदशार्णवायुः पञ्चमावनौ ॥ ८८३ ॥
पञ्चमावनियोभ्याश्च वेदना विविधाः सदा । सोऽन्वभूत् कमठजीवो विश्रान्तिं नाप जातुचित् ॥ ८८४ ॥

विशेषेणार्त्तध्यानस्थो मृत्वाऽभूत् कुर्कुटोरगः । अटव्यां दर्शनेनाऽपि सर्वसत्त्वभयंकरः ॥ ८५९ ॥
 दंष्ट्रया पक्षविक्षेपनैरवैश्वज्जुष्टुदेन च । जातपक्षो यम इव संहरन् प्राणिनोऽखिलान् ॥ ८६० ॥
 सरस्युष्णांशुसंतप्तं स पिवन् प्रासुकं पयः । ददृशे मरुभूतीमस्तेन बभ्रमताऽन्यदा ॥ ८६१ ॥
 पङ्के मग्नस्तदा दैवात् तपःक्षामतनुत्वतः । निर्गन्तुमक्षमः कुम्भे स दष्टः कुर्कुटाहिना ॥ ८६२ ॥
 तद्विषमसरैर्ज्ञात्वाऽवसानं स मतङ्गजः । चक्रे चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं समाहितः ॥ ८६३ ॥
 तत्क्षणोल्लासिर्वीर्यश्च विमृश्यन् मुनिभाषितम् । सस्मारैकमनाः पञ्चपरमेष्विनमस्कृतिम् ॥ ८६४ ॥
 व्यभावायञ्च रे ! जीव ! मरणे ध्रुवभाविनि । धर्मध्यानक्षणः सांढ्यं महाभाष्येन लभ्यते ॥ ८६५ ॥
 परो निमित्तमात्रं स्यात् स्वकर्मैवाऽपराध्यति । प्रद्वेषं मा स्म तत् कार्षीरास्मिन् कुर्कुटपन्नगे ॥ ८६६ ॥
 इत्थं शमसुधातुप्तो धर्मध्यानी विपद्य सः । सहस्रारे सप्तदशसागरायुः सुरोऽभवत् ॥ ८६७ ॥
 विमानेऽन्तर्मुहूर्त्तनोत्थाय दूषययुगान्तरात् । आसीनं तरुणनराकारं सर्वाङ्गभूषितम् ॥ ८६८ ॥
 रत्नकुण्डलकोटीरतारहारदिभूषणाः । सहसा सुरसुन्दर्यः सहर्षमिदमूचिरं ॥ ८६९ ॥

(युग्मम्)

जय, नन्द, चिरं भद्र ! प्रीणय स्वदृशाऽनुमान् । अद्यास्माकमनाथानां नाथत्वं यत् त्वमासदः ॥ ८७० ॥
 अद्य पुण्याहमद्यैव मङ्गलं प्रीतिरद्य च । अद्यैव वसः तिस्रर्गो नाथ ! यत् त्वमिहागमः ॥ ८७१ ॥

वरुणा करिणीभूता सापि तत्रैव तस्थुषी । तदैव जातिस्मरणमुपलभे गजेन्द्रवत् ॥ ८४६ ॥
भूयोऽप्याख्याज्जिनधर्मं तस्यर्षिः स्थैर्यहेतवे । ययौ च आवकीभूय मुनिं नत्वा स कुञ्जरः ॥ ८४७ ॥
मिलितः सर्वलोकोऽपि पुनस्तद्बोधविस्मितः । कोऽपि दीक्षामुपादत्ते कोऽप्यभूत् आवकस्ततः ॥ ८४८ ॥
तदा सागरदत्तोऽपि जिनधर्मे दृढाशयः । विशिष्टश्रावको जज्ञे सुरैरप्यविकम्पितः ॥ ८४९ ॥
अष्टापदाद्रौ गत्वा च सोऽरविन्दमहामुनिः । अवनदताडहतः सर्वान् विहरंश्चान्यतो ययौ ॥ ८५० ॥
कुञ्जरश्रावकः सोऽपि भूत्वा भावयतिः स्वयम् । ईर्यादिनिरतोऽचारीत् कुर्वन् षष्ठादिकं तपः ॥ ८५१ ॥
सूर्यतप्तान्भसः पाता शुक्लपत्रादिपारणः । स करी कस्मिन्कीलिविमुखोऽस्थाद् विरक्तधीः ॥ ८५२ ॥
इति दध्यौ च धन्यास्ते मर्त्यत्वे प्रव्रजन्ति ये । पात्रदानमिवाऽर्थस्य मर्त्यत्वस्य फलं व्रतम् ॥ ८५३ ॥
द्रविणं तद्धनेनेव मर्त्यत्वं धिग् मया तदा । अहार्यनात्तदीक्षेण किं करोम्यधुना पशुः ? ॥ ८५४ ॥
तिर्यक्तवेऽपि शरीरस्य गुरुत्वेनास्य पापिना । अभवं बहुजीवानां क्षयकारी भयङ्करः ॥ ८५५ ॥
येन तेन वनाहारणैष कुक्षिः प्रपूर्यते । तज्जोव ! ममतां देहे त्यक्त्वा धर्मपरो भव ॥ ८५६ ॥
भावयन् भावनामेवं गुर्वाज्ञास्थिरमानसः । स कालं गमयन्नस्थान् सुस्थितः सुख-दुःखयोः ॥ ८५७ ॥
इतश्च कमटो ज्ञानतो मरुभूतिवधादपि । अभाष्यमाणां गुरुणा गर्हमाणोऽन्यतापसैः ॥ ८५८ ॥

दूरतो धावितः क्रोधादिभः पार्श्वगतोऽस्य तु । प्रशान्तमत्सरो जज्ञे तत्तपःश्रीप्रभावतः ॥ ८३३ ॥
 सद्यश्च जातसंवेगाऽनुक्रम्यः स्थिरदेहभूत । तस्यौ मुनेः पुरस्तस्य स शैथिल्य इव नूतनः ॥ ८३४ ॥
 मुनिस्तस्योपकाराय कार्यात्सर्गमधारयत् । शान्तगन्धारीया वाचा तं बोधयितुमब्रवीत् ॥ ८३५ ॥
 भो भोः ! स्मरसि किं न त्वं मरुभूतिभवं निजम् । किं न प्रत्यभिजानासि मामरविन्दभूयतिम् ? ॥ ८३६ ॥
 तद्भवे प्रतिपन्नं किं व्यसमार्थमर्धमाहृतम् ? । स्मर सर्वं विमुञ्चेयं मोहं धापदजातिजम् ॥ ८३७ ॥
 गिरं पीयूषदेशियां मुनेस्तस्य मतङ्गजः । पयौ निश्चलविस्तारिकर्णपर्णपुटेन सः ॥ ८३८ ॥

अथाहापोहतो जातिस्मरणं प्राप्य तत्क्षणात् । अत्यन्तोच्छासिहर्षाश्चलिलप्लुतलोचनः ॥ ८३९ ॥
 भूत्वाऽवनतकायाग्रः करेण चरणौ स्पृशन् । शिरसा तं नमश्चक्रे संविद्यात्मा मुनिं गजः ॥ ८४० ॥
 भूयोऽपि तं मुनिः स्माह भवेऽस्मिन्नाटकोपमे । माणी नट इवाप्नोति रूपान्यत्वं क्षणे क्षणे ॥ ८४१ ॥
 तथाहि क तदा धीर्मांस्तत्त्वज्ञः श्रावको द्विजः । जातिस्वभावमूढात्मा केदानीं त्वमसि द्विपः ? ॥ ८४२ ॥
 किंवाऽथ बहुनोक्तेन कार्यसारो भव द्रुतम् । कषायविषयासङ्गं विमुच्य करिपुंगव ! ॥ ८४३ ॥
 नाऽसि सर्वविरत्यर्हस्तद् द्वादशव्रतात्मकः । भूयः श्रावकधर्मोऽस्तु प्राग्जन्मज्ञीकृतस्तव ॥ ८४४ ॥
 इत्यादि गदितं धर्मरहस्यं मुनिनाऽखिलम् । श्रद्धानसहितः सोऽनुमेने हस्ताग्रसंज्ञया ॥ ८४५ ॥

अतिस्निग्धतया निर्यत्तुषारकणिकामिषात् । अर्थापहृतिप्रीत्या मुक्तहर्षाश्चकैरिव ॥ ८२१ ॥
मिलितोन्नतविस्तीर्णैः पुष्पपत्रफलानिवृतैः । विचित्रवृक्षैः परितः परीतं स्वजनैरिव ॥ ८२२ ॥
परमैरिव कापूर्मुक्तानामिव चूर्णिभिः । द्रव्यैरिव हिर्मानीनां सुधांशोरिव रश्मिभिः ॥ ८२३ ॥
मुनीनामिव चेतोभिर्निर्मितं मन्यते जनैः । यदत्यच्छत्वशैत्येन तत्रास्त्येकं महासरः ॥ ८२४ ॥

(सप्तभिः कुलकम्)

तस्यान्ते मुजनस्येव विश्वस्तः सार्धं आवसत् । जनः प्रवहते नीरेन्धनान्नपचनादिषु ॥ ८२५ ॥
तदा च मरुभूतीभः करिणीभिः समावृतः । एत्य तत्र सरस्यम्भः पर्णै मेघ इवाऽर्णवे ॥ ८२६ ॥
पयःपूर्णकरोत्क्षेपं करिणीभिः समं चिरम् । तत्र रत्ना स निर्यातः पालिमध्यासरोह च ॥ ८२७ ॥
दिशोऽवलोकयंस्तत्रापश्यत् तं सार्धमोषितम् । कृतान्त इव चाधावत् कोपात् ताम्रमुखेक्षणः ॥ ८२८ ॥
कुण्डलीकृतशृण्डाको निष्कम्पश्रवणद्वयः । पूरिताशः स गर्जाभिर्नार्शयामास सार्धैकान् ॥ ८२९ ॥
नरनार्यो बाहनानि करभादीनि चाऽभितः । पलायांचक्रिरे जीवग्राहं सर्वो जिजीविषुः ॥ ८३० ॥
पर्यस्यच्छकटं ब्रुव्यत्पटगेहं रटज्जनम् । आरटत्करभं तत्र तदासीदतिभीषणम् ॥ ८३१ ॥

ज्ञात्वाऽवधेर्वोधिकालं करिणः तस्य संमुखम् । भगवानरविन्दोऽपि कायोत्सर्गं ददौ स्थिरः ॥ ८३२ ॥

१ शुक्तम् । २ महतां हिमानाम् । ३ ओषित स्थितम् ।

प्रवर्धमानतत्पुण्यविधाताशङ्कया मुनिः । यावद् न विरतस्त्वावद् दातुरेवं मनस्यभूत् ॥ ८०८ ॥
 अहो ! किमियत्तैकाकी छुतेनैष करिष्यति ? यन्नाद्यापि विरमतीत्यपत्त परिणामतः ॥ ८०९ ॥
 ततो येन क्रमेणैष देवलोकात्पुण्यऽर्जयत् । तेनैव निपतस्तेन ज्ञानिना मुनिनोदितः ॥ ८१० ॥
 इयदूर्ध्वमहो ! गत्वा मा पत मुग्ध ! मा पत । स ऊचे नन्विहासम्येष किमसंबद्धमुच्यते ? ॥ ८११ ॥
 अथर्षिः कथयामास श्रद्धादानस्य सत्फलम् । महाद्भुतकरं सद्यो विकल्पस्य च दूषणम् ॥ ८१२ ॥
 निर्विकल्पमतो दानं देयं सात्त्विकमुत्तमैः । लोकेऽपि शकुनः स्वप्नो विकल्पादुच्यतेऽफलः ॥ ८१३ ॥
 अनेन भूषणेनात्मा सुभगंभावुको भवन् । स्पृहणीयतमः सिद्धिर्ब्रह्मा अपि भवेद् भुवम् ॥ ८१४ ॥
 इत्यादिविविधां धर्मशिक्षां शृण्वन् निरन्तरम् । अरविन्दस्य राजर्षेर्वदनात् सार्धनायकः ॥ ८१५ ॥
 मन्वानो गुरुसंयोगं कल्पद्रुमासिसंनिभम् । मिथ्यात्वं सर्वथा त्यक्त्वा श्रावकत्वं प्रपन्नवान् ॥ ८१६ ॥
 नित्यं सागरदत्तोऽथ गच्छन् मार्गे क्रमेण ताम् । अटवीं प्राप यत्रास्ते मरुभूतिः करीश्वरः ॥ ८१७ ॥
 कदलीगर्भसंकाशमृदुकण्डोलबाहुभिः । सुप्रसन्नतया गन्तूनालिङ्गितुमिवोद्यतम् ॥ ८१८ ॥
 वातनम्रैर्ध्रमद्भुङ्गाऽऽरवहृद्याम्बुजाननैः । आकारयदिवानम्य पान्थानातिथ्यहेतवे ॥ ८१९ ॥
 हंस-सारस-हारित-चक्र-कादम्बकादिभिः । शब्दायमानैर्नानैव गीयमानगुणोत्करम् ॥ ८२० ॥

सल्लक्षणधरो ज्ञात्वाऽऽदेशात् कुलपतेः शुक्रः । पाठितः शिक्षितश्चासौ तापसैर्हृष्टमानसैः ॥३९१॥
पितरावपि तन्मोहात् तत्रैवाऽऽगत्य तस्यतुः । अन्यदा निजशिष्याणां पुरः कुलपतिर्जगौ ॥३९२॥
द्वीपो वारिनिधेर्मध्ये हरिमेलाऽभिधो वरः । तिष्ठतीशानकोणेऽस्य सहकारो महादुमः ॥३९३॥
देव-दानव-गन्धर्व किन्नर-व्योमचारिणाम् । मिथुनैः सेवितच्छायः सुधासिक्तः सदाफलः ॥३९४॥

(शुभमम्)

देवाऽनुभावात् तस्योपजीवति स्वादु यः फलम् । दोषरोगजराभुक्तः स्फुटं स्यात् स पुनर्नवः ॥३९५॥
शुक्रोऽपीदं वचः श्रुत्वा दध्यौ हृष्टमना भृशम् । भुवं मदर्धमेवेदं व्याख्यातं विदधे गुरुः ॥३९६॥
दृष्टिभ्रष्टौ जराजीर्णौ यद् मातापितरौ मम । तदाश्रफलदानेन किञ्चित् स्यामऽनृणस्तयोः ॥३९७॥
किं तेन जातु जातेन पृथिवीभारकारिणा । आस्तामऽन्यस्य पित्रोरप्याशां पूरयते न यः ? ॥३९८॥
स पुत्रो यः पितुर्मातुर्भूरिभक्तिसुधारसैः । निर्वापयति संतापं शेषस्तत्कृमिकीटकः ॥ ३९९ ॥
उक्तं च कुलपतिना—

मातृपित्रोरऽभरकः क्रियासुहिद्वय याचकः । मृतशय्याप्रतिग्राही न भूयः पुरुषो भवेत् ॥ ४०० ॥
वरं दृक्षोऽपि सिक्तोऽसौ यस्य विश्रम्यते तले । सचेतनोऽपि नो पुत्रो यः पित्रोः क्लेशकारकः ॥४०१॥

उक्तं च-

अविज्ञातविशेषस्य सर्वतेजोऽपहारिणः । स्वामिनो निर्विवेकस्य तमसश्च किमन्तरम् ? ॥३७९॥
कुदृष्टं कुश्रुतं चाऽपि कुज्ञातं कुपरीक्षितम् । कृत्वा कार्यं पुरा देव ! बहवः प्रापुरापदम् ॥३८०॥
सहसाकारिणं सद्यो मुञ्चन्ति सुखसंपदः । इत्यर्थं श्रूयतां देव ! जयराजो निदर्शनम् ॥३८१॥

तथाहि-

अस्ति विन्ध्याचलासन्नभूमिभागे महादवी । अधृष्या हरि-भल्लूक-शार्दूल-सरमादिभिः ॥३८२॥
अभिगम्या च हिन्ताल-सरलाऽ-ज्जन चन्दनैः । आम्र-जम्बू-प्रियालाद्यैर्वकुला-ऽशोक-चम्पकैः ॥३८३॥
तस्यामुत्सङ्गविस्तीर्णो नानालीनविहङ्गमः । वटदृक्षोऽस्ति तत्रैकं शुभं वसति कीरयोः ॥ ३८४ ॥
तयोर्निर्वृत्तिसारेण सुखेन समयं सदा । सस्नेहं निर्गमयतोः शुकापत्यमजायत ॥३८५॥

पित्रोः पक्षाऽनिलस्वेदचूर्णिदानादिना क्रमात् । वर्धमानो बभूवाऽसौ किञ्चिदुज्जिन्नपक्षतिः ॥३८६॥
अन्यदा बालचापल्यादुड्डीय गमनोत्सुकः । कियद् दूरं गतो मार्गाऽन्तराले सहसाऽपतत् ॥३८७॥
श्रान्तो व्यात्तमुखो बिभ्यत् सलिलायाऽऽगतेन सः । दृष्ट्वा तपस्विनैकेन गृहीतः कृपया करे ॥३८८॥
बीजयित्वा बलकलेन पाययित्वा कमण्डलोः । जलमाश्वास्य निन्येऽसौ तापसेन निजाऽऽश्रमम् ॥३८९॥
पुत्रवत् पोषितः स्वादुनीवारफलवारिभिः । संभूय मुनिभिश्चक्रे शुकराज इति प्रथा ॥३९०॥

प्रसरत्तरलोत्तुङ्गतरङ्गाभतुरङ्गमे । दृश्यमानमहामानमतमातङ्गपर्वते ॥ ३६६ ॥

करालमकराकारवरुथिरथसंकुले । स्फुरच्चारभटाऽनेकनक्रचक्रभयङ्करे ॥ ३६७ ॥

डिण्डीरपिण्डसंकाशच्छत्रशङ्खविराजिते । महाकलकलञ्चानपूरितव्योममण्डले ॥ ३६८ ॥

दुर्वातश्रुभितोत्तालपूर्वापरसमुद्रवत् । प्राणिक्षयाय सञ्जाते संग्रामे सैन्ययोर्दयोः ॥ ३६९ ॥

मन्त्रिभिश्चिन्तितं हन्त ! सत्स्वप्यऽस्मासु यद्यसौ । राज्ञा संहार आरेभे ततो जीवन्मृता वयम् ॥ ३७० ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

पुष्पैरपि न योद्धव्यं प्रबुद्धेन यथा तथा । अयं ह्यवसरोऽस्माकं तन्निवारणकर्मणि ॥ ३७१ ॥

सर्वे समुदितीभूय पश्चात्कुल्य बलद्वयम् । उपाऽसर्पन् नृपं नत्वा तेष्वेक इदमुचिवान् ॥ ३७२ ॥

कलानामिव शीतांशुर्नदीनामिव सागरः । निधिस्त्वमेको विद्यानां देव ! संप्रति भूतले ॥ ३७३ ॥

यथा च नृषु राजा त्वं विवेकश्च गुणेष्वयम् । अविमर्शो महानेप दोषो दोषेष्वयं तथा ॥ ३७४ ॥

ज्ञान्य-बद्धि-विषादीनां सुकरैव प्रतिक्रिया । सहस्राकृतकार्योत्थाऽनुतापस्य तु नौपथम् ॥ ३७५ ॥

गुरुत्वं च लघुत्वं श्रीभावाऽभावतां जडाः । वदन्ति तत्पुनर्दक्षाः सद्विवेकाऽविवेकतः ॥ ३७६ ॥

निर्विवेकनरं नारी प्रायोऽन्याऽपि न काङ्क्षति । किं पुनः श्रीरियं देवी पुरुषोत्तमबल्लभा ? ॥ ३७७ ॥

निजपत्युर्निरीक्ष्यांशं श्रीरियं श्रयते नृपम् । तमनेनाऽविवेकेन मा हारय नरोत्तम ? ॥ ३७८ ॥

अन्यच्चित्तेन्यथा वाचि कर्त्तव्यं त्वन्यदेव हि । गणिकाक्रमवन्नाथ ! राजधर्मोऽप्यनेकधा ॥३५२॥
 विधासोऽत्र न कर्त्तव्यस्तन्त्रेण विजानता । नीतौ किं न श्रुतं राजा मित्रं कस्याऽपि नो भवेत् ? ॥३५३॥
 अकारणपसादोऽपि प्रस्तावं न विना शुभः । अरिष्टाय तरोः पुष्पोद्भेदोऽप्यऽसमये भुवि ॥३५४॥
 यथा दाहभयाद् देव ! ध्रियते दाहहस्तकः । फलकं यातरक्षार्थं प्रस्तावार्थं तथाऽनुगः ॥३५५॥
 आस्ते सगस्तकृतेषु प्रधानस्तव सज्जनः । स एव प्रेष्यतां ज्ञात्वा कार्यं कुर्याद् यथोचितम् ॥३५६॥
 दयितायाः स तादृक्षमिक्षुरभ्याफलोपमम् । वचः श्रुत्वा परं तोषाऽऽपूरितो हृद्यऽचिन्तयत् ॥३५७॥
 कुलव्रतधरा नारी नरस्य यदि जायते । तदा सैव गुरुर्लक्ष्मीः शालं मित्रं मतिः सखा ॥३५८॥
 अहो ! केयं मतिप्रौढिरस्याः कीदृक् वचःक्रमः । पक्षपातः सरस्यत्याः स्त्रीजातित्वादिभ्यं भुवम् ॥३५९॥
 प्रहितः सज्जनश्चाथ व्रजन् सौधाऽन्तराऽध्वना । तत्रस्थपुरुषैः तीक्ष्णखड्गघातैर्ददं हतः ॥ ३६० ॥
 अपतच्च हताशत्वादऽसावुभयथाऽप्यधः । सत्यमाभाणको जातः स्वस्य स्याच्चिन्तितं परे ॥ ३६१ ॥
 श्रुत्वा कलकलं तत्र ज्ञात्वा च नृपपुत्रिका । पूरिता शोक-हर्षाभ्यां जगादेति सगद्गदम् ॥ ३६२ ॥
 हा ! नाथ ! सरलस्वच्छप्रकृते ! कथितं यदि । नाऽकरिष्यः तदाऽवस्था काऽभविष्यन्ममाऽधुना ? ॥३६३॥
 आर्यपुत्र ! तदद्यापि मुक्त्वा गजनिमीलिकाम् । भूत्वा स्वसैन्यसन्नद्धो बहिस्तिष्ठ पुरादरम् ॥ ३६४ ॥
 तथैव विहिते तेन विदित्वा तन्नुपोऽपि हि । स्पष्टकोपो बलादोपं कृत्वा सज्जो युधेऽभवत् ॥३६५॥

नितान्तममुना कर्णविषेण व्याकुलीकृतः । नृपो दध्यौ हहा ! कीदृक् संजातमसमञ्जसम् ॥३३९॥
 पणवद्धामसौ कन्यां वाढं गृह्णातु, मेऽखिलम् । यत्पुनर्मलिनीचक्रे राज्यं दुःखाकरोति तत् ॥३४०॥
 तदेनं निग्रहीष्यामि पापमित्यात्तनिश्चयः । आर्हास्त स रहो भृत्यान् यत् कृत्यादेशकारिणः ॥३४१॥
 आदिशच्च य एकाकी निशि सौधाऽन्तराऽध्वना । एति वध्यः स युष्माभिर्निर्विचारमुद्राद्युधैः ॥३४२॥
 देवाऽऽदेशः प्रमाणं मे इति व्याहृत्य ते नराः । ततो गत्वाऽभूवन् राज्ञो निदेशकरणोद्यताः ॥३४३॥
 अथ वर्षसमं नीत्वा दिनं राजा महानिशि । शिक्षयित्वा नरं प्रैषीत् कुमारऽऽह्वानहेतवे ॥३४४॥
 सोऽपि गत्वाऽवदद् देव ! हृदेवस्त्वं दिदृक्षते । कार्यैत्सुक्यात् ततो मध्यमार्गेणैव समेयताम् ॥३४५॥
 खड्गमादाय पत्यङ्कादुत्थाय सहसाऽचलत् । कुमारः प्रिययाऽभाणि करे धृत्वा पटाऽञ्चलम् ॥३४६॥
 देव ! शुभस्वभावोऽसि राजनीतिं न वीक्षसे । इयत्यामविचार्यैव यदेवं चालितो निशि ॥३४७॥
 एतदेव कुलीनानां जीवितव्यं प्रिये ! नृणाम् । निर्विकल्पं परीक्षयाऽऽज्ञां यदादेशो विधीयते ॥३४८॥
 विकल्पेन पुनस्त्वास्मिन् भक्तिव्याजाद् विडम्बना । इति शिष्टे कुमारेण राजपुत्री पुनर्जगौ ॥३४९॥
 सत्यमेतत् परं कापि विकल्पोऽप्युचितः प्रिय ! । जैनदर्शनवन्नैव सिद्धिरेकान्तपक्षतः ॥३५०॥
 ऋजुता धन्य-गुणयोरस्तु वस्तुस्वरूपतः । कार्यसिद्धौ मशस्येत वक्रतैव तयोः पुनः ॥३५१॥

१ हुण् स्पर्धाशब्दयोः । २ त्वामित्यर्थः ।

महतामभ्यहो ! दैवाद् दुर्वारा नीचसंगतिः । कर्पूरस्य कथं न स्यादङ्गारेण समं रतिः ? ॥३२६॥

स्वस्वास्थित्या ततः काले क्रियत्यपि गतेऽन्यदा । पप्रच्छ वसुधाऽधीशः प्रच्छन्नमिति सज्जनम् ॥३२७॥
कः संबन्धः कुमारस्य त्वद्येवं यत् तदादरः ? । कुद्रव्यजीवदोषेण सोऽपि चिन्तितवानिदम् ॥३२८॥
स्मृत्वा पूर्वविकारं मे कुमारोऽनर्थहेतवे । काऽपि भावी, विपद्येनं तदादावेव पातये ॥३२९॥

पापः स्वर्पोषकस्याऽपि संपदा हृदि खिद्यते । हरिताद्रा भुवं पृष्ठे यथा दृष्ट्वा खरश्चरन् ॥३३०॥

जगाद् च त्वया देव ! भूयः कथितमुन्दरम् । न पृष्ठ्यमिदं राजा सुतरामाहतस्ततः ॥३३१॥

ददौ शपथमूचेऽसाऽवहो ! संकटमागतम् । निषेधाज्ञा कुमारस्य कथनाज्ञा महीपतेः ॥३३२॥

कुमारस्याऽपि पूज्यस्य दुर्लब्ध्याऽज्ञाऽथवा तव । तेनैष कथयन्नास्मि शृणु देव ! यथातथम् ॥३३३॥

श्रीवात्सनगराधीशनरवाहननन्दनः । अहं देव ! महीयस्यकौरिकस्य सुतस्तवयम् ॥३३४॥

प्रकृत्या रूपवानाऽऽप्सोविद्यालामः कुतोऽपि हि । स्वजातिलज्जया गेहं त्यक्त्वा देशान्तरं अमन् ॥३३५॥

अत्राऽऽयातस्तदूर्ध्वं तु प्राच्यभाग्यवशाद्भूत् । यत् किञ्चिदिह तत्सर्वं तवैव विदितं विभो ! ॥३३६॥

(युगमम्)

पितुः परिभवादत्राऽऽयातोऽहमपि पर्यटन् । दृष्टोपलक्षितस्तेन मर्मज्ञ इति संभ्रमात् ॥३३७॥

पुरस्त्वरितमाकार्य मा मामुद्धाटयोरिति । आज्ञां दत्त्वा विशेषेण संमान्य स्थापितोऽनितके ॥३३८॥

सर्वस्योपकृतिर्देव ! निर्विचारं विधीयते । स्तोकाऽपि न पुनः कर्तुं युज्यते नीचसंगतिः ॥३१४॥
कान्तया वारितोऽप्येवमऽतिदाक्षिण्यतोऽथ सः । क्षणं यामीति तामुक्त्वा सहाऽनेन गतो वनम् ॥३१५॥
तत्र निम्बस्य शाखायामुपविष्टाबुभावपि । बालालिक्रीडया श्रान्तस्तदाऽथश्चाऽगतो नृपः ॥३१६॥
उड्डीनो वायसो विष्टां कृत्वाऽथ नृपमस्तके । दृष्ट्वा हंसो नरैर्केन धनुर्गुलिकया हतः ॥३१७॥
पतितं भुवि तं वीक्ष्याऽबदद् नृपपरिच्छदः । अहो ! चित्रं यदीक्ष्येत हंसरूपेण वायसः ॥३१८॥
हंसः कण्ठगताऽऽत्माऽपि जनालापं निशम्य तम् । स्वजातिदूषणोद्धारहेतवे नृपमब्रवीत् ॥३१९॥

यतः—

नाऽहं काको महाराज ! हंसोऽहं विमले जले । नीचसंगप्रसङ्गेन मृत्युरेव न संशयः ॥३२०॥
इत्यादि गदितं तस्य श्रुत्वा सदयमानसः । नृपस्तद्दिनमारभ्य निवृत्तो नीचसंगतः ॥३२१॥
कुर्वतो हि तमप्येवमहिताय खलो भवेत् । अतः प्रिय ! तदाऽऽसंगो वार्यते ते पुनः पुनः ॥३२२॥
सज्जनेनाऽपि किं तेन यः शङ्खसमलक्षणः । धवलो वहिरत्यन्तमन्तस्तु कुटिलस्थितिः ॥३२३॥
स्त्रीणामपि वचः कालेऽनुकूलं मन्यते बुधैः । दुर्गा वामरवा किं न शस्यते मार्गगामिभिः ॥३२४॥
इदं हृदि कुमारस्य चमच्चक्रे तयोदितम् । परमार्थस्वभावस्य कर्तव्यमिति न स्थितम् ॥३२५॥

१ तृतीयान्तम् । २ पक्षिविशेष, यो वामं शब्दायमान. सुशकुनचिह्नम् ।

तेजोमयोऽपि पूज्योऽपि यातिना नीचधातुना । लोहेन सङ्गतो वह्निः सहते घनताडनम् ॥ ३०१ ॥
 वदने समतां विश्रुत् पश्चाच्च विषमुत्पणम् । दूरं दृश्चिकवत् त्याज्यः क्षुद्रात्मा दुर्जनो जनः ॥ ३०२ ॥
 स्तोत्रकमप्युद्धमं प्राप्य न्यग्रोधोद्धरयत् खलः । प्रसरन् पाटयन् सन्धिं प्रासादं पातयेद् नृपम् ॥ ३०३ ॥
 स्नेहे नाशं भुण्णे दाहं वितनोत्पल्ले मलम् । दीपज्वालोपमा देव ! खले मैत्री नृणां खलु ॥ ३०४ ॥
 श्रूयते नीतिशास्त्रेषु हृदोत्तारोपकारिणः । हंसस्य यदध्वद् नीचकाकसंसर्गदोषतः ॥ ३०५ ॥
 यथा क्रोऽपि सरस्याऽऽतिसर्पधया सूर्यवायसः । पतितोऽन्तर्जलं मीनजिघृक्षुर्व्योममण्डलात् ॥ ३०६ ॥
 स तरीतुमजानानः सलिलप्लुतपक्षतिः । सेवालैर्वीरुतोऽत्यन्तं जातो मृत्युमयाऽऽकुलः ॥ ३०७ ॥
 तं दृष्ट्वा कृपया हंसी तीरगा हंसमब्रवीत् । प्रिय ! पश्य कथं काको वराको म्रियते पुरः ? ॥ ३०८ ॥
 विश्वपक्षिगणेषु त्वमुत्तमो गीयसे जनैः । तदस्य दीयतां जीवदानमुत्तार्य नीरतः ॥ ३०९ ॥
 साधु साध्विति भाषित्वा हंसो हंसी च वायसम् । चञ्चवाऽऽदाय तृणं तत्र विलम्बं नित्यतुर्वहः ॥ ३१० ॥
 क्षणादाऽऽश्वास्य काकोऽथ वातेनोद्धानपक्षतिः । विलम्ब्य पादयोर्बाहमिति हंसं न्यमन्त्रयत् ॥ ३११ ॥
 क्रोऽपि मृत्युपकारस्ते नैव निषद्यते मया । तथाऽपि कुरु मे तोषं रामागम्याऽद्य मद्भनम् ॥ ३१२ ॥
 हंसेनाऽपि तदाऽऽकर्ण्य प्रियाया वीक्षितं मुखम् । साऽपि ज्ञातवाक्कृता पच्छन्नामिदमब्रवीत् ॥ ३१३ ॥

स राजा धर्मिणां सोमो यमस्त्वन्यायवर्तिनाम् । वरुणः करुणाढ्यीनामर्थिनां धनदः सदा ॥ ६९३ ॥
 नृणामन्यायलेशोऽपि केशो नेत्र इवाऽमले । मार्गप्रकाशके तस्मिन् न रतिं कुरुते भृशम् ॥ ६९४ ॥
 दण्डपाशिकमाकार्य कार्यमन्यदचिन्तयन् । आदिदेश विशार्मीशो द्रुतं कमठनिग्रहे ॥ ६९५ ॥
 स तस्य भवने गत्वा यमदूत इव स्वयम् । रुद्धा वृद्धा च कमठं हठादारोप्य रासये ॥ ६९६ ॥
 शिखाभिः सप्तभिः श्वभ्रवर्णिकाभिरिवाऽन्वितम् । उपनिष्ठाद् दृढस्थूलैकातपत्राभ्यर्पकम् ॥ ६९७ ॥
 मस्तके कलितं स्थूलविल्वैः पापफलैरिव । शरावैः कण्ठविन्यस्तवरमालमिवापदा ॥ ६९८ ॥
 पुरतो बाह्यमानोच्चैर्दिण्डिमोड्डामरस्वरैः । आह्वयन्तमिवाशेषमीक्षकं बालकवज्रम् ॥ ६९९ ॥
 भ्रमयित्वा पुरि मध्ये दर्शयित्वा विडम्बनाम् । अवध्यमिति जीवन्तं निष्काश्य मुमुचे वहिः ॥ ७०० ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

पुरस्कृतोऽपि तत्रासीत् स पुरस्कारवर्जितः । सदैव कमठोऽप्येवमभूदकमठस्तथा ॥ ७०१ ॥
 सर्वथा विपरीतात्मा संवृत्तः कर्मदोषतः । सत्यमात्माऽपि नाऽऽस्मीयः प्रतिकूले विधौ भवेत् ॥ ७०२ ॥
 स्वस्वस्थानं गते राजपूरुषप्रमुखे जने । मनुभारभरेणेव नीचैः कुतश्चिरोऽधरः ॥ ७०३ ॥
 दुःस्वतिपातजाताऽश्रुपूर्णाक्षिण्णालच्छलात् । स्वजनस्नेहसौहृदानां यच्छन्निव जलाञ्जलिम् ॥ ७०४ ॥

१ नरेश्वरः । २ श्वभ्रं नरकम् । ३ अकं दुःखम्, तस्य मठः स्थानम्, अकमठः ।

वसुन्धरा पुनर्भावयतिना मरुभूतिना । स्वमेऽप्यवीक्षिता बाढं जज्ञे मदनाविह्वला ॥६८०॥

अथ दौरात्न्यदोषेण दुर्जेयत्वाद् मनोभुवः । कमठस्य भुशं तस्यां सविकारं मनोऽजनि ॥ ६८१ ॥
ततस्तेन कुलाचारविरुद्धवचनोक्तिभिः । अनिच्छन्ती बहिर्दृष्ट्या मानसैक्याद् वशीकृता ॥ ६८२ ॥
निरङ्कुशतया लोकद्वयदोषाऽनपेक्षया । अनाचारपरौ जातौ कामान्धौ तौ रहोऽन्वहम् ॥ ६८३ ॥
तज्ज्ञात्वा वरुणा जातविततेष्यारुणेक्षणा । गत्वा न्येवदयत् सर्वं महसा मरुभूतये ॥६८४॥

श्रुत्वा तत् तादृशं सोऽपि ग्रामान्तरगमच्छलात् । आपृच्छद्य कमठं गत्वा कियञ्झुमिं न्यवर्तत ॥६८५॥
श्रान्तः कार्पटिकीभूयागत्यासौ कमठं मृदु । आश्रयं निशि वासाय ययाचे सोऽप्यचिन्तयत् ॥६८६॥
आतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्तते । स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥६८७॥
किञ्च-

तृणानि भूमिरुदकं वाक् चतुर्थी च क्षूद्रता । सतामेतानि गेहेषु नो छिद्यन्ते कदाचन ॥ ६८८ ॥
ऽयात्वेति कमठस्तस्य गृहकोणमदर्शयत् । व्याजनिद्रागतस्तत्र मरुभूतिरपि स्थितः ॥६८९॥

कुपितश्च भुशं दृष्ट्वा दुश्चरित्रं तयोरथ । जायापराभवो येन तिरश्चामपि दुस्सहः ॥६९०॥
भवितव्यनियोगेन दीर्घदृश्वाऽपि दीर्घया । अनवेक्ष्याऽऽयति दृष्ट्या कथयामास भूभुजे ॥६९१॥
राज्ञः तत्कथनात् तेजोनिधेः प्रकुपितं मनः । पितं पितात्मनः सद्यस्तैलपक्वाऽशनादिव ॥ ६९२ ॥

विहाय तृणवद् राज्यं समस्त्विरतिव्रतम् । गृहीत्वा पालयित्वा च पर्यन्तेऽनशनक्रमात् ॥६६८॥
देहमौदारिकं त्यक्त्वा ललिताङ्गो दिवं गतः । ततश्च्युत्वा समुत्पद्य विदेहे सिद्धिमेव्यति ॥६६९॥

(विशेषकम्)

ज्ञात्वा धर्मजयादेवमैहिकामुष्मिकं फलम् । सर्वदुःखापनोदाय धर्मे कार्यः सदोद्यमः ॥६७०॥
मुनेर्वैक्यमिति श्रुत्वाऽबुध्यन्त बहवो जनाः । नियमाजभिग्रहादीनि स्वस्वभावाऽनुमानतः ॥६७१॥
रोहणादिव रत्नानि तस्मादादाय सद्गुरोः । भक्त्या कृतनमस्कारा ययुः सर्वे यथास्पदम् ॥६७२॥
उज्ज्वले सद्गुणे स्वच्छे पदे रङ्ग इव स्थिरः । निविष्टो मानसे धर्मो मरुभूतेर्गुरुदितः ॥६७३॥
प्रकृत्या लघुकर्माऽसौ विशेषेणापदेशतः । विषयेभ्यो विरक्तात्मा धर्मकृत्यपरायणः ॥६७४॥
दाक्ष्य-दाक्षिण्य-सौजन्य-सत्य-शौच-दयादिभिः । कनिष्ठोऽपि गुणैर्ज्येष्ठो मरुभूतिरभूत् तदा ॥६७५॥
मिथ्यात्वकठिनत्वेन ज्येष्ठोऽपि कमठः पुनः । तथैवाऽभिन्नहृदयो मुद्गशैल इव स्थितः ॥६७६॥
वेधसा मलिनात्माऽसौ कषोपल इव ध्रुवम् । मरुभूतेर्गुणस्वर्णरेखोद्द्योताय निर्मितः ॥६७७॥
यथा केतकपत्राणामेकत्रोत्पन्नवासिनाम् । वर्णगन्धादिना भेदो महानित्यं नृणां गुणैः ॥६७८॥
तथा-प्रदीप-सर्वपां श्लाघ्यौ लघू अपि गुणोज्ज्वलौ । महान्तावपि न श्रेष्ठौ प्रदीपन-विभीतकौ ॥६७९॥

१ विषयविशेषः ।

शमाद्रं ! सुकृताऽऽराम ! भवभ्रान्तिभवं मम । त्वत्पादपादपच्छाया तापं निर्वापयेत् चिरात् ॥६५४॥
 तच्चित्रं यन्निरालम्बं चिरं भ्रान्तं भवार्णवे । त्वां चालम्य मनो मेऽद्य शमनीरे ममज्ज यत् ॥६५५॥
 धर्मकोशाद् धनं दत्ते सेवकेभ्यः प्रभुर्भवान् । प्रसन्नः समतावस्तु कस्मैचन पुनर्निजम् ॥ ६५६ ॥
 इति स्तुत्वा जगन्नाथमुत्थाय पुलकाञ्चितः । आनन्दजलपूर्णाक्षो विज्ञप्तिं कृतवानिमाम् ॥ ६५७ ॥
 तथा मम जगन्नाथ ! प्रसीद नतवत्सल ! । यथा क्षणमपि स्वाभिन्नैवोत्तरासि चेतसः ॥ ६५८ ॥
 सर्वोऽपि वदति श्राद्धो यत् त्वं मे नाथ जीवितम् । नाहं तु जीवितं येन चलं मे त्वं तु निश्चलः ॥६५९॥
 न कुले न बले रूपे न च न श्रीषु ते विभोः । यत् किञ्चिद् वीतरागतत्वं तत्र लीनं मनो मम ॥६६०॥
 नानानामानि संकल्प्य विवदन्तां विचक्षणाः । मन्दमेधास्त्वहं नाथ ! नीरागतत्वे तव स्थितः ॥६६१॥
 विकल्पकल्पनालोककल्लोलैर्नाथ ! रक्ष मे । धूयमानं मनःपीतं यत् तरामि भवाम्बुधिम् ॥६६२॥
 वपुः शस्तं प्रसन्ना दृग् जन्तुरक्षाकरं वचः । अतस्त्वयि कथं नाथ ! सतां न रमते मनः ? ॥६६३॥
 भ्रमन्तु भावाः प्रस्तावादिचरे तारका इव । सर्वज्ञ ! तव तत्त्वाद्गौ ध्रुवीयाति मनस्तु मे ॥६६४॥
 अलं परिग्रहै रभ्यैरपि क्लेशकरैः प्रभो ! । सदानन्दमयं देहि भावदेव ! प्रियं पदम् ॥६६५॥
 इति क्लृपरो नित्यं निर्वाह्य बहुवासरान् । वार्धकं प्राप तारुण्यवनीदहनपावकम् ॥६६६॥
 पालितस्यातियत्नेन लालितस्य महासुरैः । स्वदेहस्यापि वैगुण्यं भृशं वीक्ष्य विषादितः ॥६६७॥

कृत्वाऽस्य विधिना स्नानं कुम्भैर्गन्धाम्बुपूरितैः । उच्छलद्विव्यवादित्रनिर्घोषापूरिताम्बरम् ॥६४२॥
विलेपनं च-कर्पूरमिश्रसच्चन्दनद्रवैः । त्रिजगद्भूषणस्यापि भक्तयारोध्य विभूषणम् ॥६४३॥
पादला-मल्लिका-जाती-केतकी-चम्पकादिभिः । अभ्यर्च्य कुसुमैः कृष्णाऽगुरुधूपमुदक्षिपत् ॥६४४॥

भूमिः स्नात्रजलैरार्द्रा धूपधूमाभ्रितं नभः । वादित्रं गर्जिताभासं भूषणश्रीस्ताडिन्निभा ॥६४५॥

(विशेषकम्)

पञ्चवर्णपद्मनश्रीः सुरचापसमप्रभा । तदा रस्य लोकेनां मेघाऽऽगम इवाभवत् ॥६४६॥ (युग्मम्)

ततः कृत्वोत्तरासङ्गं शुद्धदेशस्थितः पुरः । न्यस्तजानुयुगो भूमौ त्रिः प्रणम्य कृताञ्जलिः ॥६४७॥

चिरं निर्वर्ष्य सद्गुणाऽतिशयं परमेशितुः । कृतद्रव्यस्त्वो भावस्त्वमेवं प्रचक्रमे ॥६४८॥

जय त्रिभुवनाधीश ! श्रीयुगादिजिनेश्वर ! । नम्रापरशिरोरत्नदीपनीराजितक्रम ! ॥६४९॥

अज्ञानतिमिरं हत्वा नवभानुरिव प्रभो ! । प्रकाशितजगद्विविद्याव्यवहार ! नमोऽस्तु ते ॥६५०॥

निष्कषायतया चेतःपटे शुभ्रगुणे तव । रागो लगतु मा किंतु तेनाऽरञ्जि कथं जगत् ? ॥६५१॥

सद्गन्धशीतलस्यच्छौ नत्वा पादौ तव स्तवम् । कृत्वा श्रुत्वा च नाथ ! स्यादऽक्षाणां युगपत् सुखम् ॥६५२॥

त्रिलोकीसुभगं वीक्ष्य त्वां चलाया अपि प्रभो ! । स्तम्भस्थेदार्द्रताभावो जायते कस्य नोदृशः ? ॥६५३॥

१ सद्गुलाय धान्याय च ।

दिव्योरुशिरवरं प्राप्तसद्वरेखं सुरशैलवत् । रामसैन्यपिव व्यक्तं सुग्रीवामलसारकम् ॥६३२॥
 धनदागारवत् स्फारद्रव्याढ्यकलशाञ्चितम् । आयशास्त्रमिवाऽभिज्ञैर्वर्णनीयगुरुध्वजम् ॥६३३॥
 अखण्डमण्डपच्छायं सुविशालवलानकम् । प्रतिविम्बचलच्चित्रं जगतीपरिवेष्टितम् ॥६३४॥
 सुवर्णभित्तिविच्छित्तिसद्गरजस्तम्भशोभितम् । स्फुरन्मणिमयोत्तानपद्मसोपानतोरणम् ॥६३५॥
 वै राज्यकुलसम्भूतं शुद्धनागरजातिकम् । सर्वाङ्गसुन्दरं विश्वकर्मेणैव स्वयं कृतम् ॥६३६॥
 यशः स्वपिव विस्तीर्णं स्वमानसमिवोन्नतम् । प्रत्यक्षीभूतमात्मीयपुण्यराशिमिवोज्ज्वलम् ॥६३७॥
 चञ्चच्चूडामणीकल्पं श्रीवासनगरश्रियः । जिनेन्द्रभवनं चारु कारयामास भूषतिः ॥६३८॥

(त्रयोदशभिः कुलकम्)

कन्दमानन्दवल्लीनां बीजं सद्धर्मभूरुहः । कर्पूरपिण्डं नेत्राणां मुक्तापुण्ड्रं शिवाश्रियः ॥६३९॥

हारतारककुन्देन्दुक्षीरनिरुच्यामिव । जलितसारमादाय विभ्वानन्दाय वेधसा ॥६४०॥

तत्रात्मानमिव स्वच्छस्फटिकोपलनिर्मितम् । नाभेयविम्बं विधिना प्रतिष्ठाप्य न्यवीविशत् ॥६४१॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

इत्थेवं सर्वभेदानां मानसं मूलकारणम् । तस्मात् तदेव कर्तव्यमेकतानं मनीषिणा ॥६२०॥
 तथा सर्वज्ञत्वादिसप्तक्षेत्र्यां नियोजितम् । चित्तं चित्तं च सम्यक्तत्त्वपुष्टिमिष्टां तनोत्यलम् ॥६२१॥
 यतः—अथः क्षिपन्ति कृपणा वित्तं तत्र यियासवः । सन्तस्तु गुरुतीर्थादौ समुच्चैःपदकाङ्क्षिणः ॥६२२॥
 -गुरोर्वदननिर्यातैरित्यादिवचनामृतैः । सिक्तस्वान्ततरुल्लासिप्रमोदकिशालोज्ज्वलः ॥६२३॥
 ललिताङ्गदृपो देशविरत्या सह सप्रियः । अङ्गीचकार सम्यक्तत्त्वं चकार सफलं जर्तुः ॥६२४॥ (युग्मम्)
 प्रणिपत्य गुरुं भूयो निजं धामगतोऽनिशम् । कुर्वाणो धर्मकृत्यानि श्रद्धानातिशयादसौ ॥६२५॥
 कुलीनामिव गम्भीरदृढमूलं सुभूमिकम् । पुरो वदान्यगृहवददकस्तवमण्डितम् ॥६२६॥
 दृतापणमिव स्फूर्जत्प्राज्यकुम्भमनोहरम् । दर्शनीयकर्णालीकं सुग्रासं च सुभिक्षवत् ॥६२७॥
 गजाश्वनरपीठाढ्यं पृथिवीधवसौधवत् । योगीन्द्रमिव सम्पूर्णकुम्भकं कलसानुगम् ॥६२८॥
 आसन्नोद्वाहकन्याक इव प्रवरमश्विकम् । दिव्यस्त्रीरूपवच्चारु तारजङ्घामनोहरम् ॥६२९॥
 मच्चूर्णिलेख्यकमिव सद्वितीयार्धपादकम् । भृशं भरणिकारम्यं पृथुलाभेभ्यसार्थवत् ॥६३०॥
 कपोत-पौलिकोपेतं गिरिवृक्षनिकुञ्जवत् । विततच्छाद्यकाकीर्णं मालाकारनिकेतवत् ॥६३१॥

१ किशालाः पल्लवाः । २ जन्म । ३ अर्दका याचकाः । ४ प्राञ्श वहवः, बहुदृताश्च । ५ कर्णालीकं उच्चशिल्पमपि । ६ योगीन्द्रपक्षे
 कुम्भकाढ्यो योगः । ७ यत्र पक्षिणो विश्रामयन्ति तत्काष्ठं कपोतपालिका, कपोतश्रेणी च ।

वृद्धिमायाति सद्धर्मः स्तोकोऽपि वदबीजवत् । परं कृपणवत् कोऽपि न ग्रन्थफलमश्नुते ॥६०८॥
 निसर्गरुचिमुख्याश्च कथ्यन्ते दशधा श्रुते । तारतम्यविभागेन सर्वे सम्यक्तत्वारिणः ॥६०९॥

तथाहि—

द्रव्यक्षेत्रादिभावा ये जिनैः ख्यातास्तथैव यः । अद्धत्ते स्वयमेवैतान् स निसर्गरुचिः स्मृतः ॥६१०॥
 यः परेणोपदिष्टास्तु च्छन्नस्थेन जिनेन वा । तानेव मन्यते भावानुपदेशरुचिः स वै ॥६११॥
 रागो द्वेषश्च मोहश्च यस्याऽज्ञानं क्षयं गतम् । तस्याज्ञायां रुचिं कुर्वन्निहाज्ञारुचिरिष्यते ॥६१२॥
 अर्थायानः श्रुतं तेन सम्यक्तत्त्वमवगाहते । अज्ञाऽनङ्गप्रविष्टेन यः स सूत्ररुचिः स्मृतः ॥६१३॥
 स बीजरुचिरासाद्य पदमेकमनेकधा । योऽध्यापयति सम्यक्तत्वे तैलविन्दुमिवोदके ॥६१४॥
 श्रीसर्वज्ञगमो येन दृष्टः स्पष्टार्थतोऽखिलः । आगममैरभिगमरुचिरेषोऽभिधीयते ॥६१५॥
 द्रव्याणां निखिला भावाः प्रमाणैरखिलैर्नयैः । उपलभ्यं गता यस्य स विस्ताररुचिर्मतः ॥६१६॥
 ज्ञानदर्शेनचारित्रतपःसमितिगुप्तिषु । यः क्रियासु रतो नित्यं स विज्ञेयः क्रियारुचिः ॥६१७॥
 आज्ञाप्रवचने जैने कुदृष्टावन्निग्रहः । यः स्याद् भद्रकभावेन तं संक्षेपरुचिं विदुः ॥६१८॥
 यो धर्मं श्रुतचारित्राऽस्ति कायविषयं खलु । अद्वधाति जिनाख्यातं स धर्मरुचिरिष्यते ॥६१९॥

नैवं तैः प्रतिबुद्धं स शेके दीनैर्नैतरपि । ध्यैरपि ध्यै रोटुं शक्यते किं रविर्ब्रजन् ? ॥१२१४॥
 अथाऽसौ षष्ठमक्ताऽन्ते भ्रमन् गोचरचर्यया । चीनक्लृमजातकसहितं लब्धवान् मुनिः ॥ १२१५ ॥
 तच्च भुक्त्वा पुनः षष्ठोपवासं विदधे महान् । आरभ्य तद्दिनात् तेन दोषेण व्याधयोऽभवन् ॥१२१६॥
 शुष्ककच्छुर्ज्वरः कासः श्वासश्वाजाऽरुचिस्तथा । आक्षिदुःखं तुन्ददुःखं सप्तैतेऽत्यन्तदारुणाः ॥१२१७॥
 सप्तवर्षशतानीत्थं सम्यक् तस्याऽधिसह तान् । दीप्तिप्रतप्तयोरारतिभेदेन चरतस्तपः ॥ १२१८ ॥
 कफ-विप्रुण्-मला-मर्श-सर्वाषाधिमहर्द्धयः । संभिन्नश्रोतो लब्धियश्च सप्तैवं लब्धयोऽभवन् ॥ १२१९ ॥

(शुष्मम्)

तथाप्यङ्गप्रतीकारं न चक्रे स महामुनिः । सतामारब्धनिर्वाहसारा एव प्रवृत्तयः ॥ १२२० ॥
 अथ भूयोऽपि सौधर्मसभायामृषिवर्णनम् । कुर्वन् सनत्कुमारस्य प्रशंसामकरोद्धरिः ॥ १२२१ ॥
 अहो ! सनत्कुमारस्य परीषदसहिष्णुता । काष्ठा च परमा काऽपि तपसोऽस्य महामुनेः ॥ १२२२ ॥
 निशम्य तत्परीक्षायै तावैव त्रिदशौ पुनः । कृत्वा शबरवैद्यस्य रूपं मुनिमुपागतौ ॥ १२२३ ॥
 अवोचतां च भगवन्ननुजानीहि येन ते । धर्मवैद्याविमात्रावां कुर्वो व्याधिप्रतिक्रियाम् ॥ १२२४ ॥
 निरपेक्षोऽसि किन्तु स्यान् न धर्मोऽपि तनुं त्रिता । कृतमौने मुनावैवं भणतस्तौ पुनः पुनः ॥१२२५॥

ततः परं हीयमाना यान्ति, यावदसुख्ययः । दृष्टमस्मापैराश्रयं तव रूपश्रेयः पुनः ॥ १२०१ ॥
 येयं दुर्जनमैत्रीव सन्ध्याश्रीरेव सम्प्रति । परिदृत्य क्षणेनैव ययौ विच्छायातामिति ॥ १२०२ ॥
 चक्री प्राह कथं त्वेतद् यूयं जानीत तावपि । प्रकटीभूय भूपाय परमार्थं शशंसतुः ॥ १२०३ ॥
 आवाप्तश्च धानौ ते रूपमिन्द्रेण वर्णितम् । आगतौ तद्यथायुक्तं कुर्या उत्तरोति तौ गतौ ॥ १२०४ ॥
 नृपोऽथ विस्मितो दिव्यकटकान्नादभूषितम् । सम्यगालोकयन् बाहुयुग्मं विच्छायमैक्षत ॥ १२०५ ॥
 अपि वक्षस्थलं हाराऽद्धहाराद्यैर्विभूषितम् । निःश्रीकमिव सोऽपश्यद् रजश्छन्नार्कविम्बवत् ॥ १२०६ ॥
 ततो दध्यावहो ! लोके काऽपि जागर्त्यनित्यता । रूप-यौवन-तेजांसि यत् क्षणादेव मेऽनशन् ॥ १२०७ ॥
 संपन्नरतये रम्याऽप्यनित्यत्वप्रदूषिता । नेष्टा रसवती स्वादुरपि यद् विषमिश्रिता ॥ १२०८ ॥
 अत एव महात्मानः सद्यसदिवाऽखिलम् । हृदि मत्वा परिव्रज्य प्रागेव वनमाश्रिताः ॥ १२०९ ॥
 ध्यात्वेति सहसा राजपट्टं बद्ध्वात्मजन्मनः । विनयनश्रगुर्वन्ते निःसङ्गः प्राव्रजन् नृपः ॥ १२१० ॥
 ततः श्रीरत्नमुख्यानि रत्नान्यपरयोषिताः । आभियोगिकदेवाश्च नरेन्द्रा निधयस्तथा ॥ १२११ ॥
 किं वाऽथ बहुना सर्वे स्कन्धावारजना अपि । तस्य मार्गानुलगाः षण्मासान् यावदवभ्रमन् ॥ १२१२ ॥
 (युग्मम्)

सिंहाऽवलोकितेनाऽपि न च ते तेन वीक्षिताः । अगन्धनकुले नागा वान्तमिच्छन्ति किं पुनः ? ॥ १२१३ ॥

दृष्ट्वाभ्यां तदा कुर्वन् तैलाभ्यङ्गविधिं नृपः । विस्मितौ चाऽधिकां दृष्ट्वा शक्रोक्ताद् रूपसंपदम् ॥११८७॥
 पुष्टौ च चक्रिणा किं भो इहाऽऽगमनकारणम् ? । केवलं तौ धुनीतः स्म शिरोन्युञ्जन्कं किल ॥११८८॥
 उक्तं ताभ्यां यथारूपं वर्णितं ते जगत्त्रये । तद् द्रष्टुं कौतुकेनाऽऽर्वां चक्रवर्तिनिहाऽऽगतौ ॥११८९॥
 अहो ! धन्योऽहमेवैको यद्गुणं वर्ण्यते सुरैः । इत्यलंगर्चितोक्तौ तौ भूयोऽपि महीभुजा ॥११९०॥
 अहो ! विप्रौ ! मदीयं किं रूपं लोकेन वर्ण्यते । युवाभ्यां दृढशे किं वा स्तोक्वेला प्रतीक्ष्यताम् ? ११९१
 विधाय मज्जनं यावत् पुनर्मण्डनभूषणैः । शरीरसंस्थितिं कृत्वाऽलङ्करोमि सभामहम् ॥ ११९२ ॥
 तदा सिंहासनस्थस्य युवां मे रूप-तेजसोः । प्रेक्षयां श्रियमित्युक्तौ तौ द्विजौ निर्गतौ ततः ॥११९३॥
 जयिते मत्तमातङ्गवटाऽपि सुभट्टैः कलौ । गर्वः सर्वकपस्त्वेव महतामपि दुर्जयः ॥ ११९४ ॥
 अथ शीघ्रं नृपः स्नात्वा कृत्वाऽङ्गे मण्डनादिकम् । मध्येराजसभं सिंहासनस्थोऽजृहवद् द्विजौ ॥११९५॥
 ताभ्यां चाऽऽगत्य दृष्ट्वा तद्देहशोभामनीदृशीम् । समुत्पन्नविषादाभ्यां भणितो भूषतिर्यथा ॥११९६॥
 मनुष्याणामहो ! रूप-तेजो-यौवनसंपदः । अनित्याः क्षणमात्रेण यदेता नाशमागताः ॥११९७॥
 चक्रवर्ती ततोऽपृच्छत् सञ्चान्तौ भो द्विजौ ! कथम् ? । सविषादाविव द्रूयस्तावभ्ययणतां पुनः ॥११९८॥
 भो महाराज ! देवानां रूप-तेजो-बल-श्रियः । आरभ्योत्पत्तितः शेषवर्णमासान् यावदासते ॥११९९॥
 ततः परं तु हीयन्ते, मनुष्याणामिमाः पुनः । आरभ्य जन्मतो यावद् वर्धन्ते मध्यजीवितम् ॥१२००॥

परमानन्दितौ मातापितरौ नागरा अपि । महारत्नानि जातानि चक्राद्यानि चतुर्दश ॥११७४॥

(युग्मम्)

साधितं भरतं सर्वमुत्पन्ना निधयो नव । जातो विख्याततेजाश्च चक्रवर्ती महानिति ॥११७५॥

भोगानुदारांस्तस्यैवं भुञ्जानस्याऽन्यदा दिवि । सौधर्मन्द्रः सभासीनः प्रेक्षमाणोऽस्ति नाटकम् ॥११७६॥

अन्नाऽन्तरे सङ्गमाख्य ईशानसुरलोकतः । एको देवः समायातः सौधर्मन्द्रस्य सन्निधौ ॥११७७॥

तद्देहप्रभया तत्र सर्वे देवाः सभास्थिताः । अभूवन्निष्प्रभाः सूर्योदये चन्द्रग्रहा इव ॥११७८॥

पृष्टोऽथ त्रिस्मिन्तदैवदैवैन्द्रो यदयं कृतः । कारणाद् द्वादशादित्याधिकतेजाः सुरः प्रभो ! १ ॥११७९॥

तत इन्द्रोऽवदद् देवाः ! कृतं प्राच्यभवेऽमुना । आचामल-वर्धमानाख्यं तपस्तेनेदृशोऽजनि ॥ ११८० ॥

तथात्माऽनेन हेमेव तपस्तापेन शोधितः । तदाधारोऽस्य देहोऽपि येनाऽयं दीव्यतेतराम् ॥११८१॥

ततः पृष्टं पुनर्दैवैर्यथाऽन्योऽपि जगन्त्रये । अस्ति कोऽपि न वेदक्षस्तेजोरूपद्धिसंयुतः १ ॥ ११८२ ॥

इन्द्रेण भणितं बाढं हस्तिनागपुरे पुरे । चक्री सनत्कुमारोऽस्ति कुरुवंशविभूषणम् ॥११८३॥

यस्य तेजश्च रूपं च देवेश्योऽप्यतिरिच्यते । तन् निशम्य सुराः प्रापुर्वैस्मयादतिविस्मयम् ॥११८४॥

विजयो वैजयन्तश्च सुरौ तद्वचनं पुनः । अश्रद्धाय जरद्विप्ररूपेण भुवमागतौ ॥ ११८५ ॥

नरेन्द्रभवने वेजिमुक्तद्वारौ प्रविश्य तौ । गत्वा राज्ञोऽन्तिकं तस्य निरवर्णयतां तनुम् ॥११८६॥

सर्वाऽप्यशनिवेगस्य राज्यश्रीः सह खेचरैः । संचक्राम कुमारेन्द्रे स्थिरीचक्रे च सोऽपि ताम् ॥११६०॥
 एष सनत्कुमारारण्यो जीयाद् भरतभूतले । चतुर्थश्चक्रवर्तीति चक्रे देवैर्जयध्वनिः ॥ ११६१ ॥
 ततो लब्धजयाः सर्वे गता वैताड्यपर्वतम् । मङ्गलातोयवाधेन स्वस्वधामानि चाऽविशन् ॥ ११६२ ॥
 तत्र सनत्कुमारस्य संभूयाऽखिलखेचरैः । विद्याधरमहाराज्येऽभिषेको विदधे मुदा ॥ ११६३ ॥
 एवं महासुखं तिष्ठन् चक्री विज्ञापितोऽन्यदा । चन्द्रवेगेन यद्येवं पुरा मे मुनिराख्यत ॥ ११६४ ॥
 तव पुत्रीशतं भानुवेगस्याऽष्टौ च कन्यकाः । चक्री सनत्कुमारारण्यः परिणोष्यत्यहो ! इति ॥११६५॥
 तदेतासां विवाहेन प्रसादः क्रियतां विभो ! । इत्यभ्यर्थनया ता अप्यार्यपुत्रो व्यवाहयत् ॥ ११६६ ॥
 वैताड्यं साधयामास कारयामास चाऽर्हताम् । चैत्येऽवष्टाहिकापूर्णां सङ्गीतोत्सवपूर्वकम् ॥ ११६७ ॥
 अथो विविधलीलाभिः खेचरीभिः सहाऽनिशम् । क्रीडन्नराऽऽप्यौ भर्ता तावत् त्वं मीलितोऽयुना ११६८
 यावद् वकुलमत्येवं महेन्द्रस्य न्यवेदयत् । तावच्चक्री समुत्तस्थौ निद्रान्ते वासमन्दिरात् ॥११६९॥
 परिरुपन्देन महता वैताड्यं च गतस्ततः । विज्ञप्तोऽवसरं प्राप्य महेन्द्रमुहदा नृपः ॥ ११७० ॥
 पितरौ तव दुःखेन कालं गमयतः प्रभो ! । अतस्तद्दर्शनात् कार्यः प्रसादोऽस्मादृशामपि ॥११७१॥
 श्रुत्वा सनत्कुमारस्तदतीवाऽभवदुत्सुकः । यन्नामाऽपि सुधातुल्यं गुरुस्तान् स्पृहयेन्न कः ? ॥११७२॥
 अध व्योमगताऽश्वमेविमानारूढखेचरैः । दिव्यवेषधरैश्चक्री हस्तिनागपुरं ययौ ॥ ११७३ ॥

वादितातोन्ननिस्त्रानस्त्रानोत्कर्णपुरन्दरम् । दंराऽपेतमटाकीर्णं कीर्णमुण्डकलेवरम् ॥ ११४८ ॥
वरार्थेदेवीसङ्घातं घाताऽलक्ष्यनिजाऽपरम् । परसपरोद्गीर्णगोत्रं गोत्राकारपतद्वज्रम् ॥ ११४९ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

बलद्वयेऽपि भग्नेऽथ द्वयोरेव परस्परम् । अङ्गाङ्गि समभूद् मुहुं कुमार-ऽशानिवेगयोः ॥ ११५० ॥
महारेगास्त्रं मुमुचेऽशानिवेगेन भीषणम् । कुमारो गरुडास्त्रेण सत्वरं तन् न्यपातयत् ॥ ११५१ ॥
आग्नेयं वारुणास्त्रेण वायव्यं शैलनामना । चिक्षेप रिपुमुक्तास्त्रं पत्यस्त्रेण कुमारराद् ॥ ११५२ ॥
ततो गाण्डीवमादाय नाराचाऽसारमुत्तवणम् । विमुञ्चन्नुत्थितो रोषारुणोऽशानिरिवाऽञ्जलिः ॥ ११५३ ॥
सगुणोऽपि सुवंशोऽपि हिंसकोऽयमितीव सः । चक्रे तमपि निर्जीवमर्थचन्द्रैर्नृपाङ्गजः ॥ ११५४ ॥
शतरवण्डीकिरोन्मयेनमधुनेति रुषा रिपुः । कोशतः खड्गमाकुप्य दन्तपेषं प्रधावितः ॥ ११५५ ॥
कोशे सत्यप्यसौ बाढं गाढमुष्टिर्मल्लीमसः । इतीवाऽसिः कुमारेण तस्य छिन्नशुजः कृतः ॥ ११५६ ॥
ततश्च बाहुयुद्धेन प्रवृत्ते खेचराधिपे । कुमारस्य स्फुरद्रश्मिचक्रं चक्रं करेऽचटत् ॥ ११५७ ॥
गुणैरेकोऽप्यसौ तेन द्रुतं दशगुणोऽभवत् । करस्थेन पुरस्थेन विन्दुनाऽङ्को यथैककः ॥ ११५८ ॥
चक्रे चक्रेण तेनाऽरिं कुमारश्छिन्नमस्तकम् । श्रीरप्यशिरसं दृष्ट्वा मुपोच सहसैव तम् ॥ ११५९ ॥

तस्याऽथ वज्रवेगस्य नास्त्रा सन्ध्यावली स्वसा । आगता भ्रातरं तत्र हतं दृष्ट्वाऽकुपत्तराम् ॥११३५॥
 वज्रहन्तुरियं भार्या भवितेति मुनेर्वचः । पुनः स्मृत्वा विवाहार्थं सा कुमारमुपस्थिता ॥ ११३६ ॥
 गन्धर्वविधिना साऽपि कुमारेण विवाहिता । सुखेन तस्मिन् ऽस्यैवं यज्जातं तन्निशम्यताम् ॥११३७॥
 चन्द्रवेग-भानुवेगखेचराभ्यां सुतौ तथा । प्रेषितौ रथ-संनाहौ ताभ्यां चाऽग्निं राजसूः ॥११३८॥
 पुत्रस्य मृत्युवृत्तान्तं ज्ञात्वा देव ! तवोपरि । आगच्छत्यग्निनिवेगो विद्याधरबलैः समम् ॥ ११३९ ॥
 तदावां प्रेषितौ चन्द्र-हरिचन्द्राऽभिधौ सुतौ । युष्मच्चरणसेवार्थमुत्सुकाः पितरोऽपि नः ॥११४०॥
 अथागतौ चन्द्रवेग-भानुवेगौ सहायके । सन्ध्यावत्याऽपि दत्ताऽस्य विद्या पद्मसिंहिका ॥११४१॥
 अथाऽगादशनिवेगबलं कलकलाकुलम् । पलयायेव लोकानां मुक्तसीमाऽन्बुधेर्जलम् ॥ ११४२ ॥
 तदा सैन्यद्वये वीरसन्नाहोत्साहकारिणा । भेरीभाङ्गारनादेन सहसाऽपूर्यताऽम्बरम् ॥११४३॥
 कुमारस्य पुरश्चन्द्र-भानुवेगबलं ततः । सैन्येनाऽशनिवेगस्य सह योद्धुं प्रचक्रमे ॥ ११४४ ॥
 हस्ती नागं, हयो बाहं, पत्तिः पत्तिं, रथो रथम् । सख्यार्थमिव सङ्कलयायाऽन्योऽन्यं समतयाऽमिलत् ११४५॥
 सैन्यमेवे शरासारं नभः पच्छाद्य वर्षति । शिरःकमलसंकीर्णं रक्तनयस्तदाऽवहन् ॥ ११४६ ॥
 तयो रणमहोत्साहवशान् मिलितयोः क्रमात् । प्रावर्तत महायुद्धमवद्धवलयोर्द्विधा ॥ ११४७ ॥

नख-केश-तनूकान्ति-दृष्टि-दन्त-स्वरादिभिः । विशिष्टलक्षणैरेवं लक्षिता या च लक्ष्यसे ॥ ११२० ॥
 सा त्वं कथमिमां दीनां दशां प्राप्ताऽसि मुन्दरि ! । किञ्च सनत्कुमारः स्यात् तव यं शरणीर्यसि ? ११२३
 साऽवोचद् भद्र ! मे भर्ता स मनोरथमाजतः । पित्रा दत्ताऽस्मि यत् तस्मै दुःखहेतुमथो शृणु ॥ ११२४ ॥
 श्रीसाकेतपुरे राजा सुरभिश्चन्दना प्रिया । दुहिताऽहं तयोजाता प्राणेभ्योऽप्यतिबल्लभा ॥ ११२५ ॥
 रूपं सनत्कुमारस्य लिखित्वा फलकेऽन्यदा । आगाद् दूतोऽश्वसेनस्य पित्रा तद् दर्शितं मम ॥ ११२६ ॥
 जाता शून्याऽस्मि तद् वीक्ष्य यन् मे चित्तापहारतः । तत् सर्जीवमभूच्चित्रं निर्जीवत्वं पुनर्मम ॥ ११२७ ॥
 ततः पित्रा विदित्वाऽहं संप्रदानविधानतः । दत्ता सनत्कुमाराय विवाहोऽद्यापि नाऽभवत् ॥ ११२८ ॥
 एको विद्याधरस्तावत् कुट्टिमाद् मामिहाऽनयत् । विद्याविक्रुर्विते सौधे मुक्त्वा चाऽस्मिन् कुतोऽप्यगात् ११२९
 एवं वदति सा यावत् तावद् विद्याधराऽधमः । सहसा स समागत्य कुमारं गगनेऽक्षिपत् ॥ ११३० ॥
 ततो हाहारवं रौद्रं कुर्वाणा साऽपि बालिका । मूर्च्छापरवशीभूता पपात धरणीतले ॥ ११३१ ॥
 तावन्मुष्टिप्रहारेण हत्वा तं दुष्टस्वचरम् । आर्यपुत्रोऽनितके तस्या अक्षताङ्गः समाययौ ॥ ११३२ ॥
 तां समाध्वास्य चाऽऽख्यातस्त्वहत्तान्तो व्यवहयत् । सा च स्त्रीरत्नमेतस्य सुनन्दाख्या भविष्यति ॥ ११३३ ॥
 तमस्तोमप्रभं दुष्टस्वचरं विनिहत्य तम् । सा बाला पद्मिनी येनाऽऽजनिदता स्मर एव सः ॥ ११३४ ॥

सर्ग,	श्लोके । अशुद्धम् ।
चतुर्थे,	१२ -दर्शना कु-
"	२९ पर्याण
"	३४ रम्भां सौ-
"	६७ -मागता ?
"	८१ चैव
"	८५ -खाऽऽस्या
"	९९ महर्ध्या
पञ्चमे,	२१८ नता
षष्ठे,	३४६ परणात्ते
"	५११ -मुन्मत्त
"	५६० अट्-
"	७६० -यासु कर्म-
"	९१५ तत् क्षणाद्
"	९४१ -च्छद्य
"	९४५ दूरं ततः
"	१०६० -स्त्रीषु

शुद्धम् ।
-दर्शनाकु-
पर्याण ।
रम्भासौ-
-मागता ? ।
चैव ।
-खा स्या ।
महर्ध्या ।
नता ।
परेणात्ते
मुन्मत्तक ।
अट्-
-या सुकर्म-
तक्षणाद् ।
-च्छद्य ।
दुरन्ततः ।
-स्त्रीषु ।

सर्ग,	श्लोके । अशुद्धम् ।
षष्ठे,	१०८५ पात्री
"	११०७ -सुहृद्व्य
सप्तमे	२ -धम
"	२०१ -र्द्धविका-
"	२४३ वर्तिणौ
"	३१८ -खिया
"	५२८ -र्णवास्या-
"	६२० -कौञ्च-
अष्टमे	२५० सहखाणा
"	२७८ गुणैर्द्रया
"	सुखिना
"	३३० स्यता
"	३५१ निवृत्ता-
"	३५२ -स्तुमल-
"	३६० शयत्रयी

शु-
पात्री
-सुहृ
-धर्म
-र्द्धि
-वर्त
-खि
-र्णव
-क्रो
सह
गुणं
सुखि
सि
र
श

सर्ग,	श्लोकं ।	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।	सर्ग,	श्लोक अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
द्वितीये	२५२	सिन्धुराणां	सिन्धुराणाम् ।	तृतीये,	२३९	प्रतिज्ञां ।
"	२५३	-लेकिताः	-लोकिताः ।	"	२७०	प्रप्रच्छ ।
"	३२४	क्षिप्त्वा	क्षिप्त्वा ।	"	३७६	महिभुजे
"	३३४	स्वान्त्वेन	सान्त्वेन ।	"	३८३	महर्था
"	३४५	अलिकं	अलीकम् ।	"	४१४	कुलिना
"	३६९	अद्य प्रभु-	अद्यप्रभु- ।	"	५१७	पृष्टे
"	४२४	भव्य भाव-	भव्य-भाव- ।	"	५२४	घुर्णित-
"	४२९	-वनेसुर-	-वने सुर- ।	"	५६४	-त्तसै वृक्षै-
"	४४४	सोऽपि	सापि	"	५६५	-लेन्दुखी-
"	४४७	केनाप्यकृत-	केनापि कृत- ।	"	५७२	मेदनीम्
"	४४८	त्वां	तां ।	"	७६१	निर्मल्प-
"	५७४	पुत्र ! भिक्षा	पुत्रभिक्षा ।	"	८४२	तृपेणोक्तं
"	६१८	दूत-	दूत-	"	९१६	तत् प्रण-
"	५५	लब्ध्वास्वा-	लब्ध्वास्वा- ।	"	१०८६	मनो मर्क-
तृतीये,	१४७	दृष्टु-	द्रष्टु- ।	"	१०९९	अति भीषणम्
"	१८५	न्यवर्तत	न्यवर्तत ।	चतुर्थे	६	भूयद्द-
						भूयद्द- ।

